NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
DS
I 115 809
394901510
COBISS

Wester
ka čitanka
za prvi razred srednjih šol.

Založila
Jugoslovanska knjigarna
v Ljubljani.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA • LJUBLJANA •

Njegovo Veličanstvo kralj Srbov, Hrvatov in Slovencev

Aleksander I.

Slovenska čitanka

za

prvi razred srednjih šol.

Sestavil

Josip Wester.

V Ljubljani, 1922.

Založila Jugoslovanska knjigarna.

Natisnila Jugoslovanska tiskarna.

Njegovo Veličanstvo kralj Srbov, Hrvatov in Slovencev

Aleksander I.

Slovenska čitanka

za

prvi razred srednjih šol.

Sestavil

Josip Wester.

V Ljubljani, 1922.

Založila Jugoslovanska knjigarna.

Natisnila Jugoslovanska tiskarna.

115809

Vse pravice pridržane.

115809

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA LJUBLJANA

D 1510/1949

Seznam beril zaporedoma.

1. Na moje rojake	Valentin Vodnik	1
2. Oče in sinovi	Franc Metelko	1
3. Gospod in hruška	Fran Milčinski	2
4. Uganka	Josip Stritar	4
5. Rajska ptica	Janez Trdina	4
6. O nebeški gloriji . . .	Matija Valjavec	6
7. Kako je tat sam sebe izdal . .	Po L. N. Tolstem — Josip Wester	7
8. Zlato v Blatni vasi . .	Oton Župančič	8
9. Kovač in krojač	Anton Martin Slomšek . . .	8
10. Skopulja	Anton Medved	9
11. Kaznovana nevoščljivost. Narodna pravljica	Gašpar Križnik	10
12. Hvaležne vile	I. Belokranj. nar. Ivan Šašelj. — II. Koroška nar. Matej Potočnik	11
13. Ivica gre očeta iskat. Nar. pravljica	Matija Valjavec	12
14. Zlata ptička	Oton Župančič	13
15. Skopulja z nogavico	Dragotin Kette	14
16. Kristus in Peter	Anton Hribar	14
17. Grofica Hudournica in krimski mož. Nar.	Fran Govekar star.	16
18. Kazen prvim ljudem	Janez Trdina	18
19. Starka in kosec	Anton Medved	19
20. V Ljubljano v šolo	Janez Mencinger	19
21. Orjaki na Ajdni	Vida Jerajeva	24
22. Uboga Terezinka	Dragotin Kette	25
23. Sirota kraljica	Cvetko Golar	26
24. Pedenjčlovek-laketbrada . . .	Po M. Valjavcu — Fran Hubad	27
25. Cerkev sv. Miklavža na Gorjancih	Janez Trdina	29
26. Tiho, tiše je po smrečju	Vida Jerajeva	31
27. Peter Klepec. Nar. prip. . . .	Matej Ravnikar-Poženčan . .	31
28. Vrabček	Vida Jerajeva	33
29. Leskova vejica	Po L. N. Tolstem — Josip Wester	33
30. Sekira in drevje	Anton Martin Slomšek . . .	35
31. Berač in Smrt	Janez Trdina	35

32. Netopir	Josip Stritar	36
33. Po prvi konferenci	Fran Sal. Finžgar	37
34. Cigan	Alojzij Merhar — Silvin Sardenko	39
35. Zakaj se cigani potepajo po svetu	Janez Trdina	39
36. Miklavžev večer	Josip Starè	40
37. O kralju Matjažu	I. Davorin Trstenjak	41
	II. Koroška nar. Matej Potočnik	42
38. Kralj Matjaž	Oton Župančič	43
39. Hudo brezno	Fran Erjavec	44
40. Kole'dnica	France Cegnar	45
41. Jožkove jaslice	Janez Trdina	45
42. Balada o božični noči	Anton Aškerc	47
43. Božična prigodba	Milan Pugelj	47
44. Snegulčica	Oton Župančič	50
45. Tepežniki	Ivan Lah	51
46. Moji prvi spomini	Ivan Cankar	52
47. Naše luči	Oton Župančič	54
48. Kjer ljubezen, tam Bog	Po L. N. Tolstem — Fran Kobal	55
49. Sveti trije kralji	Alojzij Merhar — Silvin Sardenko	57
50. Gospod in sv. Peter	Fran Milčinski	57
51. Divje žene ali krivopete	Ivan Trinko	59
52. Boj z medvedom	Jože Podmilščak — Andrejčkov	60
53. Premalo zemlje in preveč	Fran Milčinski	61
54. Uganke. 1—10	Oton Župančič	63
55. Petrčkova mačica	Fran Ksaver Meško	63
56. Divji mož	Oton Župančič	66
57. Deklica in razbojniki	Po L. N. Tolstem — Josip Wester	66
58. Volk in lisica	Fran Erjavec	67
59. Kobila in volk	Josip Stritar	69
60. Bolni lev	Matija Valjavec	69
61. Naš Perun	Josip Stritar	70
62. Gospod v pregovorih	Iz »Vrtca«	74
63. Delavec	Cvetko Golar	75
64. Konja v hlevu	Josip Stritar	75
65. Kako je kmet gosi delil	Po L. N. Tolstem — Josip Wester	77
66. Krt modrijan	Dragotin Kette	78
67. O Indiji Koromandiji	Oton Župančič	78
68. Slomšek v latinski šoli	Anton Skubic	78
69. Lakomna krčmarica. Nar.	Matija Valjavec	80
70. Mladostni spomini	Janez Trdina	81
71. Pevec	Vida Jerajeva	85
72. Kako je Kotarjev Peter pokoro delal	Josip Jurčič	85

73. Pravopisna	Iz »Vrtca«	94
74. Groga Kozol	Rado Murnik	95
75. Pastir. Po nar.	Matija Valjavec	98
76. Ko sem bil ministrant	Ivan Cankar	103
77. Lisica in jazbec	Matej Tonejc-Samostal	105
78. Oslova senca	Josip Stritar	107
79. Hrabri srbski topničar	Iz Sušnik-Šarabon, »Vojska na Balkanu«	108
80. Trojanski konj	Josip Wester	108
81. Zaklad	Simon Jenko	110
82. Mali kavalir	Rado Murnik	111
83. Za sinom	Rudolf Maister-Vojanov	118
84. Junaška mati	Iz Sušnik-Šarabon, »Vojska na Balkanu«	118
85. Živali v rečenicah	Iz »Zvončka«	119
86. Delfin in morski polž	Anton Aškerc	120
87. Krta pod zemljo	Josip Stritar	120
88. Sam. (Tolminska nar. prip.)	Andrej Kragelj	122
89. Odisej pri Kiklopu Polifemu	Josip Wester	122
90. Naš jež	Matej Tonejec-Samostal	126
91. Vlahi	Josip Murn-Aleksandrov	128
92. Na živalskem zboru	Rado Murnik	128
93. Kukavice	Anton Debeljak	131
94. Živali v pregovorih		131
95. Kraljevič Marko	Po Tihomiru Ostojiću — Jos. Wester	132
96. Krivokljun	Anton Medved	134
97. Nebeška kola Dobroradova. (Narodna pravljica)	Matija Valjavec	134
98. Povest o vrabcu	Po Karlu Ewaldu — Dragotin Humek	136
99. Mužik in povodnjak	Po L. N. Tolstem — J. Wester	140
100. Ptičice neso darove. (Belokranjska kresnica)	Ivan Šašelj	141
101. Denar ne osreči človeka. (Belokranjska nar.)	Ivan Šašelj	141
102. Kmet	Miroslav Vilhar	142
103. Mrtva kopriva	Engelbert Gangl	143
104. Uganka	Fran Levstik	143
105. V lisičji šoli	Fran Pengov	144
106. Ovsenjak	Matija Valjavec	148
107. Lov na metulje	Julij Bučar	150
108. Legenda o Blejskem jezeru	Rado Murnik	153
109. Žabja svatba	Josip Stritar	154
110. Kraljestvo v Čučji mlaki	Anton Novačan	155
111. Modri mandarin	Ivan Podgornik	156
112. Kranjske muhe so pa hude!	Fran Jaklič	157
113. Čebela in muhi	Po Iv. A. Krilovu — Iv. Vesel	158

114. Hrošči kot roparji	Boris Zarnik	159
115. Človeški udje se upró	Anton Martin Slomšek	160
116. Skrb in Smrt. (Hrvatska nar.)	Janez Božič	161
117. Skrb in Smrt	Anton Medved	166
118. O rokovnjačih	Josip Benkovič	167
119. Zakaj ni vode na Krasu	Anton Medved	171
120. Učeni sin	Po L. N. Tolstem — J. Wester	172
121. Barčica	Oton Župančič	173
122. Palček in orel	Fran Erjavec	173
123. Sanje vrh Triglava	Janez Mencinger	174
124. Znamenja dežja	Matija Valjavec	175
125. Kako sem prvikrat romal	Fran Maselj-Podlimbarski	176
126. V gozdu	Oton Župančič	181
127. Slavčevo petje	Janez Trdina	182
128. Veseli pastir	Simon Gregorčič	183
129. Jež in gad v boju	Boris Zarnik	183
130. Mavrica	Simon Gregorčič	184
131. Lev, srna in lisica	Po Iv. A. Krilovu — J. Brinar	184
132. Odlični abstinentje	Iz »Mentorja« in »Sokoliča«	185
133. Slovenska zemlja	Engelbert Gangl	186
134. Pinguicula	Matej Tonejec-Samostal	187
135. Tri sestre	Lujiza Pesjakova	188
136. Mladostna leta Simona Gregorčiča	Anton Burgar	189
137. Odlikovanje	Simon Gregorčič	191
138. Spomin na Beograd	Ivan Lah	192
139. Kralj Peter I. Osvoboditelj in kmetiški stan	Iz srbohrv. — Josip Wester	196

Srbohrvatsko štivo.

140. Po malo, po malo, pa eto ti mnogo	Jovan Jovanović-Zmaj	197
141. Poslovice	Iz M. Divkovićeve Hrv. čit. I.	197
142. Pitalice. (Srbske nar.)	Vuk St. Vrčević	197
143. Lisice	Iz basni Dositija Obradovića	198
144. Konj i magare	» » » »	198
145. Mačak i miševi	» » » »	198
146. Tri ptičice. (Srb. nar. pesem.)	Vuk St. Karadžić	199
147. Kovač i krojač	Iz »Nevena«	199

Jugoslovanske narodne himne.

148. Naprej	Simon Jenko	200
149. Lijepa naša domovino!	Antun Mihanović	200
Lepa naša domovina!	Alojzij Merhar — Silvin Sardenko	200
150. Bože pravde .(V cirilici in gajici.)	Jovan Đorđević	201
Opombe		202

Berila po imenih pisateljev.

Aškerc Anton:
42. Balada o božični noči . . . 47
86. Delfin in morski polž . . 120

Benkovič Josip:
118. O rokovnjačih 167

Božič Janez:
116. Skrb in Smrt. Hrvatska narodna 161

Bučar Julij:
107. Lov na metulje 150

Burgar Anton:
136. Mladostna leta Simona Gregorčiča 189

Cankar Ivan:
46. Moji prvi spomini 52
76. Ko sem bil ministrant . . 103

Cegnar France:
40. Kolednica 45

Debeljak Anton:
93. Kukavice 131

Erjavec Fran:
39. Hudo brezno 44
58. Volk in lisica 67
122. Palček in orel 173

Finžgar Fran Sal.:
33. Po prvi konferenci 37

Gangl Engelbert:
103. Mrtva kopriva 143
133. Slovenska zemlja 186

Golar Cvetko:
23. Sirota kraljica 26
63. Delavec 75

Govekar Fran star.:
17. Grofica Hudournica in krimski mož. Narodna prip. . . 16

Gregorčič Simon:
128. Veseli pastir 183
130. Mavrica 184
137. Odlikovanje 191

Hribar Anton:
16. Kristus in Peter 14

Hubad Fran:
24. Pedenjčlovek - laketbrada. Po Mat. Valjavcu . . . 27

Humek Dragotin:
98. Povest o vrabcu. Po Karlu Ewaldu 136

Jaklič Fran:
112. Kranjske muhe so pa hude! 157

Jenko Simon:
81. Zaklad 110
148. Naprej 200

Jerajeva Vida:
21. Orjaki na Ajdni 24
26. Tiho, tiše je po smrečju . . 31
28. Vrabček 33
71. Pevec 85

Jurčič Josip:
72. Kako je Kotarjev Peter pokoro delal 85

Kette Dragotin:
15. Skopulja z nogavico . . . 14
22. Uboga Terezinka 25
66. Krt modrijan 78

Kragelj Andrej:
88. Sam. Tolminska nar. prip. 122

Krilov Ivan Andrejevič:
113. Čebela in muhi. Iz ruščine Ivan Vesel 158
131. Lev, srna in lisica. Iz ruščine Josip Brinar . . . 184

Križnik Gašpar:
11. Kaznovana nevoščljivost. Narodna pravljica 10

Lah Ivan:
45. Tepežniki 51
138. Spomin na Beograd . . . 192

Levstik Fran:
104. Uganka 143

Maister Rudolf-Vojanov:
83. Za sinom 118

Maselj Fran-Podlimbarski:
125. Kako sem prvikrat romal . 176

Medved Anton:
10. Skopulja 9
19. Starka in kosec 19
96. Krivokljun 134
117. Skrb in Smrt 163
119. Zakaj ni vode na Krasu . . 171

Mencinger Janez:
20. V Ljubljano v šolo . . . 19
123. Sanje vrh Triglava . . . 174

Merhar Alojzij (Silvin Sardenko):
34. Cigan 39
49. Sveti trije kralji 57
149. Lepa naša domovina! . . 200

Meško Fran Ksaver:
55. Petrčkova mačica 63

Metelko Franc:
2. Oče in sinovi 1

Milčinski Fran:
3. Gospod in hruška . . . 2
50. Gospod in sv. Peter . . . 57
53. Premalo zemlje in preveč . 61

Murn Josip-Aleksandrov:
91. Vlahi 128

Murnik Rado:
74. Groga Kozol 95
82. Mali kavalir 111
92. Na živalskem zboru . . . 128
108. Legenda o Blejskem jezeru 153

Novačan Anton:
110. Kraljestvo v Čučji mlaki . 155

Ostojić Tihomir:
95. Kraljevič Marko. Iz srbohrvaščine Josip Wester . 132

Pengov Fran:
105. V lisičji šoli 144

Pesjakova Lujiza:
135. Tri sestre 188

Podgornik Ivan:
111. Modri mandarin 156

Podmilščak Jože-Andrejčkov:
52. Boj z medvedom 60

Potočnik Matej:
12. Hvaležne vile. II. Koroška narodna 11
37. O kralju Matjažu. II. Koroška narodna 42

Pugelj Milan:
43. Božična prigodba 47

Ravnikar Matej-Poženčan:
27. Peter Klepec. Nar. prip. . 31

Skubic Anton:
68. Slomšek v latinski šoli . . 78

Slomšek Anton Martin:
9. Kovač in krojač 8
30. Sekira in drevje 35
115. Človeški udje se upró . . 160

Starè Josip:
36. Miklavžev večer 40

Stritar Josip:
4. Uganka 4
32. Netopir 36
59. Kobila in volk 69

61. Naš Perun 70
64. Konja v hlevu 75
78. Oslova senca 107
87. Krta pod zemljo 120
109. Žabja svatba 154

Sušnik Anton in Šarabon Vinko:
79. Hrabri srbski topničar . . 108
84. Junaška mati 118

Šašelj Ivan:
12. Hvaležne vile. I. Belokranj. narodna 11
100. Ptičice nesó darove. Belokranjska kresnica . . . 141
101. Denar ne osreči človeka. Belokranj. nar. 141

Tolstoj Lev Nikolajevič:
7. Kako je tat sam sebe izdal. Iz rušč. Josip Wester 7
29. Leskova vejica. (Isti.) . . 33
48. Kjer ljubezen, tam Bog. — Fran Kobál 55
57. Deklica in razbojniki. — Josip Wester 66
65. Kako je kmet gosi delil. (Isti.) 77
99. Mužik in povodnjak. (Isti.) 140
120. Učeni sin. (Isti.) 172

Tonejec Matej-Samostal:
77. Lisica in jazbec 105
90. Naš jež 126
134. Pinguicula 187

Trdina Janez:
5. Rajska ptica 4
18. Kazen prvim ljudem . . . 18
25. Cerkev sv. Miklavža na Gorjancih 29
31. Berač in Smrt 35
35. Zaka; se cigani potepajo po svetu 39
41. Jožkove jaslice 45
70. Mladostni spomini 81
127. Slavčevo petje 182

Trinko Ivan:
51. Divje žene ali krivopete . 59

Trstenjak Davorin:
37. O kralju Matjažu. I. Nar. pripovedka 41

Valjavec Matija-Kračmanov:
6. O nebeški gloriji 6
13. Ivica gre očeta iskat. Nar. pravljica 12
60. Bolni lev 69
69. Lakomna krčmarica. Po narodni 80
75. Pastir. Po narodni 98
97. Nebeška kola Dobroradova. Nar. pravljica 134
106. Ovsenjak 148
124. Znamenja dežja 175

Vilhar Miroslav:
102. Kmet 142

Vodnik Valentin:
1. Na moje rojake 1

Wester Josip:
80. Trojanski konj 108
89. Odisej pri Kiklopu Polifemu 122
139. Kralj Peter I. Osvoboditelj in kmetiški stan. Iz srbohrvaščine 196

Zarnik Boris:
114. Hrošči kot roparji 159
129. Jež in gad v boju 183

Župančič Oton:
8. Zlato v Blatni vasi . . . 8
14. Zlata ptička 13
38. Kralj Matjaž 43
44. Snegulčica 50
47. Naše luči 54
54. Uganke. 1—10 63
56. Divji mož 66
67. O Indiji Koromandiji . . 78
121. Barčica 173
126. V gozdu 181

Nekaj tiskovnih pogreškov.

Str. 7, v. 31: za »teh« vejica, ne: brez vejice.
„ 8, ber. 8, kit. 1.: Prišlì, ne: prìšli.
„ 13, v. 36: naročilo, ne: poročilo.
„ 42, v. 8: Št. (dvakrat), ne: Šent.
„ 44, v. 3, 7, str. 45, v. 37: brezno, ne: brezdno.
„ 77, v. 25: gos ter jo, ne: gos, jo.
„ 77, v. 27: Zase, ne: Za se.
„ 79, v. 36: Slomšekovo, ne: Slomšekove.
„ 101, v. 117: za »drevje« vejica, ne: brez vejice.
„ 132, v. 8: leta, ne: leto.
„ 137, v. 64: pregledujejo, ne: pregleduje.
„ 149, v. 42: za »ni« vejica, ne: brez vejice.
„ 166, v. 105: cajno, ne canjo.
„ 174, v. 34: drugi, ne: drug.
„ 192, v. 4: »kjer v, ne: kjer »v.

1. Na moje rojake.

1. Sloven'c, tvoja zemlja je zdrava,
za pridne nje lega najprava,
polje, vinograd,
gora, morjé,
ruda, kupčija
tebe redé.

2. Za uk si prebrisane glave
pa čedne in trdne postave,
išče te sreča,
um ti je dan,
našel jo boš, ak'
nisi zaspan.

3. Glej, stvarnica vse ti ponudi,
le jemat' od nje ne zamudi!
Lenega čaka
strgan rokav,
pal'ca beraška,
prazen bokal.

Valentin Vodnik.

2. Kmet in sinovi.

Oče je videl med svojimi sinovi velik prepir; zaman jih je k miru in ljubezni opominjal. Nekaj drugega si tedaj izmisli; sesti jim reče in ukaže prinesti veliko šib. Vse šibe zveže v butaro ter jim jih daje zaporedoma, naj jih vsakteri poskusi prelomiti. Ali vsak se je zastonj upiral; nobenemu jih ni bilo moči zlomiti. Zdaj oče butaro razveže in jim reče, posamezne šibice lomiti. Ko bi trenil, so bile vse zlomljene. Nató jim oče pravi: »Glejte, ljubi sinovi, to sem vam dal v zgled: dokler boste v ljubezni med seboj združeni, ne bodo vaši sovražniki nič opravili proti vam; ako boste pa v prepiru, vas bodo zaporedoma pokončali.«

France Metelko.

3. Gospod in hruška.

Vroče je bilo. Gospod je sedel pri kosilu in se v potu svojega obraza trudil z vilicami in nožem. Ko ni mogel več, je globoko vzdihnil, se naslonil nazaj in pričel presti čas. Kdor ne ve, kako se prede čas, temu bodi povedano, da se čas prede takole: kazalec ene roke se upre v palec druge, kazalec druge pa v palec prve, potem se en palec in kazalec ločita, da se v polkrogu zopet poiščeta, nakar drugi palec in kazalec nastopita enako pot in tako lepo naprej.

Tako je gospod marljivo predel čas in gledal predse, in ko je bilo napredenega že precej vatlov časa, mu je pogled obstal na lepih rumenih hruškah, ki so vabljivo visele zunaj na vrtu prav pred oknom.

»Lačen nisem,« je rekel gospod, »ali te vrste hruške poznam, niso ne presladke ne prekisle in močno sočnate so. Dobre bi bile za žejo!«

In gospod je poklical medveda, da naj natrese hrušk z drevesa in mu jih prinese. Medveda je imel v službi, da mu je ravnal čebele.

Medved se je vdano priklonil in odhacal ven na vrt. Ko pa pride do hruške, mu šine v glavo pomislek, ali je dolžan otresati hruško ali ne, ker je nastavljen samo za čebele. Sédel je v senco in je premišljeval to vprašanje.

Gospod pa je sedèl za mizo, puhal sapo skoz debele ustnice in gledal in čakal, da se potrese drevo in hruške doli padejo. In ker je bil tak, da niti za hip ni mogel biti brez dela, je predel čas. Napredel ga je zopet en vatel, dva vatla, napredel je tri vatle, hruške pa so še zmeraj mirno visele na drevesu in se mu vabljivo smejale skoz okno.

»Ali bo kaj, ali ne bo nič?« je rekel in zaklical lovca. »Lovec, stopi, stopi s puško za medvedom! Tebe se boji. Da mi že skoraj potrese to hruško, da bodo hruške doli padale!«

Lovec se je vzravnal, je po vojaško pozdravil in odkorakal iz sobane: ena—dve, ena—dve. Zunaj pa je zamrmral, sédel na prag, potegnil pipico iz žepa, si jo zapalil in rekel: »Zdajle je opoldanski premor in je ni pravice, ki bi me silila k delu!« Tako je mrmral, sedeč na pragu, in žulil svojo pipico; gospod pa je čakal za mizo, gledal na hruško in cedil sline. Čakal je in čakal, toda hruške so mirno visele pred oknom, medved ni tresel drevesa, lovec ni streljal medveda.

Gospoda je obšla žalost. »Tako se godi na svetu,« je rekel, »dobrota je res sirota! Kako lepo ravnam s svojo družino, kako krščansko, in v zahvalo imam, da niti hruške ne dobim na svoj ukaz. Zoper mojo voljo me silijo v strogost.« Poklical je palico. »Palica,« ji ukaže, »srce mi krvavi, ali jaz ne morem drugače. Idi in udari lovca, da bo lovec streljal na medveda, da bo medved potresel to hruško, da bodo hruške doli padale!«

Palica se je do tal priklonila in zaplesala skoz vrata. Zunaj pa se je spotaknila ob sedečem lovcu in padla na vse štiri. Lovec jo pobere, ji strka prah in vpraša, kam se ji tako mudi.

»E,« je rekla palica in malo sram jo je bilo, »tebe naj udarim, ker ne streljaš medveda, da bi medved potresel hruško, da bi hruške doli padale.«

»Saj nismo neumni,« se je zasmejal lovec, »da bi se pretepali med seboj, danes ti mene, jutri jaz tebe, kakor se bo sanjalo gospodu. Vsi smo enaki reveži sužnji in najboljše je za nas, da zvesto vkup držimo; eden za vse, vsi za enega!«

Palica je odgovorila: »Jaz sem neumna ženska, ne razumem postav, ali zdi se mi, da prav govoriš. Sploh imaš ti dokaj lepšo brado, kakor jo ima gospod!«

Gospod pa je čakal in čakal, predel čas, cedil sline, toda hruške so mirno visele pred oknom, medved ni tresel drevesa, lovec ni streljal medveda, palica ni tepla lovca.

Gospod se je končno razsrdil. »Glej, glej,« je rekel, »družina se mi torej očitno upira! — Nič več ni poštenja na svetu, ne vere! Le počakaj me, drhal, jaz ti pokažem! — Ogenj!« je zaklical, »ogenj, ukažem ti, pojdi tja in ožgi mi brez usmiljenja palico, da bo palica udarila lovca, da bo lovec streljal medveda, da bo medved potresel to hruško, da bodo hruške doli padale!«

Ogenj se je tako vdano priklonil, da je poliznil tla, in je švignil ven. Zunaj pa so se pravkar objemali drevo, medved, lovec in palica ter si prisegali večno pobratimstvo. Ta prizor je tako ogrel ogenj, da je skočil na klop in v plamenečih besedah iskreno nazdravil vročemu bratoljubju.

Gospod pa je čakal in čakal in naposled je obupal. Vstane, gre skoz sobo, odpre duri in stopi na prag. Hotel je nekaj reči, pa mu ni bilo treba; ogenj ga je zagledal, skočil s klopi, zbegan je švigal sem ter tja in je ožgal palico, palica je prestrašena udarjala na desno in levo, zadela tudi lovca in ogenj in medveda, lovec je streljal, kamor je neslo, zadel je medveda v šapo, go-

spoda pa v nogo, medved je zatulil in se zaletel v hruško, hruške so doli padale; okoli drevesa pa so se drevili medved, lovec, palica, ogenj in gospod. Drevili so se in pomendrali vse lepe rumene hruške, ogenj je zadel ob streho in jo zapalil, vsa družina je zbežala in ostala sta sama drevo in gospod.

Gospod je sedel v travi, brisal si rano in žalostno gledal gorečo hišo.

Drevesu pa ni dalo miru, moralo je razodeti svojo modrost in je izpregovorilo: »Kaj ti pravim, gospod! Sam bi bil šel po hruške, pa vsega tega ne bi bilo!«

To je res! Toda pomislite, kje bi bila potem ta historija!

Fran Milčinski.

4. Uganka.

Tovarišev dvajset prišlò je v deželo;
vsak drugo obličje imel je in čelo,
bil sleherni je omikan in čeden,
a govoriti ni znal nobeden.
Le eden kaj malega zinil je včasi,
a bili so trdi, hripavi glasi.
Da bi jih ljudje po svetu umeli,
tolmačev so pet pri sebi imeli.
Prvi zijá, ko govori,
drugi kakor otrok kriči,
tretji cvili kakor prašiček,
večkrat četrtega sliši voliček,
peti kakor sova tuli;
po vsem svetu so zasluli.
Čast in pohvalo dobóš,
če mi uganeš imena teh mož.

Josip Stritar.

5. Rajska ptica.

Bil je imeniten grof. Šel je v Gorjance na lov. Spremila ga je velika družba. Ugledavši medveda je skočil za njim. Medveda je zmanjkalo in grof se je nahajal v neznanem kraju. Namesto puste goščave ga je okrožaval najlepši gaj. Z dreves so visela zlata jabolka, iz debel se je cedil iz nekaterih med, iz drugih blagodišeče kadilo. Preljubo je dišalo v tem gaju vse: trava, cvetlice in celò listje. Gaj so pretekali na vse strani

srebrni studenci po zlatopeski glini. Po vejah je skakala sem ter tja in prepevala s prečudnim glasom ptica, kakršne grof še nikoli ni videl, rajska ptica zlatokljunka. Ves zamaknjen jo je grof poslušal. Ker se je ni mogel naslušati, je obstal in sedel na klop, ki je bila mehka kakor blazina in se je gugala kakor zibka.

Tako je sedel in poslušal četrt, tudi dve četrti ure. Prav nerad se je dvignil, ali se je moral dvigniti, da ga ne bi predolgo čakala lovska družba. Iz gaja je prišel nazaj v goščavo, iz goščave na plan. Klical je družbo, se oziral na vse strani, ali družba je izginila, kakor da bi se bila pogreznila v zemljo. Grof se je naveličal in je šel domov. Pota skoraj ni več poznal. Koder je rasla poprej hosta, so gorniki kopali vinograde, koder so prej pastirji pasli črede, so pridni kmetiči delali brazde.

Grof si je mel oči in ni vedel, kaj bi si mislil in kaj začel. Vprašal je gornike, ali so videli njegovo družbo. Gorniki so se začudili in rekli: »Kakšno družbo? Kdo si ti? Mi te ne poznamo.« Vprašal je pridne kmetiče, kdaj so prišli mimo njih grajski lovci. Kmetje se začudijo in rekó: »Kakšni grajski lovci? Naš graščak ne lovi zveri, lovi nas, uboge kmete. Dokler je živel rajni grof, nismo vedeli, kaj je hudo. O slabih letinah nam je dajal živež zastonj. Nikoli nas ni silil na tlako, desetino smo mu nosili v grad, kolikor smo sami hoteli. Od revežev ni jemal ne klasa in tudi ne, če so mu ga sami ponujali. V krčmah smo se gostili z njim in na njegov račun. Nekoč je šel blagi mož v Gorjance na lov. Raztrgal ga je medved. Bog mu daj nebesa, saj jih je tudi zaslužil. Praznega gradu pa se je polastil baron Hudič. S kmeti je jel postopati grje kakor s črno živino. Vole je prodal, namesto njih smo orali polje mi, naše žene in otroci. Za oratarji so hodili rablji in jih priganjali na delo z bičem. Bič ni bil spleten iz govejih jermenov, ampak iz kože, katero je rezal baron Hudič iz naših hrbtov. Desetino je zahteval od vsega, kar raste in se pita, od revežev kakor od bogatinov, ob dobrih letinah kakor ob slabih. Ljudje so godrnjali. Baron Hudič pa je rekel: »Dobro, če nočete dajati desetine vi meni, jo bom dajal jaz vam.« Jemal nam je ves pridelek, kmetu je puščal borno desetino. Mi smo pogibali od lakote in se puntali. Baron je najel trumo žolnirjev in je hodil na lov zoper kmete. Zajcev in volkov se ni dotaknil, streljal in ubijal je svoje kmete. Kadar so mu prišli na gostijo prijatelji,

je igral z njimi za kmetiške posesti. Ta sila in hudobija traja že veliko let. Prav danes je trideset let, odkar nam je vzel Bog blagega grofa in z njim mir in srečo našega življenja.«

Grof je poslušal kmete in se je prepričal, da ga je motilo milo prepevanje rajske ptice zlatokljunke celih trideset let. Ko se je kmetom razodel, so ga spoznali starci in popadali predenj na kolena, da se zahvalijo Bogu za to dobroto. Grof jim reče: »Vstanite in pojdite po orožje! V moj grad drži votlina, ki sem jo izdolbel z lastnimi rokami in nisem povedal nikomur zanjo. Jaz pojdem pred vami. Preden preteče štiri in dvajset ur, moramo grad zalesti in tolovaje zasačiti.«

Baron Hudič je bil napravil veliko gostijo svojim prijateljem in rabljem. Po gostiji je igral z njimi za kmetiške posesti. Iz gradu je prišlo na igrališče oznanilo, da se je odprla zemlja in izbljuvala drhal oboroženih mož in rajnega grofa samega. Baron se je smejal in igral dalje. Grofovi kmetje so brez boja ujeli njega in tovarišijo. Grof jih je vpregel v pluge in brane ter oral z njimi vse leto do zime. Na delo jih je priganjal z biči, ki niso bili spleteni iz govejskih jermenov, ampak iz kože, katero je bil izrezal iz njihovih hrbtov.

Ko je nastopila zima, je povabil vse svoje kmete in jim napravil veselico, da take še niso nikoli doživeli niti zanjo čuli. Po veselici so se napotili na igrališče in igrali so skupaj ves dan in vso noč z glavami barona Hudiča in njegovih rabljev in prijateljev, bogme, ne za svoje, ampak za posesti barona Hudiča in njegovih prijateljev.

Janez Trdina.

6. O nebeški gloriji.

Stoji, stoji tam samostan,
menih je v njem, ki let' in dan
premišljal je samo le-tó,
kako v nebesih je lepó
in kakšno je veselje tam,
ki je ljudem prikrito nam,
ki videlo ga ni okó,
ki slišalo ga ni uhó,
ki ga čutilo ni srcé
in ki presega vse željé.

Iz kloštra šel počasnih nog
sprehajat enkrat se je v log;
kar na drevesu pevčica
zapoje rajska ptičica
in poje, poje tak lepó,
nobena ptica ne takó.
Prepevala je glorijo,
ki jo v nebesih vživajo;
prepevala na jasen glas
je njega veličast in kras,
k' je zemlje in nebá vladar,
od k'terega je vsaka stvar;
prepevala, kak božji svit
nebeščanom je vsem odkrit,
kak' angelci lepó pojó,

lepo pojó, sladko pojó,
sveti Trojici strežejo,
Marijo devico venčajo,
ki vsa, vsa osvetljéna je,
kraj sina posajena je.
Je pela o veselju teh
ki so v številu 'zvoljenih,
ki njih posest za vekomaj
veseli je nebeški raj,
ki obličje božje gledajo,
brez néhanja ga vživajo.
In pela je tako lepó,
tako lepó, tako sladkó,
da se od glasov presladkìh
je precej zamaknìl menih.

Zbudivši se spet v klošter gre,
vratar neznan mu vanj odpre.
Poznal menïhov nič več ni
in njega tudi ne oní.

»Kakó je to, kakó je to?
Pred eno uro je bilo,
ko sem zapustil samostan,
da šel sem v log ko slednji dan,
in spremenjeno vse je zdaj
in skoro mi neznán ta kraj!«

Zdaj spomni višji se opat,
da je bral v zapisniku enkrat,
da šel menih iz kloštra je,
pa da ni vrnil nič več se,
pa nikdar se ni vrnil spet —
od tistihmal je tristo let.
»Tedaj poslušal tristo let
sem rajsko ptico pesem pet',
ker tak' sladkà je pesem b'la,
ki pela jo je ptičica.
O, kakšna šele glorija
veselja bo nebeškega!«

Matija Valjavec.

7. Kako je tat sam sebe izdal.

Tat se je bil prikradel ponoči k bogatemu trgovcu na podstrešje. Tam si je nabral kožuhovine in platna. Težko otovorjen se je hotel natihoma zopet proč splaziti.

Toda nesreča nikoli ne počiva: tat se spotakne ob prečni tram in pade, da je kar zagrmelo pod streho. Trgovec zasliši, da mu je nad glavo nekaj zaropotalo, in zbudi hlapca, da bi šla s svečo gledat pod streho. Hlapec, prebudivši se iz spanja, zagodrnja: »Kaj me dramiš? Saj ni nikogar! Najbrž je mačka!« A gospodar vendar vstane in gre na podstrešje, hlapec pa za njim.

Bržko tat začuti, da nekdo prihaja, položi kožuhe in platno na prejšnje mesto in začne iskati prostorčka, da bi se skril. Kar zapazi v kotu večji kup tobaka v listih. Hitro razkoplje kup, zleze med tobak in se zakrije z njim.

Skoraj zasliši, da sta prišla pod streho dva moška, ki sem ter tja hodita in govorita. Trgovec pravi: »Dobro sem čul, da je nekaj težkega zaropotalo.« A hlapec mu odvrne: »Kaj neki bi ropotalo? Mačka je bila ali pa domači strah.«

Zdaj pride trgovec do kupa tobaka, ne da bi v njem kaj sumljivega opazil. Zato reče hlapcu: »Prav imaš; zdaj se je res izkazalo, da nikogar ni. Pa pojdiva zopet spat!«

Tat ves v strahu pričakuje, kaj se bo zgodilo. A ko začuje, da oba odhajata, si misli: »Zdaj zopet vse poberem, se otovorim in oprezno zlezem skozi okno na prosto.« A zdajci ga je v nosu hudo zašegetalo in hotelo se mu je kihniti. Zatisne si z roko usta, a še bolj ga šegetá. Ne more se več zdržati, da ne bi kihnil. Trgovec in hlapec sta bila že pri vratih, kar zaslišita, da je tam v kotu nekdo kihnil: čih! čih!

Vrneta se, razgrneta kup in najdeta v njem tatú. Zgrabita ga, zvežeta in drugi dan izročita pravici.

Po Levu Nikolajeviču Tolstem Josip Wester.

8. Zlato v Blatni vasi.

1. Prišli trgovci z novci
za šalo v Blatno vas zares,
na trgu sredi blata
pustili pisker zlata,
potem naprej, haha, zares,
zares trgovci z novci.

2. Prišli so slepci s cepci
za šalo v Blatno vas zares
in pikapoka šlo je,
brž lonec je na dvoje,
potem naprej, haha, zares,
zares da slepci s cepci.

3. Prišli so norci s korci
za šalo v Blatno vas zares,
planili so po zlatu,
raztresli ga po blatu,
potem naprej, haha, zares,
zares da norci s korci.

4. Prišla je putka tutka
za šalo v Blatno vas zares,
vse blato potacala,
zlato je pozobala,
potem naprej, haha, zares,
zares da putka tutka.

5. In Blatničani zbrani
sklenili so v en glas zares:
»Ta putka kokodajca
bo nesla zlata jajca!«
Potem pa pit, haha, zares,
vsi Blatničani zbrani.

Oton Župančič.

9. Kovač in krojač.

Prinesel je krojač neki večer svoje železo v kovačnico gret. Tu gleda kovača, dokler se mu železo beli. »Moj Bog,« reče krojač, »kako je mogoče le en sam dan pri takem delu prestati? Pri ognju se žgati, ogljeno soparo požirati, težko železo obračati, od svita do mraka s kladivom mahati, da iskre kar križem leté — Bog me obvari takega dela! Že zdaj me od tvojega ropotanja glava boli.«

»Kako pa ti, prijatelj, ves ljubi dan na enem mestu v dve gubé skljućen čepiš?« mu odvrne kovač. »Drobno šivanko v prstih držati, več ko milijonkrat vbadati, tanko gledati in vdevati — čudo, da še nisi oslepel in da se ti hrbet ni usločil ne prsti odreveneli. Takega dela me Bog obvari!«

Anton Martin Slomšek.

10. Skopulja.

Zveličar in Peter stą nekega dne
do hiše bogate vsa trudna prispela
in tam gospodinjo za božje ime
ponižno prosila nekoliko jela.
A žena skopulja zavrne ju brž:
»Ne morem, nič nimam za vaju jedila.
Na gumnu imam pač pšenico in rž,
a nisem do danes mlatičev dobila.
Težko je za delavce, svet bi le jedel —«
Prestreže jo Kristus, ki dobro je vedel,
da žena mlatičev zato ne dobi,
ker hrano dajati se škoda ji zdi:
»Če hočeš, pa midva se lotiva žita,
omlativa ti, za plačilo le daj,
da enkrat na dan se najeva do sita.«
Takoj gospodinja odpre na stežaj
skedenj in pokaže bogato zalogo.
»Le hitro začnita! Opravka bo mnogo.
Čim preje končata, tem več vama dam
jedila, ker prazen ni ravno še hram.«

Ko žena odide, zatvorita duri
in Kristus tovarišu reče: »Zakuri!«
Črez nekaj trenutkov na sredi skednjà
živ ogenj zapolje od tal do vrhà.
Obide apostola tiha bojazen —
A čudo! Ta ogenj razmeče narazen
posebej vse zrnje, vso slamo, vsa pleva
po kotih na kupe, lepo urejene;
mlatiča pred koncem že prvega dneva
končata pol mlatve in gresta do žene.
»Ho!« žena zakliče, »za takošna dela

nihče ne zahteva ne pila ne jela.
Tako bi si lahko omlatil vsak sam.
Za to vama plače nobene ne dam.
Jaz sama bom ogenj enak zakurila
in kar je ostalo še, brž omlatila.«
In sveta popotnika gresta naprej.
In Kristus de Petru: »Nič te ne draži!
Po kratkih minutah nazaj se oglej
in jeza se tvoja na mah potolaži.«

In Peter ozre se črez nekaj minut
in vidi — o groza — vso hišo v plameni.
To je prasketalo kot v peči ognjeni
in v kratkem bil dom je skopuljin razsut.

Anton Medved.

11. Kaznovana nevoščljivost.

Bili so trije kmetje v neki vasi. Dva sta bila prebrisana, eden pa malo prismojen. Tega je zadela nesreča, da je pogorel. Šel je po svetu kot pogorelec prosit in je vzel s seboj škatlo pepela. Prišel je do neke graščine. Gospo, ki je bila sama doma, naprosi, da bi mu shranila škatlo; le to jej naroči, da ne sme pogledati vanjo, sicer se bodo cekini kar v pepel izpremenili.

Pogorelec gre dalje po svetu. Gospa pa se ni mogla zdržati, da bi ne pogledala v škatlo, misleč: »Saj se cekini zato ne bodo izpremenili v pepel.« Odpre škatlo, a bil je sam pepel notri. Gospa se prestraši: »Kaj bi to moglo biti, da so se cekini tako ročno izpremenili v pepel?« Ni ji preostalo drugega, kakor da je pepel iz škatle stresla in dejala cekinov vanjo.

Črez nekaj dni pride kmet nazaj po škatlo in gospa mu jo izroči. Kmet jo vpraša: »Ali ste jo dobro hranili?« In gospa odvrne: »Dobro!« — »Bog vam povrni!« reče kmet in gre svojo pot. Grede pogleda v škatlo. Oj, kako se razveseli, ko vidi v njej namesto pepela — vse polno cekinov. »Kako more to biti? No, je že Bog tako dal,« je rekel.

Sedaj je imel veliko denarja. Ko pride domov, si postavi lepo novo poslopje. Soseda sta mu bila zato nevoščljiva, zažgeta vsak svoje poslopje, deneta v škatlo pepela in odideta po svetu. Škatli zaneseta v prav tisto graščino hranit. A gospa se je bila

izpametovala in ni hotela pogledati, kaj je v škatlah. Ko se kmeta vrneta, jima ju zopet izroči in oba odideta. Ko pa pogledata grede v škatli, je bil v njih zgolj pepel, kakor sta ga bila dala vanju. Vsa potrta se nevoščljivca vrneta na svoje pogorišče.

Narodna pravljica. Zapisal Gašpar Križnik.

12. Hvaležne vile.

I.

Mož je šel po stelje in je našel, da so vile na solncu spale. Tiho gre in jim pripravi senco. A ko je šel nazaj, se vile prebudé in ga vprašajo, kaj hoče imeti za plačilo, ker jim je hlad napravil, ali novcev ali platna ali preje; karkoli hoče, to mu dadó za plačilo.

Mož jim odgovori, da ne ve, kaj bi. A one mu rekó, da naj vendar pové, kaj hoče najrajši. »No, pa mi dajte klobkò preje!« Vile so mu ga dale in rekle, da bo lahko zmeraj iz njega motal in tkal, da bo lahko dosti denarja imel, samo da ne zakolne nad klobkom.

In res, mož je motal in tkal in tkal, a nit ni nikoli potekla. Nekoč se mu je že čudno zdelo, pa je rekel: »O križemte, klobko! Pa res dolgo tečeš!« In tedaj je naenkrat izteklo.

Belokranjska narodna. Zapisal Ivan Šašelj.

II.

Na Koroškem pravijo vilam in rojenicam ali »žalik žene« ali »častitljive žene«. Taka bitja so prebivala po raznih krajih v slovenskem Korotanu.

Pod goro, en streljaj od Bistrice proti Blačam, je Adunkova skala. V tej pečini so prebivale nekdaj častitljive ali bele žene. Vrata v to skalo se poznajo še dandanes. Raz skalo so videle bele žene daleč črez celo Bistriško polje in so klicale ljudem: »Zdaj orji in sej!« ali pa: »Zdaj ne orji in ne sej!« Če so ljudje bele žene slušali, jim je polje obilno obrodilo.

Žalik žene so hodile k ljudem v hiše in jim dajale dobre svete. Neko jutro je bila Adunkova gospodinja zelo rano vstala, skuhala zajutrek in ga prinesla možu v izbo. Tedaj zapazi na svojem mestu v postelji častitljivo ženo, ki so ji viseli dolgi, lepi lasje na tla. Gospodinja ji položi lase lepo pod odejo.

Ko se je častitljiva žena prebudila, je dala gospodinji za njeno prijaznost klobčič preje z naročilom, da naj odvija od klobčiča, kolikor hoče, ali nikdar naj ne reče: »Konec te bodi!« Gospodinja je snovala in odvijala več let, vendar je bil klobčič vedno enak.

Nekoč pa gospodinja sama ni utegnila odviti nekaj niti raz klobčič; zato je prepustila to delo dekli, ki pa se je kmalu naveličala odvijati in je zagodrnjala, češ, da bi bil vendar že enkrat konec. Tedaj je klobčič izginil.

Koroška narodna pripovedka. Zapisal Matej Potočnik.

13. Ivica gre očeta iskat.

Bila sta hlapec in dekla. Imela sta sina z imenom Ivica. Ivica še ni bil odrasel, ko je odšel njegov oče v svet in pustil v zaboju listič.

Ivica je hodil pozneje v šolo in je dovršil šest latinskih šol. Nekoč najde v zaboju listič, na katerem je bilo napisano: »Ivica, idi za menoj od te kraljevine na vzhod! Ko boš šel po poti, prideš do studenca. V tem studencu bo zmaj; ta ti odpre žrelo. Vzemi mu ven stekleničico in potuj dalje!«

Zdaj reče materi: »Mamica, daj mi hleb kruha in še kaj za na pot! Pojdem očeta iskat.« Mati mu je dala in odšel je. Pride do studenca, kjer je bil zmaj; zmaj odpre žrelo, Ivica potegne iz žrela steklenico in gre dalje. Pride do miši, ki je imela polomljeno nogo. Pomaže jo iz tiste steklenice; takoj je ozdravela in se mu zahvalila. Gre dalje in najde betežno čebelo; tudi njo namaže, ona ozdravi in se mu zahvali. Pride do bolnega volka; tudi tega pomaže in volk se mu zahvali.

Ivica gre dalje in pride do zakletega gradú. V tem gradu je živela zakleta mati s hčerjo. Ko je vstopil v grad, je takoj prišel vrag in ga je peljal pred zakleto mater. Deček jo prosi prenočišča in ona mu ga obljubi, toda mora črez noč dve posodi različnega žita vsako posebej prebrati. Ako ne bi razbral, bi se pretvoril v prah in pepel; ako pa razbere, dobi grad in njeno hčer za ženo.

Ivica se razjoče. Kar se mu približa miška, ki jo je bil izlečil, in ga vpraša: »Kaj ti je?« Deček odgovori, da mora tisto žito razbrati. Miš mu reče: »Ti kar mirno lezi! Vse bo raz-

brano.« Deček leže in ponoči je došlo toliko miši, da je vsaka samo eno zrno prijela in na stran dejala.

Zjutraj pride mati in mu reče: »Dobro si to napravil. Ali preden dobiš grad in hčer, moraš še nekaj storiti.« Priveže svoj prstan na robec in ga vrže v morje, rekoč, da mora ta robec najti. Ivica se zjoka; kar priplava ribica in veli: »Kaj plakaš?« On pove, da mora prstan iz morja dobiti. Ribica odplava, najde prstan in mu ga prinese.

Zjutraj pride mati vprašat, ali je prstan našel. On reče, da je. Zdaj mu da žena še eno poročilo: »Cerkev in vse, kar je za cerkev treba, moraš do dne iz voska narediti.« Zopet zaplače deček. Kar prileti čebela, katero je bil pomazal, pa mu reče, da bo cerkev in vse drugo do jutri gotovo. In priletelo je toliko čebel, da je vsaka samo eno zrno voska prinesla, in cerkev je bila do jutra gotova.

Zjutraj sta se tam našla Ivica in hči, mater pa je odnesel vrag. Grad je bil rešen. Zdaj je hotel iti dalje očeta iskat, a ni vedel pota, kod bi šel. Tedaj pride volk, katerega je bil nekoč pomazal, in ga popelje k očetu. Ivica vzame očeta k sebi in tako so srečno vsi skupaj živeli.

Narodna pripovedka. — Zapisal Matija Valjavec.

14. Zlata ptička.

1. Zlato ptičko so ujeli
trije fantje mladi.
Kdo imel bo zlato ptičko?
Vsi bi ptičko radi.

2. Zlata ptička govorila:
»Če me izpustite,
prvo željo vam izpolnim
vsakemu. Želite!«

3. Prvi fantič je govoril:
»Daj mi tako čašo —
vedno pijem, ne popijem!«
»»Želel si, imaš jo!««

4. Drugi fantič je govoril:
»Daj mi tako mošnjo —
vedno štejem, ne preštejem!«
Uslišala je prošnjo.

5. Tretji fantič je govoril:
»Daj mi srce tako —
hudi časi, vedro čelo,
jasno uro vsako!«

6. Kar želeli, so imeli,
pa so šli po svetu;
vsak po svoje so živeli
na tem božjem svetu.

7. Prvi fant samo popival,
po jarkéh polegal;
drugi fant je kvartopiril,
se s sleparji kregal.

8. Tretji fant o zori vstajal,
hodil je na delo;
v mraku je domov se vračal,
pa zapel veselo.

Oton Župančič.

15. Skopulja z nogavico.

Takrat, ko sta še hodila po svetu sveti Peter in njegov tovariš sveti Pavel, je živela tam nekje v deveti deželi zeló, zeló skopa ženica Suholja. Za vsak vinarček se je tresla, vsakega berača je odpodila od hiše. Kadar pa je zopet spravila do enega cekína, tedaj je šla, odvezala nogavico, ki jo je imela vedno skrito pod zglavjem, in trepetaje in varno je spustila vanjo novi cekin. Nekoč prideta sveti Peter in Pavel tudi mimo njene koče. Takrat pa je bila skopulja baš nekoliko bolna in je ležala na postelji. Silno se prestraši, ko zasliši trkanje od zunaj, in hoče hitro skriti svojo ljubo nogavico; toda v tem že vstopi sveti Peter in jo začne prositi božjega darú.

»Kje ga bom pa vzela?« zagodrnja starka.

»Ali tudi nobenega koščeka kruha nimaš?« jo povpraša Peter; »vedi, midva sva zeló zdelana; ves božji dan sva že na potu.«

»Tudi kruha nimam,« zarenči staruha, »saj vesta, da bolezen vse požre.«

»Res je,« pravi nato Peter žalosten, »bolezen vse požre; pa imaš morebiti vendar kaj drugega ... Glej, kaj pa imaš v tej nogavici?«

»Eh, to so same luskine ...«

»Same luskine? Bog ti jih blagoslovi!« odvrne Peter in gre s svojim tovarišem dalje.

Ko sta svetnika odšla, se je hudobna starka zvito zasmejala, češ: »Pa sem vaju opeharila.« In hitro je zopet razvezala svojo ljubo nogavico, da bi štela svetle cekinčke. Toda joj! V nogavici ni bilo več cekinov, ampak samo bele luskine. Tako je lažnica sama sebe opeharila. Dragotin Kette.

16. Kristus in Peter.

1. Naš Gospod in Peter sta okrog hodila,
ljudstvu zgolj dobrote in pomoč delila.

2. V vas dospela v mraku, trkala na vrata,
ker se jima hiša zdi najbolj bogata:

3. »Potna sva človeka, dajte prenočišče;
kruha za večerjo in črez noč ležišče!«

4. A odreče jima žena imovita:
»Takih ne sprejemam, le drugje iščita!«

5. Trkala na vrata druge, borne koče,
če ju prenočiti bilo bi mogoče.

6. Sprejme revna žena tujca v prenočišče,
skuha brž večerjo, preskrbi ležišče.

7. Pa pri hiši reva rjuhe bele nima,
platna kos razgrne na ležišče jima.

8. Ko žari se zarja, tujca se zbudita,
vstaneta, da gresta, ženi pa velita:

9. »Kaj želiš si, žena, kakega plačila,
ker si naju tujca blago prenočila?«

10. »Le blagoslovita,« pravi, »moje delo,
da uspeh in konec dober bo imelo.«

11. Tujca gresta dalje, žena revna vstane
in hiti k ležišču, da brž platno zgane.

12. Zgiblje, zgiblje žena, zgiblje platno belo,
da ną poldne solnce zlato je prispelo.

13. Do večera zgiblje platno v bele bale,
zgiblje, da žaré že z neba zvezde male.

14. Bal je v hiši polno, polno vse do stropa,
pride jih pogledat bogatinka skopa.

15. V dno srcá kesa se, v ustnice se grize,
da odgnala tujca je od svoje mize.

16. Komaj, komaj čaka, da bi se vrnila:
»Tujcev dalje,« pravi, »ne bi več gonila.«

17. Kristus s Petrom tukaj, ondi se oglaša,
ko dospe spet v selo, bogatinko vpraša:

18. »Ali bi dobilo tu se prenočišče?
Boš li dala kruha nama in ležišče?«

19. »Rada, rada,« kliče žena vsa vesela,
rada vaju bom črez noč brezplačno vzela.«

20. Postelji pripravi, prerahlja blazine,
rjuhe razprostre iz bele konopnine.

21. Ko žari se zarja, tujca se zbudita,
vstaneta, da gresta, ženi pa velita:

22. »Kaj želiš si, žena, kakega plačila,
ker nocoj si naju trudna prenočila?«

23. »Če mi ravno v plačo dati kaj želita,«
žena jima pravi, »tole mi storita:

24. Kterega se zjutraj bom lotila dela,
dajta, da ves dan bom posel z njim imela.«

25. Tujcev par pritrdi; žena urno vstane,
srečna vsa roké si zadovoljno mane.

26. Preden pa gre zgibat, spravi se do kuhe,
da potem zgibala brez ovir bo rjuhe. —

27. Žena bogatinka kuha in pristavlja,
meša vse dopoldne in jedi pripravlja.

28. Do večera kropje vró, cvrči zabela —
Kar začela zjutraj, ves dan žena dela . . .

Anton Hribar.

17. Grofica Hudournica in krimski mož.

Pod dobravškim hribom na Igu je stal nekdaj grad prevzetne in hudobne grofice Hudournice. Gredice okoli gradu so bile nasajene z najlepšimi in najbolj dišečimi cvetkami, pota med njimi so bila posuta z belim peskom in drevesa, stoječa v dolgih vrstah, lepo obrezana in otrebljena mahú in lišajev. Jeseni pa je viselo na njih najokusnejše sadje v vsej ižanski okolici.

Nekega dne je prijezdila ošabna grofica s sprehoda blizu gradu. Tedaj pride mimo ižanski kmet. Hudournica je nalašč izpustila iz roke kratek bič, da je padel na tla, hoteč izkušati boječega kmeta. Ižanec se skloni naglo po bič ter ga poda grofici. A ta ošvrkne kmeta z bičem preko lica in zakriči nanj: »Kmetavs, poklekni, kadar si pred svojo gospo!«

S krvavim obrazom se skrije kmet za prvo drevo, a Hudournica odjezdi na grajsko dvorišče. Tu zagleda na kameniti klopi

tik vrat moža širokih pleč, a bolj nizke postave. Nad očmi, ki so mu nekako čudno blestele, je imel goste obrvi, na prsi pa mu je padala dolga zelenkasta brada. Pokrivalo mu je bilo spleteno iz bičja, a obleka je bila zelena ko mah. Tik njega ob zidu je slonela grčava, težka gorjača.

Ko prijezdi grofica do vrat, ta čudak vstane in jo zaprosi miloščine.

»Izpred oči, smrdljivi berač!« zavpije Hudournica.

»Vsaj košček kruha prosim, plemenita gospa!« moleduje starec. »Grozno me mučita glad in žeja.«

»Proč odtod! Če si gladen, nažri se žab; če si žejen, nalokaj se mlake tamle doli!« je zarohnela grofica in odjezdila v grad. Neznanec pa vstane in njegovo sključeno telo vzraste v trenutku v velikana. Preteče dvigne pest in zavpije: »O, le počakaj! Kmalu ti prinesem žab in mlake črez mero preveč. Pomnila boš, kdaj si pognala krimskega moža!« —

Ves ta dogodek je videl in slišal Ižanec, skrit za drevesom. Ko je začul, kdo je strašni dolgobradec, se od strahu ni mogel ganiti z mesta. Kar stopi predenj sam krimski mož ter ga prijazno nagovori: »Ne boj se me! Kmetom sem vedno dober prijatelj. Naročim ti pa, da prideš z vozom na kresni večer tja gor pred ledeno jamo. Že veš, kje. Pa nikari ne pozabi!« To rekši izgine v gozd, kmetič pa odhiti domov.

Minilo je nekaj tednov. Ižanec je bil že pozabil na naročilo. Šele ko so se zasvetili kresovi po gorah, se spomni svoje dolžnosti. Hitro napreže voli in pohiti k ledeni jami. Ondi ga je starec že pričakoval; poleg njega pa je stala velikanska kad, iz katere se je zelo kadilo.

»To kad mi naloži!« mu reče krimski mož. »Pripravil sem v njej nekoliko megle za Hudournico.«

Kmet hoče kad dvigniti, napenja se in muči, ali ne more je premakniti. Kosmatinec se mu posmeje, zgrabi kad in jo postavi na voz kakor prazen lonec. Kmetič požene — voz se ne gane. Krimski mož porine voz in kolesa zdrče naglo naprej.

Med tem se je pooblačilo in veter je postajal vedno močnejši. Že sta bila blizu gradu, ko je nehal krimski mož porivati voz. Vola sta obstala. Kmetič, misleč, da sta se vola polenila, prime enega za rog, da bi ga pognal, a — glej čudo! — rog mu obtiči v roki.

»Spravi ga!« mu de bradač. »Prinesel ti bo srečo!«

Nebo se je v tem popolnoma stemnilo. Iz daljave se zasliši zamolkel grom in žareči bliski švigajo med oblaki. Moža prideta pred grad.

»Izprezi! Voz dobiš jutri,« reče krimski mož. Kmet se ni obotavljal, nego je podil voli domov, kakor bi mu pod petami gorelo. Seže po rogu in glej — v naročje se mu usuje polno svetlih zlatov.

Zunaj nastane grozen vihar — blisk za bliskom — tresk za treskom. Postane svetlo kakor podnevi. Ko stopi Ižanec k oknu, vidi grad v plamenih.

Kar se odpro vrata in v kočo stopi — Hudournica.

»Vrag vzemi grad!« pravi ošabno gledajoč skoz okno. »V kletéh hranim še zlatov dovolj, da sezidam lahko deset takih gradov.« Nenadoma obledi, omahne in se mrtva zgrudi. Skoz okno pa se porogljivo zasmeje krimski mož. —

Ko je napočilo jutro, ni bilo mogočnega gradu nikjer več. Vso dolino pa pokriva še danes velikanska mlaka, po kateri se podi drhal ostudnih žab in druge golazni.

Fran Govekar st.

18. Kazen prvim ljudem.

Od konca so živeli ljudje brez velikega truda. Bog jim je bil podaril tako mogočno voljo, da so imeli vsega, karkoli so poželeli. Takrat ni bilo na svetu ne mrzle zime ne pekočega poletja. Vsako žito in drevje je zelenelo, cvetelo in rodilo sad vse leto, kadar je kdo sam hotel. Pšenica je bila še enkrat višja od sedanje in klasje ji je šlo od vrha do tal. Jed je trebalo za živež le pripraviti; drugega dela z njo ni bilo: vzrasla in prišla je k ljudem sama od sebe. Človek je rekel jablani: »Daj mi zrelih jabolk!« — in tisti hip se je drevo napolnilo z najslajšimi jabolki in se je nagnilo k njemu, da jih je natrgal. Če ga je mikala riba ali kaka druga žival, priklical jo je z eno besedo k sebi in si jo skuhal ali spekel, kakor se mu je zljubilo.

V tej obilnosti in sreči pa so ljudje pozabili Boga in so se razvadili. Jeli so se med sabo črtiti, preganjati in moriti. In delali so lahko drug drugemu strašno škodo, ker je bila njihova volja tako močna, da se je zgodila vsaka nesreča, ki jo je želel človek svojemu bližnjemu. Mati je bila nejevoljna, da ji je Bog dal devet hčeri in samo enega sina, pa je velela: »O, da bi se ve,

moje hčere, moja nadlega, izpremenile v jato belih gosi!« In kakor je to izustila, je zletela na ograjo jata devet belih gosi in z ograje je šla jata daleč naprej tja v deveto deželo. Bratu so se sestre smilile in šel jih je iskat. »To pa je dolga povest,« je rekla starka, ki mi je to pravila, »in sem jo že pozabila; samo to vem, da je brat nazadnje našel svoje sestre in jih je rešil materinega prokletstva.«

Ali drugi ljudje niso bili vselej tako srečni. Hudobni sinovi so želeli staremu očetu, da se naj živ pogrezne v zemljo, in to se je res zgodilo. Prijatelj je hlinil prijatelju ljubezen. Imel je na jeziku med, na srcu pa led. Želel je prijatelju, naj se utopi v kaplji vode, in to se je precej zgodilo.

Ko je Bog videl te in še mnoge druge take grdobe, se je pokesal, da je dal človeku tako močno voljo, in mu jo je vzel. Odslej je moral človek trdo delati, če je hotel živeti; brez truda se mu ni nobena želja več izpolnila. Janez Trdina.

19. Starka in kosec.

Potovala sta po svetu
Kristus in učenec Peter
in prišla do borne koče
in potrkala na vrata
in vprašala bedno starko:
»Žena, kje imaš kosilo?«
»V božjih rokah,« starka reče,
solza z lica ji priteče.

In naprej sta potovala
Kristus in učenec Peter
in prišla do senožeti
in mladeniča vprašala:
»Kosec, kje imaš kosilo?«
»Kaj to vama mari, tujca?«
ostro ju zavrne kosec.
Lakomen se je ustrašil,
da ga ne bi zaprosila
lačna potnika jedila.

In naprej sta potovala
Kristus in učenec Peter
in prišla sta do potoka.
Tam imel je kosec skrito
v senci vrb kosilo svoje.
Vzdigne s tal posodo Kristus
in jo dá učencu Petru:
»Nesi to ubogi starki
in povej, da res je bilo
v božjih rokah nje kosilo!«

Anton Medved.

20. V Ljubljano v šolo.

I.

Ko so gospodarili še Francozi v naših krajih, sta živela v Bohinju na Gorenjskem zakonska Rok in Špela, ki sta imela edinega sina; krščen je bil na ime sv. papeža Melkijada. Roditelja sta svojega sinčka negovala izredno ljubeznivo, in kadar je blebetava soseda opomnila, da ta paglavček malo po strani

gleda, je mati vselej odklonila tako sodbo, rekoč: »Seveda po strani gleda. V Ljubljano gleda, v Ljubljano! Saj mu je sojeno, da bo gospod; vozil se bo v svoji kočiji.«

Oče Rok je vzgajal sina po načelih svojega deda: »Otroci so kakor žrebeta. Čim več, čim prosteje skače mlado žrebe, tem jačji, tem iskrejši bo potem konj.« Tako je Melkijad rasel v strahu pred Bogom in pred šibo, ki je brezposelno samovala za čelešnikom. Preživel je detinska leta med dobrimi in slabimi ljudmi, med ovcami in kozli, ob žgancih in mleku. Razvijal se je po reklu: mens sana in corpore sano. Možgani so mu bili tako čvrsti kakor lobanja okoli njih, ki je pretrpela marsikatero bunko v deških dvobojih pod lipo sredi vasi. Brez deških dvobojev pa ni moglo biti, ker preradi so mladi paglavci bodočemu gospodu nagajali, pojoč mu za hrbtom: »Mlekojed, krivogled, v kočijo sed'!«

Tista doba je bila za Bohinj jako pomenljiva. Tlaka je do malega nehala z desetino vred. Ustanovili sta se novi župniji na Bistrici in na Koprivniku, kjer je bil prvi župnik naš sloveči pesnik in pisatelj Valentin Vodnik.

Redne šole takrat ni bilo v Bohinju. Tedanji fužinski oskrbnik je pridobil za svojo deco zasebnega učitelja in hkratu je napotil nekaj imovitejših posestnikov, da so pošiljali svoje sinove na Bistrico k njegovemu učitelju. Med tistimi Bohinjčki, ki so se v visokih sobah fužinskega gradiča ali pod velikansko lopo pred njim pripravljali za latinske šole in za gosposki stan, je bil naš Melkijad po materini sodbi najbolj bistroumen, a po učiteljevi najbolj razposajen. Gotovo pa je imel med vsemi najtrdnejšo voljo pogospoditi se.

Dobrih enajst let proste domače in prisiljene šolske vzgoje so privoščili Melkijadu, preden so določili, da je goden za ljubljansko mesto in za latinske šole. Solzno slovo od doma — ta beseda naj pomeni ves Bohinj — in od ljube matere mu je lajšala neovržna resnica, da se ne more pogospoditi brez ločitve od Bohinja, in živa nada, da pride v mestu med bolj olikane vrstnike, ki ga ne bodo venomer pitali z »Mlekojedom«.

Nekaj dni pred vsemi svetci je oče Rok na kola pričvrstil podolgovato kripico, podedovano za očaki, vanjo razložil dežice masla in zaseke, vrečo povojenega mesa, moke in kruha in skrinjico s sinovo obleko za svetek in petek. Vse

to je zadelal s slamo; črez slamo je pogrnil belo prteno rjuho in na rjuho posadil Melkijada in dva druga dečka. Oče Rok je nato opremil kobilo starega bohinjskega plemena s praznič-nim komatom in z jermenjem, na blesk olikanim, ter jo potisnil med težko zakrivljene ojnice. Ko je hlapec kobilo vpenjal, je sédel oče spredaj na kripico. Za njegovim širokim hrbtom pa segajo desnice treh mater v desnice treh dečkov po slovo in tri levice pri vozu in tri levice na vozu brišejo solze iz oči. Hlapec je delo opravil in pogladil kobilo po dolgi, gosti grivi. Tedaj je oče počil z bičem, da se je razlegalo v tretjo vas; kobila je potegnila, voz je zaječal in zaropotal. In potem je dalje in neprestano ropotal po spodnji dolini mimo Bistrice, kjer je dobra teta potisnila Melkijadu medén kolač v naročje, dalje mimo Noménja, kjer so se poslovili od poslednje bohinjske hiše.

II.

Kdor gre po svetu, marsikaj izkusi. Prva izkušnja je doletela naše potnike kar v prvi vasi zunaj Bohinja, to je na Bohinjski Beli. Na vežnem pragu blizu ceste sta stala zastavna mati in droben deček. Deček je odpiral oči in usta, ko se je proti njemu pomikalo neznano, nedomače vozilo: gorostasna serasta kobila, ki je tolika, da iz nje narediš pet hrvatskih; visokoštrleči, venomer se gugajoči komat, ki je kakor kožuharjeva razkladnica obložen s kožami od jazbeca, dehorja in lisice; očakovsko, debelo in široko jermenje na kobili, obsuto z velikimi medenimi kolajnami in zaponami. Za počasno stopajočo kobilo se trese na težkih kolih spredaj ozka, zadaj široka, spredaj nizka, zadaj visoka kripica iz rezljanih jesenovih deščic. Spredaj na kripici sedi oblastno velik, širokoplečen mož, ki drži v desnici povodec in v levici dolg bič. Na glavi mu čepi nezarobljen, širokokrajen rjav klobuk z okroglo, nizko štulo in z rdečim trakom okoli nje. Trup mu za silo odeva do kolen segajoča tesna in s kožuhovino obšita suknja, črez pas povezana s široko, svetlordečo ovijačo. Noge tičijo v ozkih, črnih irhastih hlačah in v dolgih, širokih škornjih; škornji imajo debele, dvojne podplate in ostre podkovice na petah.

V koncu kripice čepé na beli rjuhi trije v vsem si podobni dečki zdravih, okroglih lic in bistrih oči, pokonci se držeč kakor sveče in vsi enako glave obračajoč, kakor bi bile na

vrvici. Imeli so eden kakor drugi na glavah višnjeve suknene čepice, spodaj obšite s črno janjčjo kožuhovino. Oblečeni so v kratke, tesne suknjice s strmostoječim, nezavihanim ovratnikom od domače sive raševine. Iz takega blaga so tudi ozke, na švu z zelenim suknom obrobljene hlače, ki so pod koleni vtaknjene v dolge škornjice na kveder. Vsi trije so zvedavo gledali prvo nebohinjsko vas. Jako jim je ugajalo, da jih blejska mati in sin gledata tako pozorno ali da jih celò občudujeta, kakor so si domnevali. Kar blejski sin nekaj povpraša blejsko mater. Ta mu nekaj porogljivo zašepeče na uho in deček skoči na cesto ter zakliče: »Stric, napačno ste naložili.« — »Jezik za zobe, raztrganec!« se obregne mož na vozu, ne da bi se ozrl na dečka. Mladi Blejec se umakne proti hiši in tedaj zakliče na vse grlo: »Bohinjska teleta se izvažajo pomladi, a vi ste jih naložili jeseni.«

V tem hipu plane mladi Melkijad raz voz, pobere kamen ob cesti in ga zaluči proti veži, v katero je bil smuknil zabavljivec. Zažvenketala je steklenina v vežnem oknu. Naš junak se urno dvigne na voz in oče Rok švigne z bičem po kobili. Toda plemenita kobila, od nekdaj vajena samo težke, premišljene vožnje in trdno prepričana, da sama najbolje vé, kdaj je treba hitreje potegniti, si nikakor ni dala izbičati svoje hladnodušnosti. Zdaj stopi lastnica ubitega okna k vozu in zgrabi za bič in povodec. Voz obstoji in trop vaščanov ga obstopi. Žena srčno zahteva za ubito šipo dva groša. Tedaj oddrgne oče Rok svoj mošnjiček in odrine denar. Da bi pa nihče ne mislil, da ga je ženska ustrahovala, ji poda pet grošev, poudarno govoreč: »Tista slepa škrbina ni bila vredna niti počenega groša. Dam ti pa pošteno petico. Saj jo boš skoro potrebovala za hišna okna, če ne boš svojemu paglavcu z debelo leskovko vtepla zapovedi, da v cerkvi in na cesti pri miru pustimo poštene ljudi!«

Kobila je zopet potegnila, sin na vozu pa je rekel sam sebi: »Dobro sva jih izplačala.«

Drugi dan nato so se pripeljali v Ljubljano. Tam pri mitnici na Celovški cesti so se ustavili, da se odrine užitnina. Oče Rok je ponižno povedal, da je ubog kmet in da nima na vozu drugega nego deset funtov masla v dveh dežicah, šolarsko obleko in detelje in slame, kolikor je potrebuje nazaj gredé za kobilo. Užitninar pa ni verjel, da vozi tak mož za

tri dečke samo deset funtov masla. Torej ukaže dečkom, ki so sedeli na vozu kakor pribiti, naj se umaknejo. Zdaj otiplje z golo roko in z železnim drogom mnoge stvari, ki so ga jako zanimale. Kmet se izgovarja, da so mu te nepotrebne reči domače ženske skrivaj in za njegovim hrbtom potaknile na voz, in rohni nad dečki, zakaj mu tega niso povedali poprej.

A vse to mu ni pomagalo. Ustrelili so ga za dva goldinarja globe.

III.

Drugo jutro se je vršilo vpisovanje v prvo latinsko šolo. Osma ura zjutraj je bila, ko je bohinjski oče prikoračil v šolsko poslopje, pred seboj tiščeč ukaželjno trojico. Pred ravnateljevo pisarno, tedaj še zaprto, je čakala obilna množica očetov in sinčkov, največ kmetiškega stanú, gnetoč se proti vratom. Ti čakalci so čuli že od daleč škripajoče udarce moževih podkovic na kamenite plošče hodnikove. Ko je Rok prišel do njih, je vse presenetila krepka postava, še bolj pa nenavadna oprava starošegnega Bohinjca. To obče zanimanje in čudenje je mož takoj izkoriščal in se je prerival proti vratom pisarnice. Ker pa je ta napor našel krepak in hrupen odpor, poprosi z najprijaznejšim glasom: »Možje, spustite me predse; jaz sem prišel med nami vsemi od najdalje!« Takoj se oglasi v drugem koncu skupine suh mož v narečju, bohinjskemu najmanj podobnem, vendar znanem po vsej deželi: »Kaj bi tisto! Prav zato ste prišli najzadnji. Odkod ste prikrošnjali, oče?«

»Kaj treba vprašati? Iz Bohinja sem in pripeljal sem se s svojo kobilo. Krošnjo naj drugi nosijo!«

V tem hipu čuje za seboj krepak glas. Naš Rok se ozre in zakliče svojim dečkom: »Brž poljubite gospodu roko! To so naš prejšnji koprivniški gospod.« Dečki so točno izvršili, kar je bil mož zapovedal. Ta gospod je bil Valentin Vodnik, za francoske vlade vodja višjih ljubljanskih šol. Prijazno je pogledoval vse tri Bohinjčke pred seboj, povpraševal Roka, ki ga je poznal že od prej, po svojih znancih v Bohinju in mu naposled obljubil, da bodo njegovi dečki vpisani najprvi. Sluga je naredil ulico do pisarne. Gospod vodja je stopal skromno naprej in za njim je korakal oče Rok tako košato, da se mu niti ni računilo sneti klobuka, ko je stopil pred vodjevo pisalno

mizo. Šele znani glas izmed vrat: »Oče, rejto raz škopnik!« ga je opomnil, kaj se spodobi.

Tretji vpisani dijak je bil naš Melkijad. Počasi je čital Valentin Vodnik krstni list, kakor da ne verjame črkam, a zapisati je moral ime Melkijad in ne drugače. Nato je pogladil dečka po licu in mu rekel dobrovoljno: »Tvoj krstni patron je sveti papež Melkijad. Verjetno ni, da boš ti kdaj papež. Škof pa more postati Kranjec in zakaj ne bi bil Bohinjec? Bodi torej priden in poslušen; sicer boš vse žive dni samo mlekojed, kakor so tvoji bratje v Bohinju.«

Oče Rok se je še tistega dne poslovil od Ljubljane in domačih prvošolcev. Ti pa so krenili na izprehod po Kamniški cesti, da so tam zopet videli domačo Savo in se ozirali proti domačemu Triglavu, ki jim je bil tako mil in hkratu tako neizmerno oddaljen.

Tisti večer je Melkijad prvič sedel pri okrogli mizi dijaškega stanovališča med tujimi součenci. Stol, na katerem se je izkušal gugati, mu je bil prešibek, soba pretesna, kaša preredka in premalo zabeljena; a najhuje ga je peklo, da se ga je že prijemalo ime Mlekojed in da je ta zoprni pridevek ugajal celo gospodinji. Po slabi večerji je sedel na klopico v kot; tam je molčé in osvetoželjno izbiral součenca, kateremu bo prvemu v svarilni zgled za druge s krepko pestjo dokazal, da se ime Mlekojed tudi v Ljubljani ne sme izustiti brez kazni.

* * *

Šest let je Melkijad pohajal ljubljansko gimnazijo. Vzorno se je vedel, pridno se je učil, redno in čedno je podajal svoje naloge in izvrstno je znal vse, kar je bil vprašan. Tako je dogotovil naš dijak gimnazijo, ki se je tista leta končavala s šesto šolo, in je prinesel domov izvrstno izpričevalo.

Janez Mencinger.

21. Orjaki na Ajdni.

1. Kjer Karavank vrhovi sivi
ponosno dvigajo se v zrak,
na skali, ki se zove Ajdna,
sezidal grad si je orjak.

2. Orjak, junak desetkrat večji
in silnejši od nas ljudi,
na Ajdni živel s hčerko svojo —
takó pri nas se govori.

3. Od hriba stopal je do hriba,
en sam korak — in bil je tam;
se nagnil je nad reko Savo,
vodico bistro pil je tam.

4. Zajemal s korcem je velikim
in pil in pil; za hčerko še,
da si umije bele roke,
mož korec poln zajel si je . . .

5. Nekdaj pa šetala se hčerka
po travnikih je pisanih
in všeč ji bilo je na polju,
po njivah ravno risanih.

6. Vrnila se je z izprehoda,
k očetu hitro stekla je:
»Črvička čudnega sem našla
na travniku,« mu rekla je.

7. »Domá ga obdrživa, atej,
kako je lepa stvarca, ej!
Po zemlji koracál je urno
in travo grizel, lej, poglej!«

8. Pa zmajal je z mogočno glavo
orjak, nje oče, in dejal:
»To ni črviček, ljubo dete;
brž nesi ga nazaj do tal!

9. To kosec je, ki reže travo,
da z njo živinico redi;
ni, da bi z njim se ti igrala,
v dolino brž ga nesi mi!«

10. Možiček, v strahu trepetaje,
bil skoro zopet je na tleh
in vse povedal, kar je videl
in slišal pri orjakih teh.

11. In pravijo, da v skali Ajdni
še vedno grad visok stoji;
a nihče vanj ne more priti,
orjakov pa že davno ni.

Gorenjska pripovedka. — Vida Jerajeva.

22. Uboga Terezinka.

Uboga Terezinka je bivala s svojo staro in bolno materjo v leseni koči konec vasi tam daleč, daleč. Bila je zeló dobra, postrežljiva in ponižna deklica. Vroče je ljubila svojo mamico in se je trudila zanjo od ranega jutra do trde noči, da bi ji le mogla postreči s čim boljšim.

Zraven koče je stala kapelica Matere božje, ki jo je deklica vselej okrasila in okitila s svežim poljskim cvetjem, kadarkoli se je vračala s polja domov. Ko gre nekega dne zopet po svoji navadi z jerbasom trave na glavi mimo bele kapelice, ji pride naproti stara in slaba ženica ter jo prosi vbogajme. Deklica hitro poseže v žep in ji dá kos kruha, ki ji je bil ostal še od kosila. Potem pa pravi: »Kam greste, stara žena, tako pozno?« — »Ah, kaj vem,« vzdihne ženica, »ves svet je moj.« — »Pa pojdite z menoj,« pravi nato Terezinka, »bodete vsaj nocoj pri nas.« Stara žena se veselo nasmehne in gre za deklico. Ko prideta v kočo, strese deklica travo v kot, starka pa jo poprosi: »Pusti, deklica, da zberem iz nje nekoliko marjetic.« — »Zakaj ne?« se zasmeje deva; »kolikor hočete.« Tedaj nabere žena šopek belih marjetic in jih poda Terezinki, rekoč: »Na, Terezinka, vzemi jih in vtakni v vodo, da ne zvenejo. Dala sem ti jih za plačilo, ker si tako dobra in postrežljiva. Nikar ne misli, da je to majhen dar!« Deklica se smehlja stari ženici, pa vendar noče

starke razžaliti, vzame marjetice in jih vtakne v kozarec z vodo. Potem napravi ženici mehko ležišče in gre tudi sama spat.

Ko se pa drugo jutro prebudi, precej zapazi, da starke ni več pod krovom. Vstala je bila gotovo še pred svitom in odšla. Toda drugo čudo je čakalo naše Terezinke. Ko pride namreč h kozarcu z belimi marjeticami, kaj zagleda? ... Krog in krog kozarca je bilo polno svetlih cekinčkov, a na stebelcih so se prikazovali še drugi cveti, ki so vidno rasli in se razcvetali. To je bila deklica vesela! Sedaj je lahko nakupila vsega potrebnega zase in za bolno mamico; nič več se ji ni bilo treba tako hudo ubijati za vsakdanji kruhek kakor doslej. Marjetice so vsako jutro pognale nove cvetove; črez dan so se razcvetle, zvečer pa so osule svetle cekinčke.

Tako je bila dobra Terezinka obilno poplačana.

Dragotin Kette.

23. Sirota — kraljica.

1. Živela je deklica, sama živela,
umrl že očka je njen,
v nebeškem se raju je majka blestela
na hčerko ko jasen sen.

2. In v zlatem je jutru ubožica vstala,
odpravila se je v svet;
da očko in majčico bi poiskala,
odpravila se je v svet.

3. A znala ni steze, a znala ni pota
in v gozd je zašla temán;
in gorko jokala je mala sirota,
ko zbežal je beli dan.

4. In ko je drhtela tam v vzdihljajih glasnih,
so prišli k njej škratelji
in dali zlata so in biserov jasnih
ji dragi prijatelji.

5. Za svojo kraljičico so jo izbrali
— pozabljen je ves njen jad —
in demantno krono na glavo ji dali,
odvedli jo v čarni grad.

Cvetko Golar.

24. Pedenjčlovek-laketbrada.

Živela je nekdaj siromašna mati; imela je tri sinove. Hodili so na delo. Ko niso imeli nekega dne drugega posla, dá mati najstarejšemu sinu purana ter mu reče: »Idi v šumo po drv; ko boš lačen, speci si purana!« On gre, zakuri pa si peče purana. Pride Pedenjčlovek-laketbrada (bil je možiček komaj eno ped visok, imel je pa brado laket dolgo) in ga vpraša: »Deček, kaj delaš?« — »Purana si pečem za obed.« Pedenjčlovek-laketbrada pa zgrabi purana in ga odnese. Najstarejši sin pride žalosten in lačen domov in pové, kaj se mu je zgodilo.

Drugi dan gre drugi brat v šumo in pravi sam pri sebi: »Videl bom, ali vzame purana tudi meni.« Pride v šumo, si naseka drv in speče purana. Komaj pa je bila pečenka gotova, pride Pedenjčlovek-laketbrada, mu jo vzame in zbeži. Revež pride lačen domov in pové, kaj se mu je zgodilo.

Tretji dan gre tretji brat v šumo. Vzame sekiro in seka drva. Ko postane gladen, si speče purana. Ko je bil spečen, pride Pedenjčlovek-laketbrada in hoče vzeti pečenko. Deček pa zgrabi možička za brado in ga vpraša, kaj hoče s pečenko. »Jedel bom,« odgovori Pedenjčlovek-laketbrada. »Ne boš,« reče deček. Začneta se rvati; deček zgrabi sekiro, razkolje bukev, dene brado Pedenjčlovękovo v razpoko in potegne sekiro ven, tako da je obtičala brada v precepu.

Vesel priteče deček domov in pové bratoma, kaj je storil onemu človeku. Vsi trije gredó v gozd, pa ne najdejo ne bukve ne človeka. Ali bukev je bila razrila zemljo, koder jo je vlačil Pedenjčlovek-laketbrada. Gredó po sledu pa pridejo do globoke jame; v njo je peljal sled. Bratje premišljajo, kako bi mogli v jamo. Najmlajši še nekoliko pomisli in reče: »Pojdimo vsak na eno stran, poprosimo sosede za vrvi in pridimo nazaj!« Tako storé in prinesó kmalu vsak eno vrv. Zvežejo jih vkup in starejša spustita mlajšega po vrvi v jamo.

Ko pride do dna v podzemeljski svet, pomigne z vrvjo in dá bratoma znamenje, naj počakata, da se bo ogledal. Gre dalje in dalje pa pride do sela, kjer so plesale devojke kolo. Pride do njih ter jih pozdravi: »Pomozi Bog, kolo devojačko! Ali ste videle iti tu mimo Pedenjčloveka-laketbrado?« — »Videle smo ga; vlekel je bukev za seboj.« Najmlajše dekle stopi k njemu,

mu dá oreh in reče: »Le pojdi dalje, boš že zvedel, kaj imaš početi z njim.«

Gre in pride v drugo selo, kjer so deklice tudi plesale kolo. Vpraša jih: »Pomozi Bog, kolo devojačko! Ali ste videle Pedenjčloveka-laketbrado?« One mu odgovoré: »Videle smo ga; vlekel je bukev za seboj.« In zopet stopi k njemu najmlajša, mu dá lešnik in reče: »Le pojdi dalje, boš že zvedel, kaj imaš početi z njim.«

Gre dalje in pride v tretjo vas. Tudi tu so deklice plesale kolo. Pozdravi jih in reče: »Pomozi Bog, kolo devojačko! Ali ste videle Pedenjčloveka-laketbrado?« One mu odgovoré: »Videle smo ga; vlekel je bukev za seboj.« Najmlajša stopi k njemu, mu dá jabolko in reče: »Pojdi k temu človeku! Ko prideš v njegovo hišo, najdeš na mizi skledo polno strupa; vrzi jo na tla, da se razbije. Človek se bo boril s teboj. Če vidiš, da bi te nadvladal, vzemi tri četrtine oreha in jih pojej, četrtino pa vrzi proč! Če bo on še močnejši kakor ti, vzemi lešnik! Pol jedra pojej, pol pa ga vrzi proč! Če pa boš čutil, da si še slabejši od njega, razreži jabolko na štiri dele, enega pojej, tri pa vrzi proč! Potem ga premagaš. On te bo prosil, da bi ga ne tepel; ali ti mu ne vzemi drugega kakor prstan, ki ga ima na desni roki. Če ti ga ne bo hotel dati, tepi ga tako dolgo, da ti ga dá.«

Mladenič se odpravi na pot, pride do hiše Pedenjčlovekalaketbrade in najde njegovo mater na pragu. Vpraša jo, kje je Pedenjčlovek-laketbrada. Mati mu odgovori, da spi. Nato stopi mladenič v sobo, zgrabi skledo s strupom in jo vrže na tla, da se razdrobi. Potem pa pokliče človeka: »Oj Pedenjčlovek-laketbrada, vstani!« Šele v drugo se mu oglasi in zagodrnja: »No, no!« Vnovič ga pokliče in reče: »Pedenjčlovek-laketbrada, vstani!« Pedenjčlovek-laketbrada pa mu odgovori iz postelje: »Ako vstanem, ne bo dobro zate.« Mladenič pa zavpije zopet: »Oj Pedenjčlovek-laketbrada, vstani, da se boriva!«

Pedenjčlovek-laketbrada vstane in začneta se boriti. Skoro bi bil premagal mladeniča; ta pa vzame oreh, pojé tri četrtine, četrtino pa vrže proč; sne še pol lešnika in četrtino jabolka, pa se zopet sprimeta. Kmalu zmaga mladenič in začne tepsti nasprotnika. Ta ga pa prosi, naj ga ne bije, češ, saj mu dá, kar hoče: oba purana, ki ju je bil vzel njegovima bratoma, ter zlata in srebra; kolikor ga more nesti. Mladenič pa reče, da noče drugega kakor prstan z njegove desne roke. A Pedenjčlovek-

laketbrada mu odgovori, da prstana ne more dati. Zato ga tepe mladenič tako dolgo, da pritlikovec potegne prstan s prsta in ga vrže na tla.

Mladenič pobere prstan, si ga natakne na prst in odide. Pride v vas, kjer so plesale deklice kólo, zahvali se najmlajši za dobri svet in si jo vzame za ženo. Po poroki se odpravita proti njegovemu domu. Na potu pa prosi žena vedno za prstan in tarna tako dolgo, da ji ga dá. Ko prideta na mesto, kjer je visela še vrv, dá bratoma znamenje in onadva potegneta najprej njegovo ženo na svet. Žena jima pokaže prstan in pové, kako moč ima.

Čudno se je zdelo mladeniču, da brata nista spustila vrvi tako dolgo zopet doli. Ko spustita vrv, priveže kamen zanjo in brata potegneta kvišku. Ko ga pa privlečeta do pol višine, prerežeta vrv in kamen pade v globočino, da se razdrobi na kosce. Nečloveška brata sta namreč mislila, da je brat na vrvi.

»Bog ti moj mili, tako bi bil padel jaz doli, tako bi se bil razdrobil, ko bi mi Bog ne bil dal pameti,« si misli mladenič.

Revež ni mogel na svet; žalosten se vrne in pride pod visoko drevo. Mimo drevesa je tekla velika voda, pod drevesom je ležalo devet kamenčkov, pri drevesu je bilo gnezdo, v gnezdu je ležalo devet mladih ptičkov. Zdajci priplava po vodi velik som in hoče požreti ptičke. Mladenič pa pobere hitro kamenčke, jih vrže somu v žrelo in tako reši ptiče.

Ko prileti starka domov, vidi, da so njeni ptički še vsi živi; vpraša torej mladeniča, kaj hoče zato, da ji je rešil mladiče. Mladenič jo prosi, naj ga spravi iz jame na svet. Vesela mu pomaga ptica in ga prinese na svet. Tu je vzel bratoma ženo in prstan in je živel še dolgo in srečno.

Po Matiji Valjavcu — France Hubad.

25. Cerkev sv. Miklavža na Gorjancih.

Na Gorjancih so prebivali ljudje, ki so imeli vsega dosti, kar si kmet želi: njiv in travnikov, host in vrtov, žita in živine. Živeli so veliko let mirno in srečno.

Na Gorjance pa se je priselil hud škrat s krdelom coprnic. Škrat in coprnice so nadlegovali ljudi, da niso mogli prebiti. Coprnice so delale točo in pobijale z njo njive. Škrat pa je

stopil na skalo in vpil: »Sejte, sejte, sejte!« Ljudje so ga poslušali in šli sejat. Nastopila je suša, da cele tri mesece ni padla ne kaplja dežja. Seme na njivah se je posušilo in ni moglo pognati in roditi. Škrat je stopil zopet na skalo in vpil: »Kosite, kosite, kosite!« Ljudje so ga poslušali in šli kosit. Nastopila je moča, da se cele tri mesece ni zvedrilo. Seno na travnikih je poginilo in ni bilo za krmo.

Ljudje so se razjezili in niso več hoteli poslušati škrata. Škrat pa je šel in otvoril zatvornice velikega jezera. Voda je vrela in bruhala iz gore, da je hotela vse pogoltniti. Ljudje so prosili škrata za odpuščanje in so mu obljubili pokorščino. Škrat je zopet zaprl zatvornice in je nagajal ljudem s sušo in močo, da so si dejali: »Poiščimo si pomočnika! Drugače bomo morali poginiti od lakote mi in živina.«

V Šentjerneju je živel pobožen župnik. Ljudje so prišli k njemu in so ga prosili pomoči. Župnik jim je dejal: »Pomirite se in zaupajte v Boga! Molil bom vsakemu svetniku na čast očenaš in češčenomarijo. Kadar pridem do pravega, me bo uslišal in vam pomagal.« Molil je na čast vsem svetnikom po vrsti. Ko je počastil sv. Miklavža, je ta stopil predenj in mu rekel: »Povej ljudem, da se jezim nanje. Spoštujejo spodobno vse druge svetnike, samo mene se ne spomni živa duša, kakor da bi me ne bilo v nebesih. Za pokoro sem jim poslal škrata in krdelo coprnic. Če hočejo, da jim odlegne, naj sezidajo meni na čast cerkev, kamor bodo kristjani hodili na božjo pot. Na cerkev naj obesijo junca, ki bo mukal z železnim jezikom. Kadar bo zamukal junec, bo škrat pobegnil s krdelom coprnic in izgubil oblast po vsem prostoru, koder se bo mukanje razlegalo. Gorjanci ne bodo videli ne suše ne toče ne povodnji. Junec bo oznanjeval rodovitnost vsej okolici, srečo in božji blagoslov vsakemu, kdorkoli ga bo slišal.«

Sv. Miklavž je po teh besedah izginil in ni povedal župniku, kaj junec pomeni. Župnik je premišljeval noč in dan to skrivnost, ali je ni mogel pogoditi. Rekel je ljudem: »Poiščite si človeka, pametnejšega od mene, ki je prejel od Boga vseh pet velikih blagoslovov!«

Ljudje so šli iskat in so našli v skalovju puščavnika. Ta jim razodene skrivnost in reče: »Sv. Miklavž zahteva, da mu obesite nad cerkev zvon. Zvon je tisti junec, ki bo mukal z železnim jezikom.«

Ljudje so se obveselili in se vrnili na Gorjance. Sezidali so sv. Miklavžu na čast prelepo cerkev in nad njo obesili blagoslovljen zvon. Zvon je zazvonil, škrat in krdelo coprnic so zbežali in koder se je slišalo zvonjenje, ni delala ljudem škode ne suša ne moča ne toča ne povodenj. Romarji so dohajali na božjo pot iz bližnjih in daljnih krajev. Nobena uima ni zadela tistega, ki je čul doneti čudodelni zvon sv. Miklavža. O zvonu in cerkvi se je razširila slava po svetu, posebno pa sta prinesla blagostanje Gorjancem in Podgorju. Kmet je prideloval več, kakor je potreboval in želel.

Janez Trdina.

26. Tiho, tiše je po smrečju.

1. Tiho, tiše je po smrečju,
se po stezah šeta zima,
spleta bisere si v kite,
snežnobelo krilce ima.

2. V licih bleda, v srcu kruta
noče ptičic, da bi pele;
v sencah solnčecu se skriva,
noče rožic, da bi cvele.

3. Zajčki plahi, dolgouhi
radi bi se poigrali,
pa čepé pod golim grmom,
ker so nje takó se zbali.

4. Veverica repek suče,
nosek viha, vejo maje;
zima, zima, slaba teta,
ki nič lešnikov ne daje.

Vida Jerajeva.

27. Peter Klepec.

Peter Klepec je bil domá v Čabru. Ker je bil šibkega in slabotnega telesa, so mu poredni tovariši pogostoma nagajali. To mu je delo zeló težko in želel je, da bi bil močnejši od njih, in sicer tako močán, da bi bil kos vsakemu.

Nekega dne, ko je pasel ovce na zeleni grivi, povzdigne oči k nebu ter moli in prosi Boga, da bi mu dal moči zoper hudobne tovariše. Še preden odmoli, sliši glas: »Peter, moč ti je dana; primi za grm in izderi ga!« Peter prime za grm in ga izdere s korenino vred. In zopet se čuje glas: »Peter, primi za brezo in izderi jo!« Peter, vesel, zgrabi za brezo in breza gre iz tal kakor izpodgrizeno žito. In tretjič se čuje glas: »Peter, izderi hojo!« Peter stori to in stara debela hoja leži pred njim kakor slamnata bilka.

Za pridobljeno moč je bil Peter Bogu zeló hvaležen. Njegovi tovariši, ki so ga poprej zaničevali, so se ga odslej bali in mu niso več nagajali. Zdaj bi se bil lahko maščeval nad njimi,

a ker je bil usmiljenega srca, jim je odpustil vse razžalitve in ni storil nikomur nič žalega.

Peter je doraščal in z njim je rasla tudi njegova moč.

Prihajali so hudi časi. Ošabni Turek je gnal svoje čete nad kristjane. Cesar mu je šel naproti in bi ga bil rad pregovoril ter odvrnil hudo vojsko. Ali zaman. Ošabni Turek se ne vdá lepim besedam; vendar toliko odneha: ako cesar noče velike vojne, naj bi se posamezno udarila dva, en Turek in en cesarski podložnik. Imel pa je turški sultan grozovitega orjaka v vojski; na tega se je zanašal.

Po vseh svojih deželah pošilja cesar pisma in išče človeka, ki bi se šel merit s Turkom. Pride že večer pred dnem, za boj napovedanim. Cesar je bil v veliki zadregi. Zamišljen sedi v svoji sobi in ne vé, kako bi si pomagal. Kar stopi v zlato sobo mladenič, ki je bil borno oblečen. Nekako boječ se približa cesarju in mu reče: »Dovolite, svetli cesar, da govorim z vami! Peter Klepec sem, iz Čabra, in sem prišel semkaj, da se poskusim s turškim orjakom; ako Bog dá in sreča junaška, oprostim vas in svojo lepo domovino.« Toda cesar se bridko nasmeje in zmaje z glavo, češ, tako mlad in tako šibek mladenič, kakor je bil Klepec na videz, kako bi ta premagal orjaškega Turčina! Povprašuje ga dalje in vrli junak mu dobro odgovarja. Peter mu tudi pové, da je močán in kako je prejel svojo čudno moč. Cesar ga je bil vesel in ga je povabil k večerji.

Pri večerji se cesarski služabniki posmehujejo bornemu mladeniču in ne morejo verjeti, da bi bil kaj junaški, a še manj, da bi šel nad turškega orjaka. Prinesó mu konjsko podkev in mu rečejo, naj jo zlomi, ako je res tako močán, da si upa nad Turka. Klepec pa jim veli, naj prinesó sedem novih podkev, in ko jih prime, zdrobi vse v eni roki kakor kos kruha.

Ko so zjutraj zarana v turškem taboru zvedeli, da je cesar dobil bojevalca, gre turški borilec brž svojemu nasprotniku naproti. Snideta se na planjavi blizu turškega tabora. Ko Turek ugleda mladega Klepca, se mu zaničujé zasmeje. »Dobro jutro, oče!« mu pravi Klepec ter mu ponudi desnico. Turek seže Klepcu rahlo v roko. Klepec prime za Turkovo desnico in mu jo odtrga. Turek zatuli in udari po Klepcu z drugo roko. Toda urni Klepec se mu umakne in poči prvi Turka. Turek se zvrne, pa ne vstane več. Sultan, videč, da je zmagan, ukaže vojakom, naj potolčejo Klepca. A Klepec izdere

prvo bližnje drevo pa opleta in treska z njim po Turkih ter jih pometa kakor smeti po planjavi. Pobil je vse, kar mu jih ni zbežalo.

Tako je mogočni Klepec naklepal Turke na tešče zjutraj zarana. In Turki od tistega časa niso več prišli na slovensko zemljo.

Narodna pripovedka. — Matevž Ravnikar-Poženčan.

28. Vrabček.

1. Vrabček, mlad lenuh,
vrabček potepuh
culico je nosil,
miloščine prosil:
»Vrabček, revež jaz,
prosim, prosim vas!«

2. Lastovka gospá
mimo je prišla
in se posmejala,
vbogajme nič dala:
»Zdrav in čvrst in mlad,
služil bi enkrat!«

3. Nič se ni kesal,
dalje se podal,
šel za plotom krast je,
toda vjel se v past je . . .
Vrabček, revež ti,
kak' se ti godi? —

Vida Jerajeva.

29. Leskova vejica.

Živel je bogat kupec, ki je imel tri hčere. Namenil se je iti po kupčiji in je vprašal hčere, kaj jim naj prinese s potovanja. Najstarejša ga prosi za steklene bisere, druga za prstanček, najmlajša pa mu reče: »Meni ničesar ni treba. Če se me pa spomniš, mi prinesi leskovo vejico!«

Kupec je odpotoval. Ko je opravil svoje posle, je kupil najstarejši hčerki steklenih biserov, drugi pa zlat prstanček. Že se je vračal skoz velik gozd proti domu, kar se spomni, da ga najmlajša hčerka ni za nič drugega prosila ko za leskovo vejico. Stopi z voza in gre, da bi odlomil tako vejico. Takoj jo zapazi na grmu, a to ni bila navadna vejica, ampak na njej so viseli zlati lešniki. Kupec si misli: »Prav, to bo darilo za mojo najmlajšo umnico,« nagne vejico in jo odlomi. A pri tej priči — odkod se je neki vzel? — prilomasti močen medved, zgrabi kupca za roko in mu reče: »Kako si se drznil odlomiti mojo vejico? Takoj te požrem.« Kupec se prestraši in reče:

»Jaz bi ne bil odlomil vejice, da me ni moja najmlajša hči zanjo prosila.« Tedaj mu reče medved: »Pojdi domov in pomni: Tistega, ki ti pride prvi naproti, izročiš meni!«

Kupec mu to obljubi in medved ga izpusti. Nato se kupec odpelje in se srečno domov vrne.

Toliko da se je pripeljal na dvorišče, mu že priteče naproti njegova ljubljenka — najmlajša hči. Zdaj se kupec spomni, da je obljubil medvedu tistega, ki ga prvi sprejme domá. Kar sape mu je zmanjkalo, tako se je prestrašil.

Ko se zopet zavé, razloži domačim, kaj se mu je pripetilo in da mora najmlajšo hčerko oddati medvedu. Vsi so bridko zaplakali, mati pa je dejala: »Nikar ne jočite! Že vem, kaj mi je storiti. Kadar pride medved po našo hčerko, preoblečemo pastirjevo hčer in mu jo damo namesto svoje.«

Nekoč je sedela vsa družina brezskrbno za mizo. Kar zapazijo, da se je pripeljala na dvorišče kočija. Gledajo in glèdajo, kdo neki se je tako imenitno pripeljal, in opazijo, da je stopil iz kočije — medved. Ta pride v hišo in reče kupcu: »Prišel sem po hčerko. Izroči mi jo!« Oče ni vedel, kaj bi rekel. A mati se je hitro domislila; preoblekla je med tem pastirjevo hčerko in jo privedla k medvedu. Medved jo posadi v kočijo in se urno odpeljeta. Komaj so bili na planem, zarenči medved, zgrabi pastirjevo hčer in jo hoče snesti. Tedaj pa mu ta pové, da je pastirjeva hči, a ne kupčeva.

Brž se vrne medved h kupcu in mu očita: »Ti si me grdo prevaral. Daj mi pravo hčer!« Nič ni pomagalo, zgoditi se je moralo. Zaplakali so, oblekli najmlajšo hčerko, poslovili se od nje in jo izročili medvedu. Ta jo je posadil v kočijo in se naglo odpeljal.

Vozila sta se in vozila. Končno se pripeljeta v velik gozd, kjer se ustavita. Medved stopi iz kočije in reče deklici: »Evo, tu je moj dom! Idi za menoj!« Medved zleze v duplino, deklica pa za njim. Tam odpre velika vrata in skoz nje odvede deklico v temno votlino ter ji reče: »Hodi za menoj!« Deklica je trepetala od strahu in je že mislila, da je prišla njena zadnja ura. Bojazljivo je stopala za medvedom.

Zdajci je nekaj treščilo kakor strela in grom; zasveti se in deklica vidi, da se ne nahaja več v temni votlini, ampak v bogatem gradu. Vse je bilo razsvetljeno in svirala je godba; lično oblečeni ljudje ji prihajajo naproti in se ji klanjajo; njej

ob strani pa stopa — mlad knez. Ta se ji prikloni in pravi: »Nisem več medved, ampak knez in te hočem vzeti za ženo.«

Poslali so po očeta, mater in sestri, povabili so goste in praznovali so svatbo. Še dolgo sta knez in kneginja srečno živela. Za spomin pa sta si hranila — leskovo vejico.

Po Levu Nik. Tolstem — Josip Wester.

30. Sekira in drevje.

Peljali so svoje dni iz kovačnice poln voz sekir skoz dobravo na semenj. Solnce je sijalo in drvnice, lepo nabrušene, so se v solncu lesketale, da je bilo drevja strah tega smrtnega orožja. »Kdo nas bo rešil? Te sekire nas bodo vse posekale,« je dejalo drevje in milo vzdihovalo, majaje se po vetru. Nató se oglasi star hrast in pravi: »Ne bojte se! Dokler nobeno nas tem sekiram toporišča ne dá, nam ne morejo škodovati, najsi so še tako nabrušene.«

Sovražnik nam ne more škodovati, pa bodi še tako mogočen, ako mu sami ne damo priložnosti.

Anton Martin Slomšek.

31. Berač in Smrt.

Ko je Bog pregnal prve starše iz raja, je ustvaril svojo deklico Smrt. Smrt je prav majhna, manjša od vsakega otroka, pa ustrahuje vsakega junaka. Truplo ji je spretno in urno, da prepleza vsak zid, obenem pa voljno in prožno, da prileze skozi vsako ključavnico. Ne potrebuje ne kose ne drugega orožja. Kadar je človeku namenjeno umreti, pride k njemu in mu zavije vrat. Ali črnega petelina in črne mačke se boji in se ogiblje hiše, v kateri se nahajata.

Berač je hotel iti k bogatinu in ga prositi za dar. Smrt ga ustavi in poprosi, da naj jo dene v svojo malho in nese v hišo. Berač jo vpraša, kdo je in kaj bi rada. Smrt veli: »Jaz sem božja deklica in sem poslana semkaj, da zavijem bogatinu vrat. Bogatin pa ima črnega petelina in črno mačko, ki mi branita prestopiti prag.« Berač dene smrt v malho in gre v hišo. Bogatin je bil zdrav in dobre volje. Obiral je ravno kopuna in ga zamakal s sladko starino. Smrt šine naprej za peč, da se ogreje, potem pa za mizo k bogatinu in mu zavije

vrat. Bogatin zajavka. Smrt mu zavije vrat še v drugo in tretje. Bogatin se uleže in žena mu pošlje po gospoda, da ga previdi. Kmalu potem umrje.

Zdaj prosi Smrt berača, naj jo dene spet v malho in odnese iz hiše. Berač jo vpraša, kaj mu bo dala za plačilo. Smrt veli: »Veliko — to, da me boš pri vsakem bolniku videl. Če mu bom stala pri nogah, vedi, da še ne umre. Daj mu kako zdravilo, in ko ozdravi, bo mislil, da si ga ozdravil ti, in ti bo izkazal rad svojo hvaležnost. Kadar me boš pa videl pri glavi, ne ponujaj se za zdravnika, zakaj takemu bolniku je namenjeno umreti.« Berač se obveseli, dene Smrt spet v malho in jo odnese iz hiše.

Kmalu se razširi po vsem obližju glas, da ga ni bilo in ne bo boljšega zdravnika od tega berača. Komurkoli je dal zdravilo, vsakemu je odleglo in ozdravel je. Denarjev je dobil toliko, da ni vedel, kam bi jih spravil.

Ali v svojo nesrečo je bil preveč usmiljenega srca, da bi bil rad pomogel tudi tistim, katerim je bilo namenjeno umreti. Ugledavši Smrt pri glavi, je prestavil posteljo, da je stala Smrt bolniku pri znožju. Enkrat se mu je res posrečilo, da jo je prekanil in bolnika otel. S to prevaro pa je berač božjo deklico Smrt tako razžalil, da se mu ni nikoli več prikazala, ne pri glavi ne pri nogah. On sam pa je postal spet to, kar je bil prej, največji revež, in je moral biti vesel, da je dobil za svojo lakoto košček črnega kruha. Janez Trdina.

32. Netopir.

Na tla je padel netopir podnevi.
Podlásica ga zgrabi; ta pa reče:
»Oh, prizanesi mi, ubogi revi!«
»»Ne more biti, stara pravda teče
med ptiči in menoj.«« — »O, to ni nič;
pohlevna jaz sem miška, ne pa ptič.«
»»Pa bodi; zdrava mi ostani, miška!««
To reče, ga pusti in gre. — Kar zviška
postovka nadenj doli prileti.
Prestrašen milo netopir kriči:
»Usmiljenje imej, postovka, z mano!«
»»Zakaj pa? Miši meni so za hrano.««

»Jaz nisem miška, ptič sem kakor ti,
ptič, ki so oslabele mu moči,
pa res nekoliko podoben miši.«
»»Naj bo! Kaj novega vsak dan se sliši.««

Zdaj miš, zdaj ptič, kakor najbolje kaže,
takó, se vé, izhaja se najlaže.

Josip Stritar.

33. Po prvi konferenci.

Ko je razrednik Valentin razgrnil veliki katalog na kateder, je razred otrpnil. Kakor bi bil nastopil sodni dan: srca so se vznemirila, tiha groza pričakovanja je dahnila po učencih. Pa je izpregovoril rusobradi možina bolj s šepetom nego z gromom in je rezal s čudnim poudarkom kakor z britvijo po mladih srcih: »Sedaj vam pokažem vaše duševne fotografije . . .«

Za trenutek je pomolčal in ošinil z resastim pogledom preko kataloga ves razred ter je nadaljeval: »Kdor je zavozil napek, naj obrne. Sedaj je še čas. Kdor ne misli obrniti, naj prizanese nam in staršem in samemu sebi in naj ubere drugo pot. Repov, ki bi se vlekli za razredom v križ in nadlogo, ne potrebujemo . . . Zakaj rešetali bomo, rešetali korenito, da izpahamo pleve takoj iz početka.«

Molk . . . Tak molk, da se je čulo brnenje muhe, ki je v tem hipu jadrala prek razreda podolgoma, kakor bi nad glavami strmečih učencev frčala granata.

In začelo se je od A do Ž brez prestanka in brez usmiljenja: vse po zaslugah.

Francelj ni čakal dolgo svoje obsodbe. Še nikdar ga ni presunilo tako pereče, ko je začul svoje ime. Kakor bi se zdramil iz sladke omotice in bi v smrtnem strahu spoznal, da mu nekdo nastavlja nož na prsi. S katedra se je svetila konica tega noža in sunkoma zabadala z vsako besedo: »Nravnost . . . Latinščina . . . Nemščina . . . Računstvo pismeno . . . Zemljepis . . .«

Donelo je že tretje in deseto ime iz kataloga, a Francljnovega ušesa se valovi teh zvokov niso več dotaknili. On je čul samo svoje ime in za njim petero udarcev, ki so kakor zbor peterih sodnikov pripravljali vrv za njegovo študentovsko smrt. V hipu se ga je polastil tak obup, da je brez pomisleka sklenil še tisto popoldne povezati culo in jo udariti peš proti domu. Ali

preden je utegnil ta sklep dozoreti, se je pričelo izpraševanje vesti. Ponos je dvignil glavo in mu pokazal njega samega — prejšnjih dni slovitega učenca. In sedaj — po par mesecih — taka izprememba! V trgu je sedel v prvi klopi, tu v predzadnji, v trgu zapisan v zlato knjigo, tu pa v razrednico. Kje je krivda?

Nravnost? — Ali ne sedim kakor pribit? Pred poukom in med poukom ... In na potu v šolo? Še po tlaku ne hodim, da ne napravim nerodnosti. Po sredi ceste je moja pot ... Ker sem šel enkrat bos in s cizo prijatelju Jaki po sadje? Kdo me je videl, kdo sodil, da sem študent? Če sem šel nato z njim v gostilno na mošt? ... Popolnoma pravilno to res ni bilo ... Če pa smem z očetom in teto in gospodinjo v gostilno, zakaj bi ne smel z Jakom? ... Torej, kje je moj greh?

Latinščina? — Ob tej je Franceljnov razum kot zagovornik onemel. Držal ga je ukor vesti kakor s klešèami: mea culpa, mea maxima ... Zato je ves potrt sklenil, da se loti vadb in slovnice z vso vnemo in ne neha prej, da zapre razredniku ob prihodnji konferenci bridko očitanje.

Nemščina? — Tu je jasno vedel, da nič ne vé. Torej je bil imenovan po pravici. Ali nekaj drugega ga je motilo in mu zagovarjalo nemški greh. Profesor Fran, mož visokorasel, raven kot sveča, odločen, kakor bi bil prišel iz vojske, ta ga nemščine niti vprašal ni. Vprašal ga je bil sicer nekoč mimogrede malenkost, toda preden je Francelj s tankim posluhom ujel od repetenta pošepetani pravi člen tiste nemške besede, se je profesor Fran že razsrdil: »Kako pa stojite? Kakor paragraf! Še za tolikanj ne boste nikdar, da bi dostojno krompir stražili pri vojakih. Sedite!« ...

Računstvo pismeno ... Torej tudi ti, profesor Mihael! Ljubezen si mi obetal pri sprejemnem izpitu — deliš pa batine! In zakaj? Zato, ker je bila naloga tako smešno lahka, da je Francelj s svojo matematično učenostjo podprl obe zadnji klopi, pri tem se pa sam uštel desetkrat in pisal — komaj zadostno. In tako se je ustvaril narobe svet, da so njegovi učenci prebredli vodo, on, ki jih je vodil, je pa utonil.

Tudi ob tej nezgodi se je izpametoval in sklenil poskrbeti najprej zase, potem šele za druge.

Zemljepis ... Pri tem predmetu takisto narobe. Trdno zavest je imel, da tu ni lenaril in da stvar zna. Ali tisti parkelj! Njegov sosed v klopi je bil namreč naredil parkeljna iz cofka

Franceljnovega klobuka in ga z buciko pripel na hrbet prednjega učenca. Francelj mu je seveda kot dober sosed pomagal in pri tem rokodelstvu, ki ni imelo z zemljepisom prave stike, ju je zasačil profesor in posledica je bila: neusmiljena dvojka.

Z dvignjenim prstom mu je vest zapretila: tua culpa, tua maxima . . .

Tistega dne se je vrnil Francelj iz šole čudovito resen. Nakoval je celo rešto dobrih in trdnih sklepov. Le parkrat mu je še prodrl spomin na svobodo, na dom in zelene pašnike. Ali to so bili le bliski, njih luč je zažarela in — ugasnila. Čutil je, da je napрežen in pripet na voz življenja z jermenjem, ki se ne dá pretrgati. Torej napni vse sile in potegni voz iz jarka!

Koncem drugega leta pa so videli, česar se niso nadejali: Franceljna — odličnjaka.

Fran Sal. Finžgar.

34. Cigan.

1. Cigan je zmaknil klarinet
in hodil piskat križem svet,
oj ta ciganasti cigan!

2. Dajali so mu vinarje,
a kradel je goldinarje,
oj ta ciganasti cigan!

3. In voz mu je voznik prodal,
a konja mu je sam ukral,
oj ta ciganasti cigan!

4. In vozil se je križem svet
in piskal je na klarinet.
A kaj mu klarinet je pel?

5. Ti-ti-tatič, ci-ci-gan,
ti-ti-tatič, ci-ci-gan,
oj ti ciganasti cigan!

Alojzij Merhar — Silvin Sardenko.

35. Zakaj se cigani potepajo po svetu.

Ko so prišli Jožef, Marija in Jezušček v Egipet, so bili silno žejni, zakaj več dni ni bilo najti studenca. Pri prvem vodnjaku naprosijo ljudi, da bi smeli piti. Ti ljudje pa so bili neusmiljenega srca in jim niso dovolili, da bi ugasili žejo. Vprašajo zaničljivo, ali so pozabili pot do doma, da se tako potepajo po svetu. Pitali in žalili so jih z najgršimi pridevki in kletvami. Rekli so jim celo, da so cigani, kar je veljalo pri Egipčanih za najhujšo sramoto.

Jokaje se je napotila sveta družina dalje. Bog pa je kaznoval neusmiljene ljudi še tisto uro, da so res pozabili pot do svojega doma in so se jeli potepati po širokem, neznanem svetu.

Kamorkoli so prišli, povsod jih je vsak človek črtil in ošteval, jih podil od praga in jim še vode ni privoščil. Nihče jim ni rekel drugače nego cigani. In tako pravimo njih naslednikom še dandanes v svarilo in spomin, da pade vsaka kletev nazaj na tistega, ki jo je namenil svojemu bližnjemu.

Janez Trdina.

36. Miklavžev večer.

Pri nas domá so Miklavža čakali vselej v sprejemni sobi. Kakor se je zmračilo, so bili otroci nemirni in razburjeni. Sedaj pa sedaj se je kdo pokazal na pragu in se je plašno oziral po drugih vratih. Naposled so prišli vsi skupaj z materjo, ki je prižgala dve lojeni sveči, postavila povrsti stolce in posadila otroke po letih drugega kraj drugega. Manjši si od strahú kar dihati niso upali, starejši pa so ponavljali krščanski nauk, da bi znali Miklavžu odgovarjati. Tudi oče je takrat prišel in stopil k Julčku, da bi ga ne bilo preveč strah parklja.

V tem zazvončka na hodniku. Otroci kar umolknejo. Vrata se odpró in evo jih! Najprej stopata dva angela, oblečena v tanko žensko krilo, obšito z zlatim robom, na glavi pa imata krono iz zlatega papirja, s katere jima črez obraz visi bel zavoj, da ju ni spoznati. Za njima počasi koraka Miklavž, oblečen za škofa, in se opira na zakrivljeno palico, ovito s srebrnim papirjem. Velika bela brada mu zakriva malone ves obraz, da tudi njega ni spoznati. Na pragu rožljá z železno verigo parkelj z dolgimi rogovi in z dolgim jezikom iz rdečega papirja.

Mala Netka zajoče kar na glas; takó se ustraši parklja. Jaz pa spoznam že od daleč, da je to domači hlapec Miha. Miklavž mu zapreti s palico in parkelj je miren. Tudi Netko potolaži mati, in ko odmoli z njo molitvico k angelu varuhu, je vse dobro. Nató pridejo drugi na vrsto; ti morajo moliti, druge izprašuje sam Miklavž krščanski nauk. Lojzika, ki je v šoli zvedela vso Miklavževo skrivnost, se nehoté zasmeje na veliko pohujšanje mlajših sester in bratov. Ali kakor bi trenil, se zažene parkelj proti njej in zarožlja, da zajokajo manjši otroci kar v dvoje. Miklavž zapodi grdega hudobca zopet iz sobe, pohvali otroke, in ko jim obljubi, da jim ponoči prinese lepih stvari, gre z angeloma iz sobe ter izgine na temnem hodniku. Sedaj so otroci zopet veseli in razposajeni ter prinesó vsak

svoj jerbaščck, ki ga nastavijo na klavirju, a Lojzika napiše vsakemu njega ime na listek papirja in ga dene v jerbaščck, da bi Miklavž vedel ponoči razdeliti darove.

Bilo je še vse temno in tiho po hiši, a že so se zbudili otroci. Lojzika je ob nočni svetilki prižgala svečo in za njo so se prav takisto vsi ostali otroci izmuzali iz posteljic ter šli po Miklavževe darove. Dobro je poznal vsak svoj jerbaščck, in še preden je sestra prečitala imena, si je vzel vsak, kar mu je bilo namenjeno. Bilo je dokaj igrač in sladčic: za male otroke Miklavž iz papirja in voska ter parkelj iz češpelj, za večje pa kaj oblačila, a vsakemu povrh brezova šiba. Nič ni bilo prepira, nič zavidnosti, ampak vsak je bil vesel svojih darov in jih je zasopel razkazoval drugemu. Dasi so se kar tresli od mraza, se niso ganili od klavirja, dokler jih ni mati pozvala nazaj v spalnico. Slušali so, ali vsak je vzel svoj jerbaščck s seboj; sedé v topli postelji, so se igrali z novimi igračami do belega dne. Za vsako stvar je vedel vsak pohvalno besedo, le o šibi ni zinil nihče. Drugo jutro pa so na materino povelje pobrali z velike omare ostanke lanskih šib, jih sežgali in zamenili z novimi, ki so jih bili prej obrali češpelj in orehov, privezanih nanje.

Josip Starè.

37. O kralju Matjažu.

I.

Kralj Matjaž je bil dober kralj, ki je dal same zlate kovati. Drugega denarja niso poznali. Zató so bili takrat v resnici zlati časi. Pod košatimi lipami so se naši očaki vsak dan veselili in v svetle kozarce natakali rujno vince. Bil je kralj Matjaž slovenski kralj, naše gore list. Izbralo si ga je ljudstvo na Gospovetskem polju blizu Celovca in v starem Krnskem gradu je imel svoj prestol. Noč in dan so bila odprta grajska vrata, vsak siromak si je od njega lahko izprosil milosti in pravice.

Ker je bil kralj Matjaž zeló imovit vladar, so mu bili drugi kralji zavidni. Številen kakor gosenice na repišču je prišel enkrat sovražnik nad Matjaža in je pokončal v krvavem boju njegovo vojsko do sto zvestih junakov. Vendar kralj ni bil ubit, ker je bil pravičen. Ko ga je na begu sovražnik že mislil zajeti, se je odprla skala na gori Peci in ga je skrila pred bridkim sovražnikovim mečem. Ondi počiva s svojimi

junaki. Kadar mu brada zraste devetkrat okoli mize, ga bo dala gora nazaj, da bo srečno vladal slovenski rod.

Izvoljenim se večkrat posreči, da pridejo do njega. Bival je na gori Peci kovač. Ko je nekoč iskal glogovega ročnika za kladivo, je našel duplo, skoz katero je prišel v prečuden svet. Tam je videl kralja Matjaža pri okrogli kameniti mizi sedeti in dremati, njegovi junaki pa so ležali podolgoma po tleh. Na mizi je bila debela mošnja samih zlatov. Kovač jo je vzel in je bil odslej bogat mož.

Narodna. Davorin Trstenjak.

II.

Neki koroški kmet je vozil z Ogrskega vino na Koroško. Na svojem potu pride skozi veliko dobravo do pod visoke gore. Na gori zagleda kočico, ki je bila napol vzidana v zemljo, tako da se je komaj videla streha iz nje. Pred vrati opazi junaka, opasanega s sabljo.

Ko se mu voznik približa, junak takole izpregovori: »Ti si, prijatelj, iz naše gornje strani. Povej mi, ali še lazijo mravlje na téle tri vrhe: Sv. Krištofa, Šent Magdaleno in Šent Urha?« — »Lazijo še sedaj, toda redkeje ko nekdaj,« odvrne voznik. Junak nadaljuje: »Reci doma: kadar vera toliko oslabi, da ne bo nihče več prihajal na one tri gore, tedaj hočem vstati in priti s svojo črno vojsko.« — »Kdo pa si ti?« ga povpraša voznik iznenaden. »Kralj Matjaž sem! Stopi bližę in pojdi z menoj v to kočo, da se prepričaš na svoje oči o tem!«

Voznik vstopi, a kralj Matjaž mu veli: »Postavi se za moje ledje in poglej prek desnega ramena skoz tole okno!« Kmet to stori in zagleda ravno polje, široko in dolgo. Po vsem polju prek in prek pa stoje sami oboroženi vojaki in njih konji. A vse je mirno in tiho. Nihče se ne zgane, kakor da spavajo konji in ljudje. »Evo ti črne vojske!« reče kralj začudenemu kmetu. »Poglej zopet skoz okno!« Korošec pogleda, kralj pa prime nalahno za sabljo in jo potegne malo iz nožnic. V tem trenutku oživi vsa vojska. Vojaki privzdignejo glave, konjiči pa zahrzajo in zatopotajo. »Vidiš,« reče kralj Matjaž, »temu ne bo dolgo in jaz vstanem ter potegnem sabljo iz nožnic. Tedaj bo zavel topel veter in vdihnil vsem ljudem eno misel. Moji vojaki poskačejo na konje in črna vojska bo stala v bran za domovino in sveto vero. Tedaj bo prijelo vse za orožje, kar nosi moško glavo.

Nastane pa takrat taka nuja, da se človek še preobleči ne bo utegnil, temveč vsak pojde na vojsko v opravi, ki jo bo baš na sebi imel. Zbralo se bo toliko pravovernega ljudstva, da boj ne bo trajal niti toliko časa, da bi mogel pojesti človek tri hlebe kruha. Ako pa pade komu tretji hleb iz rok, mu bo dejal sosed: ‚Pusti ga, brate, naj leži! Po boju bo dovolj hleba in vsega.' Tako naglo bodo premagali sovražnika svete vere.«

Koroška narodna. Zapisal Matko Potočnik.

38. Kralj Matjaž.

1. Sredi noči, o polnoči
iz sanj se kralj Matjaž zbudi.

2. Zbudi Alenka kraljica se,
kot zarja bleščijo ji lica se.

3. In dvigne se glav bradatih sto,
molčé vprašujejo: »Kaj je to?«

4. Pred kraljem pa mlad junak stoji,
kakor hrast stoji, govori:

5. »Hej, kralj zaspanec, pokaži svoj meč!
Prišel sem ga iz nožnic vleč.«

6. »»Na steno poglej!«« — In vzame ga,
z levico krepkó objame ga.

7. Z desnico pa prime za ročaj —
že sinil je, glej, ostrine sijaj.

8. Čuj prhanje konj, čuj orožja žvenket,
med trumami gre pridušen šepet.

9. Glej ostrine pol! — Kak narašča hrup!
Matjažu v očeh vzplamteva up.

10. Že šum je in hrum med trumami vstal —
kdo zrl je vihar že z gorskih skal?

11. Vse v stremenih stoji, vse v sedlu sedi —
a junak se prestraši in zbeži.

12. Mrmraje razjahajo čete vse,
spet padejo v sen, zaklete vse.

13. Matjaž ob mizo udari srdit:
»Čemu si prišel me še ti budit?«

14. Alenčica vzdihne in skloni glavó
in spet je pod Krimom kot prej mrtvó.

Oton Župančič.

39. Hudo brezno.

Daleč v gozdu v najbolj divjem kraju, kjer so rasle najdebelejše bukve in najstarejše smreke, je bil okrogel kotel in sredi njega globok prepad, Hudo brezdno imenovan. Tega kotla so se ljudje vedno ogibali. Veliko so govorili o njem in pravili, da je strašno brezno, kamor se more priti le po dolgi vrvi.

Ubogi oglar, ki je pod krivo tiso kuhal oglje, je slišal baje večkrat ponoči iz Hudega brezdna prijetno ptičje petje, mnogo lepše od vsake godbe. Ker je bil pogumen mož, ki ni poznal strahú, vzame dolgo vrv, jo priveže za staro smreko in se spusti po njej v brezno. Prišel je v ozko, temno luknjo. Po njej se je plazil dalje in je prišel na drugi svet, kjer so gore od samega čistega zlata in dragih kamenov, po rekah in potokih se pretaka najslajše vino in po poljih rastó taki sadeži, da pri nas še imena nimamo zanje. Tam stanujejo neizrečeno majhni ljudje. Največji so samo po dve pedi visoki; govoriti ne znajo, ampak neznansko prijetno pojó, da ne zna pri nas nobena ptica tako.

Oglar je hodil tod okoli in užival rajsko veselje. A to ni trajalo dolgo. Izpod neba prileti velikanska črna ptica z jeklenim kljunom in z železnimi kremplji; on zbeži pred njo in ona za njim. K sreči najde luknjo, po kateri je bil prišel v ta svet. Hitro pobere kos zlata in pleza zopet po luknji nazaj. Vrv je še visela tu, ali ko prime za njo, se raztrga kakor pajčevina; vsa je bila strohnela. Kaj bo revež zdaj počel? Po strmih pečinah mu je nemogoče priplezati na vrh. Kar privihra za njim tista črna ptica, ga vzdigne na svojih perotih, nese iz brezna in ga postavi k smreki, kamor je bil privezal vrv. Nato se zapraši v brezno nazaj. V tem trenutku se zemlja stresè; stare smreke vije veter kakor travne bilke, skalovje se podira za ptico in drevesa letè za njo v prepad.

Oglar se prekriža in pri tej priči je vse prenehalo. Šel je iskat svojega kopišča, ali ni ga našel. Vse je bilo z grmovjem

zaraslo in vse okoli se je izpremenilo; le stara tisa je še stala tu kakor prej. Pod njo zakoplje kos zlata, ki ga je bil prinesel iz spodnjega sveta, in potem gre domov. Ali tu ni nikogar poznal in ljudje ne njega. Žena mu je bila že umrla; sin, ki je ležal v zibelki takrat, ko je šel pogledat v Hudo brezdno, je bil zdaj osemdesetleten starček in je kašljal za pečjo. V tem, ko je on en trenutek preživel na onem svetu, se je tu gori toliko izpremenilo.

Oglar je še toliko časa živel, da je vse povedal, kje je bil in kaj je videl; potem pa je umrl.

Fran Erjavec.

40. Koledníca.

Bog daj srečo, hišni oče,
hišni oče, hišna mati!
Naj sprostrè nad vašo hišo
svoja krila angel zlati,
mir, edinost in veselje
iz višave v hišo trosi,
drage vaše glave varje,
dobra dela k Bogu nosi!
Skrb, bolezen in nesreče
naj podi od praga hiše,
z dobrotljivo svojo roko
naj vam grenke solze briše,
vaše upe, vaše nade
v svoje bukve zapisuje
in s prgiščem polnim hrame
vsako jesen napolnjuje,
hišno sleme ognja varje,
polje toče in viharja!
Naj vas spremlja na vseh potih,
sije zarja vam njegova!
Dobri ljudje, dobri starši,
veselite se z družino,
naj gorijo vaša srca
za Bogá in domovino,
da razpel bo nad Slovenci
svoja krila angel zlati!
Bog daj srečo, hišni oče,
hišni oče, hišna mati!

France Cegnar.

41. Jožkove jaslice.

Jožek je bil kmetiški sin. Ljudje so mu rekali zamorček, ker je bil v obraz močno zagorel in skoraj črn. Jožek je hotel vse znati in vedeti. Če so prišli komedijantje, se je vedno vrtel okoli njih in bistro pazil, kako slepé in trapajo gledalce, da jim verjamejo. Kar se je od njih naučil, je porabil preizvrstno, ko ga je naprosil bratranec, da bi mu naredil o božiču jaslice.

Odločene je bilo zanje pol hiše od kota do kota. Dali so torej Jožku dovolj prostora, da nam razkaže svojo umetnost in znanost. Jaslice je zložil prav lepo od kamena, grivine in mahu; hiše, ljudi in živali pa je izrezljal iz lipovega lesa. Mnogo teh podob je dejal nekako na škripce in stoječ za odrom, je potezal za žimo, niti in žico in jih premikal in gonil

sem ter tja. Gibale so se prav tako, kakor bi bile žive. Kaj se godi za jaslicami, ni videl nihče, pa lahko sodite, kako so zijali in ugibali gledalci, odkod dohaja tem lesenim, mrtvim stvarém življenje. Glava Jezuščka, ki je ležal na sredi hlevca, je bila vsa v prečudni rdeči svetlobi, ki je prihajala bogve kako izza odra; vsaj jaz nisem mogel zapaziti nobene svetiljke. Marija in sv. Jožef sta se Zveličarju poklanjala, sklepala roke in pogledala večkrat kvišku. Voliček in konjiček, ki sta stala vsak na eni strani, sta kaj veselo zobala in kdaj tudi poskočila, da smo se vsi zasmejali. Precej daleč od hlevca so se dvigale na levi prve hiše betlehemske, proti njim so jahali važno in počasno zamorci na konjih in kamelah. Po hribu navzdol je tekel med skalami in grmovjem studenec resnične vode in se izlival v jezero. Po jezeru so plavale zlate ribice, ki jih je posodila za ta večer neka bogata gospa. Na drugih dveh krajih je skakala voda v zrak in na bližnjem oklepu je visel na žeblju korček, ki smo ga drug za drugim sneli, si nastregli vanj vode in se napili. Pastirji in ovce so hodili na vse strani kakor na kakem podgorskem pašniku v Gorjancih. Eden teh fantičkov se je zavalil v mah, prevrnil kračo in zdrkljal naposled v dolino.

Ob kraju gore je raslo od vrha do tal gosto drevje. Po njem so skakali, peli in žvižgali kosi, liščki, čižki, kobilarji in tudi — slavček! Jožek je prelepo posnemal vsakega ptička. Znal je svoj glas povzdigniti in spustiti, zategniti in utegniti, razširiti in stisniti, naostriti in omehčati. Stoje za jaslicami je žvižgal, pa se je slišalo, kakor bi pele v hosti resnične ptice. Slavčka je z usti nemogoče oponašati. Jožek si je kupil lončeno ribniško piščalko. Vanjo je dejal malo vode pa je ščeketal, potem vlekel in pojemal z glasom, naposled pa drobil in gostolel prav tako kakor živ slavec v tih pomladanski večer. Bil je taka glavica, da je pogodil nekoliko celò tisto otožno in sladko milovanje in ihtenje slavčevo, ki gre človeku tako globoko v dušo.

Ko smo se načudili tem in drugim umetnostim, so prileteli iz višave nad jasli trije svetli angelci in zapeli s tankim in zvonkim glasom staro božično pesem. To se ve, da ti leseni angelci niso mogli peti sami. Jožek in dve pevki so se bili postavili za jaslice v tak kraj, da se je čulo, kakor da bi prihajalo petje iz ust tem angelcem. Ljudi je bila polna hiša in

smo vsi tako strmeli, kakor bi bili okameneli: nihče se ni ganil, nihče zinil ne besedice. Tako smo stali, gledali in poslušali gotovo četrt ure, če ne več, potem pa nas je vse premagalo čuvstvo in ženske so začele na glas jokati. Vsem se je zdelo, da nam je dobrotljivi Bog podelil neskončno milost, da gledamo v prav tisti hlev, v katerem se je porodil pred več nego devetnajst sto leti naš Zveličar.

Ljudje so vreli na sveti večer iz mesta in z dežele k mojemu bratrancu, da vidijo čudovite jaslice. Jožku je padlo v žep marsikatero lepo darilo. Manj od groša mu ni dal nihče, bogatejši pa tudi desetico ali dvajsetico. Novomeški prošt mu je stisnil v roko cel križavec, okrožni glavar mu je kupil srebrno uro, bogat trgovec pa vso praznično obleko in obutalo. Sam Bog ve, kam je prešel ta bistroumni deček.

Janez Trdina.

42. Balada o božični noči.

1. Noč božična, jasna noč.
V cerkev vabijo zvonovi.
V portiču pa ribičev
troje seda v čolne k lovi.

2. Jasna noč, božična noč.
Ribiči trije letijo
v čolnih na široko plan.
Plena že se veselijo.

3. Na pribrežni skali mož
v plašču belem se pojavi:
»Greh loviti je nocoj!
Ribiči, nazaj!« jim pravi.

4. »Kaj ti lov je naša mar!«
vsi se mu zakrohotajo
pa na morje, hej, naprej
s čolni lahkimi veslajo.

5. Sveta noč, božična noč.
V dalji kličejo zvonovi.
A na morju strašni se
premetavajo valovi.

6. Kaka burja! Kak vihar!
Niso več se povrnili
v pristan ribiči trije ...
Vsi so v morju utonili.

Anton Aškerc.

43. Božična prigodba.

Ančka in Jančekˊ sta bila zaspana. Zdaj, kar je bil triletni Tončekˊ bolan, sta spala naˊ nizki, stari zofi v kuhinji. Mali Tonček je ponoči jokal, prosil mater, da ga je nosila gor in dol po sobi, težko je dihal in kašljal. Oče je hotel včasi materi pomagati, ali za nežno otrokovo telesce so bile njegove koščene, zdelane in suhe roke pretrde.

Okoli polnoči je bilo na sveti večer. V kuhinji na mizi je gorela privita petrolejka, tik nje je ležal hleb belega pekovskega kruha in na rob mize se je naslanjal oče. V obraz

je bil obrasel z dolgimi, bodečimi kocinami, brke, črne in zelo košate, so visele navzdol.

Ančka in Janček sta spala tam na stari zofi tik ognjišča. Izpod revne in razdrapane odeje je gledalo dvoje kuštravih zlatih glavic z rdečimi, zdravimi obrazki. Vrata v sobo so bila priprta in skoz ozko špranjo so prihajali glasovi tihih, skoro plahih korakov matere, ki je hodila po izbi sem in tja ter nosila v naročju bolnega Tončka . . .

Mati je rahlo tolažila bolnega otroka in po sobi in kuhinji je plaval njen pridržani topli glas:

»Zdaj, ko bo polnoči, Tonček, zdaj, ko bo polnoči! Odpró se nebesa, jasna luč zažari po snegu, zvezde zleté na kup in se zvrste okoli božjih vrat. Kakšna svetloba je to, kakšna svetloba! In angeli, od vseh strani angeli! Toliko jih je kakor marjetic na spomladanskem travniku. Kamorkoli pogledaš, sama marjetica, sama marjetica! In tukaj! Kamor obrneš oči, sam angelček, sam angelček!

A kdo prihaja, Tonček, kdo prihaja? Ti ne veš tega, ali jaz vem in ti bom povedala. Meni je povedala moja mama, moji mami njena in zdaj jaz tebi. Moja mati in moja stara mati, obe že spita v grobu in zato ne moreta več povedati.. Mi vsi bomo nekoč tudi tako spali, tudi tvoja mama in ti, moj fantek. Tudi tisti, ki so bogati in imajo na svetu vsega dovolj. O, vsi pademo v jamo!

Odprla so se vrata, nebeška vrata in sinek božji je stopil na svet. V beli obleki, z zlatimi razpletenimi lasmi in z očmi kakor dve veliki modri mačehi. V rokah nese smrečico, a na smrečici gore lučce. Bele svečke, rdeče, zelene, modre, rumene, vse križem pomežikujejo druga drugi in zibljejo svoje žareče plamenčke na desno in levo. In vmes med svečicami, med plamenčki vise same nebeške igračke. Angelčki s perotnicami, zvezdice z zlatimi roglji in lepe, tihe punčke z dolgimi zlatimi laski. Nobena vejica ni prazna, toliko jih je! In tam spodaj na zeleni deščici stoje konjički, oj, prebeli konjički z repi dopetniki in s koleščeki pod nogami. Kako bo vozil tisti fantek, ki jih bo dobil; kako bo klical: hi-jo, hi-jo!

Sinek božji teče po snegu v beli haljici in z belimi nogami, v rokah drži smrečico, a gori nad njegovo glavo teče z njim lepa zlata zvezda in ga varuje. Če bi mu prišel nasproti hudoben človek in bi iztegnil roko po njegovi smrečici ali proti

beli haljici, tresk, tresk! že se je zabliskala zvezda, priletela in ga udarila v čelo. Čop! je padel po snegu hudobnež in takoj omedlel.«

V kuhinji se je prebudila Ančka, dvignila glavo in pogledala na očeta: »Oče, oče, ali je že tukaj tisti mož, ki prinaša smrečice?« ga je zaklicala s hripavim spanjskim glasom.

»Ni še bil, ni še bil!« odgovarja oče. »Saj še ni polnoči! Zaspi še malo, zaspi še!«

Zopet je vse tiho in skoz tišino šumé materini koraki in njeno rahlo pripovedovanje:

»Sinek božji je šel k tisti mamici, ki je v vasi najstarejša in najpridnejša. Siva mamica je sedela za pečjo, v roki je držala rožni venec, prebirala črne jagode na njem, v njenem krilu pa ji je ležala velika, črna muca. Muca, beloglava in črna, je predla, a siva mamica molila. A kako sta se obe prestrašili, ko se je posvetilo v sobi in je stopil na črna tla božji sinek z bleščečo smrečico! Muca je skočila pod klop, a siva mamica se je zmešala v molitvi.

In sinek božji je rekel: ‚Ali ti veš, ljuba mamica, kateri otrok v tvoji vasi je najpridnejši?' In mamica se je spomnila in rekla: ‚Kako bi tega ne vedela! Tonček, bolni Tonček je najpridnejši. Kar naglo, naglo teci k njemu in mu nesi zdravja!'

Mali nebeški romarček je segel v nedrje in prinesel od tam nekaj majhnega, zelenega in sočnega in obesil na tisto drevesce. Rekel je, da je tisto zdravje in da mora naglo na pot, ker se mu zelo mudi k pridnemu, bolnemu Tončku.

Zdaj, Tonček, je že tam za oglom, že teče po belem snegu proti naši hiši in nese na smrečici zdravje. Teče, teče. Oh, da bi ti vedel, kako teče, ker on ve, da si ti majhen revček, ki si ne moreš pomagati. In skoro in skoro potrka na vrata — trk, trk! in tvoja mama steče in mu odpre in reče: Daj s smrečice zdravje, da ga dam Tončku, daj, daj! . . . Poslušaj, sinček moj: trk . . . trk . . .«

Bolni otrok se je vzpel na materinih rokah, iztegnil drobno ročico proti njenemu obrazu, razprl svoje sinje ustnice in se ozrl z dolgim in pričakujočim pogledom po sobi k vratom. Težko je dihal, drobne prsi so mu hropele, a mati je hodila hitreje po sobi in pripovedovala:

»Le počakaj, Tonček, le počakaj! Za oglom . . . po belem snegu . . . z bleščečimi nožicami . . . s smrečico in na smrečici

zdravje! Zdaj, zdaj potrka in povpraša: Ali je tukaj tisti Tonček? Vi, dobri ljudje, recite po pravici, ali je med vami! Nesem mu zeleno smrečico in na smrečici zdravje . . . ah!«

Zunaj v kuhinji se je zopet zbudila Ančka, podprla svojo glavo z drobno roko in se zagledala v očeta, ki je slonel nepremično pri mizi.

»Ali je bil že tukaj tisti mož z drevescem?«

»Ne, ne!« je odgovoril. »Pomiri se, zaspi, hčerka! Morda so mu naše vežne duri prestare, morda naša kuhinjska vrata preumazana. On prijemlje samo svetle kljuke, stopa samo v čiste veže . . . Pomiri se, hčerka, zaspi, zaspi!«

Ančka je vzdihnila in legla nazaj, a zunaj je zazvenelo od vseh plati božično zvonjenje. In bela luč se je razlila po krajini.

V sobi so utihnili koraki in besede. Na pragu se je pojavila mati. Njen obraz je bil trd, čelo stisnjeno in iz oči je sijala čudna, motna luč.

»Mrtev je!« je rekla.

»Kdo?« je zakričal mož, kakor bi začul nekaj, česar ni vse svoje življenje pričakoval.

»Tonček!« pove žena in sede na nizek stol v kotu. A oče vstane, zarije obe dlani v svoje razmršene lase in si čudno dopoveduje: »On je mrtev . . . Tonček . . . on . . .«

Otroka na stari zofi sta se zbudila. Zunaj se je še vedno razlivalo po zraku polnočno zvonjenje. Milan Pugelj.

44. Snegulčica.

1. »Zrcalce, zrcalce na steni,
obrazek mi dobro poglej,
potem pa, katera je lepša
od mene devojka, povej!«

2. »»Kraljica, kraljica prejasna,
jaz pa ti tako povem:
Snegulčica je najlepša,
to znano je vsem ljudem.«««

3. »Snegulčica — pastorka moja?
Biriči, zvežite jo
pa v črno goró med zverine
takoj odvedite jo!«

4. A králjič devete dežele
šel zjutraj je rano na lov
in našel je v gori Snegulko
in vzel jo nevesto domov.

5. »Zrcalce, zrcalce na steni,
obrazek mi dobro poglej,
potem pa, katera je lepša
od mene devojka, povej!«

6. »»Kraljica, kraljica prejasna,
jaz pa ti tako povem:
Od tebe ni lepše devojke
v širokem kraljestvu tem.«««

7. »A kje je še kako kraljestvo,
kjer lepša devojka živi?«
»»A, to je deveta dežela,
Snegulka tam — lepša kot ti.

8. Glej, králjič devete dežele
šel zjutraj je rano na lov
in našel je v gori Snegulko
in vzel jo nevesto domov.««

9. »Zrcalce, zrcalce, ti lažeš!«
Kraljica zrcalce zdrobi —
a koscev zdaj tisoč ji kliče:
»»Snegulka je lepša kot ti.««

10. Prišel iz devete dežele
je kraljevič mladi z vojskó,
kraljica je krono zgubila,
zbežala je v črno goró.

Oton Župančič.

45. Tepežniki.

Zažarelo je jutro, prebudila se je vas, hiše in koče so pokazale svoje bele, s snegom pokrite strehe. Bleščeče-rdeče je zaplapolala zarja na meglenem vztoku, zableščalo je po dolini, zalesketalo se je po mrzlem snegu. Počasi se je začelo dvigati kakor iz ognja veliko goreče solnce.

Takrat so se pokazali na vasi tepežniki. Cela dolga vrsta jih je bila, veliki in majhni, deklice in dečki. Mrzla zimska megla jih je obdajala, zeblo jih je, da so si začeli hukati v prste. Kučme so imeli na glavah, pasice okoli ušes, pisane rute okrog vratú, v eni roki tepežnico, v drugi culo: tako so začeli svojo pot. In šli so od hiše do hiše, izginili so skoz vrata in so se črez čas zopet pokazali na vasi. Ako je prišel mimo po vasi človek, so zagnali krik: »Rešite se!« in so dvigali tepežnice proti njemu. Obstali so tu in tam pred hišo in se pomenili. Dobro so vedeli, kaka navada je v hiši in kaj bodo dobili v dar. Vedeli so, koga bodo tepežkali, gospodarja ali gospodinjo, starega deda ali dobrega strica, prijazno babico ali bogato teto. Zato so starejši učili mlajše. Z veseljem so priskakali iz hiše, kjer so jih dobro obdarovali; svetile so se mlade oči od radosti, smejali so se rdeči noski od veselja, zalita zardela lica so trepetala od mraza.

Cesta je bila zametena s suhim snegom, kakor ga je bila v noči nanesla burja po vasi. Tak je navadno tepežni dan.

Prišli so tepežniki tudi do zaprtih vrat, trkali so, a niso jim odprli. Vedeli so, da so domači domá, a hišni gospodar je bil skop in jim je zaprl duri. Obstali so na cesti in zapeli svojo pesem, potem pa so s smehom in vpitjem razbijali na vrata. Vrata so se odprla in v tistem trenutku se je prikazala

brezovka ter zadela one, ki so bili blizu vrat. Nekateri so se zvalili po ledeni cesti, drugi pa so zbežali dalje po vasi.

Zeblo jih je zeló, a pozabili so, da jih zebe. Stisnjeno so se držali, globoko izpod kučem so žarele žive oči in rdeči noski. Roke so déli v žep, culo in tepežnico pod pazduho. Pogreli so se gredoč pri peči, kamor so prišli, in so odgovarjali na vprašanja. Povsod je skoro isto po stari navadi. Ded zleze z zidka, vzame pipo iz ust in jih postavi po vrsti, potem pa izprašuje. Kdor ne odgovori, ne dobi nič. Zato se lenuhi postavijo zadaj, da se izognejo. Gospodinja prinese pehar s poticami, kruhom, jabolki in orehi, tepežniki pa pojó svojo pesem:

Dajte potice s police!
Dobra potica prileti,
lepše polje obrodi;
če je lepša potica,
lepša bo pšenica.

Vzamejo darove in odidejo.

Celo jutro so motili tepežniki mirno vas. Ko je odšla ena truma, je prišla druga iz sosedne vasi. Kdor je omagal, se je spustil v jok in ostal sredi ceste in zaostal za drugimi. Nihče se ne meni zanj, dokler ga ne spravijo vaščanje v hišo za peč. Padali so jim darovi iz cul. Če je komu padel novec na tla, so planili vsi po njem, da je nastala kopica na tistem mestu.

Starejši so znali vse dobro spraviti, mlajšim so se smejali in jim privoščili, da so nerodni. Tudi njim se je nekdaj godilo tako. »Pa bi bil ostal domá! Ali moraš ti z nami? Premlad si za tepežnika; domov pojdi! Čakali te ne bomo.« In gredó dalje.

Ivan Lah.

46. Moji prvi spomini.

Oko mojega spomina seže daleč, prav do tretjega leta moje dobe. Pogorela nam je bila hiša in obubožali smo docela. Mi otroci, kolikor nas je bilo, smo se igrali na vrhu pri Sv. Trojici. Pod večer je bilo, solnce je sijalo milo in toplo kakor sam božji blagoslov. Spodaj je bila Vrhnika že vsa v senci, lesketala so se le še zgorenja okna gosposkih hiš. »Jezus!« je vzkriknila sestra. Zgrabila me je za roko in je stekla; jaz, neroden v nogah, sem kolobaril za njo ter se prevračal nizdol po kamenju in po polzki travi. Silen dim je bil obsenčil nebo prav tja do Ljub-

ljanskega vrha, do Sv. Ane in do Žalostne gore. Presekal ga je navpikoma sijajen plamen, slok in visok. »Jezus, Jezus!« je kričala sestra ... Tukaj v ta prelepi plamen je zaklenjen moj spomin, več ga ni ... Prikaže pa se nenadoma mati, čisto majhna, čisto drobna, nič preplašena, samo začudena; na cesti stoji ter tišči pod pazduho staro stensko uro, ki že zdavnaj ni več šla ne bíla ... Spomin umolkne, pa se oglasi v izbi teta Micka. Izba je bila prečudno bela, tudi teta Micka je bila vsa bela in na belo pogrnjeni mizi je stala skleda belih, žlahtnodišečih štrukljev. Od zunaj je plamenelo zamolklo in rdeče kakor večerna zarja ... To je bil najlepši dan mojega življenja ...

Spomnim se na stari dom, na zgodnjo mladost, na to prelepo, vso s svetlimi sanjami prepreženo mladost, in takoj se zmislim na peč. Bila mi je visoka in obširna planjava, bila mi je zavetišče v samotnih otroških sanjah. Tam sem sedel ter žvečil palec desnice kar ves dan. Lasje so mi bili predolgi, zato mi jih je bila mati povezala v čop, ki me je ščegetal na tilniku. Palec mi je nazadnje obvezala z veliko in debelo cunjo, ki je bila gnusna. Žvečiti nisem mogel več in sem jokal; izpod solz pa sem videl prostrano izbo, videl sem mater in očeta, brate in sestre, videl sem okna, neznansko široka, in daleč za okni onkraj ceste milo vabeče mesarjeve klade. Tam se je nehal ta prostrani svet.

Mesar je imel pred hišo veliko skladovnico napol obtesanih hlodov. To so bile slavne mesarjeve klade, naša radost in naše hrepenenje. Plezali smo po njih, se lovili, se prevračali in padali. Solnce samo se je smejalo našemu veselju. Še zdaj ne vem, kako da so nas neprestano in s toliko skrbjo podili s tistih lepih klad. »Janez je že zopet na mesarjevih kladah!« Seveda je in zakaj bi ne bil? Zdelo se mi je, da so nam teh klad nevoščljivi stari ljudje, zato ker so prenerodni in prepusti, da bi plezali nanje. Najbrž sem sodil prav.

Kmalu pa se mi je razširilo obzorje od mesarjevih klad do »enajste šole« pod mostom, za dobrih sto korakov. Ob vročih poletnih dneh, ko Močilnik usahne in ko mila zelena Ljubija sanja svoje tihe sanje globoko pod vrbami, upade Ljubljanica za cel seženj in ošabna Vrhničanka je samo še potok. Ves levi del struge je sam bel prod, od solnca spaljen. Takrat se prične enajsta šola pod mostom ter se neha ob prvih jesenskih nalivih. Mnogokaj sem študiral v svojem življenju, ali tako bogate in

koristne učenosti, kakor jo daje svojim učencem enajsta šola pod mostom, nisem zadobil nikjer in nikoli. Kakšna čuda prečudna hrani ta goli, posušeni prod! Očem, ki jih iščejo, srcem, ki verujejo vanje, se kažejo čuda ob vsakem pogledu, ob vsakem koraku. Polomljen star lijak, obroč kolesa, preluknjana ponev, počeni lonci, vilice s poldrugim klinom, pipec brez ročnika — sam Bog nebeški vedi, odkod se je bilo vse to nabralo v Ljubljanici! Ali vsaka stvar posebej je bila čudo prečudno in je imela svoj važni pomen. Šimčevemu Lojzetu se je celo posrečilo, da je našel denarnico; res ni bilo nič v nji, denarnica pa je vendarle bila. Čudes največje so bili kapeljni, ki so se skrivali pod mokrim kamenjem kraj zadnjih rahlo pljuskajočih valčkov vode. Lovili smo jih z vilicami, z žeblji ali pa z golo roko ter jih pekli na žerjavici kar tam v šoli, ki je bila skrita neumnim očem. Zgodilo se je včasi, da je bila glava osmojena, repek pa še moker; toda bili so dobri in sočni kakor na sosedovem vrtu pobrana jabolka.

V šoli smo bili vsi gologlavi in goloroki, hlače pa smo si zavihali visoko do vrh stegna. Nekoč sem v gorečem hrepenenju po nadaljnji učenosti zašel malo pregloboko v vodo. Nenadoma se mi je zdelo, da jaham na ogromnem zelenem konju naravnost proti sijajnemu solncu. Nad vse sladka, brezprimerna sreča me je vsega prevzela in mislil sem, da sem kralj ... Tedaj me je zgrabila za lase neusmiljena roka ter me trdo zalučila na prod. Tam sem vztrepetal in se bučno razjokal, sam ne vem zakaj ... Jurčev hlapec me je bil potegnil iz vode ...

Ivan Cankar.

47. Naše luči.

Odgovori, Ciciban:
Kaj je naša prva luč?

Naša prva luč je solnce:
z zlato roko svet odgrinja,
zlatih ciljev nas spominja.

Solnce je zašlo za goro.
Odgovori, Ciciban:
Kaj je naša druga luč?

Naša druga luč je mesec:
daleč smo se zanočili,
v mesečini prav hodili.

Solnce je zašlo za goro,
mesec je zašel za solncem.
Odgovori, Ciciban:
Kaj je naša tretja luč?

Naša tretja luč je ogenj:
gospodarja, vso družino
zvabil v svojo je svetlino.

Solnce je zašlo za goro,
mesec je odšel za solncem,
ogenj v hiši je ugasnil.
Odgovori, Ciciban:
Kaj nam je četrta luč?

Luč četrta je beseda,
jasna hodi med narodi,
dušo k duši tajno vodi.

Solnce je zašlo za goro,
mesec je odšel za solncem,
ogenj v hiši je ugasnil,
sam ostal si brez besede.
Odgovori, Ciciban:
Kaj je naša zadnja luč?

Naša zadnja luč je duh:
vse je mračno, duh nam seva,
k Bogu pota razodeva.

Oton Župančič.

48. Kjer ljubezen, tam Bog.

Živel je v mestu čevljar Martin Avdjejič v kletni sobici z edinim oknom na ulico. Znancev je imel obilo. Redkokateri par čevljev v okolici ni bil vsaj enkrat ali dvakrat v njegovih rokah. Dela je bilo mnogo, zakaj Avdjejič je delal trpežno in ni preveč zahteval.

Bil je vedno dober človek; na stara leta pa se je začel še bolj približevati Bogu. Že takrat, ko je bil še pri mojstru pomočnik, mu je bila umrla žena. Po ženi mu je ostal triletni Kapitoška. Jedva je fantič odrasel in jel očetu pomagati, je Kapitoško pograbila bolezen, da je moral umreti. Pokopal je Martin sina in je obupaval tako, da je začel nad Bogom godrnjati. Taka otožnost se ga je lotila, da je večkrat Boga prosil smrti in mu očital, zakaj ni vzel njega, starca, temveč njegovega ljubljenega edinega sina. Nehal je celo hoditi v cerkev.

Nekoč je prišel k Martinu rojak, starček, ki je romal že osmo leto. Razgovoril se je ž njim Avdjejič in mu potožil svoje gorje. Starec ga je tolažil, ga vračal k Bogu in mu velel: »Kupi si evangelij! Tam spoznaš, kako naj Bogu živiš.«

Ta beseda je padla Avdjejiču v srce. Še istega dne si je kupil Novi zakon z debelim tiskom in je začel čitati in storilo se mu je tako dobro v duši, da je čital vsak dan in vsak večer. In čim več je čital, tem bolj je pojmoval, česa hoče Bog od njega in kako je treba Bogu živeti, in bilo mu je vedno laglje in laglje pri srcu. Njegovo življenje je postalo tiho in radostno. Zarana je sedel k delu, snel svetiljko s kljuke, jo postavil na mizo, potegnil s police knjigo, jo odprl in začel čitati.

Zgodilo se je nekoč, da je čital Martin v pozni noči v evangeliju: »Vsakomur, kdor te prosi, daj in od tistega, ki jemlje tvoje reči, ne terjaj nazaj!« in se je zamislil. Čital je iznova in prišel je do mesta, kjer govori evangelist o bogatem farizeju, ki je bil povabil Gospoda k sebi v gosti. »Farizej je

mislil samo na sebe,« je premišljeval Martin, »tega pa ne, da bi bil mislil na gosta. In kdo je bil ta gost? Sam Gospod. Če bi prišel k meni, ali bi storil tudi jaz tako?« Premišljeval je Avdjejič in je zadremal.

»Martin!« je nenadoma zašumelo nad njim. Martin se je vzdramil iz spanca. »Kdo je?« vpraša in se obrne k durim. Nikogar ni bilo. Zopet je zadremal. Kar začuje celo jasno: »Martin, hej, Martin! Glej jutri na ulico! Pridem.« Martin se je prebudil, se dvignil s stola in ni vedel, ali je slišal v spanju ali zares te besede. Legel je spat.

Zjutraj ob zori je Avdjejič vstal, pospravil po izbi in pristavil zajutrek. Pa so k njemu prišli z mrazovite ceste starček Stjepanič, bivši vojak, ki je zdaj kot pomočnik sosedovega hlapca odmetaval sneg, slabo oblečena žena s sestradanim jokajočim dojenčkom — moža vojaka so ji bili poklicali bogve kam, da se je reva morala preživljati ob dobroti tujih ljudi — in stara branjevka z dečkom, ki se je nad njim znašala, ker ji je bil iz koša pograbil jabolko. Martin je vse te gostoljubno pozval s ceste k sebi, jim postregel s svojim revnim bogastvom in jim nasitil telo in dušo. Vsem je pravil o snočnjem čudežnem doživljaju in o svojem pričakovanju; ves dan je moral misliti na tisti glas in ni vedel, ali se mu je le sanjalo ali ga je bil slišal zares.

Minil je dan in prišla je noč. Martin je prižgal luč in potegnil s police evangelij. Hoče odpreti knjigo na tistem mestu, kjer je bil včeraj vložil odrezek kože, a odpre se na drugem mestu. Hkratu se mu zazdi, kakor da bi se nekdo gibal in prestopal z noge na nogo za njegovim hrbtom. Ozre se in kaj vidi? Zares stoje ljudje v temnem kotu, a ne more razločiti, kdo so. In glas mu šepne na uho: »Martin, Martin! Ali me nisi spoznal? Saj to sem j a z !« Iz temnega kota stopi Stjepanič, nasmehne se in izgubi se kakor oblaček in ni ga bilo več. »In to sem j a z ,« reče drugi glas. Iz temnega kota stopi žena z dojenčkom in zgodilo se je kakor prej. In potem stara branjevka in deček z jabolkom; zasmehljala sta se in izginila.

Avdjejičeve duše se je polastilo veselje, prekrižal se je, nataknil si naočnike in jel čitati evangelij tam, kjer se je bil odprl: »Karkoli ste storili enemu teh najmanjših mojih bratov, storili ste meni.« In razumel je Avdjejič, da ga sanje niso ukanile in da je zares prišel k njemu tega dne njegov Rešitelj in da ga je on zares sprejel.

Po Levu Nikolajeviču Tolstem — F r a n K o b á l.

49. Sveti trije kralji.

1. Trije kralji, sveti kralji:
Gašper s konjem v zlati halji,
Miha s slonom v halji beli,
Boltežar pa na kameli
v Betlehem so jezdili
in pred hlev prijezdili.

2. Prvi se je ves zamaknil,
drugi k jaslim se pomaknil,
tretji pa je zadaj čakal,
da bi Jezus ne zaplakal,
ko bi videl tretjega,
Boltežarja črnega.

3. Sveti Jožef mu veleva:
»Kralj, le stopi sredi hleva!
Saj ne bo se zasolzilo
Dete naše, Dete milo:
ne boji se črnih lic,
črnih se boji dušic!«

Alojzij Merhar — Silvin Sardenko.

50. Gospod in sv. Peter.

Ko je Gospod še po svetu hodil in ga je spremljal sv. Peter, se je zgodilo — baš sta šla črez most — da se je z neba usula toča; par trenutkov — in vse žito na polju je bilo pobito. Dokoder je neslo oko, povsod samo strnišče.

Peter je zmajal z glavo in je rekel: »Gospod, ali je prav, da vse vprek kaznuješ, dobre ljudi in nemarne?«

Gospod je bil kar tiho. Peter pa si je mislil: »Če bi jaz bil Gospod, jaz bi drugače vladal svet.« Ta misel mu ni šla iz glave. In ko sta se bližala vasi, je rekel: »Gospod, povej mi, ali se še nisi naveličal biti Bog? Vidiš, jaz sem že davno sit, da sem sv. Peter!«

Gospod je videl Petrove misli, okrog usten mu je legel smeh in je rekel: »Ali hočeš, da menjava za današnji dan?«

Peter je vesel pritrdil. In sta šla v vas. Pri prvi hiši sta se ustavila in ker sta bila še na tešče, sta prosila zajtrka. Gospodinja je prav ta čas iz peči jemala pogačo pa je dala vsakemu kos.

Gresta dalje po ulici, jesta pogačo, kar jima pride naproti deklina; prijazno jima pokima, še lepše ju pozdravi.

Peter se pošali in jo vpraša: »Deklina, kje pa je tvoj zajtrk?«

»Ha,« se mu nasmeje deklina, »moj zajtrk je še v božjih rokah.«

Gospod stopi k sv. Petru in ga tiho opomni: »Ali nisi čul, da je njen zajtrk v božjih rokah? Zdaj si ti Bog, ti ji moraš dati svoj kos pogače.«

Peter je milo pogledal belo pogačo v svojih rokah, pa ni bilo drugače, dal jo je deklini. Žalosten in tih je stopal za Gospodom in je namesto pogače požiral sline.

Nebo se je zvedrilo, pot ju je peljala zopet prek potoka in ko sta bila sredi vode, pravi Gospod: »Peter, vzdigni svoj prst!«

Peter je komaj to storil, že prileti roj čebel, se obesi Petru na prst in ena ga piči. Peter v nejevolji otrese ves roj v potok. Gospod se rahlo nasmeje in reče: »Peter, Peter, hud Bog si! Ena edina čebela te je pičila, ali je prav, da si končal ves roj?«

Petra je bilo sram in ni znal odgovora.

Tako sta prišla prek širokega pašnika. Pastirica je baš prignala goske, še jih je preštela, potem se je obrnila, da gre domov. Gospod jo vpraša: »Ali ne boš imela pazke na gosi?«

Pastirica odgovori: »O, danes se mi mudi nazaj, moram materi streči, bolni ležé in nimajo drugega kakor mene. Mi bo že ljubi Bog pazil na goske!«

Gospod pravi Petru: »Čuješ, danes gre tebi pazka na goske!«

Obstala sta oba na pašniku. Solnce je pripekalo, goske pa žive kakor šent. Pojale so se po pašniku semkaj in tjakaj in hotele uhajati proti domu. Ubogi Peter se je lovil za njimi, mahal, kričal in jih vračal, ne trenutka ni imel miru. Gospod pa je sedel v hladni senci in ga gledal.

Slednjič se je solnce umaknilo za gore, pastirica je prišla po gosi in Peter se je truden zleknil pod hrast. Bridko je potožil Gospodu in rekel: »Dovolj mi je, nočem več biti Bog.«

Gospod pa pravi: »Peter, počakati moraš do polnoči, tako sva se zmenila.«

Vzdigneta se in gresta dalje. Bila je že noč, ko prideta v mesto. Stopita v krčmo in vprašata zastran prenočišča. Krčmar jima ga obljubi; sedeta za mizo in Gospod naroči kruha in vina.

Peter je bil truden in lačen, dobro mu je del počitek in dišal mu je božji dar. Pa je komaj prvi grižljaj spravil vase, se odpro vrata in v krčmo stopi nočni stražar. Gospod ga vpraša: »Stražar, ti tukaj? Kdo pa namesto tebe čuva?«

»Ej,« pravi oni, »do polnoči naj ljubi Bog ima pazko, po polnoči jo bom pa jaz.«

Peter se je potuhnil in ni maral nič slišati; ali Gospod ga je rahlo dregnil in spomnil, da je Bog in da bo moral do polnoči čuvati ogenj in tate po mestu. Peter je čemeren vstal in šel.

Ko se je po polnoči vrnil, je Gospod že sladko spal. Peter je kakor snop padel na postelj, se oddahnil tako glasno, da je zbudil Gospoda, in še je vzdihnil: »Bogme, rajši sem le Peter kakor Bog!«

Fran Milčinski.

51. Divje žene ali krivopete.

Kakor drugi Slovenci tako so ti tudi beneški obdržali marsikatero vražo ali prazno vero. Odtod izvirajo brezštevilne pripovedke in bajke. Ko bi se človek namenil zapisovati vse, kar zna naše ljudstvo v dolgih zimskih večerih po toplih izbah pripovedovati, bi napisal precej debelo knjigo ter zabeležil marsikaj zanimivega. Tudi pri nas na Beneškem je še mnogo čisto slovenskega blaga, n. pr. pravljice o divjem možu, o vedomcih, o škratlju, o pesjanih i. dr.

Na Beneškem se je ohranila tudi vera na neka bitja, o katerih ne vem, ali se drugod kaj pripoveduje o njih, namreč vera na divje žene, ali kakor jih drugače zovejo, na krivopete. Te žene, bivajoče po gorskih jamah in duplinah, imajo dolge, po plečih razvozlane lase, roke nazaj obrnjene in tudi noge tako, da so prsti zadaj, pete pa spredaj. Odtod njih ime krivopete.

Prikazujejo se ponoči in plašijo ljudi. Vendar jih je videti tudi podnevi, posebno kadar se pripravlja k nevihti. Postavljajo se po skalinah na vzvišene prostore in odtod opazujejo ljudi pri delu. Ker poznajo naravne moči in skrivnosti, prerokujejo kmetu slabo vreme, svarijo ga pred nevarnostjo in ga marsikaj učé; a vselej se za svoje dobre svete lepo poplačajo.

Tako se pripoveduje, da so lepega poletnega dne, ko se je bila bogata pšenica že dobro zazorila in ni nihče pričakoval hude ure, izšle krivopete iz svojih duplin in so jele vpiti: »Spravite svoje blago! Nevihta s točo se bliža.« V tem pa, ko je vsak, kdor je le mogel, šel na polje, so hudobnice pobrale in odnesle iz nevarovanih hiš vse otroke, ki so jim prišli v roke. Zakaj najrajši so kradle male otroke, jih nosile v svoje

brloge ter jih redile pridno z orehi in lešniki. Dobro rejene in opitane so nato hlastno pojedale. A tudi odraslim so nastavljale pasti in jih lovile vanje. Z malokom so se sprijaznile in ga niso usmrtile; poučile so ga v marsičem in mu razodele skrivnosti. Zato pa jim je moral opravljati hišna dela. Ako pa je med ljudi zanesel njih skrivnosti, so se nad njim strahovito maščevale; upepelile so njega z družino in s pohištvom vred.

Ivan Trinko.

52. Boj z medvedom.

V precej prostrani gostilniški sobi je bilo zbranih nekaj pivcev, ki so sedeli v kotu za mizo in pili skupaj bokal vina. Konec mize je sedel krčmar, majhen, precej rejen možiček, ter že težko čakal, da mu možje ukažejo prinesti nov bokal vina. Razgovor se je pletel o lovu . . .

»Možje, letos bo dober lov v planini,« povzame besedo krčmar, ko je prinesel polni bokal na mizo; »lovci se povsod hvalijo: zajcev, volkov, medvedov in enake zverjadi je dovolj.«

»Nad medveda se bom tudi jaz spravil letos, bržko zleze v brlog; zakaj potem ga je laglje iztakniti. Meni so že znani kraji, kamor se najrajši splazi,« se oglasi krepek mlad kmet, ki je doslej le bolj molčal in poslušal. »Samo paziti moram, da se mi taka ne pripeti, kakor lani.«

»Kaj si ti že medveda streljal, Gašper?« ga vsi radovedno vprašajo.

»Kaj pa, da sem ga! S cerkovnikom sva pred tremi leti enega ustrelila, ki je imel že tri krogle v sebi; lani pa bi jo bil v Solčavskih planinah sam skoraj izkupil. Kaj vam še nisem pravil?« — »Ne še, povej no, kako je bilo!« ga vsi prosijo.

Govornik si izplakne s požirkom vina grlo, pogleda ponosno po navzočih, češ, ali ga vsi poslušajo, ter prične: »Lani sem spremljal nekega Zagrebčana, jako prebrisanega lovca, na planine. Zagrebčan bi bil rad ondi podrl takega kosmatinca. Ker sva bila oba pogumna in predrzna korenjaka, sva se napotila sama brez družbe v planino, kjer sva sodila, da mora biti medved skrit. Ves dan sva že hodila, pa vse zaman. Slednjič je postal gospod iz Zagreba nejevoljen in je hotel oditi domov. Mene pa je bilo sram, da bi se prazna vrnila z lova, ker sva drugim za gotovo rekla, da medveda do noči

dobiva. Zato poprosim svojega tovariša, naj me malo počaka; jaz pa grem gledat doli ob plazu, ali ni ondi mrhača.

Komaj pridem pod skalo, ki je strmela nad menoj, kar se začne spodaj v hosti nekaj lomiti in kmalu prihaca velik medved naravnost proti meni. Jaz napnem petelina, počakam za debelo bukvijo skrit, da se mi dovolj približa, potem pomerim in sprožim. Medved strašno zatuli, se vzpne na zadnji nogi in se spusti naravnost proti meni. Zopet sem bil pripravljen na strel, pa ta prebita puška se ni hotela vžgati. »Kaj bo sedaj!« si mislim in se stisnem za bukev. A medved me je že zapazil. Urno primomlja po bregu gori, plane k drevesu ter ga objame z obema šapama. Meni je postajalo gorko, ko vidim, kakega ljubeznivega tovariša imam pri sebi; sam nisem vedel, kako bi se rešil. Bežati ni bilo moči, razen puške nisem imel pri sebi nikakega orožja, medved pa je bil vedno bolj predrzen. Precej dolgo sva plesala krog bukovega debla ter se loviła; večkrat me je medvedova šapa kaj neprijetno oplazila. Slednjič zgrabim v smrtnem strahu z vso močjo medveda za vrat ter ga tiščim k deblu, da so mu kar kosti pokale. Pričel sem na vse grlo vpiti in na pomoč klicati; saj sem vedel, da moj lovski tovariš ne more biti daleč. Čutil sem, da mi pešajo moči, medved pa je vedno huje dremsal in skakal, da bi se rešil.

Končno prihiti moj Zagrebčan. Ko vidi, v kaki zadregi sem, brž izvleče izza pasa dolg nož in ga porine medvedu v levo stran. Iz rane bruhne kri naravnost váme; medved začne pojemati in kmalu se zgrudi mrtev na tla. To vam je bil korenjak! Ne verjamete, še nikdar nisem videl takega medveda. Predla pa mi je, predla takrat, to vam rečem,« konča govornik. —

Poslušalci se niso mogli dovolj načuditi tej strašanski povesti o medvedjem boju.

Jože Podmilščak — Andrejčkov.

53. Premalo zemlje in preveč.

Živel je bogat kmet. Toliko je imel sveta, da ga v pol dne ni obhodil, pa mu ga še ni bilo dosti. Imel je soseda; ta je bil siromak. Drugega ni bilo njegovega nego lesena koča in boren zelnik, ob čigar meji so stale tri visoke, krive češplje. Ta zelnik je bodel bogatemu kmetu v oči.

»Prodaj mi svoj zelnik,« je rekel sosedu, »imeti ga moram, da bo ves svet moj od vode do hriba!«

Sosed ga je zavrnil: »Ne morem ti prodati zelnika. Kako naj živim brez njega, ki mi daje vsakdanjo hrano?«

»Če mi ga ne daš zlepa, ga boš dal zgrda,« je zagrozil kmet.

In kmet si izmisli in gre h gosposki in toži soseda, da mu dela škodo, ker češplje ob zelniku mečejo svojo dolgo, temno senco na njegovo, kmetovo deteljo. Tako ga je tožil, potem pa je vesel svojih naklepov odšel z grajskim pisarjem v krčmo.

Šele pozno zvečer se je dobre volje odpravil proti domu, pa ga zajame na ravnem polju temna noč in zgrešil je pot. Hodil je in hodil, davno bi že moral biti doma, hotelo se mu je že dremati, pa ni vedel, kod ga nosijo trudne noge. Pride do sivega zidu, razveseli se ga. »Tu so ljudje,« si misli, »naprej nisem kos, poprosim jih prenočišča.« — Tava ob zidu, najde vrata, vstopi, stori par korakov, pa se spotakne in pade.

»Kaj, vraga, je to?« pravi in tiplje okrog sebe. Otiplje grob, otiplje križ: zašel je na pokopališče. Obide ga groza. Ta čas prične v zvoniku biti kladivo, kmet šteje, našteje polnoči. In kaj je to! — Po zadnjem udarcu se prične iznad grobov dvigati, širiti in naraščati skrivnosten šepet, zamolkel smeh, polglasen prepir.

Bolj mrtev ko živ sede kmet na grob in se prekriža, kar začuje tudi pod seboj iz zemlje glas: »Živec, debelec, kaj sediš na moji strehi?«

Kmet je zatrepetal: »Sveti Šentjanž, samo to noč me še obvaruj! Saj vem, da sem hud grešnik.«

Iz groba pa se je zopet oglasilo: »Živec, debelec, ali si mutast? Kdo si, kaj delaš na moji strehi? Govori, da mi ne bo treba vstati in iti gledat!«

Kmet zdrkne z groba, poklekne ob njem in trepetaje reče: »Jaz sem, jaz — krščanski človek sem, zašel sem, nemara sem preveč pil. Bog mi odpusti ta greh! Pri gosposki sem bil po opravkih zaradi zelnika, ki mi ga sosed noče zlepa dati.«

»Ti si, ti? Zdaj te spoznam! Glej, glej, premalo imaš sveta, praviš, in se boš še pravdal zanj!« Tako se je zopet oglasilo iz groba in zraven še čuden krohot, kakor da bi kdo iztresal grah. »Revež si, revež, in meni se smiliš. Jaz sem bil tudi tak. Nikdar mi ni bilo dovolj zemlje! Zdaj, zdaj je imam

pa dovolj! Preveč je imam, v usta mi sili, v nos in v ušesa. Veš kaj, kmet, ti imaš premalo zemlje, jaz je imam preveč: idiva menjat!« —

In kmet je čutil, kako se pod njim dviga grob, in prešine ga smrtni strah. Tačas pa je udarilo v zvoniku eno in kakor na mah je po grobeh vse utihnilo.

Ko je šel zjutraj grobokop dan zvonit, je našel kmeta nezavestnega ob grobu. Prenesli so ga domov in le počasi je okreval. Lasje so mu bili tisto noč osiveli.

Z revnim sosedom pa se je pobotal in je z njim delil svoje bogastvo.

Fran Milčinski.

54. Uganke.

1. Biserne brez kril čebele
snoči stiha priletele,
noč na travi prenočile,
davi v solnce se poskrile.

2. Suhljato, kosmato,
bradato, rogato,
a niti kozel niti vrag,

3. Sredi polja jasen grad:
sama okna, nič ni vrat;
bogatini pridejo,
okna z zlatom zazidajo.

4. Oče Grčar — korenjak,
z glavo dreza pod oblak,
sinčki — malčki,
plahi palčki.

5. Pod iglato goró
vem za črno vojskó.

6. Šaroperci,
vodonosci,
nebomerci,
zemljerosci.

7. To so spretne kuharice:
vse so lončke prevrnile,
niti kapljice prelile.

8. Kokoška zlatonožka,
na zlatih jajčecih sedi,
nam črna piščeta vali.

9. Tiplje, tiplje po golih kostéh,
zadaj sôpe naduha,
v staro omaro puha,
zviška usiplje grom po ljudeh.

10. Zlato solnce,
v solncu luna,
v luni hlebček,
v hlebčku Bog.

Oton Župančič.

55. Petrčkova mačica.

I.

Mlinar Petrček Grivec je štel že nad petdeset let. Hrbet mu je bil še raven, a lasje so se mu že belili. Posebno ob sencih mu jih je že močno zapadel življenja sneg.

Njegov mlin pa ni bil samo star, ampak je bil res prava prastarina. Bil je majhen, precej zanemarjen in zapuščen. Vse

je postajalo že kolikor toliko nerabno: kameni in kolesa, zajeza in splav.

A ker je imel Petrček bore malo mletve, tudi popravljal ni mnogo. »Zame bode že še zadostovalo,« je rekel, ako ga je kdo opomnil, da bi bilo dobro, to ali ono popraviti ali prenarediti. »Meni bode že še za silo služilo. Ko pa mene več ne bo, naj popravlja, kdor za menoj pride, če hoče; če ne, pa naj pusti!«

V bližini mlina je imel malo njivico in košček senožeti, kjer je pasel kozico. Od pridelkov njivice in od kozjega mleka in od tega, kar si je prislužil z mlinom in s pletenjem košev, se je živil, sicer ne posebno imenitno in razkošno, a prav pošteno in zadovoljno.

Bil je osamljen na svetu. Mlajši brat je bil v sosednji župniji kovač. A nista se mnogo menila drug za drugega. Čemu? To so bili že od nekdaj trdi in krepki ljudje; ves zarod Grivčevih je bil žilav. Posebno mehkužni ljubezni se niso vdajali.

II.

In vendar je Petrček na stara leta odprl svoje ne prav mehko in mehkužno, a vendar dobro srce — ljubezni. Izvoljeni predmet mlinarjeve ljubezni je bila — mačka.

To pa je prišlo takole:

Preteklega poletja je bil Petrček neki dan po opravkih pri Pevčevih v bližnji vasi. Napravljal se je proti domu in z gospodarjem sta že stala na dvorišču, kjer mu je gospodar še nekaj naročal. Tedaj pa je po lestvici raz hlev prilezel Pevčev pastir, tisti kozasti Lipe, o katerem se je vedelo, da je malo tako — tako — namreč ne ravno pri najboljši pameti. Predpasnik je imel zavihan. Nekaj je nesel v njem.

»Kaj pa neseš, Lipe?« vpraša gospodar, misleč, da je pastir morda po gnezdih na hlevu pobral jajca.

»Kaj?« se je čudil pastir ter se neumno zarežal. »Mucike — mlade, lepe. Naj se malo pogrejejo na solncu!«

In iz predpasnika je polagoma vzel pet malih mucik ter jih oprezno in nežno položil v travo, kjer so takoj začele z mehkimi šapicami tipati druga drugo. In premetavale so se kakor razgnevljeni borilci druga črez drugo, grizle so se, pa se potem zopet lizale in se ljubkale druga drugi.

Petrček jih je ogledoval z vidnim zanimanjem in veseljem. »He, mucike male, mlade torej imate? In kako so lepe! Čujte no, ali bi ne dali meni ene, kaj? Že dolgo nimam več mačke. Poprej nekdaj sem imel mačka, pa je bil povsem ničvreden lenuh in potepuh. V mlinu pa se mi miši mirno plodijo in množijo. Dajte!«

»Pa si izberite eno, Petrček!« je prigovarjal Pevec.

Petrček se je po daljšem izbiranju in važnem razgovoru s pastirjem in gospodarjem odločil za belo mačico s črnimi lisami. Posebno mu je ugajalo, da je imela ravno spredaj na gobčku oglenočrno liso.

III.

Prisrčno je zahvalil gospodarja in še celò pastirja. Potem je zadovoljno odkorakal proti domu. V veliki, suhi roki je nalahno in nežno držal mlado mačico; nje mehka dlaka mu je prijetno božala žilavo, trdo kožo.

»Nič se ne boj, noričica mala!« ji je prijazno prigovarjal, ko je žalostno mijavkala in se mu je hotela izviti iz roke.

»Nič se ti ne zgodi, nič! Domá dobiš mleka. Veš, kozico imam, Belko. Kuhanega dobiš ali sirovega, kakršno ti gre bolj v slast. In ko malce dorasteš, si začneš loviti miši. Oj, v mlinu jih je dovolj; res, še preveč jih je. Nič ne žaluj in ne mijavkaj! Pri meni se ti ne bo slabo godilo. Ne, ne nikakor ne.«

In z zadovoljstvom in veseljem je gledal malo stvarco.

»Kake oči ima,« je pomišljal, »in kak gobček! No, ta bode pa pridna, mislim, prav pridna. Zadovoljen bodem z njo, upam.«

In bil je zadovoljen z njo, še več kakor zadovoljen.

Od tistega dne je skrbel mlinar za muciko kakor za otroka. Od vsega, kar je sam jedel, je dobila najboljši del mačica.

»Žival božja je,« je pomišljal često, kadar je jedel in je prišla ljubljenka izpod stare, prhle postelje ter je mijavkala okrog njega, šegetaje mu z mehko dlako bose noge. »Čuti in misli kakor človek. Le govoriti ne more, kakor govori človek. A govori svojo govorico. Ljudje ne umevajo tega govora. A jaz ga umevam. V očeh ji berem, kaj hoče.«

In vzel jo je k sebi na klop ter ji je dal v posebni majhni skledici del svojega živeža.

Navadil se je nanjo kakor na nekaj potrebnega za vsakdanje življenje. Govoril je z njo kakor z umnim bitjem. In ko ga je tako vdano gledala z rjavimi, le napol odprtimi očmi, je bil preverjen, da ga ume. Da, prav ponosen je bil, da ima tako muciko. Sicer pa, če se pomisli, kako ljubijo često dobro olikani ljudje živali, bodi si mačke, pse ali konje, zakaj bi se temu čudili ravno pri mlinarju?

Toda — čemu ga izpričevati in zagovarjati? Recite, kar hočete: čuval je to mačico kakor punčico svojega očesa in za drag denar bi je ne bil dal iz mlina.

Fran Ksaver Meško.

56. Divji mož.

1. Divji mož, kosmati mož
tri doline je ogradil:
»To bo vrt moj, vanj si rož
in sočivja bom posadil.«

2. Pluga nima, ne brané,
kar z rokami prst rahlja si;
kar storile so roké,
to z nogami potepta si.

3. Divji mož, kosmati mož
hišico si je sezidal:
»Tukaj mirno živel boš,
kdo ti ne bi zdaj zavidal?«

4. V izbico vesel je šel;
ali ko se v njej zravnal je,
v strop z glavó se je zadel
in ves dvorec mu razpal je.

5. Šel na jezero je pit,
a na brado je pozabil;
mož povodni, v kotlu skrit,
za kodeljo ga je zgrabil.

6. »Joj,« zajavka divji mož,
»za nezgodo gre nezgoda!«
A vodnar: »E, kaj se boš?
Ne nezgoda, le neroda!«

Oton Župančič.

57. Deklica in razbojniki.

Deklica je pasla na travniku kravo. Kar pridejo razbojniki in ugrabijo deklico. Odvedejo jo v gozd na svoj dom in ji zaukažejo, naj jim kuha, pospravlja in šiva. Tako je deklica živela med razbojniki in jim delala, a ni vedela, kako bi jim ušla. Kadar so šli roparji zdoma, so devojko vselej zaprli v hišo.

Nekoč odidejo vsi razbojniki in pusté deklico samo domá. Prinese si slame, iz slame si napravi punčko, jo ogrne s svojo obleko in posadi na okno. Sama pa se pomaže z medom in se povalja v perju, tako je bila videti kakor strašna ptica. Skoči skoz okno in zbeži. Jedva pride do ceste, že opazi, da ji gredó roparji naproti. Ti je pa ne spoznajo, ampak jo vprašajo: »Strašilo, povej nam, kaj počenja naša devojka!« Deklica jim od-

govori: »Pomiva, pospravlja in šiva ter čaka pri oknu razbojnikov.« Nato še hitreje dalje zbeži.

Razbojniki pridejo domov in vidijo, da sedi nekdo v oknu. Pozdravijo in rekó: »Zdravstvuj, deklica naša, pridi nam odpirat!« Zdaj opazijo, da devojka molči in se ne gane. Začnó jo oštevati, a ta se ne zmeni za vse to. Jezni planejo v hišo, da bi deklico ubili. A zdaj uvidijo, da to ni njih deklica, temveč slamnata donda. Srditi jo vržejo ven in si rekó: »Prevarala nas je deklica.«

Devojka je med tem dospela do reke; tam se je umila in je nato šla domov, kjer so jo z nepopisnim veseljem sprejeli.

Po Levu Nikol. Tolstem — Josip Wester.

58. Volk in lisica.

Lisica je srečala v gozdu volka, ki je ležal ves pobit in žalosten pod grmom in bržkone premišljal o minljivosti vsega posvetnega.

»Dober dan! Kaj pa vam je, stric, da ste tako žalostni in se držite, kakor bi bila danes pepelnična sreda? Saj je še predpust.«

»O, pri meni se je že davno pričel štiridesetdanski post; stradam, da bi se kmalu lupil; saj sem že tako slab, da se mi ne ljubi iti na lov.«

»O, če ni drugega kakor lakota, temu se lahko pomaga. Pri gozdarju je danes ženitovanje in vse je že skoraj napol pijano. Le hitro na noge in pojdiva tja! Plena nama ne bo nedostajalo.«

Volku so se jele sline cediti, up ga pokrepča in oba se napotita proti gozdarjevi hiši, odkoder se je že od daleč slišal vrisk in ples.

Ko prideta blizu hiše, ga ustavi lisica, rekoč:

»Stojte malo! Prej se morava pomeniti, kako bi se dal najin naklep izvesti. Menim, da bi bilo takole najbolje: Jaz sem majhna in bom poskusila na kak način priti v hišo. Vam bi pa tega ne svetovala, ampak splazite se v hlev; tam bi utegnili najbolje opraviti.«

»Je že prav,« reče volk in jo zavije za svislimi proti hlevu. Lisica pa se zmuza v kuhinjo, in ker je dekla ravno nesla pečenko v hišo, stopi za njo, skoči naglo na klop in

odtod za peč. Ker imajo na kmetih navado, jedi postavljati na peč, je mislila, da najbolje opravi za pečjo, pa se je zmotila. Na peči ni bilo drugega kakor skleda godlje.

Licisa ni veliko marala za godljo; jedi na mizi so ji mnogo bolj dišale. Zatorej se godlje ne dotakne, ampak premišlja, kako bi spravila goste izza mize. Nazadnje si jo izmisli.

Prav ko stopi dekla zopet v hišo, zavpije lisica za pečjo: »V hlevu je tat!«

Svatje so vsi mislili, da jim je povedala to dekla; planejo izza mize in lisica ostane sama v hiši. Hitro skoči na mizo in pojé naglo, kar ji je najbolj dišalo. Ko se najé, skoči zopet za peč, potakne glavo v godljo in šine skoz okno.

Med tem pa zasačijo svatje v hlevu tatú in ga neusmiljeno nabijejo. Naposled jim vendar uide in ves polomljen jedva privleče svoj zadnji konec do gozda.

Tukaj ga že čaka lisica in ga povpraša z milim glasom: »Kako ste opravili, stric?«

»Opravil sem, da se Bogu smili. Saj vidiš, da so mi ves zadnji konec stolkli. Stavim, da ni več cele koščice v njem. Baš sem jel dobro trgati ovce, kar me zasačijo.«

»O, kaj ti! Ti si še dobro opravil proti meni, ali jaz, jaz! Le poglej mojo glavo, kakšna je. Tako so mi jo zbili, da mi že povsod gledajo možgani iz nje.«

Volk pogleda lisico, in ko vidi, da je res hudo zdelana, pozabi nekoliko svoje lastne bolečine. Nekaj časa gresta tiho dalje; potem povzame lisica besedo in reče volku: »Ne morem več dalje, nesite me!«

»Kaj, da bi te jaz nosil! Saj sam jedva grem. Iz tega ne bo nič.« Ali lisica mu ne dá mirú. Ker ga tolikanj lepo prosi, se je volk naposled usmili in reče: »No, pa naj bo! Pa le na vrat sedi, ker imam križ ves zbit.« Lisica sede in volk jo nese po gozdu dalje. Črez nekoliko časa začne lisica govoriti: »Bolnik zdravega nese, bolnik zdravega nese.« — »Kaj mi govoriš?« zagrmi volk; »če si zdrava, pa brž doli!«

»O dobrotljivi striček, saj sem le mislila reči: Zdravi bolnega nese. Zdaj vsaj vidite, kako sem zdelana, da že ne vem, kaj govorim.« Volk ji verjame in jo nese potrpežljivo dalje. Ko prideta do mlake, začne lisico žejati.

»Stojte malo! Tako me žeja, da se moram tu malo ohladiti.« Ko se napije, reče volku: »Glejte, hleb sira leži v vodi.

Lahko ga dobiva, toda vodo morava poprej izpiti.« Bila je namreč polna luna, ki se je videla v mlaki.

Volku je dišal sir; zatorej začne piti in pije toliko časa, da poči.

Lisica pa si izmije godljo z glave in se veseli, da je speljala strica volka na led.

Fran Erjavec.

59. Kobila in volk.

1. Kobila z žrebetom se pase na polji.
Priplazi se volk, ki je prežal v goščavi;
mladič je bil požeruhu po volji.
Približa se starki, takóle ji pravi:

2. »Ta lepi konjiček! Teta kobila,
pogajala pač se dolgo ne bova;
povejte ceno, meni ni sila —
recite, pa bo kupčija gotova!«

3. Kobila zahrza, prijazno mu reče:
»Tu pod kopitom zapisano nosim;
sem pridite, stric! Privzdignem pleče,
če znate brati, berite, prosim.«

4. »O, to pa to!« in hitro pristopi,
od lakomnosti se cedijo mu sline;
kobila, ne bodi lena, ga lopi
v obraz, da se zvrne in skoraj pogine.

Josip Stritar.

60. Bolni lev.

Lev je obolel in je ležal v svojem brlogu. Pride k njemu medved, da se mu pokloni, in lev ga vpraša: »Čuješ ti, povej mi, medved moj, ali ne smrdi tu v mojem brlogu?« Medved odgovori: »O, prav grdo smrdi tukaj.« Nato se lev razsrdi in raztrga medveda.

To je videl zajec, ki je stal pred brlogom. Pride k levu, da se mu pokloni, a ta mu reče: »Čuješ ti, zajček, povej mi, ali res smrdi v moji jami?« Zajček odvrne: »O, ne smrdi. Kaj bi smrdelo? Ampak prav lepo diši.« Lev odgovori: »Lažeš. Ne diši tukaj, nego smrdi.« Pa ga raztrga.

To je videl in slišal volk, ki je čakal pred luknjo. Ta pride k levu, da se mu pokloni. Lev ga vpraša: »Čuješ ti, volk, povej mi, ali smrdi ali diši v moji duplini?« Volk odvrne: »Ne smrdi niti ne diši.« Lev mu pravi: »Lažeš. Nekaj mora: ali smrdeti ali dišati.« Pa ga pograbi in raztrga.

To je videla in slišala lisica. Ko pride k levu, da se mu pokloni, jo vpraša lev: »Čuješ ti, lisica, povej mi, ali smrdi ali diši v mojem brlogu?« Lisica odgovori: »Oprosti mi, svetli car, jaz zares ne vem, ali diši ali smrdi. Prehladila sem se in sem dobila nahod; zató ti tega ne morem povedati, a lagati ne smem.« In lev ni raztrgal lisice. Matija Valjavec.

61. Naš Perún.

I.

Med raznimi živalmi, ki si jih je človek s časom ukrotil in udomačil v svojo korist, je ena izmed najkoristnejših — pes. Saj je znano, da bi neki severni narodi kar živeti ne mogli brez tega četveronožca. Njegove koristnosti pač ni treba razlagati, dovolj je sploh znana. Po pravici se imenuje pes človeku prijatelj in tovariš, ki ga spremlja povsod. Čudno pa je to, da mu je človek na eno stran celò nehvaležen, namreč v besedi. Pasje ime ni nič kaj imenitno; najrajši ga človek rabi v jezi: pasja para! pasja dlaka! pasja noga! pasja vera! To se ne glasi kaj prijazno. In »po pasje živeti« tudi ne mika nikogar. Človeku reči: pes! to je že najhujše zaničevanje in razžaljenje. In vendar ima pes eno lastnost, ki ga povzdiguje visoko nad vse druge domače živali. Kaj pravim: živali! Želeti bi bilo, da bi bila ta lepa lastnost tako razširjena med ljudmi, kakor je med pasjim rodom. Težko je človeku tako govoriti, ali resnično pa je vendar. Menda mi skoro ni treba reči, da imam tu v mislih zvestobo. Seveda kakor ljudje, tako tudi psi niso vsi enaki. Malopridnih je tudi dovolj med njimi, ki niso vredni svoje hrane.

Na dobrega psa se človek vedno in povsod lahko zanaša. Svojega gospodarja, posebno pa otroka, ne zapusti niti v skrajni nevarnosti. Bori se zanj, ako treba, in brani ga do zadnjega diha. Večkrat se čita o psu, ki se po smrti svojega gospodarja od same žalosti ni več dotaknil hrane, ga pobit spremil k pogrebu, legel na njegov grob ter tam poginil. To je menda vendar zvestoba, kaj ne? Zvestoba in ljubezen!

II.

Že v starih časih je bil pes človeku zvest prijatelj in tovariš. Ali ni lepo čitati v starem zakonu, kako je psiček spremil mladega Tobija v daljno tujo deželo, kamor ga je bil oče poslal star dolg terjat? Ko sina le ni bilo in ni bilo toliko časa nazaj, je hodila skrbna mati vsak dan gledat, ali že skoraj ne pride. Kako se je razveselila, ko ji je naposled pritekel psiček veselo naproti ter se ji dobrikal, češ: Tu smo zopet zdravi in veseli.

Ko se je junak Odisej črez dolgo časa po napornem tavanju in mnogih nezgodah na suhem in na morju s trojanske vojne vrnil v beraški podobi domov, ga ni živa duša več poznala. Poznal pa ga je, tako nam pripoveduje slavni grški pesnik, njegov pes, Argos po imenu. Ko se je Odisej pred svojim gradom pogovarjal s pastirjem Evmajem, ki ga tudi ni spoznal, »povzdigne pes,« tako govori pesnik, »ki je tam ležal, glavo in ušesa, Argos, Odiseja junaka pes, ki ga je bil nekdaj sam zredil; koristi pa ni imel od njega, prej je bil odšel na vojno pred Trojo. Njega pa so nato mladeniči s seboj jemali na lov na divje koze, srne in zajce. Tedaj pa je ležal zaničevan, ko je bil gospodar zdoma, na kupu gnojá, ki ga je bilo nasutega na dvorišču, da bi ga Odisejevi hlapci izvozili in z njim pognojili prostrano polje. Tam je ležal pes Argos, ves poln mrčesa. Tedaj pa, ko je zagledal Odiseja blizu, pomiga z repom in povesi ušesa; bliže pa ni več mogel priti k svojemu gospodu. Ta pa se obrne v stran in si obriše solzo iz očesa.« Nato Argos pogine, zdaj, ko je črez dvajset let zopet videl svojega gospoda.

Ali ni to lepo in ginljivo? Kaže nam, da se je že pred kakimi tremi tisoč leti čutilo, kakor se čuti dandanašnji. Pač je to lepo in ginljivo, da nepopačenemu človeku, ko to čita, skoro priigra solzica v oko. In vendar, jaz bi tu želel še nekaj: jaz bi bil z roko prijazno pogladil glavo zvesti živali!

III.

Kakor ptiče, tako sem jaz vedno rad imel pse. Odkar sem na Dunaju, posebno pa odkar sem si ustanovil svojo družino, sem imel skoro vedno svojega psa. Ali psi niso bili enaki. Najljubši izmed vseh nam je bil naš Perún. Dobili smo ga bili čisto mladega, ali že takrat je bil velik, podoben mlademu

medvedu. Črn je bil pa kocinast tako, da so mu bile komaj videti noge in glava. Plemena je bil novofundlandskega. Kmalu je vzrasel, da je bil tolik kakor tele. Ime sem mu bil dal po poganskem bogu starih Slovanov, ki se mu je dejalo Perún. Zgodaj je kazal nenavadno umnost, pazljivost in poslušnost. Storil ni nikomur nič; posebno rad pa je imel otroke. Ko je videl katerega na ulici, je skočil k njemu pa ga polizal za ušesom; obličja ali celò ust se ni smel dotakniti; to mu je bilo ostro prepovedano. Seveda je imela njegova lastnost tudi svoje sitnosti pri tujih otrocih, ki so se ga skonca bali; ali hitro so spoznali, da žival ni tako strašna, kakor je videti.

Najljubše mu je bilo, če je smel z menoj na izprehod. Ali tu je bil križ z njim. Imel je namreč navado, da je takoj, ko je bil iz hiše, začel strašno lajati in tuliti ter skakati kakor nor od samega veselja. Ker je bil tako velik in močan, se je bilo zmeraj bati, da skakaje v svoji norosti ne butne v kakega otroka in ga prevrne. To je bilo tudi meni kaj neprijetno; pomagalo ni nič, kar sem poskusil z njim. V svoji zadregi se obrnem do znanega mi logarja, naj mi svetuje, kaj mi je začeti. Mož mi je odgovoril, da je tu vse zaman. Ko nekdaj potem zopet grem s psom po ulicah in mi razgraja po svoji navadi, zagrmim srdito nad njim: »Marš domov!« To ga je zadelo kakor strela. Postavi se na zadnji nogi, s prednjima pa začne prositi, kakor imajo pridni psi navado. Vse drugo, samo domov nikar! Pa je bil Perunček miren in krotek kakor jagnje. Če se je pozneje še kaj izpozabil — mladost je norost — pomagala je vselej tista grozna beseda.

Poslušen je bil kakor ne vsak otrok, ali za deklo se ni kaj zmenil; njene zapovedi in prepovedi so mu bile lanski sneg. Ali tudi pri tem je vedel, kako daleč sme iti. Ko sem šel nekdaj po Dolgi ulici, kjer smo tedaj stanovali, proti domu, zagledam našega Peruna, ki je, kakor je dolg in širok, ležal pred prodajalnico, pa nikogar domačega ni bilo blizu. To se mi je čudno zdelo. Ko me zagleda, sem mislil, da pojde hitro z menoj. Zapovem mu, naj vstane in gre z menoj; nič. Potegnem ga za ovratnik, Perún se ne gane. Udarim ga, že malo nejevoljen, z dlanjo po plečih. Nato se skloni pokonci in me začne prositi, češ, naj ga pustim pri miru. Pustil sem ga res — kaj sem pa hotel? — ter šel dalje. Črez nekaj časa se ozrem nazaj, pa vidim našega Peruna, ki je lepo moško korakal dekli ob

strani. Zdaj se mi je zasvitalo, kako je bilo; in to mi je krščenica tudi potrdila. Šla je bila nekaj kupovat, Perún pa z njo. Pred prodajalnico mu je zapovedala in zabičila, naj leže pred vrata pa je čaka, da pride. To je zvesti Perún tudi storil, kar mi je bilo prav po volji. Mislil si je po svoji pasji pameti: Zdaj velja ta za povelje; z njo sem šel zdoma, z njo se moram tudi vrniti.

IV.

Ta prigodek je podoben nekemu drugemu, ki naj ga precej tukaj pristavim. Naš deček — imel je tedaj kaka tri leta — bi bil rad imel voziček, da bi se vozil s Perunom, ki je bil kakor ustvarjen za to. Rad sem mu izpolnil to željo, tembolj, ker so se bližale velike počitnice in smo mislili v kratkem odriniti na kmete, kjer je dovolj prostora za take poskušnje.

Radoveden sem bil, kakšna bo ta vožnja. Nikoli bi ne bil mislil, da se bo vršilo vse tako gladko. Perún je stal mirno ter se je dal okomatati in vpreči kakor konj. Deček je sedel na voz, vzel v levico vajeti, v desnico pa bič, ki ga pa nikoli ni rabil, in je pognal. Perún je moško stopal, z glavo pokonci, pa se ni ozrl ne na desno ne na levo, nikar da bi bil kdaj zalajal, češ: Zdaj sem konj in konji ne lajajo. Pa ustavil se je na povelje takoj in stal, dokler se mu ni reklo: Naprej!

Neki dan grem po cesti proti svojemu stanovanju; tu zagledam našega Peruna, ki je z vozičkom stal kraj ceste, precej daleč od hiše. Dečka pa ni bilo videti nikjer; tudi ko ga pokličem, se ne oglasi. Mislil sem, da je šel v hišo po kaj, pa velim Perunu, naj potegne. Perún se ne gane z mesta; to se mi ni čudno zdelo, ker sem ga že poznal. Gotovo mu je mladi voznik zapovedal, naj stoji in čaka, da se vrne. Toda domá ne najdem dečka. Šele črez kako uro se pripelje domov. Nekaj, ne vem že kaj, ga je bilo izvabilo v gozd, pa je bil, kakor so že otroci, čisto pozabil Peruna in kočijo na cesti.

Posebno rad je kaj nesel; če ni bilo drugega, je hotel po vsej sili mojo palico; mislil je menda, da mi kaj dobrega stori s tem. Kadar je šel deček v šolo, dekla pa z njim, ni dal pes mirú; moral je iti z njima, da je nesel knjige in druge šolske potrebščine, vkup zvezane v zavoju. Pa kako ponosno je stopal! Zdel se je sam sebi silno imeniten. Če ga je nadle-

goval na potu kak pasji potepuh, je položil svoje breme lepo na tla in s tisto veliko glavo butnil sitneža v stran, da se je prekucnil; hudega pa mu ni nič storil, posebno majhnemu ne. Nato je zopet lepo pobral svoje breme in je stopal mirno dalje.

Kadar sem šel z njim ob kaki vodi, je vedno čakal, da mu vržem kaj vanjo, da mi zopet prinese, če ni bilo drugega, svojo palico. Kar je našel na potu, je pobral in meni prinesel. Nekega dne sva hodila malo ob kraju mesta, kar začujem za seboj tek in žensko vpitje: »Moje copate, moje copate!« V tistem trenutku vidim tudi pred seboj copate; Perún jih je bil položil prédme. Ko žena prisopiha — bila je neka branjevka, ki je tam sadje prodajala — podam ji lepo tiste copate ter ji razložim, kako je ta stvar. Žena je imela copate poleg sebe na tleh. Perun jih je bil pa našel in pobral ter prinesel svojemu gospodarju.

Lepo je bilo tudi videti našega Peruna, kako je znal biti krotek in potrpežljiv, kadar se mu je zdelo, da je to njegova dolžnost. Kadar je na dvorišču ali na vrtu ležal iztegnjen, pa je hitro, ko ga je zagledala, priletela naša poredna kavka, sedla nanj ter mu tiste svoje ostre kremplje zagrebla v kožuh. To je bilo njej menda kaj prijetno, Perunu pa gotovo ne; vendar se ni ganil ves čas, dokler se ji je ljubilo čepeti na njem. Mislil si je pač: Potrpeti je treba; kavka je tudi naša.

Marsikaj bi se še dalo povedati o našem Perunu, toda to bodi dovolj!

Josip Stritar.

62. Gospod v pregovorih.

Kakršen gospod, takšen sluga. — Kdor hoče poznati gospoda, naj pogleda hlapca. — Slab gospod, ki se mora bati svojega služabnika. — Kdor hoče dvemá gospodoma služiti, ne služi nobenemu prav. — Kdor služi dvema gospodoma, ga pri enem zebe, pri drugem je lačen. — Če gospod žaluje, sluga tudi joka. — Če gospodje pijó, so tudi sluge žejni. — Gospodova prošnja je slugi zapoved. — Pri velikih gospodih je treba malo govoriti. — Veliki gospodje so kratkih besedí. — Kmet gospoda redí. — Kmet z roko, gospod z glavo. — Ti gospod, jaz gospod, kdo pa bo krave pasel? — Tisti je právi gospod, ki zna sam sebi zapovedati. — Gospod mora biti dobrim ljudem ščit, slabim pa kladivo.

Iz »Vrtca«.

63. Delavec.

1. Težka je moja pest,
črna je moja dlan,
v brazde razjedena,
moj je obraz ožgan.

2. Temen je moj pogled,
kakor bi z ogljem zrl,
raskav in trd moj glas,
kakor bi jeklo trl.

3. Kadar od dela grem,
sinko se moj smeji
rožnih mi lic v pozdrav:
»Zlati moj očka ti!«

Cvetko Golar.

64. Konja v hlevu.

Vranec: Zdaj, ko sva lepo povečerjala, pa se malo kaj pomeniva, preden zaspiva!

Lisec: Lepo povečerjala! Tega jaz ne morem reči. Ti imaš še dobre zobe, kakor vidim ali prav za prav slišim, ker tako krepko hrustaš svojo krmo. Jaz sem pa že ves škrbast od starosti. Pa kakšna hrana je to! Seno, pomešano s slamo, in oves s tisto pusto rezanico, ki tudi ni nič drugega kakor slama. Pa v tej mešanici je bore malo ovsa vmes.

Vranec: Res je, ali za ubogo konjsko paro je vse dobro.

Lisec: Delati pa ves dan na vse pretege! Ali je zmeraj tako pri vas kakor te dni, kar sem jaz tukaj?

Vranec: Dan na dan, pozimi in poleti. Samo v nedeljo malo počitka. Brez tega bi se ne moglo živeti. Zjutraj na vse zgodaj moraš pokonci, v vsakem vremenu, v mrazu in vročini. Pa naj te boli zob ali kolje po trebuhu ali mrzlica trese, ven moraš na delo, pa káko delo!

Lisec: Tega dela sem že dovolj okusil, dasi sem šele malo dni v tej službi. Opeko voziti, to je najhujše delo na svetu.

Vranec: Pa ko bi ti ljudje le nakladali, kakor gre! Voz je naložen za ravno pot; po ravnem se že še izhaja; ali ko pride klanec!

Lisec: Potem pa bič poje. In kletev, da se zemlja trese! Saj uboga žival vleče in vleče, da ji kosti pokajo. Vse nič ne pomaga; sirovež udriha po hrbtu, po nogah, po glavi.

Vranec: Ko bi nas le po glavi ne! Gad se bije po glavi, sem nekdaj slišal, pa ne živina.

Lisec: Ko bi se moglo enkrat tako narediti, da bi se voznik vpregel v voz, konj bi ga pa poganjal, da bi sirovež okusil enkrat sam slast biča!

Vranec: Ali še bolj kazni vreden je gospodar, ki trpi, da se tako dela z ubogo živaljo. Pa nespameten je tudi; saj more žival veliko več delati, če se z njo lepo ravna.

Lisec: O, kdo bi bil mislil, da bom na svoje stare dni imel tako življenje! Kako vse drugače mi je bilo, ko sem bil še čil in krepak! Pa lep sem bil tudi, smem reči. Okrogel in gladek, pa lisa na čelu se mi je svetila kakor zvezda. V hlevu bogatega gospoda sem stal s svojim tovarišem; tečni oves sva zobala vsak dan. Kadar so naju vpregli v lepo kočijo, to je bilo pravo veselje. Kako sva, lepo opravljena, dirjala in bežala po gladki cesti, da naju je komaj držal kočijaž! Pa plašila sva se in rezgetala iz same prešernosti. Največje veselje pa mi je bilo, ko me je gospodarjeva hčerka, lepa, prijazna deklica, s tisto svojo mehko ročico gladila po glavi pa me pitala s sladkim cukrčkom ali z belim kruhkom.

Vranec: Ali tvojega tovariša ne?

Lisec: Tudi, ali mene je imela posebno rada; gledala me je tako ljubeznivo in govorila je z menoj.

Vranec: Govorila s teboj!

Lisec: Dajala mi je lepe priimke pa ne vem še kaj.

Vranec: Kaj pa bič; ali ga nisi nič okusil?

Lisec: Bič? Naš kočijaž je res imel nekaj takega v roki, ali to je bilo samo zastran lepšega. Če je pa naju kdaj malo pošegetal s tistim gosposkim bičem, sva poskočila kvišku in zdirjala kakor strela. Bolelo pa naju ni čisto nič. Tako je bilo, dokler je živel stari gospod. Ko je pa po njem sin prevzel gospodarstvo, sem se mu zdel že prestar; zato me je prodal nekemu možu, ki trži s konji. Oče, dober človek, bi tega ne bil nikoli storil. Potem sem pa prišel iz roke v roko, od gospodarja do gospodarja, pa vedno slabše se mi je godilo. Ali tako slabo vendar nikjer ne kakor tukaj. Kaj pa ti, tovariš?

Vranec: Jaz sem malo izkusil na svetu. Beli dan sem zagledal na kmetih; na kmetih sem preživel svoja najboljša leta. Dela dovolj, ali tudi hrane obilo in dobre. Ovsa pač malo, zato pa lepega sena in sladke deteljice do ostanka. Poleti smo vozili gnoj na njive, potem orali, vlačili, spravljali domov žito in seno, pozimi pa drva iz gozda. Potem so me vzeli k

vojakom. Tudi tam se mi je dobro godilo. Vse lepo v redu pa snaga, da se je vse svetilo in lesketalo. Nazadnje sem prišel kakor ti k temu možu, ki prevaža kamenje in opeko. Za konja menda ni hujšega dela. Tu bom pač končal svoje dni. — Zdaj pa lahko noč, ljubi tovariš; jaz sem že truden in zaspan.

Lisec: Pa jaz tudi. Lahko noč! Josip Stritar.

65. Kako je kmet gosi delil.

Reven mužik ni imel kruha; namenil se je iti h gospodu kruha prosit. A da ne bi šel prazen h gospodu, zakolje gos, jo speče in mu jo ponudi. Gospod sprejme gos in reče seljaku: »Bog ti povrni, mužik, za gos! Samó ne vem, kako naj si tvojo gos razdelimo; imam namreč ženo, dva sina in dve hčeri. Kako naj si jo delimo, ne da bi koga oškodovali?« Mužik pravi: »Jaz vam jo razdelim.« Prime nož, odrobi gosi glavo in reče gospodu: »Ti si glava vsemu domu; tebi gre glava.« Potem odreže zadek in ga poda gospodinji, rekoč: »Tebi je doma sedeti in gospodinjstvo nadzirati; tebi gre zadek.« Nato odreže nogi in ji podá sinoma: »Vama je treba okoli hoditi po očetovem gospodarstvu; vama torej bedri.« A hčerama je dal kreljuti, rekoč: »Vidve poletita kmalu z očetnega doma; zato vama kreljuti! Ostanek pa vzamem za se!« — In vzel si je ostalo gos.

Gospod se je temu posmejal in je dal mužiku kruha in denarja.

Zvedel pa je bogat seljak, kako se je gospod oddolžil revnemu kočarju za gos s kruhom in denarjem. Speče pet gosi in jih ponese h gospodu.

Gospod deje: »Bog vam poplačaj za gosi! Toda imam ženo, dva sina, dve hčeri; vseh nas je šestero. Kako naj si enako razdelimo tvoje gosi?« Bogati seljak se zamisli, ali nič si ne izmisli.

Tedaj pošlje gospod po revnega mužika in mu ukaže deliti. Revni kmet vzame gos, jo izroči gospodu z gospo, rekoč: »Takó; vas je z gosjo vred troje.« Drugo dá sinoma: »I vas je,« reče, »troje«. Tretjo dá hčerama: »I vas je troje.« Za se pa vzame dve gosi in reče: »Evo, tudi nas je troje z goséma. Takó je vse po pravici razdeljeno.«

Gospod se zasmeje, navrže revnemu mužiku še kruha in denarja, bogatega seljaka pa nažene.

Po Levu Nik. Tolstem — Josip Wester.

66. Krt modrijan.

Nad zelenim travnikom je švigala sem ter tja lahkokrila lastovica in si lovila v zraku muh, mušic in drugih žuželk. Kar ugleda po tleh lesti črnega krta.

»Ej, ti možiček črni,« mu zaščebetá prezirljivo, »da si pameten kakor jaz, bi ne iskal črvov pod zemljo, ampak zgoraj na belem dnevu. Glej, koliko pomorim jaz teh kmetičevih sovražnikov, ki mu objedajo perje in sadje. Kaj dobiš tam v zemlji? Skoro nič.«

»Prav, prav,« odgovori lastovki modri krt, »ali tega mi vendarle ne moreš odrekati, da so skriti in hinavski sovražniki hujši od znanih in očitnih. In glej, takih iščem jaz. Dà, oni so hujši, ker izpodjedajo samo korenike, ki so vir življenja.«

Kaj je hotela lastovica reči na ta odgovor?

»Prav praviš, striček!« je dejala in odletela.

Dragotin Kette.

67. O Indiji Koromandiji.

1. In vsaka stezica povede te v Rim,
pa če še tako je zgubljena;
tja v Indijo, tja v Koromandijo
pa roka ne kaže nobena.

2. Tam v Indiji, tam v Koromandiji
bonbončki visijo raz veje
in izpod grmiča se vsakega
maslena potičica smeje.

3. Mordà pa orehovo rajši imaš?
Medeno? Ocvrte peroti? . . .
In vile zvečer te uspavajo
in ptičice zjutraj pojó ti.

4. Tja v Indijo, tja v Koromandijo
pa dedek naš lani odšel je:
»Otroci, le pridno ubogajte!
Ko vrnem se — to bo veselje!«

5. In čakali smo ga in čakali,
a zdaj ga več nihče ne čaka;
gotovo tam cvička dolenjskega je,
gotovo je mnogo tobaka.

Oton Župančič.

68. Slomšek v latinski šoli.

Lepa, prijetna pomlad je bila. Vse je oživelo, gozdi so ozeleneli, vrtovi in travniki so oblekli novo, pisano obleko, ptičice so zapele po dolgem času svojo hvalo Bogu in pastirji so veselo vriskali za živino, ki so jo zopet jeli goniti na pašo. Kdo izmed vas ne vé, kako prijetno je spomladi v prosti naravi?

Tudi na Slomu, v rojstni vasi Slomšekovega Tončeta, je bilo tako rajsko prijetno tisto pomlad. Okoli sv. Ožbalta se je

vnovič oglasila vesela pastirska pesem. Toda naš Slomšek ni več rajal s pastirji.

Resen je bil Slomšekov Tonče zadnji čas; ni se zmenil dosti za krasno pomladansko življenje ne za pastirje. Njegove misli so bile drugje. Hitele so daleč tja v mesto, v starodavno mesto Celje. Tam so bile šole, na katerih so se učili mladi dečki, pa tudi odrasli mladeniči za »gospode«. In tudi naš Tonče bo šel v ono imenitno mesto — v šolo. Zato je tako resen. Ne zmeni se za svet, ampak marljivo spravlja to in ono, kar mu bo treba vzeti s seboj v tujino. Mati pa mu skrbno pomaga in svetuje.

Komaj je dočakal pričetka šolskega leta, da bi se zopet mogel učiti. In sedaj se mu bo srčna želja izpolnila. Toda zapustiti mora svoje ljubljene starše, zapustiti svojo rodno hišo, zapustiti vabljivi Slom, zapustiti svoj dom in iti v tuje mesto. A šel je rad in vesel, saj je šel v šolo. In ta je bila njegovo veselje.

V štirinajstem letu je bil takrat, ko je stopil v Celju v tretji razred, in že jeseni tistega leta je prišel v prvo latinsko šolo. Sprva mu je šlo dokaj trdo v nemščini; ta mu kar ni hotela v glavo. Toda vztrajni in neustrašeni Slomšek je premagal tudi te težave.

Z vso ljubeznijo pa se je oklenil svojega milega materinega jezika, svoje blagodoneče slovenščine, k čemur ga je najbolj bodril profesor Zupančič. Ta profesor je dajal učencem posebno rad slovenske naloge. Nekoč je prinesel Slomšek tako izvrsten izdelek v šolo, da ga je sam profesor pred vsemi učenci na glas čital ter ga javno pohvalil. S tem se je le še bolj vnelo Slomšekove srce v ljubezni do materinščine. Nikdar pa ni pozabil besedi, ki jih je nekoč govoril profesor svojim učencem, češ, da je sramota za omikanega človeka, če zna svoj materin jezik slabše nego preprost pastir, ki teka po gorah za svojim govedom in ni nikdar videl, kakšna je šola od znotraj.

Slomšeku niso hotele te besede iz spomina. Ni hotel doživeti take sramote; učil se je in postal najboljši Slovenec med svojimi tovariši.

Kmalu nato je bil god nekega profesorja. Znani Zupančič odbere tri dijake, ki naj bi zložili za to slavnostno priliko vsak po eno pesmico: eden latinsko, drugi grško, tretji nemško. Hudo je bilo Slomšeku pri srcu, da ni bil med temi tremi iz-

jagoda 148

voljenci. Zato pa sklene, da hoče svoje profesorje iznenaditi, češ: »Kaj, ko bi pa jaz sestavil slovensko pesmico?« V to ga zlasti opogumi dobri uspeh, ki ga je bil dosegel pri onem svojem slovenskem sestavku. In res je naš Slomšek zložil slovensko pesmico, prvo v svojem življenju, a ne zadnje; kajti mnogo, mnogo jih je še sledilo za to prvenko.

Slovesni godovni dan je prišel. Dobro so se naučili tisti trije izbrani dijaki svojih pesmi in so jih lepo govorili. Ko končajo, se ojunači tudi Slomšek in prosi, da bi še on smel nekaj deklamovati. Profesor mu dovoli in Slomšek prične svojo slovensko pesem. Redkokdaj se je tiste čase slišala slovenska pesem, zato je kar očarala profesorja. Blago je donel slovenski jezik, lahkotno in navdušeno je govoril Slomšek; dijaki so kar strmeli.

Slomšek konča. Profesor stopi k njemu in mu ves vesel pravi: »Meni se zdi, da imate vi poseben dar od Boga za gojitev svoje materinščine; upam, da bodete v tem še mnogo storili. Le krepko in pridno naprej!«

To so bile sladke besede za goreče Slomškekovo srce. Že prej ves vnet za slovenščino, se je sedaj še z večjo vnemo oklene. Sad tega truda mu ni izostal; Slomšek je postal najodličnejši Slovenec svojega časa.

Anton Skubic.

69. Lakomna krčmarica.

Tam gora Limbarska stoji
in travnik pod goró leži.
Na travniku je hišica
in v hiši mlada vdovica;
ta vdova hčerko 'ma lepó
in toči vinčece dragó.

Po cesti gresta brata dva,
proť hiši se obrneta,
mladen'ča dva, sveť Valentin
in njega brat, sveť Peregrin.
Na pragu vdova pa stoji
in v rokah ključev šop drži.
Sveť Valentin ji govori:
»Bi naju prenočili vi?
Naj se zgodi zavolj Bogá,
da vam on srečo večjo dá.«
Se žena jezna oglasí,
z ošabnostjo odgovori:
»Že sreče dosti jaz imam,
saj hiše boljše krog ne znam;
je v hlevu dosť živinice,
je v kleti sladko vinčece,
denarjev v skrinji je lepó,
pa v hiši pivcev vse polnó.
Kdor bo za sladko vince dal,
ta bo pod mojo streho spal.«

Sveť Valentin odgovori
in ženi s prstom zapreti:
»Jaz nisem dal in ne bom dal,
ne bom pod tvojo streho spal;
pa vedi, ti prevzetnica,
nocoj me boš še klicala.
Še polnoči ne bode preč,
vse tvoje sreče ne bo več.«

Tu zgineta popotnika,
ni žena več ju videla.
Stori se kmalu črna noč,
se čudno skaže božja moč;
še preden ura je devet,
popada v hlevu vsa goved.
In žena je prestrašena
glasnó proť gori klicala:
»Pomagaj Bog, sveť Valentin
in njega brat, sveť Peregrin!«

Še preden ura je deset,
začne iz sodov vino vreť.
In žena bolj prestrašena
je še glasneje klicala:
»Pomagaj Bog, sveť Valentin
in njega brat, sveť Peregrin!«
Enajsta ura ne miní,
že hčerka mrtva tam leži.
In žena vsa omamljena
je rjoveče klicala:
»Pomagaj Bog, sveť Valentin
in njega brat, sveť Peregrin!«
Dvanajsta ura ne miní,
s plamenom hiša vsa gori.
Zdaj žena vsa ponižana
je milo k nebu klicala:
»Pomagaj Bog, sveť Valentin
in njega brat, sveť Peregrin!«

Tak polnoči je komaj preč,
vse sreče vdove te ni več.

Nar. pesem. — Matija Valjavec.

70. Mladostni spomini.

I.

Rodil sem se dne 29. maja 1830. leta v Mengšu na Gorenjskem. V domači vasi sem ostal do desetega leta. Bil sem jako razposajen dečko. Dišalo mi ni nobeno domače delo, tem rajši pa sem pohajkoval, se pretepal, dražil pse, klatil sadje, lovil ptiče, lazil po hosti, poleti se kopal, pozimi se drsal in kepal. Blagi materi sem delal dosti žalosti in skrbi. Imel pa sem to dobro svojstvo, da sem rad hodil v šolo in se prav pridno učil. Priroda mi je podarila odličen spomin. V treh mesecih sem znal dobro čitati in zapomnil sem si vsako molitev, da sem jo le dvakrat čul. Naša šola je bila od konca bolj nemška nego slovenska. Za vajo v čitanju mi je dajala obilo prilike domača hiša. Zvečer in ob nedeljah sem prebiral svojim ljudem Kristusovo trpljenje, Genovefo, Zgodbe bratov Svetinov, Življenje Indijanov v polnočni Ameriki itd. Tako sem se seznanil zarana z našim knjižnim jezikom.

V Mengšu je zavladalo veliko veselje za čitanje že pred letom 1840. Knjige so se pridno kupovale, posojale in čitale. Nahajalo se je v župniji tudi dosti samoukov. Doma sem imel še eno duševno zabavo, ki mi je bila še ljubša kakor čitanje. Poslušal sem strastno rad narodne pripovedke in bajke, ki so jih pripovedovale dekle, posebno pa moja pestunja Neža.

Prav dobro se spominjam rokovnjačev, ki so šarili pogostoma po naši vasi. Hodili so od hiše do hiše kakor berači, ali niso prosili, nego zahtevali. Kruha niso marali; hoteli so imeti mesa, klobas, jajc, zabele ali lepe, bele moke. Če jim gospodinja ni ustregla, so jo jeli grdo psovati in včasih tudi pretepati in daviti. Mengšani so imeli večkrat hude boje s sodrgo, ki je gosposka mnogo let ni mogla ukrotiti in zatreti. Nekatere rokovnjače sem poznal po obrazu.

II.

V Ljubljano so me dali roditelji jeseni leta 1840. Naša hiša ni bila imovita. Spadala je k njej res da poldruga kmetija (21 oral), ali bilo je na njej precej dolga. Mojega očeta je teta pregovorila, da me je poslal v ljubljanske šole. Omožena je bila v Lukovici pod Brdom. Svojih otrok ni imela. S krčmarstvom in trgovino si je pripridila precej imetka pa je obetala mojemu očetu, da me bo podpirala. Dejala je često: »Naša rodbina je tako velika, pa ni v njej nobenega mašnika. Naj študira za duhovnika tvoj sin!«

V Ljubljani mi je dobil oče stanovanje pri neki Idrijčanki, ki je bila jako pobožna žena in skrbna dijaška mati. Ostal sem pri njej vseh deset let, ki sem jih preživel v Ljubljani. Na podlagi mengeškega izpričevala me je zapisal takratni ravnatelj v drugi normalni razred. Učni jezik je bil nemški, samo iz krščanskega nauka smo smeli prvega pol leta odgovarjati slovenski. Ker sem imel jako dober spomin, mi nemščina ni delala dosti preglavice. Na koncu tretjega normalnega razreda se še nisem mogel pogovarjati po nemško, na koncu prve latinske šole pa sem govoril v tem jeziku že precej gladko in pravilno.

Življenje mi je postalo zdaj jako prijetno. Šolski nauki mi niso delali nikakršne težave, vsi profesorji so bili z menoj zadovoljni. Dali so mi skoro vsako leto iz vseh predmetov odlične rede, eminence, kakor smo takrat govorili. V prvi, peti in šesti šoli sem bil celo prvi obdarovanec.

Tudi s svojim stanovanjem sem mogel biti popolnoma zadovoljen. Moja gospodinja je ravnala prav pametno. Male učence je imela pod najstrožjim nadzorom; posebno je pazila, da se niso polenili in niso zanemarjali božje službe. Zjutraj so morali zgodaj vstajati in se učiti. V kolikor višjo šolo pa je

dospel kak dijak, tem večjo prostost mu je privoščila. Ponočevanja ni trpela, vendar nam ni branila iti v gledališče.

Hrano so mi pošiljali roditelji od doma. Moja teta pa je začenši od druge šole plačevala záme stanovanje in mi je kupila rada tuđi kako suknjo ali drugo oblačilo. V četrti šoli sem dobil ustanovo, nekaj črez 60 goldinarjev na leto. S to sem si omišljal knjige, opravo in druge potrebščine. Marsikak denar sem si tudi prislužil v nižji gimnaziji s ponavljanjem, v višji s poučevanjem. Prihranil si nisem mnogo, a brez denarja nisem bil nikoli.

III.

Ker so me šolske dolžnosti stale malo truda, mi je ostajalo dovolj časa za čitanje, izprehode in zabave. Hodil sem pridno v gimnazijsko ali prav za prav v licejsko knjižnico, še rajši pa, seveda samo poleti, s knjigami v rokah pod Turen ali Tivoli k slovečemu studencu, ki so mu dali dijaki ime Hipokrena. Hribe in gozde sem ljubil že od nekdaj. Pri Hipokreni je bilo dosti drevja in sence, pa tudi voda mi je ugajala; sicer ni bila močno mrzla, ali vendarle pitna in zdrava ter vsekakor boljša nego iz ljubljanskih vodnjakov. Često sem korakal k temu studencu že ob štirih zjutraj in sem ostal pri njem skoro do sedmih. Popoldne sem sedel ali ležal pri Hipokreni dostikrat do mraka. Pohajali so jo tudi mnogi drugi učenci. Napravljali so ob njej lične mlinčke in krasili bregove s cvetlicami. Hipokrena je postala pravo dijaško shajališče, čitališče in zabavišče.

Moja teta je zahtevala, da bi prebil pri njej vsake počitnice, ne le velike, ampak tudi male o božiču in veliki noči. Ukrenil sem pa tako, da sem prebival prvi teden v Mengšu, potem pa sem se preselil v Lukovico. Ali porabil sem vsako priliko in sto izgovorov, da sem jo mahnil po najkrajših bližnjicah v Mengeš. Teta je vselej strašno godrnjala. Ko pa sem se drugi ali tretji dan vrnil, me je sprejela z največjim veseljem, kakor da je našla svoje izgubljeno dete. Bolj skoro ne more ljubiti mati svojega edinca, kakor je ljubila ta žena mene.

Lukovica se nahaja preveč med hribi in vsaj za moje oči ni prijazna. Ali precej nad vasjo se vzdiguje nevisok hribček, Brdo, na katerem se brzo izpremenita krajina in

obzorje. Tu stoji grad, čigar gospodar je bil naš odlični romanopisec Kersnik. Odtod imajo oči lep razgled po vsej valoviti žitni in gozdni okolici, ki se sme po pravici imenovati ljubka in dražestna.

Hiša moje tete je stala precej nad veliko Dunajsko cesto, po kateri se je razvozilo proti Trstu in Dunaju ogromno mnoštvo blaga na tistih silnih vozovih, ki so jih zvali »parizarje«. Ali ta cesta je bila tudi drugače jako živahna. Prav pogostoma so korakala po njej vojaška krdela in romarske družbe ter se je drevilo polno tistih popotnih rokodelcev, ki so beračili od hiše do hiše. Ljudje so jih imenovali »vandravce« in jih niso radi prenočevali, ker je bilo med njimi dosti kradljive sodrge.

Često so bili pri teti nastanjeni vojaki. Od njih se je naučila za silo vseh tedanjih avstrijskih jezikov. Govoriti jih baš ni znala, ali razumela je vse, kar so jo vprašali in prosili in kar so se pogovarjali med seboj. Celo ogrskih in rumunskih besed je znala brez števila. Najtežje račune je izdelala prej na pamet kakor jaz na papirju. Za številke je rabila poleg narodnih (kljuka pet, križ deset itd.) tudi svoja izvirna znamenja. Pisati ni znala, čitala pa je jako mnogo, največ seveda pobožne knjige. Njena knjižnica se je nahajala v dveh velikih rešetih, ki sta bili z vrhom polni. Največ knjig je bilo iz prejšnjega stoletja, med njimi tudi celo sv. pismo, ki sem ji ga često na glas čital, kadar ni bilo gostov ali nujnih opravkov v kuhinji ali na zelniku.

Pri teti sem živel prav dobro. Za južino mi je dajala vsak dan razen belega kruha in sira ali klobase tudi merico izborne starine. Kmetske jedi je znala pripraviti tako okusno, da bi jih bil domala vsak gospod užival v slast in z zadovoljnostjo.

K teti sta dohajala včasih tudi domači župnik in njegov kaplan. Bila sta oba jako izobražena moža. Za take odlične goste je imela teta v prvem nadstropju posebno sobo. Večkrat sta povabila tudi mene, da sem k njima prisedel, pa sta me izpraševala iz zgodovine in zemljepisa. Moji odgovori so ju silno veselili; neprenehoma sta me trkala po ramah, me hvalila in mi prerokovala veliko srečo v življenju, naj si že izberem kateri stan hočem.

Janez Trdina.

71. Pevec.

1. Suknjica — črn baržun,
v nogo pa bos,
zlata piščalka — kljun,
to vam je kos! —

2. Danes tu, jutri tam,
bor ali hrast;
da le ne zajde kam
v zanko in past!

3. Žvižga, prepeva si,
ni mu do kron,
nič mu za vinar ni,
vse dá zastonj!

Vida Jerajeva.

72. Kako je Kotarjev Peter pokoro delal.

I.

Vsaka večja vas ima svojega poljskega tatú. Večjidel ga vsi poznajo, vsi s prstom nanj kažejo, kadar kaj zmanjka s polja, n. pr. krompirja ali turščice. Ali ne dobi ga na tatvini nobeden ne in zato ga pusté, da živi, radi ali neradi. Prebrisani so taki poljski, zlasti krompirjevi tatovi, zakaj kadar ga greš čakat, ta čas ti gotovo ne pride; le kadar trdno spiš, ti pride krompir kopat in ga več ali manj odnese.

No, Kotarjev Peter ni bil nikak poljski tat. On je bil prav pošten in delaven kmetiški fant. Odkar je nehal krave pasti in odkar je vedel, da je krasti greh, in odkar mu ni bilo več treba krompirja peči na paši, ni še nikdar nobenega vzel od soseda.

Zato je bil pa bridko naletel, ko se je bil doli v Bosni tako spozabil, da je bil za enkrat iz spomina zgrešil in iz oči spustil božjo zapoved: Ne kradi! Gotovo svoj živi dan več ne pojde na tujo njivo. Poslušajte, kako hudo in bridko se je godilo Kotarjevemu Petru, ko je bil šel v Bosni na turško njivo krompirja krast.

Ko se je poleti l. 1878. sklicala vojska vkup, da bi naredila konec zmešnjavi in turškemu brezvladju v tedanji turški deželi Bosni, je bil tudi Kotarjev Peter poklican na vojsko, zakaj on je bil vojak rezervist. Ko se je domá poslavljal od matere in od drugih, je moral par debelih solz zatreti, ker je mislil: »Bog vé, ali bom še kdaj videl ljubi dom.« Toliko je slišal že od mladih nog, kako hudi in kako divji so Turki, kako so divjali nekdaj po naši domovini. In zdaj je bilo treba

njemu samemu iti na Turka. To ni bila šala; zato je bil Kotarjev Peter pač v skrbéh. Ali kazal tega ni, temveč kakor je od hiše šel, je precej zaukal; in potlej je vriskal celo na vélikem trgu v Ljubljani, ko se je bil prišel oglasit k svojemu oddelku. Z drugimi vred so bili naložili tudi njega na železnico in peljali so se do Siska; od tam so šli peš do turške meje in pri Brodu črez Savo.

Do tu so naši slovenski fantje korakali še precej prosto. Ali kakor brž so prestopili Savo in so bili na turških tleh, ni nobeden več od krdela ostajal zadaj ali uhajal naprej. Posebno odkar se je zvedelo, da so pri Maglaju Turki zvabili naše v past, jih spredaj in zadaj napadli in mnogo pobili, so se držali naši vojaki vkup kakor ovce. Razvedelo se je med njimi, kako strašni in divji so Turki proti vojaku, če ga dobijo v pest.

Tudi Kotarjev Peter je dotični ukaz natančno izvrševal. Ali česa ne stori — lačen želodec!

Jesti so vojaki pač večjidel zmeraj imeli, pa le mesá in nič ko mesá. Mesá se pa človek, če mora le samega in samega jesti, strašno naveliča. Kaj bi bili vojaki dali za malo domačega zelja ali za malo krompirja! Ali ni ga bilo in le redkokje se je kaj dobilo poleg navadne mesne hrane.

V tisti stotniji, kakor je bil naš Kotarjev Peter, je bil tudi neki dijak, ki so ga vojaki posebno radi imeli, ker jim je znal lepe reči pripovedovati. Spričo svoje višje izobraženosti ni bil nič ošaben, a poleg tega vedno dobre volje pa pogumen, dasi sicer bolj šibek in nemočen po telesu. Če si je sploh kdo znal kaj pridobiti po strani, ta dijak si je gotovo znal.

Tako je neki večer pekel krompir, in sicer še več, kakor ga je sam zase potreboval, pa je skrivaj poklical dva tovariša, med tema Kotarjevega Petra, ki ga je posebno rad imel. Delil je z njima pečeni krompir. Dišalo jim je kakor najboljša pustna klobasa ali najslastnejša svatovska pečenka.

Ali dijak je dejal: »Davi sem bil šel jaz na turško njivo krompirja nakopavat, jutri ga pojdeš pa ti, Peter, pojutrnjem tale, potlej pa zopet jaz, če bomo še kaj dalje tukaj ležali in prežali.«

Rekši to, jima začne razkladati, da je našel komaj dobro četrt ure odtod proč nekoliko v skalovju njivo, kjer je še nekaj krompirja. Najde se lahko, pravi, tod in tod se mora iti. To

sevéda, paziti je treba nekoliko, da bi kje kak Turek ne streljal izza kake skale ali kakega grma. Kdo pojde jutri?

»Jaz pojdem,« reče Peter pogumno, češ, če si upa ta mali suhi dijak, bi moralo njega sram biti, ko bi si ne. In res, drugo jutro na vse zgodaj vstane Peter s trdega ležišča na goli zemlji, kjer so spali vsi vojaki — zakaj hiš ni bilo nikakih blizu — ter vzame pot pod noge in se splazi od drugih vojakov proč na krompirsko kradnjo.

Puške ni vzel s seboj, in sicer s tem premislekom ne, da bode laže — bežal, ako bo trebalo, to je, če se pokaže kak Turek. Samo bajonet je imel ob boku pri sebi.

II.

Komaj se je bil dan naredil. Megla je ležala na zemlji, tako da se ni videlo daleč. To se je zdelo Petru še ugodno, ker v tej megli mu je trebalo le trikrat dobro poskočiti, pa ga sovražnik že več videl ne bi, ako bi prišel.

Pot mu je bil dijak natanko popisal, tako da je res kmalu našel njivo s krompirjem. Večinoma je bil krompir že izkopan, a tu in tam je bila vendar še marsikatera polna, neizkopana gomila. Dobro je bilo vsaj to. Peter se ozira okoli in okoli, ali ne prihaja turška duša. Ker je bilo vse tiho, izvleče iz žepa ruto, jo zveže v culico in z golo roko razkopava zemljo ter pobira krompir v sveženj. Ko si ga nabere dovolj, korači še nekoliko navzgor in navzdol po njivi, da bi ogledal in preračunil, koliko je še božjega darú na vsej njivi za druge krati, če ostanejo še tukaj blizu. Zadovoljen s tem, kar je po njivi videl, se hoče tedaj vrniti in vzdigne glavo.

Prestraši se tako, da ga po vseh udih zazebe. Ker je namreč hodil po njivi in gledal v tla ter se nekatere krati obrnil, ni zdaj več vedel, od katere strani je prišel, kje je jug, kje sever. Megla se je bila tudi še zgostila. Kaj storiti? V kateri kraj se naj obrne? Kje so njegovi tovariši, na levici ali na desnici? Prav nič ni mogel vedeti in obupan je stal nekaj časa s culico sredi njive in gledal v meglo. Nastavil je uho in poslušal, da bi morda slišal kak šum iz tabora. A nič se ni slišalo. Že je bilo predaleč in ljudje so bili tiho zaradi sovražnika. Kakšna obhodna straža je bila pač morda tako blizu, da bi jo bil doklical; ali Bog vedi, če ni kaka turška

straža na drugi strani še bližja. A ono naklicati si na vrat, Bog varuj! Tedaj kaj početi?

Pride mu na misel, da je treba tistega mesta na njivi poiskati, kjer je bil izkopal prve krompirje. Tam bode mogoče določiti smer ali kraj, odkoder je prišel. To se mu je zdela rešilna misel in takoj jo je izvršil. Po kratkem iskanju po tleh je bil tam, kjer je bil izkopal prve krompirje. To je vedel natanko; kajti na tleh je ležalo še nekaj predrobnih krompirčkov, ki jih je bil prej proč vrgel, ko je dobil debelejše.

Od začetka je Peter takoj uganil, kod je prišel, ker ena stopinja — glej tu! — se pozna še prav razločno; tudi drugo stopinjo najde. Ali joj, tu je tretja, četrta, peta. Te se mu zdé pa skoro drugačne. In če oni prvi stopinji natančneje ogleda, nista gotovi. Oglej se, Peter, na drugo stran! Tudi tam se ne da gotovo določiti, vendar je bolj dvomljivo kakor tukaj. Tako preiskuje ubogi Peter svoj sled in se ves poti od skrbi. Kam je prav iti? Semkaj ali tjakaj?

Nazadnje se odloči: »Tod mi je hoditi in nikoder drugod, da pridem prav.« Ko se odloči, krene tja počasi in oprezovaje. Potov tu tako ni bilo; kvečjemu, kar so bile prej kdaj ovce razhodile ali dež razlil. Ali to je držalo vse navzkriž. Peter je kmalu videl, da hodi po nekoliko drugačnih, dasi podobnih tleh, kakor je hodil prej. Ali tolažil se je, da je zavil morda pač nekoliko navzgor, da pa vendar ima pred očmi tisti pravec, ki drži do tabora; torej že pride prav. Vedel je tudi, da se človeku, nazaj hodečemu, vidi vsak pot nekoliko drugačen, kakor se mu zdi tačas, kadar gre semkaj. Tako torej maha še precej pogumno in osrčen naprej s culo nabranega krompirja. Megla je še zmeraj gosta. Nič ne vidi dalje pred seboj.

Gre, gre Peter in gre. Pota ni konca ne kraja in nikjer ni videti tovarišev. Gotovo je že prej več nego manj kot toliko hodil, lahko pa celo še enkrat toliko kakor poprej, ko je šel po krompir. A nikjer nič vojakov, nič tovarišev. Obstane na potu in začne spet premišljati, kaj bi zdaj počel. Nazaj iti? Doklej? In kam potém? Naprej iti pa je bilo toliko kakor še bolj se oddaljevati od tovarišev. In kaj se to pravi, o tem je slišal Peter, kakor že omenjeno, pripovedovati grozne stvari. Če ga Turki dobodo tako samega kakor izgubljeno ovco, celo brez puške okoli tavajočega, ga precej posekajo ali celo mučijo in trpinčijo. Petru se je koža ježila, če se je domislil vseh onih

grozodejstev, ki jih je prej o Turkih slišal in čital v časnikih. Domá za pečjo se je to še lepo bralo ali poslušalo. Toda tu v tuji, v njihovi deželi pot zgrešiti, v megli se izgubiti, naprej ne vedeti, nazaj ne smeti — pa živo kožo svojega rojstva túle napródaj nositi: joj, ta misel mu je vse ude pretresla. Kaj naj stori? Ali se naj spusti v dir in teče, ali naj postoji in vpije? Peter je bil tak, da še misliti ni mogel, kako bi našel odgovor na svoja vprašanja. Blizu pa ni bilo žive duše, da bi mu bila svetovala. Zavpije enkrat na pomaganje na vse grlo. Ali prestraši se lastnega glasú tako silno, da si ne upa več zavpiti.

Tako tedaj gre brez prave misli še naprej. Nekam bode vendar prišel. Zopet obstane. Sede na kamen, dene culo med kolena, se opre z laktmi ob nje in gleda žalosten v meglo. »O, ko bi vsaj te presnete megle ne bilo, da bi človek kam videl!« reče sam pri sebi. In ta misel ga ohrabri. Dan, ki se je bil popolnoma naredil, mu je kazal, da mora biti solnce že močno nad goro. Meglo je pa tudi poznal, da je take vrste, ki polega le v dolini; torej se bode umaknila in razgrnila, kakor hitro solnce mogočneje zasveti. Potlej bo mogel videti dalje in se bo dalo laže razbrati in določiti, kje je in v kateri kraj mora iti.

Zdaj opazi, da pot ali bolje steza, po kateri je hodil doslej, začenja držati navzgor. Kaj, ko bi tu šel še nekoliko više; saj zdaj je itak vseeno; zgrešeno je zgrešeno. Malo bolj zviška pa, méni, bi laže razvidel, kje je, kadar se megla razgrne in izgine. Gre torej po stezi navkreber.

III.

A ni šel daleč, ko pride do drevja. Naprej v hosto ni hotel iti, ni se mu zdelo varno. Sede zopet na obpoten kamen, dene culo s krompirjem med kolena in čaka ter čaka, kdaj bo že megle konec. Res je bilo videti, da megla vedno bolj pada. Že je videl obrise hribov iz nje, skoraj je ne bode. Ali dolgo se mu je zdelo to čakanje. Minute so bile dolge ko ure. Nepotrpljivo je mencal na trdem sedežu sem ter tja.

»Kaj je bilo meni še tega treba!« si je tožil sam. — Pa kaj je to?

Peter skoči pokonci, kakor da bi ga bil kdo s šilom dregnil. Glavo pripogne predse, nategne oči in ušesa, zre v meglo navzdol in vleče na uho.

Zdelo se mu je, da je slišal zvenk, kakor če kovana podkev udarja ob kamen na tleh. Čuj! Res je; že se sliši tudi šklopot konjskega kopita. Vedno bliže. Sem proti njemu gre. Če so Turki!

Peter s strahom vstane in se hlastno ogleda. Ni drugega preostajalo nego skriti se za kak kamen ali grm. Kamenje okoli je bilo vse premajhno. Torej zbeži proti bližnji hosti navzgor, da bi tam počenil za kak grm ali drevo. Toda ko prisopiha do tja, vidi, da je ondi le redko golo drevje, hrastje in gabrovje; nikjer ni poštenega skrivališča. Stori nekaj stopinj dalje, a že se zasveti od one strani — planota. Hoste prav za prav tu ni bilo, temveč le majhen parobek, potem pa je precej stala — turška bosenska hiša, ne daleč od nje druga, tretja. Kar je stal pred hišo. Kam zdaj? Zadaj je jezdec, ali morda jih je še več, spredaj mala razkropljena turška vas, skriti se pa nikamor.

Hiša je bila taka, kakršne so večinoma turške po Bosni, napol zidana ali iz kamena zložena, napol lesena; zdolaj hlevi, zgoraj stan. Zgoraj pri hiši je bilo vse zaprto; žive duše ni bilo okoli hiše nikjer, hlev pa na stežaj odprt. Naglo smukne Petru na misel: To je zapuščena hiša; tu se najvarneje skrijem tako dolgo, da oni odjezdi, če pride po tem potu, kar je gotovo. In, smuk, v precej veliki, a prazni hlev skoz odprta vrata! Tam se stisne v temen kot in čaka in posluša na vsa ušesa.

Kmalu začuje jezdeca, kako prihaja bliže in bliže — k hiši. Pred hišo se ustavi. Razjaha. Joj, če ga je morda videl! Petru vsi udje otrpnejo, a ne gane se v svojem temnem kotu, temveč stoji raven kakor kol, tiščeč roke ob sebi, a ukradeni krompir še vedno kar nevedoma držeč v culi.

Bošnjak prižene konja v hlev in ga privezuje k jaslim. Peter ga je mogel videti iz svojega temnega kota. Bil je brkat, zarjavel, močan, koščen, dolg in za pasom je imel strahovit nož, handžar, s srebrom na ročniku okovan, in samokres za šest strelov; oprtav pa je črez hrbet na jermenu nosil puško, delano po najnovejšem sestavu.

»Bog daj, da bi me ne videl!« je molil Peter; zakaj precej je izpregledal, da s tako dobro oboroženim junakom ni misliti na boj. Le uteči je mogoče, kadar odide iz hleva.

Turčin gre na drugi konec hleva, kjer je bilo nekaj sena kar na tleh; vzame ga in položi konju, prijateljski prigovarjaje živali. Potem ga pogladi po hrbtu in stegnu, odide proti vratom

in jih za seboj zapre. Peter je bil sam s konjem v temi. Še je slišal, kako je šel Bošnjak po strmih, napol podrtih stopnicah proti prvemu nadstropju, kako je vrata odprl, in potlej je bilo, kakor da bi se slišal razgovor. Ali ko se je Peter, ob zidu tavaje, primaknil bliže k vratom, da bi bolj slišal, je konj zahrskal in začel ropotati, da se ni nič slišalo. Potem je sicer vse utihnilo, le konjski mladi zobje so hrustali in mleli trdo suho senó kakor mlinski kameni.

Vrat Petru ni bilo težko najti, kajti razpoke v njih so bile že tolike, da je nekoliko dan sijal skozi nje. Peter se priplazi do njih in tiplje, kje je ključavnica ali zapah, da bi odprł in se ven izmuznil, zakaj slišal je že nad seboj nad stropom korake; tedaj je Turek v svoji izbi hodil. Ker hiša na ono stran, odkoder je bil Peter prišel, ni imela nobenega okna, je Peter mislil, da ga ne more nihče videti, kadar uhaja. Torej tiplje po vratih in tiplje, a nikjer ničesar ne dotiplje. Upre svoje prste v prilično obširno špranjo ob straneh, kjer so se vrata slabo oprijemala obsekanih podbojev, ali ne odpró se na noben način. Mrzel pot stopi Petru na čelo. Vrata so bila od zunaj dobro in trdno zaprta. Peter je bil ujet kakor miška v pasti. Tiplje in tiplje, upira se, premišlja, a zaman. Ne odpre se.

Kaj mu je početi?

Obupavajoč počene ob steni na tla in začne moliti. In pride mu tolažilna misel, novo upanje, da se bo rešil: naj ne obupava!

Konj je tu v hlevu. Torej pride gotovo še danes kdo in ga odvede kam iz hleva na vodo napajat. Tačas ostanejo vrata odprta, kakor so bila poprej v onem nesrečnem hipu, ko je Peter skoz nje smuknil, da se skrije, a se je ulovil. Treba je torej le potrpljenja. Ali potrpljenje si je laže svetovati ko potrpevati.

Peter čepi v svojem kotu, premišlja, moli in si riše strašne podobe, kako ga bodo Turki živega nabodli na kolec, če ga zasledijo tu v skrivališču. Oj, po vseh živcih in udih ga je že naprej pretresala bolečina. Spotakne se ob culo nakradenega krompirja, ki mu je bila zdrsnila na tla. Zdaj se domisli, kaj je vzrok njegovega sedanjega strašnega stanja, po katerem potu je hodil, da je prišel sem v zapor turškega hleva. O da bi bil vsak tat precej prvič tako strašno kaznovan, kakor je bil »krompirjev tat za silo«, Kotarjev Peter! Čemu je šel od krdela proč? Kaj mu je bilo tega treba? In delal je velike obljube, če ga Bog reši iz strašnega položaja, le še zdaj, edinokrat še zdaj.

IV.

V takih mukah je čakal Peter v temnici tja črez poldne. Zdaj zasliši, da po strmih stopnicah nekdo prihaja. Odpira vrata. Peter se stisne v temni kot in zadržuje sapo, a v mislih moli Boga: »Zdaj le nekoliko sreče, le toliko, da ostanejo vrata odprta.«

Bošnjak stopi v hlev, v roki nese vodo v okorni veliki leseni posodi in jo pomoli konju, da pije. Peter bi bil kar skočil skoz odprta vrata, hitrih nog je že bil; ali Turek je imel še vedno samokres za pasom. Tako je Peter kakor omamljen stal v kotu in si ni upal dihati. In preden je vedel, kako in kaj, je dobil konj že vdrugič krme in vrata so bila od zunaj zopet zaprta, trdno kakor prej, a Peter sam v temi ujet.

Tako pride silno počasi nesrečni večer. Noč se dela in stori, a nihče več niti h konju ni prišel. Da se je storila noč, ni sodil Peter le po času — saj se mu je zdelo, da je že pol večnega pekla preživel tu v brlogu — temveč za gotovo se mu je to zdelo zaradi tega, ker je v temnem hlevu zmanjkalo še onih svetlobnih črt, ki so prej skoz razpoke debelih vrat ob podbojih in med zidom in tramovi sveťile od zunaj v hlev.

Morda prinese noč rešitev. Ljudje bodo spali, on bo torej mogel vse poskusiti, ali se dadó vrata odpreti, streti, ulomiti, iz podbojev vzdigniti, ali kar je. Le ven priťi!

Vse okoli je bilo tiho in le konj, morda sam nemiren zaradi nenavadnega tovariša v hlevu, je stopical sem ter tja, odnašaje svoj zadnji del zdaj na levo, zdaj na desno k jaslim. Zdaj se spravi Peter zopet nad vrata. Otiplje vse in nazadnje ukrene, da bi se dal železni čavelj, ki drži vnanjo kljuko in je znotraj v les nazaj zavit in zabit, kakorkoli odviti, ako bi imel klešče; vrata bi se dala, dasi so okorno težka, vzdigniti, ako bi imel kakšen kolec in kaj za podporo, da bi naredil vzvod. Ali ničesar ni bilo pri rokah. Imel je le majhen nožič v žepu in bajonet ob boku. S tema hoče vse poskusiti. Premišlja in tiplje, kako bi začel. Ugane, da je najbolje razrezati lesena vrata tam, kjer je čavelj nazaj zakrivljen in v les zabit.

Reže dve uri in razreže precej veliko luknjo na oba kraja zakrivljenega velikega žreblja in luknjo pod njim. Nazadnje je bil nož že ves skrhan, da ni mogel več rezati. Tudi truden je bil Peter, da mu je pot tekel po čelu. Vtakne torej bajonet v

narejeno luknjo pod zakrivljenim in v les nazaj zabitim žrebljem, kolikor gre, in poskuša tanjšo ost ključavničnega žreblja potegniti iz lesa. Zdi se mu, da se malo premika. Počasi poskuša zdaj od te, zdaj od one strani. Že se kaže upanje, da pojde. A zlahka noče iti. Rèsk! nategne Peter bolj močno, ali — o strah! — bajonet se ulomi in ostrina zažvenkeče na tla ob kamen, vložen za pragom v zemljo.

V tem hipu pa se tudi čuje, kako se odpró vrata gori v prvem nadstropju.

»Kdo je?« zagrmi Bošnjak.

Peter se ne gane, ali misli: Zdaj je po meni! Krčevito stisne v roki topasti zlomljeni bajonet, kakor bi hotel reči: Branil se bom tudi s tem zadnjim koncem orožja, dokler se bom mogel. Strel se zdaj razleže zunaj po temi in zraku.

Turški Bošnjak je bil menda za ostrašilo ustrelil v temo, ker ni vedel, odkod je prihajal šum, ki ga je čul izpred svoje hiše; kajti Peter je takoj potem slišal, da so se vrata gori nad njim zopet zaprla. Torej za zdaj še ni bila prišla zanj zadnja ura.

Za zdaj je bil še rešen, ali kaj bode jutri? Tukaj vendar ne more v temi poginiti od lakote! Nekaj bo moral poskusiti, če velja tudi življenje.

Počene ob zidu — če se slabo zloženo kamenje sme zvati zid — in premišlja.

Kaj bo njegova dobra mati domá počela, če ne pride več domov, če zve, da je prišel divjim Turkom v roke in da so ga ti trpinčili, mu kožo slekli — buú! — groza! Dalje ni mogel misliti; z dlanmi si je zatisnil oči in je začel jokati.

Sam nad seboj se ni še nikdar jokal, kar je dorasel, a zdaj se je. Ko bi ga bili z orožjem v roki gnali poleg tovarišev v krvavi naskok na turške okope, bi bil šel pogumno in sram bi ga bilo jokati se iz strahú, kaj bode z njim.

Ali tu v temni turški pasti zaprt biti, brez pomoči, brez orožja, brez upanja — kdo bi se ne jokal!

Strah, skrb, lakota pa zdrava kranjska narava ga nazadnje — moralo je iti proti jutru — tako premagajo, da sedé ali čepé zadremlje.

* * *

Prebudi ga glasno govorjenje. Brzo in hlastno skoči pokonci, pa se komaj domisli, kje je. Posluša.

Ha! ha! To je slovenska govorica, naš blaženi materin jezik! To morejo biti le njegovi tovariši!

Nikdar še ni Petru domači slovenski jezik tako sladko in milo udarjal na uho kakor zdaj.

Zavpiti hoče, se oglasiti, klicati na pomoč, ali godi se mu od veselja skoro tako kakor človeku v sanjah, ki bi rad bežal, a se ne more ganiti z mesta, ki bi rad zavpil, a ne spravi glasú iz grla.

Tako tudi Peter kar nekaj zatuli od veselja in začne neusmiljeno loputati s pestmi po vratih, da se odpró, in on plane ven na prosto pod milo nebo, na beli dan, med svoje rojake vojake, Slovence. Bilo jih je kakih osem, ki so tod patrulirali.

Kakor je zvedel kąsneje, je bil še tisto jutro pogrešan v krdelu. Dijak, ki ga je vest pekla, je povedal, kam je Peter šel. Stotnik je precej poslal patruljo ga iskat. A ves dan ga je iskala zaman. Danes v jutro je šele prišla druga straža do te hiše. Tu je vodja straže poklical hišnega lastnika Turka in ga vprašal, ali je videl takega in takega vojaka. To vprašanje je Petra prebudilo iz dremanja.

»Ne, bogme, nisem,« je odgovoril Bošnjak. Zato bi se bilo Turčinu skoro slabo godilo zdaj, ko so Petra dobili zaprtega v njegovem hlevu; zakaj le-tá ni mogel od veselja, da je rešen iz svoje mišje pasti, na prvo sapo nič določnega povedati; šele pozneje je pojasnil, kako da Turek res ni vedel zanj...

Kadar Peter zdaj, ko je zopet na svojem domu, pripoveduje o tem svojem dožitku, rad pristavlja zagotavljaje, da bi rajši poginil od lakote, kakor da bi še kdaj šel krompir krast. On méni, če bi vsak poljski tat enkrat preživel tak strah, kakor ga je on, da bi ti dolgoprstniki kmetom nikoli več ne delali škode na polju.

Josip Jurčič.

73. Pravopisna.

Ko si povedal kaj, kar bralce mika,
le glej, da bo na koncu stavka p i k a!
Če kaj ne veš, naredi p o m i š l j a j!
Vsak klic in vzklik zaključi naj k l i c a j,
če vprašaš kaj, pristavi pa v p r a š a j!
Če kdaj doslovno pišeš besedičje,
naj vsakikrat uvede ga d v o p i č j e

ter spred in zad u š e s c a še pristavi!
Ravnaj po pravopisni se pisavi
ter v e j i c o povsod pravilno rabi
in pa p o d p i č j a tudi ne pozabi!

Iz »V r t c a«.

74. Groga Kozól.

I.

Groga Kozól, sluga majorja Stojana, je bil krepke, precej visoke in životne rasti, junaških prsi in pleč, mogočnih mišičastih rok. Četudi je trdil njega starikavi obraz nasprotno, je bilo Kozólu šele malo nad pet in trideset let. Grogov obraz ni bil samo daljši, temveč tudi izdatno širši od drugih. Najglavnejši in obenem največji prostor je zavzemal na njem nos, malo na levo zakrivljen in mnogo bujneje razvit, kakor bi zadoščalo strogim zakonom dovršene lepote. Ponižno nizko čelo se mu je grbančilo v skrbne gube. Le oči niso delile obče žalosti na Grogovem obrazu; velike, vodene modre, nekoliko izbuljene, so gledale navadno veselo in prijazno v svet, včasih lokavo, včasih bedasto.

Običajno je nosil Groga rjavkasto opravo. Kadar pa se je napotil v bližnje mestece po pošto ali po kaj drugega, se je oblekel vselej črno. V tej obleki in s cilindrom na glavi se je kazal najrajši, češ, da se tako najbolj imeniti kmetiškim ljudem. Fantje in dekleta v okolici so komaj dobro opazili to njegovo slabost pa so mu že vzdeli šaljivi priimek »gosposka žalost«. Očito sevéda ga tako ni klical nihče, boječ se njega krepkih pesti.

Groga, ubožnega gorenjskega kmeta sin, je bil zarana okusil vse veselje in trpljenje kravjega pastirja. Pozneje so ga povišali v službi; služil je za hlapca. Črez nekaj let pa so ga vzeli med naše slavne Janeze k domačemu pehotnemu polku. Z njim je moral onkraj Save v Bosno nad Turke. Prve sovražne krogle je slišal pri Varcar-Vakufu neprijetno žvižgati mimo ušes. Pred obzidjem trdnjave Jajca je prebil sedem najbolj vročih ur svojega življenja. Tam bi bil skoro izgubil svojega stotnika, sedanjega svojega gospoda, majorja Stojana. Groga je ravno snemal razkrhnjeni bajonet raz puško, ne meneč se za glasno petje gorskih topov, za strahovito ječanje

ranjencev, za krik in stok umirajočih vojakov in divje vpitje besnih sovražnikov. Ta trenutek ugleda svojega stotnika ranjenega, kako kleči na levi nogi ter slabeje in slabeje odbija ljute udarce svetlega handžarja, ki ga je nad njim vihtel orjaški vstaš. Bliskoma priskoči Groga, zasukne puško in udari na vso moč po sovražniku. Vstaš pade, zdrobi se pa tudi puška. Zato izvije Groga padlemu Turku krivi handžar in maha z njim kakor besen okoli sebe. Priskočijo še tovariši; Groga pa porabi prvi ugodni trenutek in odnese, dasi sam močno ranjen v levo ramo, nezavestnega stotnika iz bojne vihre. Od tistega časa ga stotnik in pozneje major Stojan ni dal več od sebe. Ker je bil gospodov prejšnji sluga padel v boju, je prevzel Groga njegovo službo.

II.

Vesel je zamenil Groga po dosluženih letih ponosno puško s ponižno ščetjo in je ostal pri Stojanu. Sčasoma se je popolnoma udomačil v Stojanovi obitelji. Zlasti pa se mu je omilila misel, da je on prva oseba med vso gospodo na majorjevem gradu, češ, brez njega bi šlo vse rakovo pot in za Stojanove je prava terna, da ga imajo. Rad je poudarjal sam sebi, da je biser svojega stanú. Vendar je pogrešal Groga večkrat božjega darú modrosti. Navzlic vsemu trudu je bil včasi počasne pameti.

Često je stal široko razkoračen, razoglav, z zasukanimi rokavi doli v veži javoriške graščine, snažil črevlje gospoda majorja in stavil besede v tale samogovor:

»Kako so te zmerjali stari tvoj učenik — Bog jim daj dobro! — in kako so govorili: ‚Groga! Groga ti grogarska!' so dejali, ‚vidiš, iz tebe ne bo nikdar nič prida. Veš, preveč si na slabo nagnjen.' Tako so te v nič devali. In glej, glej, počasi si le prišel do sluge velikega gospoda, ki ni daleč za kraljem samim. Majorjev sluga! Koliko pa je majorjevih slug na tem svetu? Malo, se reče! Kdo vendar bi si bil kdaj mislil, da učakaš še tako čast? — Prvi za gospodom! In kadar gospoda ni domá, kdo je prva oseba na Javoricah in kar se jih drži? Kdo? — Groga Kozól!

Pa tale tvoj major! Samó to vprašam, čemu lazi tako rad po hribih? Le kvišku, kvišku! Sedaj na ta vrh, sedaj na drugi, vse gre kar po vrsti: Jalovec in Golica, Mangart in

Kočna, Črni vrh in Črna prst, Stol in Jepa, Prisojnik in Osojnica, Možic in Baba... Mislim, da sem jih dobro poženil in pomožil; le Triglav je ostal brez neveste. To vse sva obredla po nepotrebnem, da je bilo le količkaj podobno gori. In če nismo mogli do vrha, pa smo lepo obstali sredi pota in nabirali tiste planinske rože, da smo jih potem po vse dni sušili. Gospoda mora vedno kaj imeti, da je ne sne dolg čas. V našem grajskem vrtu je toliko lepih rastlin, da mi res noče v glavo, čemu se pulimo po težavnih strminah za tiste potuhnjene koprive. Pa le na vrh, na vrh! Major celo Triglavu ni v strahu. Ta je pa pravična, Groga: Ako bi bil ti major, kakor je major tvoj gospod major, bi se ne ganil z mesta na nobeno višavo več. Ljube gore, Groga vas pozdravlja najponižneje od zdolaj.

In stavil bi ne vem kaj, da bi gospod major, ako bi le mogel, sfrčal na samo luno po kako še tako zanikrno praprot ali kar si bodi. Če pa iznajde učena bledost tisti balon, da bi se ljudje z njim vozili po zraku, bi šla z gospodom gotovo vsak teden dvakrat na luno. Ne boš kaše pihal! Zakaj tedaj se postaviš ti, ljubi Groga, po robu, ako si za to, in porečeš: »Gospod major! Ponižno javim, da je najinemu prijateljstvu konec. V štirinajstih dneh grem!«

Gospod major, sevé, na vso moč prestrašen, bi te prosil za žive in mrtve, da ostani in ostani. Ti bi pa odgovoril takóle: »Gospod major! Vse, kar je prav. Po zvezdah pa ne pojdeva, gospod major! Kdor visoko leta, nizko pade, gospod major! Kdo pa naju spravi na zemljo nazaj, če balon poči ali pa če se nama ‚rešpetlini' podrobe? Na zemlji vam služim in ohranim zvestobo tudi na najvišji gori. Več pa ne, gospod major! Meni se zdi, da je boljše, ako luna človeka le bolj od daleč trka. Pa brez zamere! — Tako bi jim povedal in nič drugače...«

Tako je umoval na tihem Groga sam s seboj. Včasi je zvito zamižal z levim očesom, včasi prestal v delu in odločno mahnil s ščetjo po zraku v zatrdilo svojim mislim, včasi zmajal z glavo, kakor je že naneslo. Opravivši svoj posel, je odkorakal z osnaženo obleko in svetlimi črevlji v drugo nadstropje, kjer je imel gospod major svojo spalnico...

Neko noč je imel Groga kaj nemirne sanje.

Zdelo se mu je, da sta odpotovala z majorjem v velikanskem balonu na luno. Kozól je bil namreč odnehal gospodovim prošnjam, ko mu je major obetal, da gresta prvič in

zadnjič z zemlje in da bosta gori na mesecu takoj bratovščino pila. In res, pri kupici brinjevca sta se pobratila. Potem je major nabiral nekov rožmarin, ki ga je bil zalotil v razorih, Groga pa je grabil srebro, posejano po luni na gosto in debelo, kar oberoč in ga tlačil v žepe, v škornje in kamor je mogel. »Sedaj pa le naglo doli, ti major, da se preveč ne navadiva, sicer bodeva še mesečna!« je majorja prijateljski potikal in vtaknil še lep kos svetlega srebra pod srajco »za stare dni«. Major se je urno spustil po dolgi, dolgi vrvi na zemljo in pomigal Grogi, naj pride tudi on. Spustil se je tedaj tudi Kozól. Toda pretežak je bil, preveč si je bil natlačil srebra. Tisti kos lune, za katerega sta bila privezala vrv, se je ulomil in Groga je padal, padal ... Strašno hitro je šlo. »Da bi se le ne razletel!« je skrbelo Grogo. »Prav mehkega se narédi!« In veter ga je zanesel in Kozól je padel v sredo Blejskega jezera in vzplaval. Prišel pa je hud vrtinec in vlekel Grogo na dno, da se je udiral vedno bolj. Čudno pokáje so zabučali valovi; Groga se je pogreznil ...

Tačas se je zbudil in videl, da se mu je udrla postelja.

Rado Murnik.

75. Pastir.

I.

Tak je bila stara mati,
ni imela žive duše
razen sinčeka edinca.
Ta je pasel kravo dimko
po gozdéh in občnih pašah,
zraven bral je suho šibje
ter naprodaj nosil v mesto.
In kar za suhljad je skupil,
dal za kruh je vse denarje,
da živíl je s tem zaslužkom
sebe in pa staro mater.

Dogodi se, da je nesel,
ko navadno, šibje v mesto,
ga prodal in kruha kupil
in domov ga starki nesel.
Pa prišel je do pastircev,
ki so tolkli mlado ščene.
V srce se mu pes zasmili,
gre k pastircem pa jim reče:
»Čujte, ne morite psička,
psička rajši meni dajte!«
Tako mu rekó pastirci:
»Koliko pa daš za njega?«
On jim reče: »Kaj čem dati?
Saj nič nimam ko ta kruhek.«
»Daj nam kruh,« rekó, »za kužka!«
Kup je gótov, dá jim hlebček,
oni pa mu dajo psička.
Vzame ga in nese s sabo.
Ko pa k domu pride, vpraša
po navadi stara mati:
»Ali si prinesel kruha?«
»Nisem, ali psa sem kupil,
moral zanj sem ves kruh dati.«
Posvarí ga stara mati:
»Tega še je nama treba!
Jedva midva jesť imava,
s čim še bova psa redila?«
»No, bo že kak,« sinček reče;

»pa le pojdem brat suhljadi
in ponesem jo naprodaj.
Spet dobil bom zanjo kruha,
spet imeli bomo jesti
vi in jaz in tudi psiček.«

In nabral je spet šibovja,
nesel v mesto ga naprodaj,
za denarje kruha kupil,
materi domov ga nesel.
Ali spet se mu nameri,
da tja pride do pastircev,
ki so tolkli malo mačko.
Tudi mucek se mu smili,
gre k pastirjem ter jim reče:
»Čujte, ne morite muce,
muco rajši meni dajte!«
»Koliko pa daš za muco?«
»Tale kruhek, če bo dosti.«
»Naj pa bó!« rekó pastirci
in za kruh mu dajo mačko.
Ko pa k domu pride, vpraša
po navadi stara mati:
»Ali si prodal šibovje?
Si li kaj prinesel kruha?«
»Nisem; kupil sem to muco,
moral zanjo kruh sem dati.«
Posvari ga stara mati:
»Tega spet je bilo treba!
Jedva midva jesť imava,
s čim še bova to živíla?«
»Bo že Bog dal,« sinček reče;
»pa le pojdem v les po drva
in ponesem jih naprodaj,
pak imeli bomo jesti
vi in jaz in pes in mucek.«

Pa je le nabral suhljadi,
nesel v mesto jo naprodaj,
za denarje kruha kupil,
materi domov ga nesel.
Ali spet se mu nameri,
da tja pride do pastircev,
ki so tolkli malo kačo.
Tudi kača se mu smili,
gre k pastirjem in jim pravi:
»Ne morite reve kače,
revo rajši meni dajte!«

In pastirci mu rečejo:
»Koliko pa daš za kačo?«
On odgovori pastirjem:
»Kaj vam morem zanjo dati?
I kaj neki? Saj nič nimam.«
Al' odgovoré pastirji:
»Mi zastonj nič ne dajémo;
al' ne veš, da so Zastónja
bogve kdaj že pokopali?
Daj nam tisti hlebec kruha,
potlej ti pa damo kačo.«
Dá jim kruh, a kačo vzame
pa jo nese proti domu.
Al' ogovori ga kača
in mu reče po človeško:
»Ljubi deček, Bog ti plati,
da si rešil me pogube
in otel pastirjem hudim.
Kar te prosim, še mi stóri:
k materi me moji nesi,
v našo hišo, v skalno jamo!
Moja mati bo vesela
in te dobro nadarila,
da si ljubo hčer ji rešil.
Ponujála ti bo srebra,
ponujala ti bo zlata,
al' ne jemlji nič od tega,
ne od srebra ne od zlata;
prosi le za tisti prstan,
ki leži tam na zapečku.
Prstan ta je čuden prstan;
s členom óbenj boš potrkal,
pa ti pride to minuto
dvanajst junošev pokornih
vprašat, kaj boš zapovedal.
In ta hipec, prej ko veja
k veji udari, za gotovo
spolni se povelje vsako.«
In na dom on kačo nese
k materi v čerovno jamo;
»Tu sem vam prinesel hčerko;
kupil sem jo od pastirjev,
ki so jo pobiti hteli.
Ona pa me je prosila,
da na dom bi k vam jo nesel.«
In vesela kačja mati
reče: »Bog ti stokrat vrni!
S čim te pač bi nadarila?«

Pa srebrá, zlatá mu kaže
kupe kakor kope mrve:
»Tu si vzemi, kar si hočeš,
al' pa drugega kaj reci,
kar ti všeč je v naši hiši;
vse bom dala, kar izvoliš.«
Ali on srebrá ne voli,
tudi si ne voli zláta;
sem in tja po hiši hodi
in z očmi stvari prebira
pa poprosi jo za prstan,
ki ga spazi na zapečku:
»Tále prstan bi si volil.«
Mati kača odgovarja:
»Kaj boš to malenkost volil?
Vóli rajši srebra, zlata!«
Al' on noče pa le noče
ino reče: »Mati kača,
ako čete, prstan dajte,
ako ne, pa kakor čete.«
Kaj si hoče mati kača?
»Kar sem rekla, to sem rekla,
mož beseda, ná ga prstan!«
»Bog vam plati, mati kača!«
Deček reče in odteče.

Ino kadar pride k domu,
vpraša brž ga stara mati:
»Kod si hodil tako dolgo?
Jaz sem že neznansko lačna.
Ali si prinesel kruha?«
»Nisem vam prinesel kruha,
ali nekaj, kar je bolje.«
Vzame prstan, óbenj trkne,
in ko trkne, precej pride
dvanajst junošev pokornih:
»Vaša gnada, kaj bi rada?«
»Jesti, piti vsake vrste,
kakor mi jedó gospoda,
župniki in pa graščaki
na največji letni praznik.«
Kar je rekel, koj je bilo,
jesti, piti več ko dosti.
In gostili so se skupaj
mati, on in pes in maček
kakor žive dni nikoli.

II.

Zdaj ni pasel nič več dimke,
ni več hodil zdaj po šibje,
ni več nosil drv naprodaj;
saj mu več ni bilo treba,
saj imel je vsega dosti.
Al' to dosti, ta obilnost
vsakršne zbudi mu misli.
On domisli se nečesa,
česar prej ni nikdar mislil.
Vidi lepo cesarično
pa se precej mu omili
in k cesarju pošlje mater,
da bi dal mu hčerko v zakon.
Svetli cesar odgovarja:
»Pojdite le, mati, k sinu
pa mu poročite tóle:
Tako pravi svetli cesar:
Če mi skrčiš to lesovje,
ki sprostira se pred námi,
da se preobrne v polje,
ki rodilo bo pšenico,
da bo zrela jutri zjutraj,
in iz nje kolače umesiš,
da jih jedel bom za zajtrk,
pa ti hčerko dam za ženo.
Če pa tega ne napraviš,
dal te bom ob glavo djati
za predrznost, da si upal
dvigniti pokonci glavo
in zbuditi tako misel,
črv, ki viješ se po prahu.«
Stara mati k domu pride
in pové odgovor sinu.
Sin pa reče: »Ljuba mati,
ne jokajte, vse bo dobro.«
Pa potrka na svoj prstan.
Ko bi mignil, prédenj stopi
dvanajst junošev pokornih:
»Vaša gnada, kaj bi rada?«
»Skrčite mi to lesovje,
ki ga vidite pred nami,
pa ga prebrnite v polje;
tam kalí naj koj pšenica
in zori do jutri zjutraj!«

Drugo jutro vstane cesar,
vidi, da so gozdi polje,
ki zibljá se od pšenice
ko na jezercu valovje,
in na pragu starka čaka
že s pečenimi kolači.
Ali cesar le še noče
hčerke dati v zakon sinu
ino pošlje mater k njemu:
»Pojdite le, mati, k sinu,
pa mu naročite tóle:
Tako pravi svetli cesar:
Če razmečeš mi do jutri
te bregove, ki jih vidiš,
da postanejo gorice,
kjer rodi naj precej trta
in zori do jutri grozdje,
da bom pil iz njega vino,
rad ti dal bom hčer za ženo.
Al' če tega ne napraviš,
krokarjem te za kosilo
na visélnice obesim
za predrzne tvoje misli.«
Stara mati k domu pride,
solze toči, milo joka
in pové odgovor sinu.
Sin pa reče: »Ljuba mati,
ne jokajte, vse bo dobro.«
Pa potrka na svoj prstan.
Junošem veli poslušnim,
naj razmečejo bregove,
spremené jih v vinske gore,
zasadijo vinsko trto,
ki rodi prežlahtno vince.
Drugo jutro vstane cesar,
pregleduje te gorice
in okuša sladko grozdje
in še slajši mošt iz grozdja,
ki prinesla ga je starka
in z njim čakala na pragu.
Ali cesar le še noče
dati hčerke sinu v zakon,
ampak pošlje mater k njemu:
»Pojdite le, mati, k sinu
ter mu poročite tóle:
Tako pravi svetli cesar:
Če napraviš na tej planji,
ki jo vidimo pred sabo,
tak grad, kakor jaz imam ga,
in krog grada lepe vrte,
nasajene z žlahtnim drevjem,
nekaj v cvetju, nekaj v sadu,
in po drevju lepe ptice,
ki pojó najslajše pesmi,
in pa pot odtod do grada,
vse do jutri, preden vstanem,
rad bom dal ti hčer za ženo.
Al' če tega ne napraviš,
glej, kak dolgo boš še živel!«
Stara mati k domu pride,
solze toči, milo joka
in pové mu vse natanko,
kar je rekel svetli cesar.
On pa reče: »Ljuba mati,
ne jokajte, vse bo dobro.«
Gre in trkne na svoj prstan.
Kakor trkne, precej pride
dvanajst junošev postrežnih,
izvršijo mu povelje,
da, ko vstane zjutraj cesar,
vidi lepši grad od svoj'ga
in krog grada lepe vrte
in na vrtih lepo drevje
nekaj v cvetu, nekaj v sadu,
in po drevju lepe ptice,
ki so pele miloglasno,
in od svoj'ga grada stezo,
vso potlakano s cekini,
in kraj steze živo mejo,
nasajeno z grmjem zlatim.
Pa veleva, naj priprave
se omišljajo za svate.

III.

Tisti čas pa se pripelje
v gostje sam zamorski cesar
in na čast mu gostarije
dan za dnem so se vrstile.
A med tem zamorski cesar
polakomni se na prstan
zavolj dobrih mu lastnosti,
ki jih spaziti je vedel,

modra glava, a so bile
samemu cesarju skrite,
ker ni zet, kaj ima, nikdar
živi duši nič povedal.
Pa mu skrivaj prstan 'zmakne
in potrka s prstom óbenj.
Pridejo postrežni sluge:
»Vaša gnada, kaj bi rada?«
»Da prenesete prek morja
cesarično, grad in mene.«
Kakor reče, tak se steče.
Precej bil je grad prek morja
ino z njim zamorski cesar
in s cesarjem cesarična.

Cesar jezen zove zeta
in veleva mu, da takoj
mu postavi grad na mesto
in nazaj privede hčerko.

Revež išče, ali najti
prstana mu ni mogoče.
Kako djal bo grad na mesto?
Kako vrnil hčer cesarju?
Jezni cesar dé ga v ječo.

Temna ječa je brez luči,
božje solnce v njo ne zajde,
noč in dan sta tam enaka.
Milo vzdiše, ali vzdiše
le zidovom trdosrčnim,
stenam gluhim, nedoglasnim.
Živa duša ga ne sliši,
živi duši se ne smili;
smili se le psu in mačku,
al' ne vesta, kje ga najti.
Iščeta ga vse po mestu,
dokler pes ga ne izvoha.
Ali kak bo v ječo priti?
Ječa nima vrat ne oken.
Maček spleza gor na streho
in iztika po razpokah
pa se splazi h gospodarju,
ki je ravno jedel kruhek,
vsahel kruhek, trdo skorjo.
Milo mu zamavče maček.
»Reva moja,« reče mačku,
»kak bom dal še tebi kruha,
ker ga imam sam le malo,
ker ukral zamorski cesar,
tat tatinski, mi je prstan
in odnesel vse črez morje!
Ah, ko mogel ti bi, mucek,
mi nazaj dobiti prstan,
vse bi zopet dobro bilo.«

Maček sliši te besede,
zmota se nazaj na streho;
in ko pride na tla srečno,
psu, kar zvedel je, naznani.
Pa se dvigneta na tuje
ino prideta do morja.
Tukaj sta si premišljala,
kako bi črez morje prišla.
Kar na suho riba pljusne,
ker se je preveč pognala
za mušico nad vodico.
Hitro maček k njej poskoči
pa ji hoče vrat zaviti,
ker je lačen bil od hoje.
Ali psu se riba smili
pa poprosi zanjo mačka,
naj nikar je ne zadavi
in nazaj jo v vodo dene,
da vesela splava v morje.
Spet začneta premišljati,
kako bi prek morja prišla,
in domislita si dobro.
Maček sede psu na hrbet,
in tak plavata črez morje
do cesarjevega grada.
Pes ostane zunaj hiše,
maček pa se splazi v hišo,
mili se okrog kraljične,
da ga ona rada sprejme;
mili se okrog cesarja,
da ga tudi on rad sprejme;
pa se skrije v sobo spalno.
In ko sen cesarja zmaga,
splazi tiho se do njega
pa mu prstan s prsta 'zmakne
tako rahlo, da ne čuti,
ino, smuk, skoz okno plane.
In poišče psa pod zidom
in grestà naravnost k morju.
Pes zdaj pravi: »Veš kaj, mucek?
Daj ti meni v gobec prstan,

jaz sem vajen nošnje v gobcu,
da ne pade tebi v vodo,
ker ti nisi nošnie vajen.«
Ali maček noče dati,
iznebiti se te slave,
da je on pridobil prstan.
Ino sede psu na hrbet
in tak plavata črez morje.
Al' ni prstan mehka miška,
'zmuzne mačku se iz gobca,
pade mu v globoko morje.
In doklèr na suhem nista,
razodeti si ne upa
maček psu nesreče take,
ker bi precej bil ga zgrabil.
A ko prideta na suho,
ko pové mu vso nesrečo,
ko začne pes jezen biti
in zobé kazati mačku:
glej, priplava h kraju riba,
ki je padla prej na suho
in sta djala spet jo v morje.
Ona je požrla prstan,
pa ga zdaj na prod izriga
ter pomiri psa in mačka.
Zdaj pa pes pobere prstan
ino nese ga do ječe.
Al' pri ječi dá ga mačku,
da ga izroči jetniku.
Maček spleza brž na streho,
zmuza s prstanom se v ječo.
Cvenk! zacvenkne ga pred njega.
On vesel pobože mačka
in pogladi ga po dlaki;
maček pa zobloči hrbet
in repič zavije kvišku,
ker mu je to dobro délo.
Brž na prstan s členom trkne
ino to minuto pride
dvanajst junošev pokornih:
»Vaša gnada, kaj bi rada?«
»Záme in za macka jesti
in za psa, ki zdolaj čaka,
in da bom takoj odzidan,
pa da moj se grad postavi
precej na poprejšnje mesto
ino z gradom cesarična
ino z njo zamorski cesar.«
Kar je rekel, koj je bilo.
Precej bil je sam odzidan,
precej stal je grad na mestu
ino v gradu cesarična
ino z njo zamorski cesar.
Pak on lepo v grad pristopa.
Cesarična, ko ga vidi,
gre vesela takoj k njemu,
plane mu okoli vrata
in objameta se srečna.
A zamorskega cesarja
dá napičiti na raženj
in ga vreči v sredo morja
ribam na povoljno gostje.
In napravili so svate,
da ni bilo nikdar takih;
pa so jedli ino pili,
da je bilo vsem zadosti.

Po národni pesmi — Matija Valjavec.

76. Ko sem bil ministrant.

Ko sem bil dovršil drugo šolsko leto, so me napravili za ministranta. Še zdaj se mi zdi, kakor da mi je bil prepojil srce in dušo tisti omamni vonj po žlahtnem kadilu. Bil sem očiščen, vseh grehov za zmeraj odvezan, oltarju samemu posvečen. Nikoli poprej in nikoli pozneje nisem bil tako miren in srečen kakor v tistem blagoslovljenem letu.

Ob novi maši, ki jo je stregel mlad in lep gospod, sem služil za malega ministranta. Prenašal sem debelo in težko

evangeljsko knjigo. Pot mi je lil curkoma po vročih licih; truden nisem bil toliko, toda lačen. Takrat smo živeli ob koruznem močniku; jaz pa sem imel bistre, vsega lepega željne oči in imel sem bogate sanje.

Po maši se je okrenil mladi gospod in se sklonil k meni, ker sem bil majhen.

»Ná še ti!« In dal mi je svetel groš, čisto nov.

Do tiste ure še nikoli nisem imel groša v roki. O veliki noči in o božiču sem imel krajcar, premoženje, s katerim sem natanko in skrbljivo ugibal, kaj bi z njim. Groš je bil bogastvo, daleč onkraj ciljev in sanj . . .

Prva misel v presilnem zavzetju je bila: »Teci k materi . . . mati se bo sama razjokala ob tolikem čudesu!«

Stopil sem iz zakristije na solnčno cesto. Tam vse okrog cerkve in še globoko pod klanec so se vrstili štanti drug za drugim. Bahavo so bili obloženi z vsemi sladkostmi tega sveta, bele platnene strehe so veselo pofrfotávale v toplem vetru. Kaj vse je bilo tam! Človek, požéli si, vzemi! Pomaranče, rumene in sočne kakor o veliki noči, piškoti, bonboni vseh vrst, beli, rumeni, rdeči — kam bi posegla ta uboga roka? V veliki škatli so bili dateljni, svetili so se rosni, vabili so temnobakreni, zapeljivi, pregrešni. Kakšni so pač dateljni v ustih?

»Saj imaš groš! Saj je tvoj ta groš, ki ga v pesti tiščiš!« Sklonil sem se kakor pod udarcem. Ko sem se plaho ozrl, ni bilo nikogar, da bi bil izpregovoril tiste hudodelske besede. Šel sem dalje po klancu nizdol: srce mi je bilo težko in žalostno kakor nikoli; in solnce samo ni več sijalo in ljudje so bili pusti in štanti prazni.

Pod klancem sem se zaobrnil sunkoma. Tam je stalo drobno dekletce v kratkem pisanem krilu; gledalo je modro prédse, z obema tankima rokama je držalo datelj, en sam datelj; meso je bilo rumeno in sočno kakor med, kazalo se je dolgo, belo, navzdolž precepljeno jedro.

»Dajte mi dateljnov!« sem ukazal pred štantom in sem trepetal v omotici.

»Za koliko?« je vprašala debela ženska in je posegla v škatlo z mesnato, potno roko.

»Za groš . . . za čisto nov groš!« Ko sem tako odgovoril, se mi je zdelo, da je govoril za mojim hrbtom nekdo drugi s čisto tujim, globokim in grdim glasom.

Dateljni so bili mastni, takoj so se prijeli potne dlani. Pokusil sem prvega; sočno, cukreno meso se je prijelo tudi usten in zob. Izpljunil sem vse: gladko lupino, cukreno meso in precepljeno jedro. Nato sem tekel po klancu in tiščal v pesti vso tisto nagnusno, mastno kepo, dokler je nisem zalučil v potok ter si umil obedve roki. Nato sem legel v travo...

Mati jé koruzni močnik, od dne do dne, od tedna do tedna; morda že več ne ve, da je bel kruh kje na svetu. In jaz jem dateljne! Za groš dateljnov, teh rumenih, cukrenih! Na srcu mi je ležal kamen, težak je bil in strašen...

Prišel sem domov že daleč po kosilu. Mati mi je prinesla ješprenja, ki sem ga jedel rad. Komaj sem pokusil, že sem položil na mizo leseno žlico, mrzel pot me je oblil curkoma po vsem životu.

»Kaj ti je?« je vzkliknila mati vsa plaha. Nisem se je upal pogledati, ker sem vedel, da bi takoj umrl, če bi videl tiste oči, ki so tako zvesto izpraševale, da se je človek izpovedal do kraja, ko sam ni vedel kako. Ali nagnila se je k meni, vzdignila mi je obraz z obema rokama in videl sem jo vso belo, kakor od milosti božje obžarjeno.

»Mati, joj, mati!«

Udaril sem s čelom ob mizo in nisem vedel ničesar več. Ko sem se vzdramil, je bil materin obraz resen in bolan.

»Povej!« je ukazala. In izpovedal sem se kakor pred izpovednikom in Bogom samim.

»Dali so mi groš, čisto nov, svetel groš. Pa vam ga nisem prinesel, zapravil sem ga po hudobnem: dateljnov sem si kupil! Nič ne bodite jezni, saj bom umrl!«

Takrat se je zgodilo nekaj zelo čudnega. Mati me je prijela narahlo za obedve roki, šla je z menoj prek izbe v kot pod razpelo, tam me je pokrižala trikrat po vrsti.

»Ti moj fant!« je rekla. Nato je na glas zajokala, sam ne vem zakaj.

Ivan Cankar.

77. Lisica in jazbec.

Jež je šel zvečer na lov. Na poti sreča jazbeca. »Dober večer, prijatelj! Kam si se namenil?« ga ogovori mali ponočnjak.

»Ravno premišljujem,« pravi jazbec, »kako bi: ali bi šel ali bi se vrnil.«

»Kam hočeš iti?«

»Toževat!«

»Koga hočeš tožiti in zakaj?«

»Lisico bom tožil; a ker sva se tu naletela, te hočem prej za svet vprašati, kaj bi storil.«

»Tožbe navadno niso dobre za nobeno stranko, ne za to, ki toži, ne za ono, ki je tožena. In pa še celò z lisico se pravdati! Ne vem, ne vem,« pravi jež in maje z glavo. »A povej mi, za kaj gre!«

»Za moje stanovanje,« odgovori jazbec; »kar tako vse zapustiti in iti je grenko in žalostno.«

»To je res; stanovanje ni mala reč, in če je še tako borno. Taka reč se ne pusti kar meni nič tebi nič. Kako pa, da ti hoče podstrešje vzeti?«

»Saj mi ga je že vzela. Stanujem sicer še doma, gospodari pa le ona. Kaj bi govoril! Vse mi je že vzela; umikal sem se ji tako dolgo, da se ji ne morem nikamor več umakniti kakor pod milo nebo. Pobrati mi je treba in iti; tako daleč je prišlo.«

»Ali je že dolgo, kar je pri tebi?«

»Precej je že tega, kar se je pritepla. Kakor veš, po starših nisem drugega dobil kakor kožo in ime. Ko sem postal samostojen, sem si napravil v prav prijaznem kraju na prisojni strani dokaj čedno bivališče. Kar pride nekega dne lisica in me prosi, naj jo vzamem za nekaj časa pod streho, dokler drugod kaj pripravnega ne najde. Kdo bi bil tako trd, da bi odrekel, ako vidi tovariša v zadregi? Odstopil sem ji najlepši prostor. Nekoliko časa je šlo in ni raztresala sitnosti, vendar se ni zmenila več, da bi odšla. Celò tako je začela ravnati, kakor bi bila ona gospodar in jaz gost pri njej. Vendar sem molčal in trpel, ker ne maram prepira. Hodil sem na lov in bilo je vsega dosti, ker je bilo prav tiste čase mnogo črva v zemlji. Lisica pa je hodila na ptiče prežat in tako nobeden naju ni stradal. V jeseni sva hodila skupaj nad turščico. Toda pot je bila nevarna. Mene so nekoč skoro ujeli, toliko da sem jim še odnesel pete, ko so prišli kmetje s psi. Lisica je vedela, da ni varno, in ko je pes zaravsal nad mano, je bila ona že bogve kje. Pridem domov ves raztrgan in krvav in najdem lisico v luknji skrito. Smejala se mi je in še privoščila bi mi bila, ko bi me bili pokončali. To me je tako ujezilo, da sem ji kar povedal, naj se pobere od mene. Pa ni šla,

celo očitala mi je nesramnica, da hodim na krajo, čeprav je bila ona, ki me je zapeljala v turščico. Zdaj se mora vsemu konec narediti. Ni drugače, da jo tožim. Naj jo gosposka izžene ali pa moram sam iti iz kraja.«

»Pusti pravdo in naredi si rajši drugo stanovanje!« mu odvrne jež. »Močan si in zdrav, pusti lisico! Čim več se boš z njo pečal, tem bolj boš revež!«

Jež je z dobrim svetom pregovoril jazbeca, da ni šel tožit. Lisica pa je ta pogovor za grmom skrita poslušala.

Po dokončanem lovu pride jazbec domov. Lisica ga je že pričakovala pred luknjo in ga takole nagovorila: »Prijatelj, ti imaš slabo ime. Čez in čez te poznajo, da kradeš. Ravno je odšel kmet s psom, ki je čakal nate, jutri gotovo zopet pride. Boga zahvali, da te ni bilo doma. Povem ti, da ti gre za glavo. Smiliš se mi; ne boš več tlačil trave, ako te najdejo. Edino to te reši, da pobegneš s tega mesta.«

Jazbec je verjel lisici, da ga hodi kmet čakat radi pokradenega korenja. Še tisto noč je zapustił svoje stanovanje in se naselil drugje. Ko je odhajal, ji je še dejal: »Ti si se vedno hlinila in se mi dobrikala toliko časa, da si me v krajo zapeljala, zdaj si me pa še iz lastnega stanovanja pregnala. Ob pošteno ime si me spravila. To imam kot plačilo za dobrote, ki sem ti jih izkazal.«

»Ne govori mi veliko, če ne ti zaprem vse vhode in jutri te bodo zasačili, ko pridejo pote!« mu zapreti lisica.

»Prav je imel jež,« si misli jazbec in zapusti lisico. Zdaj je bil prepričan, da take vrste tovarišija ni nikdar nič prida.

Matej Tonejec-Samostal.

78. Oslova senca.

Za ježo mož si osla je najel,
imel je v mestu nekaj posla;
s seboj je tudi gospodarja vzel,
da naj mu vodi in poganja osla.
Poleti je biló, vročina huda;
osliček začne pešati od truda.
Ustavijo se, iščejo studenca.
Nič! Sence tudi nič! — Pač, lepa senca
na strani oslovi. Mož vanjo leže;

vesel je osel, ko ne čuti teže.
»Kaj pa je to?« zavpije poganjač;
»najel si osla, senca pa je moja.«
»Kjer osel, tam je senca,« dé jahač.
Prepir se vname; da ne bode boja,
kaj hočeta? Zadrega je velika.
Najbolje bo, da gresta pred sodnika.
Sodnikova razsodba ni nam znana,
do tega dne še pravda ni končana.

Josip Stritar.

79. Hrabri srbski topničar.

V bitki pri Kumanovu dne 24. oktobra leta 1912. so bili Turki na tem, da neko srbsko baterijo obkolijo. Srbi dobe povelje, da naj se umaknejo. To so tudi storili in pustili nekaj topov, ki jih niso mogli vzeti s seboj, ker so Turki z vseh strani hudo pritiskali nanje. Toda en topničar se ne umakne od svojega topa ter strelja dalje in tako zadržuje množico Turkov. Med tem so dobili Srbi ojačitev, obrnili so se in postojanko zopet osvojili.

Ko je bilo bitke konec, pozove polkovnik Božanović junaškega topničarja na raport. Najprej ga zaradi lepšega vpraša, zakaj se na dano povelje ni bil umaknil. Vojak odgovori, da v peklenskem hrumu ni čul povelja: umakniti pa se ni hotel kakor drugi, temveč je top sam dalje nabijal in sproževal. Polkovnik ga nato pohvali, pribočnik izroči odlikovanje in polkovnik ga pripne topničarju na prsi. Nato ga slovesno vpraša, česa še želi. In vojak mu odgovori: »Podarite mi tisti top!«

Seveda mu te želje niso mogli izpolniti, pač pa so sklenili, v top vrezati ime hrabrega topničarja.

Iz Sušnik-Šarabon, »Vojska na Balkanu«.

80. Trojanski konj.

Že deseto leto so Grki oblegali Trojo. V vročih bojih so se skušali s Trojanci, marsikateri junak je padel na tej in na oni strani. Celò Ahilej, največji strah Trojancem, je obležal mrtev na bojnem polju, zadet po Paridovi puščici, ki jo je bil Apolon sam naravnal na edino ranljivo mesto Ahilejevo, na njegovo peto. A še ni hotelo biti konec možemorni vojni.

Česar Grki v krvavi bitki s silo in mečem niso mogli doseči, to poskusijo naposled z zvijačo. Že jih je prevzelo domotožje in navdala nejevolja, češ, da brez uspehov gubé čas in rojake. V skrajni sili, ko so vsi resno mislili odnehati od neuspešnega podjetja ter se vrniti na ladjah domov, si izmisli zviti Odisej, eden izmed najuglednejših grških knezov, premeteno sredstvo. Svojim rojakom ukaže, naj stešejo velikanskega lesenega konja. V njega trebušno duplino se skrije trideset dobro oboroženih grških junakov. Konja pusté pred mestnimi vrati. Ostali Grki pa se delajo, kakor bi se vračali domov: hitro zažgó svoj tabor, potegnejo ladje s kopnega v morje in se odpeljejo k bližnjemu otoku Tenedu. Tu pa se varno poskrijejo.

Nepopisno veselje je zavladalo med Trojanci, ko so opazili odhod Grkov; zakaj prepričani so bili, da so se Grki res vrnili v domovino. Vse je vrelo iz mesta na plano in se zbiralo okrog čudnega konja. Ni jim moglo iti v glavo, kaj naj pomeni, in dolgo so ugibali, kaj naj z njim počnó. Kar privlečejo trojanski pastirji Grka, po imenu Sinona, ki so ga bili zasačili med bičjem na morski obali. Tega so bili Grki nalašč skrili, da bi dal radovednim Trojancem napačno pojasnilo o konju. Laže se jim, kako grdo so ravnali Grki z njim in ga naposled samega pustili na sovražnih tleh. S svojo namišljeno pripovedko zbudi v njih usmiljenje, tako da so mu radi vse verjeli. O konju pa jim pové, da je namenjen boginji Ateni kot spravno darilo, da bi dovolila Grkom vsaj srečno vrnitev, ker jim že ni naklonila zmage nad Trojanci. Razloži jim tudi, da so konja pač zato zgradili tako velikega, da bi ga Trojanci ne mogli skoz vrata potegniti v mesto. Zakaj, če bi konj prišel v mesto, bi Troja ostala v večnem varstvu boginje Atene.

Trojanci so kar strmeli in radi verjeli lažnivim besedam. Samo eden je imel pomisleke; to je bil svečenik Laókoon. Ta stopi med Trojance in jih pozivlje, naj nikar ne verjamejo Grku, češ, vsako grško darilo prinaša Trojancem nesrečo. Nato prime sulico in jo zadega konju v bok, da se je kar stresel, v trebušini pa je zarožljalo orožje skritih junakov.

Skoraj bi bila prevara Grkov postala očita, kar obrne pozornost zaslepljenih Trojancev náse drug strašen prizor. Iz morja se priplazita dve veliki kači, se ovijeta krog obeh sinov Laokoontovih ter zgrabita tudi očeta, ko je skušal rešiti svoja

otroka. Ko vse tri zadavita, zlezeta v mesto v bližnje svetišče pod kip boginje Atene. Nihče ni dvomil, da se je Atena sama maščevala nad Laokoontom, ker je bil s sulico oskrunil njej posvečenega konja. Takoj podró del zidú, ker so bila vrata za konja prenizka, ter potegnejo čudežni stvor skoz široko odprtino v mesto.

Velika slavnost je sledila temu nepremišljenemu činu. Pozno v noč so Trojanci rajali in se gostili, dokler niso, prvič po desetih letih, trdno pospali. V temni noči otvori Sinon zapahe, drzni junaki zlezejo iz konja in najprej pomoré speče straže pri vratih; nato zapalijo velikanski ogenj v znamenje svojim rojakom, skritim ob otoku Tenedu. Kmalu je švigal ogenj nad glavami spečih Trojancev. V tem se vrne brodovje z grško vojsko k obali, Grki se brž izkrcajo in prihrumé v burnem naskoku skoz razbita in odprta vrata v mesto. Prične se pravo mesarsko klanje. Skoro ves Priamov rod je poginil, kraljica Hekuba in Hektorjeva soproga Andromaha sta morali v grško suženjstvo. Astianakta so besneči Grki vrgli črez zidovje, da je revček raztreščen obležal na mestu.

Grki so starodavno Trojo popolnoma razdejali, prebivalce pa večjidel pomorili. Kar je ostalo še živih, so jih odvedli kot sužnje s seboj na Grško. Le hrabri Enéja je svojega očeta Anhiza in sinčka Askanija srečno odnesel iz mesta ter dospel z njima na ladjo in brzo odjadral. Po dolgotrajnih blodnjah je prišel naposled v Italijo in tam ustanovil mesto Lavinij.

Josip Wester.

81. Zaklad.

1. »Le hitro na delo roké!
Pod sivo to skalo ležé
veliki, neznani zakladi,
rumenega kupi zlatá
in belega čudo srebrá
v globoko zakópani kadi.

2. Marija, ki srénja te ta
dobrotníco milo pozna,
nam bodi nocoj pomočnica!
Če dvignemo srečno zaklad,
pa kakor je koli bogat,
od vsega ti bo polovica.«

3. Tak prosi in kliče drhal,
poprime kopaje se tal,
z lopatami, s krampi pritiska.
»Že nekaj zvenči pod zemljó,
le zdaj še udarim krepkó.«
In suho zlató se zabliska.

4. »Okóli železne kadi
vrzímo debele vrvi,
da v zemlji posoda se gane;
na desno, na levo še stran
kopljimo, da zdajci na dan
bogati dobïček nam vstane.

5. Kopali na vsako smo plat,
otvezeną silna je kad;
zdaj uprimo, tiščimo, vlecimo!
Če sleherni počil bi ud,
obilo poplačan bo trud;
saj vemo, čemu se potimo.«

6. Močneje vsakteri se uprè,
da kad se zaziblje, zmajè
ter dviga se, dvigne, ustavi;
pa sila pomnožena vsa
potegne na ravna jo tla,
na trato jo varno postavi.

7. »Al' kaj, ko pa naše vse ni!
Bedaki, neumneži mi,
storiti enako obljubo!
Čemú bo Mariji zlató,
devici prečisti srebró?
Molitev le jemlje za ljubo.

8. Zatorej bolj pametno bo,
med nami bogato blagó
pravično naj bi se delilo!«
Pa groza, odprè se prepad
in kad jim požre in zaklad. —
Delitve več treba ni bilo.

Simon Jenko.

82. Mali kavalir.

I.

Od ledenih višav Kamniških planin so pihljale sveže sape pomladanskega jutra nad gaji in lokami prek plodnega Ljubljanskega polja črez ozidje starega pokopališča pri Sv. Krištofu, zibale so travo in stlale žarnobojnega cvetja v nove jame. Skoz redi bisernobelih oblakov je zdaj in zdaj privrelo zlato solnce in sipalo iskre na kamene in križe. Visoko nad bujnimi setvami prostrane ravni so žvrgoleli škrjančki; lahno so sapljali vetrovi in šumeli v jesenikah, vrbah žalujkah in mrakotnih cipresah; rahlo so brneli hrošči, čebele in mušice. Vsi ti lahki zvoki so se spajali v ubrano pesem, ki so jo presledkoma motili piski in drdranje na bližnjem kolodvoru ali pa škripot grobarjeve lopate.

Ob srednjem zidu grobišča je stopala mlada gospa zlagoma po belo posuti poti. Izrazite modre oči so ji sevale v vlažnem blesku; iz pravilnih, mehkih potez sanjavega obraza se je javljala izredna ljubeznivost in resnoba. Zraven nje je tekal okrogloličen, živahen deček v modrobaržunasti obleki, z rdečo čako in svetlo sabljico. Gosti rjavi kodri so se mu usipali po sencih in ramenih. Bistro je gledal naokoli in samozavestno.

»Mamica, kaj pa dela tistile mož?« je vprašal malič.

Vzdramila se je iz zamišljenosti in razložila otroku, čemu koplje delavec jamo.

»In če bi ti umrčkala, mamica, ali bi tudi tebe dejali v grob?« je zaskrbelo malega.

»Tudi.«

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

»Tudi tebe!« je vzdihnil in nejevoljno zmajal z glavo. »Kako pa bi bilo to?«

»Mama bi ajala v črni postelji in ne bi slišala nič, čeprav bi jo klical Ivo še tako na glas. In prišli bi črni možje, zabili pokrov in odnesli mamico za vedno semkaj.«

»O ne! Saj bi jih jaz precej zapodil,« je zažugal z jeznim obrazom in hlastno zagrabil sabljico. Stopil je tesno k materi in jo čvrsto prijel za roko. »Ti ne smeš umreti,« je prosil goreče. »Ne, ne!«

»Če ne boš priden —«

»O, saj bom priden, no, tudi juhico bom pil zdaj rad,« je obetal, korakaje z materjo proti izhodu.

Moško, važno in dostojanstveno je stopal mali kavalir gospé ob levi, pripravljen, da jo brani vsake nevarnosti.

»Juhico bom že!« se je spomnil. »Pa preveč ne. Juhica ni dobra; potice so pa dobre, mama, potice! Hm, kadar bom velik, bom papal same rozine. Pa fige tudi pa rožiče pa bonbončke. Kar celo skledo jih bom! Pa še žrebička si kupim, mama, ne lesenega, ampak čisto pravega, živega! Kar sam bo dirjal po tleh brez koles po podkevcah. Jesti mu bom dajal pa malo mrvice pa malo ovsa pa malo krompirčka pa malo pečenke. Preveč ne, da ga ne bodo boleli zobčki. In ihaha bo rekel in migal z repkom, jaz pa bom čičal na njem, pa jo pojdeva: hi, žrebiček, hop, hop!«

»Mamica, papa gre!« se je zdajci zaradoval, poskočil in živahno ploskal z rokami. »Činžarása!«

Po Dunajski cesti sem so prikorakali vojaki, vsi znojni in prašni. Daleč zadaj je zamolklo pel stotnijski boben.

»Ali še ne bodo začeli?« se je pritožil Ivo in nepotrpežljivo stopical po tlaku.

Ljudje so se jeli ustavljati; ob vratih in odprtih oknih so se zbirali gledalci in poslušalci. Otrokom je bil najbolj všeč konjiček, ki je vozil na vozičku mogočen boben; tudi Ivo se ga kar ni mogel nagledati.

Kar je vzdignil polkovni tambur palico. In zasvetile so se rene v solncu, zazvenele na moč, zabobnal je veliki boben. Dečku so se zasvetile oči, od radosti mu je zatrepetala mlada duša. Ubrana svirála so zasvirala živahno koračnico in vsa srca je prevzela premagovalna sila glasbe.

»Papa, papa! Mama, ga vidiš?« je klical Ivo ves razburjen in kazal s prstom mladega črnobradega stotnika, ki je jezdil na vitkem konju pred svojim oddelkom. Sinček mu je mahal z rokami naproti.

Okoli ustnic nanagloma zardele lepe gospé je zaigral blažen nasmeh. Častnik je zasukal sabljo v pozdrav in takoj se je Ivo postavil po vojaško in z desnico ob čaki prav togo salutiral njemu in vsem znanim častnikom, dokler ni odkorakala zadnja vrsta sinov slovenskih gorá.

Od mrzlih višav Kamniških planin je nenadoma zavela ledena sapa. Mlado stotnikovo soprogo je izpreletel mraz in zdelo se ji je, da prinaša ta težki veter trpko vonjavo nagrobnega cvetja.

II.

Neko noč se je tankoslušni Ivo mahoma prebudil v posteljici. Iz sosednje sobe, kjer je spala bolna mati, je slišal ihtenje, vzdihe in rahle korake. Zunaj je pel veter svojo divjo pesem.

Otrok se je vzdignil in sédel, si razodet mel zaspane oči in se oziral naokrog. Na mizi je cvrketala malone dogorela duša nočne svetiljke za pisanim zastiralom, ki je puščalo medlo svetlobo skoz steklene stene. Nikogar ni videl v mračni sobi; vse je bilo mrtvomirno.

Plašno je gledal na strop, kjer je trepetal slabotni odsev umirajoče luči. Še enkrat je plamenček zasijal kakor bliskavica in že ga je pogoltnila tema. Dečka je obšel neznan strah. Rad bi bil zakričal; ali glas mu ni hotel iz stiskajočega se grla. Skril se je pod odejo in se ni ganil; komaj se je upal dihati.

Zdaj so se bližali odločni koraki.

»To je papa!« se je oddahnil fantek in pomolil glavo iz skrivališča.

Vrata so se odprla in jarek blesk je udaril iz materine spalnice.

»Papa, mene je pa tako hudo strah,« mu je hotel reči. Toda videl je upadli očetov obraz in opazil, da mu drhtijo ustnice; zato je tiho pričakoval, kaj bo.

Oče je odpel in spustil pleteno zeleno mrežico, dvignil sinka, ga naglo zavil v odejo in ga odnesel k bolnici.

»Ivo, moj zlati otrok!« je šepetala smrtnobleda mati.

Dečku se je bleščalo pred očmi. Skoz solze je iskal najljubšega obraza.

»Izgubil boš mamico,« je dahnila pojemaje. »Objemčkaj me še enkrat —«

»Moja, moja!« se je zajokal in jo objel. »Tako te imam rad!«

»Lepo jo poljubi!« mu je velel oče s temnim, mehkim glasom.

»Saj bom priden, mamica!« je ihtel otrok in bóžal materi lice in lase. »Oh, ne umrčkati!«

Očetu je spolznila solza po licu. Vedno iznova je sinko poljubljal materi napol ugasle oči, osinjele ustne.

III.

Drugi dan je videl Ivo svojo mamico sredi med prižganimi visokimi svečami v prekrasni krsti. Ko jo je zagledal v črno opremljeni sobi na mrtvaškem odru, mu je zatrepetalo vse telesce. Venomer je strmel z osuplimi, prestrašenimi očmi v ta bledi obraz in te roke, ki so bile še bolj bele ko prej. Mlado srce je razoravala prva ljuta bol.

Po opoldnici so zapeli ljubljanski zvonovi. Trumoma so prihajali ljudje kropit pokojnico in so donašali vencev s črnimi trakovi in zlatimi resicami. Ivo je šel večkrat gledat, ali se niso morebiti res predrznili priti tudi črni možje. Ne; samo eden je stal ob vratih. Ta pa je bil dober človek in tako prijazen; saj mu je zatrdil sam, da mu straži in varuje mamico pred drugimi.

Po kosilu je deček splezal očetu v naročje in mu povedal na uho: »Papa, danes bom dve juhici! Povej no to mamici, da ne bo več huda name in da vstane in pride k meni! Ji boš? Prosim prav lepo.«

Oče mu ni odgovoril; le pritisnil ga je k sebi, ga poljubil in odšel.

Naposled so pa vendar prišli črno oblečeni možje; začeli so zabijati krsto. Ivo je slišal votle udarce in je obledel. Pretreslo ga je nekaj silnega, da je zavrisnil od bolečine. Neutegoma se je izvil pestunji iz rok in zbežal v črno sobo. Ondi je pokleknil pred strašne tujce, povzdignil sklenjene ročice in prosil: »Oh, ne, ne, ne!«

Za trenutek so postali v svojem žalostnem opravilu in so sočutno gledali objokanega dečka. Kmalu je prihitel oče in odvedel sina k varuhinji.

Zaškripalo je. Možje so odnašali krsto po lesenih stopnicah.

»Nikar se ne jokaj!« ga je tešila pestunja in odprla okno. »Pojdi sem, boš videl konjičke! Oh, kakšne lepe šope imajo! Pa ta lepi voz! Pojdi gledat, pojdi!«

Obrisala mu je solze in ga vzdignila na stol ob oknu. Pogledal je doli in spoznal papana in strička, videl mnogo častnikov, črno oblečene gospode in neznanih ljudi. Ponosno so dvigali vranci glave s črnimi perjanicami. Oblak kadila je vzplaval proti oknu; počasi se je jel pomikati izprevod.

Žalostno je nagnil deček glavico, zamahnil z roko v slovo in zajecal: »Pa-a, mamica! Pa! Pa!«

IV.

Deževni oblaki, prepregajoči vse nebo s kalno sivoto, so se razdelili proti poldne; izza mračnih nebesnih zaves je lila mrtva svetloba pozne jeseni.

Bilo je na vseh svetih dan. Voz za vozom je drdral po nasuti cesti, roj za rojem je hitel z venci in spominskimi trakovi na grobišče pri Sv. Krištofu. Oblit s solnčnimi žarki, se je nad prvim vhodom na grobje svetil na kameniti obli angel z rogom in je kazal z levico v večnost. Pod njim so blestele velike črke napisa: »Resurrecturis!«

Kraj obzidne rakve na severni strani je stal Ivo zraven očeta in pestunje ob grobu svoje mamice. Dečku je usahnilo lice. Tudi ni bil več tako zgovoren kakor prej; tiho je gledal, kako goré luči v kupicah in zakritih svetiljkah, kako vrvé neznani ljudje po grobišču.

Tedaj je zapazil onkraj pota slabotno plavolaso dekletce v zakrpani obleki s predolgimi rokavi in v prevelikih, obnošenih črevljih. Klečala je ob zapuščenem grobu, ki sta ga bila črez in črez prerasla trava in mah. Z drhtljivimi, prezeblimi rokami se je trudila, da bi kar najlepše očistila gomilo.

»Ti, ti, zakaj puliš travo?« jo je vprašal Ivo, ko se ji je približal.

Boječe je vzdignila glavo in uprla plašne modrikaste oči vanj.

»Otrebiti hočem grob,« mu je odgovorila, obotavljajoč se; »potem postavim v prst belih kamenčkov, ki sem jih prinesla s seboj.« Govorila je plaho in tiho; na ozemcih so ji trepetale solze.

»Ali imaš tudi ti svojo mamico tukaj notri?«

»Očeta in mater, oba,« je zaihtela in si brisala solze z razdrapanim predpasnikom.

»Zakaj pa je vaš križek tako grd? In venčka tudi nima nobenega in nobenih lučk?«

»Nimam krajcarjev.«

Vrnil se je k očetu in ga prosil, naj mu da največji krajcar.

»Čemu ti bo?«

»Dam ga onile deklici, da si kupi rožic in luči za na grob.«

Oče je dal služkinji denarja in jo je odposlal. V kratkem so gorele tudi na zapuščenem grobu sveče in na trhlem križu je visel zelen venec. Solze hvaležnosti so zalile siroti oči, trepetaje je prišla poljubljat častniku roko. On jo je odtegnil in ponudil deklici svetel denar.

»Ne smem vzeti; imam pisano mater,« je jecljala v mučni zadregi in si mela roke. »Tepla bi me domá. Rekla bi, da sem kradla.«

Prikrevsala je starikava ženska z zabuhlim obrazom in s sivimi očmi. Odvedla je siroto s seboj in kričala hripavo: »Ali si mi že zopet ušla, ti potepenka, ti!«

Potegnila je ostra sapa in pogasila plamence na grobu sirotinih staršev.

V.

Veselo so se igrali otroci na Ledini, kjer so zdaj lične hiše in vrtovi ob Resljevi cesti. Žogo so bili in klinec, se igrali s frnikolami, se metali in pretepali za kratek čas in gnali glasen vik in krik.

Pač jih je slišal Ivo zgoraj v prvem nadstropju; ali nič si ni poželel, da bi šel tja doli med nje. Že več tednov je bil bolan. Lica so mu obledela in upadla; dihal je počasi in neenako. Nejevoljno je odgovarjal pestunji; samo o mamici se je rad pomenkoval. Pozabljene so ležale v kotu vse igrače; le sabljica je morala biti zmeraj poleg njega na svileni odeji.

Nepremično je sedel med blazinami na posteljici in z velikimi svojimi očmi, tihimi in motnimi, je venomer motril materino sliko na steni. Zdelo se mu je, da podoba včasi oživi v okviru, da premika ustnice in šepeta.

Zunaj so zažvenketale ostroge; oče se je vračal iz vojašnice.

»Kako ti je, Ivo? Ali si pil zdravilo?« ga je vprašal in mu zlahka popravljal zglavje.

»Sem.«

»Želiš kaj novega? Kaj naj ti kupim?«

»Oh, papa, poglej vendar našo mamico! Kako je lepa! Kakor bi bila živa! Vidiš, zmeraj gleda mene, samo mene! Ves dan me gleda; in tudi ponoči. Prav res, papa; ali mi ne verjameš?«

»Seveda ti verjamem. Ali si kaj spančkal popoldne?«

»Malo že. In ti ne veš, kako lepo se mi je sanjalo! Prava živa mama je bila pri meni in me je srčkala in prosila, naj pridem kmalu k njej. Moral sem ji obljubiti. Tako strah je je same v grobu!«

»Ali mene pa nimaš nič rad, Ivo? Ali se ti nič ne smilim? Lej, ostani rajši pri meni!«

»Ah, papa, ti imaš toliko močnih vojakov v vojašnici, uboga mama je pa čisto sama tam pri Sv. Krištofu! Ali jo mora biti strah! Če pa jaz pridem k njej, veš — jaz s sabljo — potem se ji ne bo treba nič več bati!« . . .

Nekaj dni potem je dejalo malega bolnika ob besedo in shujšano truplo mu je jelo drgetati. Nemo je stal zdravnik ob njegovi postelji; v dušo so ga pekli vprašujoči, proseči pogledi nesrečnega očeta. Dolgo mu je zbujal upe, dasitudi je le predobro vedel, da ni nobene pomoči zoper Ivovo bolezen.

»Ljubi, ljubi Ivo, poglej me!« je dejal oče, sklonjen črez onemoglega sinka. »Ali me ne poznaš več?«

Naporno ječanje se je izvilo otroku iz bolestno pretvorjenih ustec.

»Ivo!« je vzkliknil oče prestrašen in mu močil razbeljeno čelo.

Še enkrat je uprl deček trpeči, kalni pogled vanj. Majhna roka je počasi, počasi potegnila očetovo desnico, jo v slovo pritisnila k drgetavim izsušenim ustnicam in omahnila zopet na odejo, kjer so se drobni, skoro prosojni prstki s poslednjimi močmi oklenili — male sablje.

Rado Murnik.

83. Za sinom.

1. Do straže ženica prispè,
tresoča se v stražnika zre,
ob poti zasopljena diše
in solze, glej, z lica si briše.

2. »Stoj, žena! Kam vede te pot?
Kaj iščeš o polnoči tod?
Ne čuješ li tamkaj z bojišča
obupnega smrtnega vrišča?«

3. »»Povej mi, kje biva moj sin!
Saj znan ti bo pač Valentin...
Polkovno je nosil zastavo
v premnogo že bitko krvavo.««

4. »E, kaj pa, da sem ga poznal,
sam kralj mu svetinjo je dal.
Vkup s Tinetom vedno sva stala,
vkup kri za svoj dom prelivala.

5. Ko davi bil rog je zapel,
še Tine je pravil vesel
o domu in mamici zlati,
ki moral slovo jima dati.

6. Vnel kmalu krvav se je boj,
pogumno spet stal je z menoj.
Kar krogla je zla privršela
in Tineta v prsi zadela.

7. Še roko podal mi v slovo,
ugasnilo mu je oko...
Tam gori ob cerkvici beli
smo v črno ga zemljico deli.«

8. In mati zakrije obraz,
zajoče obupno na glas,
h gomili nemudoma krene
pa križca na njej se oklene.

9. Ko tožno ob grobu ihti,
sovražnik od brega ustreli.
Kraj cerkvice krogla zabrije
in materi srce — prebije.

Rudolf Maister-Vojanov.

84. Junaška mati.

Kmetiška žena iz beograjske okolice je bila odpravila v vojsko sina edinca. V bitki pri Bitolju je bil težko ranjen. Prenesli so ga v skopeljsko bolnico, odkoder je pisal materi ter ji sporočil, naj ne bo v skrbeh zanj, zakaj v kratkem pride domov živ in zdrav.

Kakor hitro je dobila mati ta glas, se je takoj odpravila na pot k sinu. Sorodniki in sosedje so jo na vso moč odvračali od dolgega, težkega pota, a starka se ni dala pregovoriti. Pripravila je za sina različnih stvari, sploh vse, kar je imela in je vedela, da ima sin rad. Tekom noči mu je spletla tudi par toplih, mehkih volnenih nogavic.

Dospela je v Skoplje in šla naravnost v bolnico, kjer je ležal njen sin. Ko ga zagleda na postelji vedrega in zdravih lic, od samega veselja ni vedela, kaj početi. Vsa srečna sede poleg postelje, ga miluje in mu živahno pripoveduje to in ono, med

tem pa prazni svojo torbo in polaga sinu na posteljo, kar mu je bila s seboj prinesla dobrega in lepega.

Sin je bil materinih darov vesel; toda ko mu mati pokaže tudi lepe pisane nogavice, obrne glavo v stran, da bi mati ne videla trpkega smehljaja. Mati pa mu pripoveduje, kako mu jih je sama spletla, ker ve, da so mu lepe čarape všeč. Sedaj mu jih hoče še sama obuti.

Sin se tega na vso moč brani in se na razne načine izgovarja. Toda mati ne odneha in tebi nič meni nič odgrne odejo pri sinovih nogah... Nog ni bilo — više gori sta ležala dva obvezana konca. Turška granata je bila sinu odtrgala obe nogi.

Kaj je storila ob tem groznem pogledu preprosta srbska mati? Bolestno se nasmehne, poljubi sina na čelo in mu z mirnim glasom reče: »Sedaj razumem, sinko... Živel kralj, ki je tudi tebe poslal, da osvobodiš brate in maščuješ Kosovo! Hvala Bogu, ki te je živega ohranil!«

Iz Anton Sušnik-Vinko Šarabon — »Vojska na Balkanu«.

85. Živali v rečenicah.

Vsi narodi na svetu v svojem govoru radi uporabljajo primere iz živalstva. Tako čujemo tudi v slovenski govorici dokaj takih primer:

V težkih časih tožimo, da je življenje pasje slabo; kadar se pa nam kaj važnega posreči, pravimo, da smo na konju. In marsikdo se potem postavlja kakor petelin na gnoju. — Junaki so pogumni kakor levi, močni kakor medvedje, bojazljivec pa beži pred lastno senco kakor zajec, četudi je drugače počasen kakor polž. — Marsikdo spi kakor medved, medtem ko drugi dela kakor konj in je marljiv kakor čebela. — V jezi postane človek rdeč kot kuhan rak, če nima baš polževe krvi. — Marsikdo je ubožen kakor cerkvena miš, pa se vendar napihuje kakor žaba. — Pasja ponižnost je dostikrat v zvezi s kačjo strupenostjo. — Krade kakor sraka, poje kakor slavček, sili kakor muha v vrelo kašo. — Kdor mačko v vreči kupi, stoji dostikrat razočaran in zmeden kakor tele pred novimi vrati. — Nekateri ljudje so zviti kakor kača ali vsaj kakor kozji rog, drugi pa so krotki kakor jagnje in golob. — Ni posebna umetnost, iz komarja napraviti konja. Iz »Zvončka«.

86. Delfin in morski polž

1. Polžu morskemu delfin
se približa v globočini:
»Dobro jutro! Kaj ves dan,
stric, tičiš tu z nosom v glini?

2. Jaz pa neizmerno rad
po širokem morju plavam.
po valovih sem in tja
begam in se premetavam.

3. Solnčen dan je, stric! Veš kaj?
Pojdiva v Benetke krasne!
Ali upaš si z menoj
iti? Hoje si počasne.«

4. »»Dobro, stric delfin! Pa grem.
Samo preveč me ne žali!
Z naglostjo se le nikar
pred menoj tako ne hvali!

5. Báhanju se tvojemu
jaz pritlikavec le smejem.
Stavim, da v Benetke jaz
preje nego ti prispejem.««

6. »Ta je bosa. Hahaha!
No, sprejemam tvojo stavo.
Kos polente naj dobi,
kdor doseže tekme slavo!

7. Ali veš, kje prav za prav
so Benetke? Pa oprosti!«
»»I, seveda vem. Naprej!
Govorjenja je že dosti.««

8. Pa postavitá obá
tekmeca se v pravi smeri.
»Ena, dve, tri!« reče polž . . .
Stavo zdaj dobi — kateri?

9. V urah treh preplaval že
morje je delfin široko —
in pred njim, glej, iz valov
mesto vzpenja se visoko.

10. Ob zelenem Lidu tam
se junak delfin obrne.
Morje kak šumi okrog,
brizga pene v breg srebrne!

11. »Kje si polž moj nagli, kje? . . .«
»»Tukaj! Jaz dobil sem stavo.««
»Kje si?« . . . »»Tu na bregu, glej!««
»Tekme si dosegel slavo.

12. Sram me pred teboj je, polž,
prvikrat v življenju mojem.
Pa kakó prispél si sem?« . . .
»»Hahaha — na repu tvojem!««

Anton Aškerc.

87. Krta pod zemljo.

(Dva krta si rijeta nasproti, pa se trčita z rilcema.)

Prvi krt: Oha! To sem jaz pa moj rilec!

Drugi krt: Jaz pa pravim prav tako!

Prvi krt: Brez zamére, sosed!

Drugi krt: Nič zamere! Saj se nisva nalašč. A kaj se hoče, ker se nič ne vidi?

Prvi krt: Še ne vem, kako bi dejal: Dober dan — ali kako?

Drugi krt: Ubogi krt ne ve nikoli, ali je dan ali je noč, nikar še, da bi vedel, koliko je ura.

Prvi krt: Kaj trdo življenje ima uboga para! Koliko trde zemlje mora preriti, da najde kaj malega za želodec! Meni

se zdi, da je čimdalje manj mrčesa na svetu — pod zemljo, hočem reči.

Drugi krt: Pa kar je pri vsem tem najhujše: svojega življenja si nismo nikdar v svesti.

Prvi krt: Ta nespametni kmet nas preganja in nam streže po življenju, kakor da bi mu bili največji sovražniki.

Drugi krt: Pa smo mu pravi dobrotniki. Koliko mu pokončamo škodljivih ogrcev, bramorjev in drugega mrčesa! Tiste krtine, ki mu jih delamo po polju in vrtih, so mu tako na potu, pa jih lahko z majhnim trudom spomladi razgrebe z grabljami.

Prvi krt: On nam pa stavi pasti ali nas čaka z motiko, ko rijemo, da nas pobije. Mene je že eden zadel; tule gori na hrbtu se mi še pozna.

Drugi krt: Mene je bila pa past uščipnila. Uboga žival res nima miru pred človekom.

Prvi krt: Pa kaj sem še slišal? Nova šega je prišla zdaj med ljudi.

Drugi krt: Kaj nam mar človeške šege, da nas le pri miru puste!

Prvi krt: Saj to je tisto. Ko bi nas pustili pri miru! Ali prav ta nova šega je kriva, da nas zdaj še huje lové kakor prej. Mestne ženske — gospe se jim pravi — nosijo zdaj naše kožuške za nekako obleko ali kali!

Drugi krt: Kaj! Še tega nam je bilo treba! Koliko izmed nas jih mora pustiti življenje, da se kaj prida napravi iz naših kožuhov! Ali kaj to človeku? On misli, da je vse njegovo, usmiljenja pa ne pozna.

Prvi krt: Prej je polhovina kaj veljala, zdaj pride pa krtovina na njeno mesto. Človek si izmišlja vedno kaj novega, posebno pa ženske.

Drugi krt: Tisto pa moram že reči, da je naš kožušek lepši kakor polšji.

Prvi krt: In zdaj je tudi imeniten.

Drugi krt: Da bi jo — tisto imenitnost! Jaz bi rajši mirno na tihem živel brez vse imenitnosti.

Prvi krt: Jaz tudi. — Toda dovolj pogovora! Mudi se mi zopet na delo. Petero jih čaka doma, da jim prinesem kaj za večerjo; pa nimam še nič, četuďi sem se trudil, da me vsi udje

bolé. Morda bo pa ona bolj srečna; skrbna in pridna mati je, to moram reči.

Drugi krt: Z mladiči je seveda križ, to sem že dovolj izkusil v svojem življenju. Zdaj sem vdovec. Pa naj se drugi, mlajši trudijo, da ne bo konec ubogega krtovega rodu.

Prvi krt: Modre besede! Tudi jaz že komaj čakam, da pojdem v pokoj. Zdaj pa zdravi, sosed, pa brez zamere!

Drugi krt: Dobro srečo! Josip Stritar.

88. Sam.

Bila je jesenska noč. V temnem gozdu si je bil mož nalovil polhov. Zanetil si je ogenj, da bi si polhe spekel. Ko jih obrača v tleči žerjavici, se mu približa hudobec, ki je iskal po gozdu krastač. Zlodej ogovori polharja: »Kako ti je ime?« — Polhar odgovori: »Pravijo mi: Sam.« — »Dovoli mi, Sam, da si spečem pri tvojem ognju nekaj krastač! Zelo lačen sem.« — »Tega ti nikakor ne dovolim,« odgovori polhar; »če hočeš večerjati, zakuri si ogenj sam!« — »Če mi zlepa ne dovoliš, mi dovoliš zgrda!« zarenči hudič. »Pa se sprimiva!« odvrne mu jezno polhar.

Kakor bi pihnil, pograbi mož goreče poleno in začne z njim neusmiljeno udrihati hudobca po glavi in po kosmatem licu. Ves osmojen in opečen se spusti zlodej v temni les; rjovel je in tulil in klical svoje tovariše na pomoč.

Kmalu se zbere krog njega tolpa peklenščekov. »Kdo te je pa tako osmodil?« ga vprašajo. — »Oj, Sam, Sam!« tuli opečeni hudič. — »Če si se sam ožgal in osmodil, pa sam trpi! Čemu rjoveš in kličeš nas na pomoč?« — Tako rekó in odidejo vsak na drugo stran po svojem opravku.

Tolminska narodna prip. — Andrej Kragelj.

89. Odisej pri Kiklopu Polifemu.

Mesta Troje ni bilo več. Vsi grški knezi so se zmagoslavno vrnili v domovino, samo Odiseju usoda ni bila naklonjena. Še deset let je moral blodíti po neznanem morju, preden je dospel do svojega domačega otoka, do Itake, kjer sta ga željno pričakovala zvesta soproga Penelopa in vrli sin Telemah.

Divji viharji so podili Odisejeve ladje po razburkanem morju. Nekoč zanesó visoki valovi gugave ladje k malemu gozdnatemu otoku, kjer ni bivalo nobeno človeško bitje. Pač pa so se pasle divje koze v neštevilnih tolpah po planjavi, ne da bi se bile zbale Odisejevih tovarišev, ki so pričeli nanje streljati. Nalovili so množico neboječih živali in si pripravili obilno pojedino, veseli, da se lahko zopet enkrat oddahnejo po težkih naporih.

Ne daleč odtod zapazi Odisej drug otok, ki pa je bil gorat in pust. Iz daljave ni bilo na njem opaziti sledú človeškega dela ne posejanega polja ne obdelanega vinograda. Odisej bi se bil rad prepričal, ali bivajo na njem ljudje in ali so še divji in brez postav, ali že poznajo gostoljubnost in časté bogove. Na svojo ladjo vzame s seboj dvanajst tovarišev, ostalim pa veli, naj ga počakajo v varnem pristanu, da se vrne. Da ne bi prišli v zadrego, denejo v ladjo tudi meh rujnega vina in vrečo tečnih jestvin.

Kmalu pristanejo k skalnatemu bregu, ladjo spravijo v varno zatišje ter se izkrcajo. Kar zapazijo prav blizu tam vhod v veliko votlino, zastrto z gosto senco košatih lavorov. Približajo se pečini ter stopijo v votlino. Tu najdejo veliko čredo drobnice, ki je ležala po blatnih tleh. Ob steni pa je bila shranjena obilna zaloga mleka, masla in sira. A nikjer ni bilo opaziti gospodarja. Grki bi bili radi zvedeli, kdo da tu gospodari. Zato sklenejo počakati, da se kdo vrne; med tem pa si zanetijo ogenj in si privoščijo okusnega sira.

Kar začujejo pod večer silen šum. V votlino se vsuje mnogoglava čreda tolstih ovac, poslednji za njimi pa pristopa zagoveden velikan, z butaro polen na rami. Težko breme telebi na tla, da se vsa duplina strese. Odisej in tovariši se bojazljivo poskrijejo po kotih, videč, kako strašen velikan je prilomastil v jamo. To je bil Polifem, eden izmed orjakov Kiklopov, ki so bivali na tem odljudnem otoku. Sredi čela je imel edino, veliko oko groznega pogleda, v rokah pa tako moč, da je zlahka zavalil pred vhod velikansko skalo, ki bi je dva in dvajset štirikolesnih vôz ne premaknilo z mesta. Tako so bili Grki zdaj jetniki, ne da bi jih bil divjak še opazil.

Polifem nato sede, pomolze ovce in koze ter nalije mleka v posode, da bi se sesirilo. Za večerjo se napije mleka in naje tečnega sira. Ko si zaneti ogenj, zapazi pri mrkli svetlobi

Odiseja in njegove tovariše, tiščeče se v kotu. Za hip jih strmo pogleda, nato pa nad njimi zagrmi, da je odmevalo po votlini ko grom med gorami, češ, odkod so in česa iščejo pri njem. Odisej stopi drzno predenj in mu srčno odvrne, da so Grki, vračajoči se izpred Troje; da jim je vihar razbil ladjo in da so se plavaje jedva rešili na ta otok, nadejajoč se, da pridejo h gostoljubnim ljudem. »Zevs, zaščitnik potnikov in tujcev, te bogato poplača, če nas nesrečnike pogostiš in nam daš zavetje,« ga prosi Odisej. A Polifem se ne zmeni za pohlevno prošnjo, češ, da so Kiklopom bogovi deveta briga; zaradi Zevsa jim pač ne bo prizanesel; tu da je on gospodar in ravna po svoji volji. Nato iztegne obe roki, zgrabi dva Odisejeva tovariša za noge in ju telebne kakor mladi ščeneti z glavo ob tla, da je zabrizgala kri in možgani. Strahoma se stisnejo Grki še tesneje v kot, ko vidijo, kako cvre krvoločnež oba tovariša nad ognjem in ju spečena s slastjo použije. Naposled izpije še kebel mleka, se zlekne po tleh, kakor je bil dolg in širok, ter trdno zaspi.

Odisej bi se bil sedaj rad maščeval radi grozovite smrti obeh tovarišev s tem, da bi spečega divjaka z mečem zabodel. A kako bi se potem rešili iz votline? Kdo bi jim odvalil velikansko skalo izpred vhoda? Zopet je bilo treba zvijače.

Zgodaj zjutraj se orjak prebudi, pomolze ovce in koze ter si zopet privošči dva tovariša za zajutrek. Ko opravi vse jutranje posle, odvali kamen ter izpusti čredo na plano. Nato pa zopet primakne skalo s tako lahkoto, kakor bi nataknil pokrov na tulec.

Zdaj začnó Odisej in tovariši resno mïsliti na to, da bi se maščevali in rešili iz jame. Odisej kmalu pravo pogodi. V duplini je ležal mogočni Kiklopov kij, dolg kakor jambor na ladji. Tega ukaže obeliti, ga na enem koncu priostri, v ognju opali ter ga tako pripravljenega skrije v gnoj, ki ga je bilo v duplini več ko dovolj.

Težko pričakujejo večera, da se ober s čredo vrne. Ko prilomasti v jamo, stori kakor prejšnji večer ter zaužije zopet dva tovariša. Odisej prične zdaj z lokavo zvïjačo. Iz kota privleče meh sladkega vina, napolni z njim vrč ter ponudi Polifemu opojne pijače: »Tu imaš, Kiklop, pokusi! Na meso se dobro prileže vino. Pij, da boš vedel, kako ïmenitno kapljico smo imeli na ladji. Edino ta meh sem rešil z namenom, da poplačam gostoljubnost tistemu, ki nas prijazno sprejme pod svoj krov.

A ti ravnaš z nami nečloveško. Kdo naj še kdaj obišče takega divjaka!« — Polifem prime vrč in ga hitro izprazni. To mu je dišalo! Brž se mu razjasni obraz in s prijaznim nasmehom reče Odiseju: »Tujec, daj mi še piti! To je izborna pijača. In povej mi, kako se zoveš. Dati ti hočem gostinsko darilo. No, daj mi še piti!« Zviti Odisej mu znova natoči. Trikrat je izpraznil velikan vrč močnega vina. Ker pa pijače ni bil vajen, se mu kmalu v glavi zvrti. Odisej to priliko porabi in mu reče: »Vprašuješ me po imenu. Dobro, povem ti ga. Nikdo se zovem, Nikoga me kličeta oče in mati in vsi drugi ljudje. No, zdaj pa sem z darilom, ki si mi ga obljubil!« — »Dobro,« se zagrohoče divjak, »Nikdo bo zadnji, ki ga bom požrl. To ti bodi darilo!«

Že je močno vino premamilo velikana, da se zlekne nazvad in takoj trdno zaspi. Hreščeče smrčanje je pričalo, da ga je pijani spanec popolnoma obvladal. To priliko porabi Odisej. Oprezno dvigne iz gnoja kij ter ga v ognju ožge, da je tlel in se iskril. Tovariši mu pomagajo, da nameri tlečo ost v oko smrčečega divjaka. Zdaj jo zasadi v edino oko sredi visokega čela, da je zašumelo, kakor če vtakne kovač razbeljeno železo v mrzlo vodo. Divjak, prebujen vsled neznosne bolečine, zarjove in plane besen pokonci, a Grki se ročno poskrijejo po kotih. Gorje, če bi mu bil prišel kdo sedaj v roke! Velikan razgraja po votlini, divja in vpije ko blaznik. Divje rjovenje začujejo njegovi sosedje Kiklopi in se približajo jami, vprašujoč: »Kaj ti je, Polifem, da tako razsajaš? Nas vse si zbudil iz sladkega spanja. Ali ti kdo odganja čredo? Ali te je hudobnež napadel z zvijačo ali s silo?« — »Nikdo, mili sosedje, Nikdo z zvijačo, ne s silo!« jim odvrne Polifem. — »No, če ti nikdo nič noče, ti mi ne moremo pomagati. Zoper notranje bolečine pa nimamo zdravila. Le do svojega očeta Pozejdona se obrni, da ti pomore!« Tako se mu Kiklopi rogajo in odidejo izpred jame. Oslepljeni Polifem pa iztika po kotih, da bi zgrabil kakega Grka, a ne posreči se mu. Poskriti po kotih so prečuli dolgo, hudo noč.

Drugo jutro pa odmakne divjak velikansko skalo izpred vhoda le za polovico, sede k odprtini, izpušča ovco za ovco na plano ter jih otipava, da bi ujel kakega Grka, ki bi se hotel med drobnico ukrasti iz jame. A zmotil se je; zakaj tudi za ta primer si je bil Odisej izmislil zvijačo. Po tri najbolj volnate koštrune je zvezal vštric z vrbovimi trtami, pod vsakega sred-

njega pa je obesil po enega tovariša. Odisej sam si odbere najmočnejšega ovna vodnika, oprime se mu na trebuhu za gosto volno in pride tako do Polifema. Vsa čreda je bila že zunaj in tudi Odisejevi tovariši, kar jih je še preostalo, so bili rešeni. Čudno se zazdi Kiklopu, da je prišel oven vodnik ta dan zadnji za svojo čredo. Skrbno mu otiplje hrbet, ali ne sedi na njem zvit Grk, ter ga otožno ogovori: »Ljuba živalca, kako da prihajaš danes zadnji iz jame? Ali si žalosten, ker se ti smili gospodar, ki ga je tako zavratno oslepil ta malopridnež, ta Nikdo? Le čakaj, saj ne uide pogubi. Če bi mogel ti, ljubček, govoriti, gotovo bi mi povedal, kje se lopov skriva. To bi brizgnila njegova kri po votlini!«

Tako je govoril Polifem in izpustil ovna na plano. Grki pa so bili veseli, da se jih je vsaj sedem rešilo. Brzo odženó najlepše živali s seboj na ladjo in ročno odrinejo od brega. Kiklop pa žvižgaje zbere razkropljeno čredo in odide z njo na pašo. Kmalu opazijo veslajoči Grki velikana visoko na gori. Odisej mu porogljivo zakliče: »Polifem, če te kdo kdaj vpraša, kdo te je oslepil, ne reci: Nikdo, ampak: Odisej, Laertov sin, z Itake domá, tisti, ki je razdejal Trojo.« — Polifema znova zgrabi jeza, da odkruši težko skalo od gorske pečine ter jo zaluči v smeri, odkoder je čul zasmehljive besede. A predaleč jo je zagnal. Z neznansko silo prileti skala prek ladje, pljuskne v morje in dvigne take valove, da so nesli ladjo nazaj proti bregu. S podvojeno močjo se upró mornarji ob vesla, da so končno srečno priveslali do Kozjega otoka, kjer so jih tovariši noč in dan brezupno pričakovali.

Odisej razdeli med nje ugrabljene ovce, sam pa zakolje največjega ovna kot žrtev Zevsu v zahvalo. Radovali in gostili so se, dokler ni zatonilo solnce v morju. Josip Wester.

90. Naš jež.

Poleti je prinesla gospa mojega prijatelja, pri katerem sem stanoval, ježa domov. Deli smo ga v kuhinjo. Dalj časa se ni sprijaznil z nami in je ostal podnevi navadno skrit pod omaro ali pod posteljo v kuhinji. Zvečer pa, ko ni bilo še luči, je že hodil in iskal živeža, tako tudi ponoči, ko je luč že ugasnila.

Sčasoma se nam je vendar nekoliko privadil. Otroci so ga večkrat prinesli iz kuhinje v sobo in čim bolj so se bavili

z njim, tem bolj domač je bil. Ni se več krčil in zvijal v klobčič in dasi je potegnil ščetine črez glavo, skoraj so se mu zopet pokazale male črne oči in šilasti rilček. Toda težko mu je delo, če je kdo nenavadno glasno pregovoril. Vsak, zlasti pa tanek glas ga je tako presunil, da je precej zmigal z ušesci, stresal z glavo in se hotel skrčiti. Videlo se mu je, da ima jako občutna ušesa. Dali smo mu kake ostanke, n. pr. meso ali koščice od kuretine, in vpričo nas jih je pozobal. Tudi jih je precej obduhal in poiskal, ako smo jih prikrili. Ko se je najedel, se je vselej napil še vode, katere smo mu vlili na krožnik. Kakor prašiček je stopil s prednjima nogama v posodo in je hitel piti. Jedel in pil je prav slastno; kar hrustale so mu koščice, ki so mu prišle med zobe. Dal se je tudi v roke vzeti in se ni krčil. Vpričo nas je tekal po sobi in če smo ga deli na mizo, prav tako. Hodil je tako glasno, da se je ponoči dobro slišalo, kako je peketal po kuhinji.

Ko je zapadel sneg, se nam je izgubil. Kar nikjer ga ni bilo. Kuharici pa so pošle nekatere cunje pomivavke, ki jih je menda pustila zvečer viseti blizu tal. Iskali smo ga in našli pod posteljo, ki je imela pri tleh predal za obleke. Zavit v pogrešane pomivavke je ležal v kotu pri zidu. Spal je in pustili smo ga, da bi videli, koliko časa bo počival. Minili so morda trije tedni in prišel je zopet na dan. Bil je prav zdrav, nič se ni bal in jedel je kakor prej, pil vodo in tekal zopet vse noči okrog. A ni trajalo dolgo; zopet si je napravil posteljo in zaspal za dalj časa.

Opazovalci pravijo, da se jež povalja po listju in ga tako nabere na svoje igle, da si napravi mehko posteljo, kjer potem skrčen zaspi. Takisto je porabil naš jež za posteljo pomivavke, ki jih je bil vzel naši kuharici; samo tega ne vemo, kako jih je spravil pod posteljo: ali si jih je tudi nataknil na ježice ali jih je v gobčeku privlekel podnjo.

Preden smo ga dobili, smo imeli v kuhinji tiste nadležne črne ponočnjake in nismo jih mogli pregnati. Jež pa jim je bil kos; toda dela je imel dovolj in lovil je ponoči, kolikor je le mogel. Takrat se je prav udomačil; tudi podnevi se ni prikrival, temveč je prišel često sam k človeku in se mu dal ujeti. Otroci so se igrali z njim kakor s psičkom.

Drugič sem opazoval ježa na vrtu. Tam je bilo okrog vodnjaka precej gosto grmovje, tukaj se je jež navadno držal po-

dnevi. Polžev je bilo na vrtu dovolj, in sicer vsake vrste, z lupinami in brez hiš, velikih in majhnih. Povsod so lezli in so hoteli pojesti vso salato. Hodil sem gledat, kaj počenja jež v grmovju. Videl sem ga, kako se je gostil s polži; kar z lupinami vred je hrustal tiste, ki so imeli hišo. In kako naglo ga je zdelal, ko se ga je lotil! Zato pa jih je tudi pregnal, da ga je bil vrtnar vesel in mu je prinesel še tovariša, ki mu je pomagal čistiti vrt in zelišča. Matej Tonejec-Samostal.

91. Vlahi.

1. Z mehovi pod pazho gredó,
v dolgih plaščih suknenih gredó,
k tlom sklonjeno glavó,
vsi imajo visoko telo
in držijo se žalostno,
da nikoli takó.

2. S piščalkami na ustnih gredó,
v klobukih širokih gredó
in zdaj z desno rokó
in zdaj z levo rokó
piščali prebirajo žalostno,
da nikoli takó.

3. Z mehovi pod pazho gredó,
v dolgih plaščih suknenih gredó,
pa v klobukih širokih gredó —
in naprej gredó in nazaj gredó
in zapiskajo še za slovó,
da nikoli takó.

Josip Murn-Aleksandrov.

92. Na živalskem zboru.

Tajni svetnik Lisjak (se prikloni priliznjeno): »Odpik, slavna gospoda! V imenu zatirane zverinjadi otvarjam danes, na male kavke dan, točno o poli petih zjutraj tukaj na Goljavi prvi vsezverinski shod in predlagam za predsednika njegovo veličanstvo, našega obče priljubljenega kralja Medveda.«

Medved (pozdravljen z viharnim navdušenjem, se slovesno popraska po rebrih): »Namreč, hm, aha! Najprisrčneje pozdravljam in zahvaljujem vse pričujoče slavne zverine in ujede, da ste, velemožna in ljuba gospoda, prihiteli, prileteli, priplezali, prilezli, pricincali in sploh primigali v tako ogromnem številu na naš velevažni shod! ... Besedo ima gospod tajni svetnik Lisjak.«

Lisjak (pozdravljen z burnim ploskanjem): »Kosmata gospoda! Slavne zverine in velemožne ujede! Slaba nam prede

dandanes. Nobeno uro, noben trenutek nismo varni in nimamo miru pred lovci in psi.«

Doktor Čuk: »Že dvajset milijonov let prebivajo živali na zemlji. Že sto tisoč let jih preganja človek in preganjati jih utegne še sto tisoč let. Izprva ni bilo take neusmiljenosti, takega sovraštva . . .«

Maček, divji profesor petja in umetnik na gosli: »Človek nam očita venomer, da je naša duša polna zlobe in krvoločnosti. In njegova? Mijav!«

Volk, avtomobilist: »Nam očita, sam pa greši. Ali se moremo mi pasti in travo muliti kakor srne in ovce? Treba nam je mesa. Ali smo mar mi krivi? Tako smo ustvarjeni. Ali ni sveti Frančišek volka imenoval svojega brata?«

Lisjak: »Kaj rad se baha domišljavi človek, da je njegov duh velik in močan. Prav za prav pa je zanikrn in majhen! Kakšni duševni velikani so n. pr. Angleži? Uboge lisice gonijo in mučijo s psi po pet ur. Za psi se drevé na plemenitih konjih gospodje v rdečih suknjah in belih hlačah, žlahtne dame pa v temnih oblekah. Ko dopojajo upehano žrtev, odvije in odtrga gonjač še živi živali rep! Potem vržejo lisico psom, da jo raztrgajo in požró . . .«

Ris, mesar: »Prav taki in še hujši barbari so Španci, ki obhajajo praznike z ostudnimi bikoborbami. Bik, razkačen vsled dolgega zapora v temnem hlevu, se zapódi v areno, kjer se mu blešči od jarke svetlobe. Pikadórji v starošpanski viteški opravi, oboroženi s sulicami, jahajo na onemoglih konjih, ki so jim oči zavezane. Bik se zapodi v ubogo kljuso in jo suje z rogmi v trebuh in bok. Tisoč in tisoč ljudi posluša strašno pokanje kosti obupno vzpenjajočega se konja. Tisoč in tisoč ljudi se zabava in uživa ob tem groznem prizoru. Kmalu obleže štirje konji. Občinstvo tuli od veselja . . . Zdaj jame bika dražiti toréro z rdečo kapo, bandarilléro pa mu bliskovito zabada puščice s pisanimi trakovi v hrbet. Končno sune izmučeni živali matador dolg meč od spredaj v tilnik. Barbari rjovejo in blazné od veselja, vojaška godba svira okrogle in pikadórji plešejo kadriljo . . . Pri vsaki bikoborbi pade šest bikov, približno dvajset konj in včasih kak mučitelj. Pričujoč je tudi duhovnik, da previdi ponesrečene bikoborce. In rajši strada Španec, kakor da bi zamudil tako narodno veselico.«

Doktor Čuk: »Nad vse gnusen je tak človek, ki se more naslajati ob strahu in mukah ubogih živali. Sramota!«

Lisjak: »Brezobzirno ugonablja trdosrčni, lakomni človek živalstvo na kopnem in na morju. Krasni tur je iztrebljen do čista. V Evropi gine pravol, kozorog, bober, sobolj, v Ameriki los in zober, v Afriki noj, gorila, šimpans, nosorog, povodni konj, žirafa, v severnih morjih kit . . .«

Doktor Čuk: »Posebno zarobljeni barbari so Italijani. Njih dežela je pticam selivkam velikanska rakev. Ptiče lovi vse, kar leze in gre, mrežarji, zankarji in streljači. Na trgih ponujajo celo ptice pevke . . . In koliko žrtev zahteva bedasta ženska moda! Iz Nove Gvineje dovažajo na leto po petdeset tisoč rajčic. V Tihem oceanu so ponekod uničili vse albatrose in morske lastovice. Moštvo ene same ladje pobije na tisoče albatrosov, ko sedé na gnezdih in pitajo mladiče. Povsod na celini in na otokih moré pisane ptiče. Iz Brazilije so v enem letu pripeljali samo v London málone tri sto tisoč pernatih mehov belih čapelj. Kakšno zaslepljeno budalo je človek!«

Merjasec: »Dobro, prav dobro! Živio govornik!«

Medved: »Mmm . . . Zdaj beseduj zopet gospod tajni svetnik!«

Lisjak: »Res, ne zverjad, ampak človek je največji morilec! Nam pa samopridnež zameri, ako ugrabimo včasi jerebico, kokoš, zajčka ali srnico. Koliko pa ugonobimo škodljivih miši, kač, ličink, kobilic, žuželk!«

Jazbec: »O jaz tudi, jaz tudi.«

Lisjak: »Preganjajo nas povsod, na vabilišču, na mrhovišču, ob lisičinah, z otrovanim mesom, z železnimi ključi in lesenimi kladicami, s proglami in pastmi in drugimi nastavami. Moja žena, obstreljena na levi rami in na levem očesu, je imela pet mladih. Hudoben lovec je ustrelil njeno prijateljico, ki je imela šest mladičev. Poginili bi bili, ako jih ne bi bila odnesla moja napol slepa žena med svoje otroke. Katera človeška mati bi storila kaj takega! . . . Uvaževati pa moramo vendar, da niso vsi ljudje sirovi in podivjani. Hvala Bogu in sv. Frančišku, še ni izumrl žlahtni in plemeniti rod — nedeljskih lovcev. Predlagam, da jim nemudno pošljemo nastopno zaupnico. (Čita.) Zverine in ujede, zbrane na prvem vsezverinskem shodu na Goljavi, zahvaljujemo vse visokorodne in prečastite nedeljske lovce za njih dosedanjo naklonjenost, milosrčnost in prizanes-

ljivost ter jih najpohlevneje prosimo, da ostanejo nedolžno preganjani divjačini tudi poslej dobrotljivi zaščitniki ali vsaj nevtralni prijatelji. Naj učakajo čili in zdravi leta Metuzalemova in Bog naj jih oblagodari s srečo in zadovoljnostjo vse žive dni, naposled pa s krono nebeško, amen! Živeli nedeljski lovci, ki nas hodijo kratkočasit in zabavat! Živeli!«

Poslušalci: »Živeli nedeljski prijatelji! Živeli vsi skupaj! Živio zlasti naš velegovornik Lisjak!«

Neverjetno navdušeni zborovalci odnesó Lisjaka in druge zaslužne govornike štuporama domov. Tako so najlepše završili prvi vsezverinski shod na male kavke dan.

Rado Murnik.

93. Kukavice.

Kakó, kakó? — vprašuje z bukovice,
kako se gorko gnezdo naredi,
kako se rod negodni zaredi?
Kako, kako? To ni za kukavice.

Takó lahkó je to za druge ptice,
kar komaj slišno tod jih žvrgoli —
za nas povsod sovragov mrgoli:
dehor in gad pa zračne roparice.

Kedo, kedo goliče naj izpita,
kako, ko komaj sama kdaj sem sita? ...

Ves dan je v druga gnezda kukala,
kako počéne in kako zvali
na tuje rame vse skrbi, bolí —
»Takó, takó!« nato je kukala.

Anton Debeljak.

94. Živali v pregovorih.

Pes, ki ne laja, globoko zobé zasaja. — Na verigi imata dva psa med seboj mir, pri kosti pa vselej prepir. — Podarjenemu konju ne glej na zobe! — Brzemu konju ni treba ostroge. — Vol je vol, četudi mu roge odbiješ. — Bog že ve, kateri kozi rog odbije. — Kdor se med otrobi meša, ga svinje snedo.

Ovca cela, volk sit, vkup ne more biť. — Kadar greš volku naproti, pokliči psa s seboj! — Kdor se z volkom druži, mora tudi z njim tuliti. — Če lisica črez led beži, tudi ljudi drži. — Lisica se dlake izlevi, zvijač se ne iznebi. — Ne prodajaj kože, dokler medved v brlogu tiči! — Sršeni, ose in čebele bodo vedno prepir imele.

95. Kraljevič Marko.

Kraljevič Marko je bil človek nenavadne moči in silno velik. V mnogih krajih kaže ljudstvo še sedaj velike jame v skalah in pravi, da so nastale od stopal Markovih ali od kopit konja Šarca. Svojo velikansko moč pa je dobil od vile posestrime.

Že izdaleka je zbujal pozornost zbog svojih brk, ki so bili tako veliki in gosti, da se je zdelo, kakor da nosi v ustih črno jagnje, pol leto staro. Kadar se je pripravljal na boj, si je oblekel plašč od volčine in na glavo si je del kučmo istotako iz volčine. In kadarkoli je Marko pomaknil kučmo na čelo in strnil kosmati rob pokrivala z obrvmi ter zasinil s črnimi očmi, takrat ga je bilo strašno pogledati. Tudi orožje mu je bilo, kakor pristoji junaku: sablja damaščanka, strela tatarska, kopje ubojito in težki buzdovan. Buzdovan je bilo posebno nevarno orožje; v njem je bilo nasajenih šest in šestdeset očes. Turke je izpreletavala zona, kadarkoli jim je zapretil z njim. Ta mu je bil v skrajni sili zadnja opora; kadarkoli je z njim zamahnil, ni nikdar izgrešil. Če pa so na Marka leteli udarci, jih je komaj čutil. Dejal je nasprotniku: »Ali se šališ ali zares biješ?« Nekoč se je porogal: »Ne bôdi mi po kožuhu bolh!« Njegova nenavadna moč se je pokazala zlasti takrat, ko je iz drenovine, ki se je deset let sušila na dvorišču, iztisnil še dve kaplji vode.

Marko je imel tudi odlične pomagače. Najzvestejši zaveznik mu je bil konj Šarec, ki ni bil kakor drugi konji, nego lisast kakor govedo. Eni pripovedujejo, da mu je Šarca podarila vila, drugi pa, da ga je kupil. Pred Šarcem je menjal mnogo konj, ker ga nobeden ni mogel nositi. Ko je nekoč videl pri tovornikih lisasto, gobavo žrebe, se mu zazdi, da utegne iz njega postati dober konj. Potegne ga za rep, da bi ga poskusil, kakor je druge konje prej, toda ne dá se z mesta premakniti. Tedaj ga kupi od tovornikov, ozdravi ga od gob in nauči ga vino piti.

Marko je na Šarcu ne samo jezdil, temveč je tudi spal ali vsaj dremal na njem. Konj je bil povsem nenavaden kakor njegov gospodar. Kadar ga je Marko razljutil, je skakal za tri kopja v višino in za štiri naprej, iz kopit pa mu je švigal ogenj in iz nozdrvi višnjev plamen.

Šarec je znal ločiti prijatelja in sovražnika. V boju je vrlo mnogo pomagal svojemu gospodarju. Ko je hotel Arabec na kobili preskočiti Marka, se je Šarec vzpel na zadnji nogi in ni pustil; kobili pa je odrl uho, da se je vsa v krvi zgrudila. — Kadar je Marko udaril na kako vojsko, je en del vojske navadno sam Šarec poteptal. Kadar je bil Marko v krčmi, je stražil Šarec pred vrati in ni nikomur pustil, da vstopi. Kadar je Marko spal, ga je Šarec s hrzanjem zbudil, če je pretila nevarnost. Toda Marko je zasluge svojega konja povračal: objemal ga je in poljuboval.

Marko je imel sokola, ki ga je jemal s seboj na lov. V nesreči je sokol nosil Markova pisma.

Imel pa je Marko še enega močnega pomagača. To je bila vila posestrima. Ona je nevidno lebdela nad njim in v skrajni sili mu je bila edina pomoč. Bile so tudi vile, s katerimi se je Marko vojskoval, in navadno so te podlegle

Kakor se pripoveduje, je doživel Marko tri sto let. Ko je slutil, da se mu bliža konec, se je napotil na Urvino planino kraj morja. Na potu tja se prične Šarec spotikati in točiti solze. Marko ga vpraša, kaj mu je, in konj mu potoži, da se morata za vedno ločiti. Marko zabode Šarca s sabljo, da bi ga ne dobili Turki v pest; nato zlomi sabljo, buzdovan pa zavihti in vrže v morje. Sede ter napiše oporoko: en pas zlata nameni za pogreb, drugi pas za cerkve, tretjega pa za slepce, da mu bodo pevali slavo. List obesi na vejo, sleče plašč, razgrne ga pod jelko, prekriža se, leže, potegne kučmo črez oči in — umre. Osem dni je ležal, ne da bi se ga upal kdo buditi. Končno pride mimo menih Vaso. Ta prečita oporoko in spravi mrtvo truplo kraljevičevo na Sveto goro, kjer ga pokoplje v vilindarski cerkvi.

Velik del naroda pa veruje, da Marko ni umrl, ampak da spi v votlini pod goro. Sabljo je vsekal v kamen, topuz je vrgel v morje, Šarca pa privezal pred vhodom v votlino. Pod Šarcem raste mah, kjer se konj po malem pase, sablja leze polagoma iz kamena, topuz se dviga izpod morja. Ko Šarec popase

ves mah, ko sablja izpade iz kamena in se topuz dvigne iz morja, takrat se prebudi tudi kraljevič Marko in se pojavi zopet na svetu med svojimi rojaki Srbi, da jih osvobodi vseh sovražnikov.

Po Tihomiru Ostojiću — Josip Wester.

96. Krivokljun.

Ko je trpel na lesu križa
za vse ljudi Zveličar sam,
prijazna ptica se približa
in sede na počezni tram
in s kljunom ruvati začnè
iz ran globokih mu žebljè.
»Zahvaljena, o ptica mila!«
nebeški reče ji trpin.
»Ne dam ti večnega plačila,
a nekaj dam ti za spomin.
Od danes bodi perje tvoje
rdeče kakor moja kri,
tvoj kljun pa kriv vse žive dni,
naj kljuje, zoblje ali poje!«

Še danes krivokljun rdeči
med pticami edin goji
svoj rod pozimi v gostem smrečji
in milotožno žvrgoli.

In vera gre o njem okrog,
da kal človekovih bolezni
potegne náse in premine,
prav kakor v večni je ljubezni
ozdravljal dušne bolečine
njegov ljubimec — Kristus Bog.

Anton Medved.

97. Nebeška kola Dobroradova.

Neki Adamov vnuk je bil jako dober in pošten človek. Spoštoval je vile in jih slušal v vsem, karkoli so mu rekle. Tedaj je še zahajal Bog na zemljo med ljudi. Ni pa se pokazal, da je Bog, ampak držal se je kakor kak stranski človek, pripovedujoč ljudem, kako morajo živeti. Ta Adamov vnuk, po imenu Dobrorad, pa je bil hitro pri Bogu, začuvši, da je došel neki stranski človek med ljudi. Dajal mu je v vsem prav, karkoli je govoril ljudem, ter ga še sam večkrat povpraševal, ali je to dobro, kar počenja.

Nekdaj ga je vprašal stranski človek, kdo mu je povedal, da je on Bog, in ta mu je rekel, da so mu to povedale vile. Dokler ni odšel tujec, se Dobrorad ni ločil od njega, temveč ga je povsod vedno spremljal ter se lepo razgovarjal z njim. Prav to pa je bilo Bogu jako všeč, da je mož baš tako mislil, kakor je govoril. Tudi vilam je bil jako poslušen in na vsem svetu niso imele boljšega človeka od njega.

Nekoč so vile odredile, da bodo imele posvetovanje, kako bi mogle dobrim ljudem bolje pomagati, a preplašiti

zločeste, in kako bi jim bilo najprej mogoče, da spravijo vse na dobro pot. To je doznal Dobrorad in je tudi zvedel, kje imajo svojo skupščino. Bil je tedaj ravno na paši. Hitro je nabral lepega cvetja, ga donesel tja in spletel vsaki lep venec in ga položil tja, preden so došle. Videč, da je vse kakor en cvet in da ima vsaka tako lep venec, se začudijo in radujejo, da imajo takega človeka, ki je pobožen in njim poslušen. Zatorej reče neka vila: »Ali veste, kdo nam je to napravil? To je storil Dobrorad; poplačati mu moramo to dobroto.« In dogovorile so se, da mu vse to povrnejo, da se ga bodo vedno spominjali ljudje. Za plačilo so mu pokazale, kako se delajo kola. Vila sama mu je napravila jarem, ham in vso pratež ter ga naučila, kako se orje in goni.

Kmalu pa so se posvadili dobri ljudje z zločestimi in so se ves dan tolkli. Dobre vile so pomagale dobrim in mnogo ljudi je bilo potolčenih, dobrih in zločestih. Zločesti ljudje pa niso hoteli pokopati svojih mrtvecev in so celò zahtevali, da tudi dobri ne smejo pogrebsti svojih. Sedaj so se zbrale vile, šle med ljudi in jim rekle, da morajo pokopati svoje brate in jih ne smejo pustiti na prostem kakor nemo živino. Dobrorad je takoj napregel konje in zvozil od blizu in od daleč mrtvece v grob. Naposled je vile še poprosil, ali ne sme tudi neprijateljev pokopati. Vile mu rade privolijo in Dobrorad pokoplje tudi te. Vile ga lepo zahvalijo, rekoč, da ne pozabijo nanj, ko dojde Bog na zemljo.

Za en mesec je došel res sam gospod Bog na zemljo. Prišedši na svet, se ni pokazal ljudem kot Bog, ampak kot stranski človek. Blizu sela, kjer je bival Dobrorad, sede pod košato lipo. V kratkem pride Dobrorad in ga vpraša, odkod je in kam bi rad šel. Tujec mu začne tožiti, da je bolan in šepav; moral bi pa iti na goro, kjer imajo vile svojo skupščino; pozvale so ga k sebi, toda ker je šepav, ne more iti tja. Dobrorad se ga usmili, odide takoj domov, napreže kobilo z žrebetom pred kola in se vrne k tujcu. Nato pomaga siromaku na voz in ga odpelje k vilam. Ko ga privede v vilinski krog, takoj spoznajo vile tujca in se mu začno klanjati. Tedaj se je razodel, da je Bog, in vile so mu povedale, kaj je storil Dobrorad vsem dobrega in da je pokopal mrtvece. Bog jim odvrne: »Tudi jaz vem za vse to in videl sem in vidim, da je poslušen in vreden človek.« Obrnjen proti njemu pa reče: »Videl sem,

kaj si napravil dobrega na svetu, in vem, kaj si storil zdaj tudi meni. Zato te pošljem na nebo in ti boš s svojimi koli večno na njem, dokler bode sveta in veka.« In došel je svetel oblak in odnesel Dobrorada z vprego vred v nebo.

Na nebu pa je postalo toliko zvezd, kolikor je bilo njih, t. j. on, kola in kobila z žrebetom. Vile so povedale to ljudem; zvečer so že gledali novo nebeško znamenje in še dandanašnji se vidijo na nebu — kola Dobroradova.

Narodna pravljica. — Matija Valjavec.

98. Povest o vrabcu.

I.

Iz valilnice, ki visi na sosedovi hruški, kuka škorec; čmerikav mu je obraz. Na vejo poleg valilnice prileti lastovica; vidi se ji, da ni posebno dobre volje.

»Nikjer ni več dobiti mušice,« potoži škorcu, »lačna sem, grozno lačna.«

»Tudi meni se ne godi bolje,« zastoka škorec, »ves dan že iztikam tu okrog, a ne najdem niti najbornejšega črvička.«

Ob luži koraka štorklja; otožnost ji gleda iz oči.

»Ali ni tu kje v bližini kake žabe?« povpraša onadva na hruški in poklepeče s kljunom. »Vse močvirje sem že preiskala, pa nisem dobila zajtrka.«

Tedaj prileti kos, prisede na hruško k škorcu in lastovici.

»Vidim, da se držita kot deževno vreme. Kaj vama je?«

»Nič posebnega ni, bratec črnuhar, a listje že rumeni in odpada. Metuljev, mušic in črvičkov ni več.«

»Ha, to je seveda bridko za vaju, a meni je dobro. V gozdu je še vse polno najlepših jagod, ki jih ne oberem tako hitro. A taka hrana vama ne ugaja, kaj?«

»Kaj bi se prerekali?« se oglasi štorklja. »Posvetujmo se rajši, kako si pomoremo.«

»O, lahko bo posvetovanje,« pristavi škorec, »saj nimamo, da bi izbirali. Odpotujmo! Moji mladiči že izvrstno letajo, vsako jutro imamo na travniku vajo, dobro sem jih že izvežbal za dolgo pot. V nekoliko dneh poletimo na jug.«

V tem je priletelo na hruško drugih ptic. Vse pritrjujejo škorcu in se domenijo, da skličejo drugi dan velik ptičji shod na bližnji travnik in se pripravijo za potovanje. Le kosu se

nikamor ne mudi, brezskrbno poleti v gozd in zažvižga veselo pesem.

Na slemenu vrh sosedovega skednja ždi vrabec. Slišal je ptičji pogovor na hruški in tajinstveno hrepenenje mu napolni srce.

»Ej, ko bi mogel takole poleteti z njimi! Lepo je na tujem in prijetno toplo. In polno žita je tam in mušic in črešenj. Mnogo mi je pripovedovala lastovica o tujini, mnogo. A mene ne vabi nihče s seboj. Ubog vrabec sem, druge ptice so pa gosposke, bogate!«

Dolgo še sedi vrabec na slemenu in misli, misli. Bolj in bolj ga stiska neznano gorje. Ko se vrne zvečer lastovica v svoje gnezdo pod strešnim žlebom, ji potoži svojo bolest in jo zaprosi, naj ga vzame s seboj na jug.

»Ti da bi letel z nami?« se mu roga lastovica. »S svojimi kratkimi krili da bi preletel širne planjave in neskončno morje? Da bi letel ti z nami, ki letimo venomer in le malo počivamo na poti? Oj butec domišljavi!«

»Silno rad bi šel. Daj, poprosi pri gosposki, da bi smel z njo. Vztrajen sem v letanju in gotovo ne zaostanem.«

»Ti norček! Prismuk! Pozabil si, kdo si prav za prav.«

»Nisem pozabil.«

»Glej, to je tako. Me gosposke ptice živimo poleti tu, ker nam je lepo in imamo dovolj hrane. A ko začutimo ledeni dih zime, odletimo na jug, kjer je toplo in udobno. Vam sirotam je usojeno, da ostanete tu in prezebate s praznimi želodci. Tako je ustvarjen svet!«

Vrabec molči in od bolesti se mu orosi oko. Lastovica zaspi v svojem gnezdu, on pa razmišlja: »Nespodobno je govorila lastovica — na jug pa le poletim!«

Naslednjega dne so se zbrale ptice na travniku ob potoku. Od vseh vetrov so priletele. Kar navzkriž so pomešani škorci in štorklje, lastovice in drobne pevke. Samo kukavice ni in slavca, ki sta že davno odletela.

»V red!« zapove stara štorklja, ki je bila že dvajsetkrat v Egiptu. Zdajci se postavijo v vrste. Stare, izkušene ptice pregleduje vse od kraja do konca. Kdor je razmršen ali pa če je iz repa izgubil pero, ali kdor ni popolnoma zdrav, tega preiskovalci neusmiljeno odpodé. In gorje mu, če se ne umakne takoj! Ubijejo ga na mestu.

Zdajci se začuje v zbranih ptičjih vrstah glušljiv krik in vrišč. Med drugimi se je prikradel na travnik vrabec in se postavil v vrsto.

»Takle lopov!« zakriči škorec. »Ta naj bi šel z nami!«

»S takimile krili,« se roga lastovica, »da bi letel v Italijo?«

In krika in vika je brez konca in kraja, tako da se vrabec ves v strahu trese.

»Vem, da sem le uboren kmetavzar,« izpregovori proseče, »a usmilite se me in me vzemite s seboj! Oj, tako rad bi videl solnčni jug! Letel bom kakor vi, prav res.«

»Poniglavec nesramni!« zašklepeče stara štorklja, »vesel bodi, da ti pustimo življenje, in — izgini!«

Žalosten odleti vrabec in se skrije na skednju pod streho. Ptice pa se odpravijo na potovanje. Jata odleti za jato. Ves otožen zre užaljeni vrabec za njimi.

»Vsi so odšli, sam samcat sem ostal.«

»Ho, jaz sem tudi še tu!« se odzove vrana.

»In jaz tudi!« dodá ščinkavec.

»Prosim, da mene ne prezrete,« se oglasi sinica.

»Oj, prav je govorila lastovica,« žalostno zaščebeta vrabec. »Me uboge pare smo zato na svetu, da prezebamo in stradamo pozimi.«

II.

Pride zima in pobeli svet. Mlake in potoke krije ledena skorja in golo stoji drevje v gozdu. Pomrli so hrošči in muhe in mušice. Globoko spita v groblji belouška in martinček, na dnu luže pa sanja v blato zakopana žaba prijetne sanje o zeleni pomladi.

Vrane imajo vsak večer velik sestanek na njivah za vasjo, kjer se derejo in razgrajajo, da se razlega vse naokoli. Ščinkavec in sinica se po svoje zabavata v grmovju. Le vrabec sedi na slemenu vrh skednja sam v svoji nesreči in je v mislih pri pticah, ki so odletele prezimovat na žarko južno solnce.

»Tam daleč so sedaj in dobro jim je. Vsega imajo v izobilju, mi pa se pehamo za borno skorjico vsakdanjega kruhka. Oj, ko bi me bili saj vzeli s seboj!«

»K nam pojdi!« ga kličeta ščinkavec in sinica. A vrabec odleti na polje, da bi si pomiril svoje hrepenenje.

Na polju ga veselo pozdravi škrjanec. »Pozdravljen!« mu zažvrgoli, »veseli me, da si ostal pri nas. O, lepo je tu v domovini, tudi pozimi je lepo. Krasen je gozd, ko ga pokrije ivje in nedolžno beli sneg.«

»A jaz poginem tu v domovini, ki je vsa polna uboštva in gladu!« vzdihne vrabec.

Po snegu stopicajo kavke in si domišljajo, da jih je posebno lepo videti na beli preprogi. »Hej, zima ni tako huda, kakor bi si utegnil kdo domišljati!«

»Do pomladi že prebijem, če mi ne poide zaloga,« se oglasi poljska miš in pokuka iz luknje v božji svet. »Vso jesen sem polnila svoj hram; mislim, da se mi ni bati lakote in mraza.«

Vrabec posluša, a besede mu ne sežejo v srce. »Blagor vam vsem, ki vam je drago uboštvo! Meni je težko breme.« Tako potoži in odleti domov na sleme vrh skednja. V glavi mu zaiskri izvrstna namera. »V lastovičino gnezdo sedem,« si pravi, »tu prespim noč in zasanjam, da sem lastovica.«

In zleze v lastovičino gnezdo, zaspi in zasanja sanje, kakršnih še ni sanjal nikoli. Lahek polet ga odnese preko tujih dežel in preko sinjega morja tja daleč na solnčni jug. Lahko mu je pri srcu, oj, kako lahko!

Odslej hodi vsako noč sanjarit v lastovičino gnezdo. »Kadar sanjam, mi je skoro tako prijetno, kakor da bi res potoval na jug,« si misli, »le žal, da se ne da sanjati tudi čez dan.«

Sčasoma se mu zmrači v glavici, da ne pozna več samega sebe . . .

Solnce pričenja zopet greti in iz zemlje pribodejo tisočere zelene kali. Zima je odplula tja na sever, kjer je njeno domovje, in mladenka pomlad se naseli v gozdu in na poljani. A vrabec ne opazi izpremembe. Dan in noč ždi v lastovičinem gnezdu in sanjari. Popolnoma je že bebast in si domišlja, da je lastovica.

Lastovica se je vrnila iz toplih krajev in prišla pogledat gnezdo, ki ga ni videla od lanske jeseni. V gnezdu pa sanja vrabec ljubke sanje o južnem solncu, mušicah in črešnjah.

»Hoj,« se razgnevi lastovica, »kdo pa si ti, ki si se tako nesramno polastil moje posesti?«

»To ni tvoje gnezdo,« se odreže vrabec. »Jaz sem lastovica in sedim na svojem. Pravkar sem prišel iz Afrike. O, lepo je bilo tam, lepo! Dokaj lepega bi ti znal povedati.«

Vsa razpaljena zakriči lastovica: »Poberi se, pritepenec pritepeni! Preženem ti bolezen. Norel si že lani, ko si hotel z nami na pot, in noriš še danes. Izgubi se! A takoj, da me ne mine potrpljenje!«

Zaman se razburja lastovica. Vrabec trdi, da je na svojem in da je lastovica. Venomer trobuzlja o Afriki in o južnem solncu. Pot, pravi, da ga je utrudila, zato si želi miru in pokoja.

»Čakaj, le čakaj, poskrbim ti pokoja!« zakliče lastovica in odleti. Ponoči se povrne s polnim kljunom pocestnega blata in prične zazidavati vrabca. Vso noč leta na cesto pa zopet nazaj h gnezdu in zida vztrajno do jutra. Ob prvih solnčnih žarkih je delo končano.

»Tako!« se oddahne lastovica. »Ustregla sem mu. Sedaj lahko čepi v gnezdu sto let, jaz pa si sezidam novo domovje.«

Črez tri dni se srečata na polju škorec in lastovica. Pozdravita se in si pripovedujeta doživljaje s potovanja. »Konec je posebno zanimiv,« reče lastovica, »poslušaj! Ko sem se vrnila domov v svoje staro gnezdo pod žlebom, je v njem široko čepel vrabec in se ni ganil.«

»Haha, ta je pa lepa!« se zagrohota škorec. »Ali si ga pustila v gnezdu?«

»Pojdi, pokažem ti, kako sem ga izplačala!«

Oba poletita h gnezdu in lastovica pokaže škorcu, kako je zazidala prismuknjenega vrabca. Nato razkopljeta s kljunom trdi zid in vrabec pade mrtev pod kap.

»Prav se mu je zgodilo!« pravi lastovica in škorec ji molče prikima. Tudi ščinkavec in sinica prideta gledat mrtvega tovariša.

»Ubogi vrabec,« izpregovori ščinkavec, »smiliš se mi!«

»Sam si je nakopal tako usodo,« odvrne sinica, »zakaj bil je preveč častihlepen in to se ne spodobi vrabcu.«

Po Karlu Ewaldu — Dragotin Humek.

99. Mužik in povodnjak.

Revnemu mužiku je bila po nesreči padla sekira v reko. Ves nesrečen sede na breg in prične jokati.

Začuje ga povodni mož. Mužik se mu zasmili; iz reke mu prinese zlato sekiro in ga vpraša: »Ali je to tvoja sekira?«

Mužik mu odvrne: »Ne, ta ni moja!«

Povodnjak se potopi in mu prinese drugo, ki je bila srebrna. Tudi sedaj mu mužik reče, da to ni njegova sekira.

Povodni mož se zopet potopi in sedaj mu prinese pravo sekiro. Mužik mu vesel zakliče: »Da, to je moja sekira! Hvala ti!«

Povodnjak podari mužiku vse tri sekire kot plačilo za njegovo poštenost . . .

Doma je mužik svojim sosedom pokazal dragoceni sekiri in jim tudi povedal, kaj se mu je pripetilo. Eden izmed mužikov si je vse dobro zapomnil, kako treba narediti. Brž odhiti k reki in vrže svojo sekiro nalašč vanjo. Povodni mož to zapazi, mu prinese iz vode zlato sekiro in ga vpraša: »Ali je to tvoja sekira?«

Mužik se razveseli in zavpije: »Da, seveda je moja! Moja je!«

Povodnjak pa mu ni dal zlate sekire in tudi njegove lastne mu ni iz vode prinesel; zakaj ta mužik je bil — nepošten.

Po Levu Nik. Tolstem — Josip Wester.

100. Ptičice nesó darove.

Tri ptičice priletele čez široko morje.
Prva nosi klasek od pšenice,
druga nosi grozdek iz gorice,
tretja nosi zdravje in veselje.
Ktera nosi klasek od pšenice,
da bi sedla v ravno naše polje,
da bi naše polje rodovitno bilo!
Ktera nosi grozdek iz gorice,
da bi sedla u naše gorice,
da bi nam gorice obrodile!
Ktera nosi zdravje in veselje,
da bi sedla v naše lepo selo,
da bi Bog dal, da bi bilo
naše selo zdravo in veselo!

Belokranjska kresnica. Zapisal Ivan Šašelj.

101. Denar ne osreči človeka.

Reven kmet je delal metle in jih vozil vsak semenj naprodaj. Bil je vedno vesel, sedel je na vozu na metlah in popeval ter vriskal.

Neki gospod ga je videl vsak pot in si mislil: »Bože moj, ta revni kmet, ki te metlice naprodaj vozi, je tako vesel, jaz pa ne, ki imam vsega dosti in toliko denarja.«

Nekoč pozove kmeta k sebi in ga vpraša: »No, kako je to, da si vedno tako vesel? Kadar te vidim, vselej popevaš.«

»»Vidite, gospod, jaz se veselim, da bom imel vsaj nekaj denarja, kadar svojo robo prodam.««

Zdaj reče gospod kmetu: »Na, tu imaš lonček in denarja v njem!«

Kmet je še dalje vozil metle na semenj, ali ni več popeval. Gospod ga je zopet opazoval in si mislil: »Kako je to, da noče nič več prepevati in je tako tih?« Pozove ga k sebi in ga vpraša: »Kako je to, da nisi več tako vesel, kakor si bil prej?« — »»No, vidite, gospod, prav zato, ker mi manjka v onem lončku denarja, pa premišljujem, kako bi si ga navrgel, da bi bil lonček poln.««

Gospod reče kmetu: »Prinesi ga zopet k meni! Ga bom jaz navrgel!« Kmet prinese lonček in si misli, da mu bo gospod res napolnil lonček. Toda gospod mu vzame vse nazaj in reče: »Imej rajši svoje veselje kakor pa denar!« In odslej je bil kmet zopet dobre volje.

Belokranjska narodna. Zapisal Ivan Šašelj.

102. Kmet.

1. Ko pomlad se bliža,
svoj vrtec gradim
in orjem in sejem
in trte sadim.

2. Poleti koševam
planine, dolí,
in srpe bruševam,
ko žito zorí.

3. V jeseni gozdarim,
otavo kosim,
pšenico omlatim
pa grozdje mastim.

4. Pozimi počivam,
kmet truden je vsak;
orodje popravljam
in puham tobak.

5. Ves teden se trudim,
si žulim roké;
v nedeljo hladim si
glavico, srcé.

6. Če nimam le preveč
na rami nadlog,
vrtim se in vriskam,
čeravno sem vbog.

7. Če kdo zaničuje
težavni moj stan,
ta nima al' srca
al' nima možgan.

Miroslav Vilhar.

103. Mrtva kopriva.

Kristus in sv. Peter sta potovala po svetu. Trudna prideta v gozd in ležeta v travo, da se odpočijeta.

»As!« zaječi Jezus in začne pihati v roko, ki ga je zaskelela.

»Kaj je, Gospod? Kaj se ti je pripetilo?« vpraša Peter.

»Spekel sem se na tejle rastlini,« odgovori Gospod in pokaže Petru cvetico, ki je rasla tik njega s široko odprtimi, bledordečimi cvetovi.

»Kaznuj ošabnico, ki zbada svojega stvarnika!« nasvetuje Peter. Jezen vstane in hoče stopiti na cvetico, da bi jo pohodil in uničil.

»Stoj!« ukaže Zveličar. Peter obstane in cvetka zatrepeče pol v strahu, da jo Gospod kaznuje, pol v upanju, da se je usmili. Skesana zaprosi Kristusa: »Usmili se me, dobrotnik! Glej, dal si mi tako moč, da spečem vsakega, ki se me dotakne. Ne morem drugače. Vzemi mi to moč in nihče več ne bo tožil zaradi mene. Usmili se me! Prosim te skesano.«

»Pa bodi mŕtva kopriva!«

In usmiljeni Bog dvigne roko in v tistem trenutku umre v cvetici žgoča moč. V njene široko odprte cvetove pa se vsipljejo sladki praški, polni medu.

»Vekomaj ti bodi hvala!« zašepeče cvetica, ko začuti v sebi smrt žgoče moči in sladkost vabljive strdi.

Prišumé čebele in naberó čistega medenega prahu. Pretvorijo ga v strd in vosek. Ljudje povijajo med v potice, ko slavé vstajenje Gospodovo, a vosek pretvarjajo v sveče, ki goré na oltarjih v slavo božjo.

Engelbert Gangl.

104. Uganka.

1. Jaz kljukec čuden sem v resnici,
nikomur tega ne tajim,
a vendar možu in ženici
na ramenih mirnó čepim.

2. Čas, večnost jaz držim pod sabo,
a vendar me gotovo ni
na zemlji, v peklu nisem jim za rabo,
v nebesih, vicah me ne vidiš ti.

3. Berač ima me, kralj in cesar nima,
me knezi nimajo nikdar,
Bog zame nikdar nič ne mara,
vendar me hrani nebeščanov čar.

4. Hudiču jaz sem za rožičke glave,
čeprav pekel me ne pozna,
imajo v sebi me pa vse države,
na zemlji vendar nisem jaz doma.

5. Z menoj ne more sin se pohvaljáti,
očeta pa le vendar krasotim,
nikdar me ni imela še nobena mati,
a hčere vsake vedno se držim.

6. Kar ptičev leta po podnebju,
imajo me gotovo vsi s seboj,
vendar me nima sova, kos in vrana,
kobilar, drozeg, orel ne in noj.

Fran Levstik.

105. V lisičji šoli.

Vsak otrok pozna lisico in vendar jo pozna dodobra le malokateri človek. Že mali učenček sliši o njej raznovrstne pravljice. Lisjak se mu predstavlja kot potepuh, namazan z vsemi mazili, kot svetohlinski hinavec, kot krvoločen ropar. A ni vse tako. Nahajajo se lisice, katere imajo prebito kratko pamet, in marsikatera divja ali tudi samo podivjana mačka presega našo zvitorepko v pretkanosti. S tem pa nikakor nočemo reči, da je lisica brez prebrisanosti. Nikakor ne! Ako o kateri živali, moramo reči prav o lisici, da jo preganja ves svet. In naravna posledica tega je? Velika boječnost in opreznost, ki dela na človeka dostikrat vtisk prave pameti.

Če hočemo življenje slovite zvitorepke prav umeti, si oglejmo prve urice njenega življenja in zlasti njeno vzgojo v prvih tednih.

Vsak dan lahko slišiš zlasti pri gospodarjih, ki žive bolj v hribih, da stanuje v soseščini lisica, ki smatra pristavo za nekako žitnico ne samo zase, ampak tudi za kopico svojih otrok. Teh je morebiti samo troje, lahko pa jih najdete v lisičini tudi do devetero. Prvih štirinajst dni so mladiči slepi in ležé kot

tope kepice skupaj v globokem podzemeljskem kotlu v varstvu skrbne matere, ki ostaja skoro ves dan pri njih. Če pa zapusti rov, stori to skrajno previdno in le za malo časa. Preden stopi starka na plan, še vohlja skrbno v rovu, ali ni v obližju kaka nevarnost, nato pa skoči v močnem skoku ven in odbeži skrivaj po gostem grmovju.

Toda kmalu ne zadostuje mladim mrcinicam samo mleko; loteva se jih želja po bolj redilnem prigrizku. In zdaj imata stara reva in tudi družinski oče dela črez glavo, da doneseta potrebne hrane za toliko gobčekov. In to je pravi čas, ko te povabim, da poiščeva v domačem gozdu lisičji brlog.

Takole meseca maja ali junija se odpraviva na mesto, katero je nama označil lovec kot sumljivo, da hrani v sebi mladi lisičji rod. Res najdeva pod mogočnim smrečjem velik kup prsti, ki so ga nametale stare živali v teku malo mesecev. Treba je poiskati glavni vhod. Ker se mladiči silno radi igrajo in prekucujejo, grizejo in podijo pred luknjo, čakajoč matere s svežim plenom, zato je zemlja pred rovom precej potlačena in rastlinstvo zamorjeno. To je za naju dober kažipot. Res dobiva kmalu med koreninami orjaškega debla pravi vhod in razne dokaze, da stojiva pred palačo mladih lisiček. Okoli luknje je nekaj praznega prostora, ki ga okrog in okrog obdaja gosto grmičevje.

Skrijeva se v duplu stare lipe visoko nad tem prostorom. Tu opazujeva lahko dan za dnem življenje in delovanje mladega zaroda.

Družinica šteje le četvero malih živalic. Na prvi pogled bi jih utegnil imeti za nerodne jagnjičke, ki tiče v volnenem kožušku na majhnih, debelih nožicah. Obrazek je nedolžen, detinski, vendar ti ne uide neki poseben izraz na teh priostrenih, risogledih, ob čelu širokih glavicah. Vse kaže: ta mladina izvira od zvitega lisjaka!

Mladički se igrajo, rujejo in valjajo kakor za stavo, silno všeč jim je tudi, če ležé zleknjeni na solncu. Pri najmanjšem šumu, če le pritajeno zahrkneš, ti zbeže prestrašeni v votlino.

Ravnokar je zašumelo pod nogami matere — stare lisičke. Počasi se vije nekaj izmed grmovja, menda bo belouška? O kaj še! Saj je kosmato in v gobcu nese jarčico. Morda ni prva kokodajska, ki je zašla od vaške hiše semkaj, da kratkočasi rumenodlake lisičke; morda je že peta, deseta nesrečnica, ki jo je ugrabila stara zvitorepka. Kratek ševsk — in že se prekopicavajo

malčki na vrat, na nos, vsi obenem. Zdaj smo priče prizoru, ki je za nas mlade naravoslovce nepreplačljiv.

Mladiči planejo po putki, se trgajo in premetavajo zanjo ter renčé od neznanske slasti in veselja, stara pa straži ob strani. Opazuj njeno obličje; ne najdeš ga zlepa med živalskimi bolj značilnega. Veselo se reži z odprtim gobcem, iz katerega se svetlika vrsta slonokoščenih bodalc. Vendar ne izgine iz tega obraza tisti divji, zviti pogled, kakor tudi ne krvoločnost in drhteči nemir tihotapca, ki ima toliko hudega na vesti in se dobro zaveda, da ne bo našel usmiljenja pri drugih, do katerih tudi sam ni imel niti iskrice prizanesljivosti.

Zgodaj se že nauče živalce, da obsede pri najmanjšem šumu kot izklesani kipci; če se pa sumljivi glas ponovi, poiščejo takoj zavetja.

Kmalu začne prinašati lisica domov tudi živ plen, najrajši miši in druge manjše živali. Z veliko previdnostjo pazi, da jih preveč ne rani, a to samo zato, da bi mogli mladiči dalj časa uživati veselje trpinčenja uboge žrtve do smrti.

Ne jezi se, prijatelj! Tudi ta tiranska šola mora biti na svetu. Lisica je pač roparica in prevažno je zanjo, da se izuči zgodaj svojega rokodelstva. Kajti odrasli lisici je poglavitna hrana vendarle meso. Njeno zobovje je tako ustvarjeno, da ji je rastlinska hrana nemogoča . . .

Nedaleč od našega opazovališča v lipi je majhna kotlinica, porasla s precej visoko travo. Tu je pravi paradiž za poljske in gozdne miši. Tu je tudi mesto, kjer dobivajo lisičke prvi pouk v plemeniti lovski umetnosti zunaj domačega dvorišča.

Prvi tečaj in najlažji med vsemi je pač lov na miško. Kakor povsod, tako igra tudi na lisičjem liceju najvažnejšo vlogo zgled učiteljice-matere. Učenke store to, kar vidijo delati svojo učiteljico. Velike važnosti pri tem je tudi prirojeni nagon; niti ene ni med štirinožnimi učenkami, ki ne bi bila talentirana za šolo, kar se tolikokrat dogaja med dvonogimi. Seveda tudi tukaj lepa beseda lepo mesto najde in najmanjše znamenje starke že učinkuje, da mladina ali tiho čepi ali striže z ušesi z neznansko pozornostjo ali gre za materjo in jo v vsem natančno posnema.

Ker je nocoj tako lep večer, se odpravi vsa družina polna dobre nade proti kotlini in starka dá znamenje: Pozor! — Tu in tam v travi nekaj zašušti, tanko zacvili — aha — izborno

znamenje, da je »divjačina« na paši. Visoko pokonci se postavi lisica na zadnje noge, metlasti rep ji pri tem pomaga vzdržati ravnovesje. Oprta na zadnji nogi lahko pregleda svoj lovski okoliš. Nos, ki je v navadnem življenju njen najboljši vodnik, ji danes ne more služiti, kajti vsi sledovi in prečudno zamotane mišje steze so skrite v gostem travju. Edino, kar dá sklepati o bivališču male divjačine, je lahno gibanje travnih bilk. Na oči in ušesa se mora danes zanesti naša lovka, a to se dá le ob popolnoma mirnih, brezvetrnih večerih in nočeh.

Vsa umetnost nocojšnjega lova obstoji v tem, da najde lisica točko, kjer se ravno mudi in škrebeče mala glodavka, in da jo pograbi v dobro pomerjenem skoku. Le par trenutkov je čakala lisičja mati, kar se požene in v snopiču praprotja, ki ga drži v krempljih, že cvili miška svojo zadnjo pesem. Bliskoma izgine plen v žrelu naše lisice. Vse štiri mladice skušajo mater posnemati. In ko je najstarejša izmed četvorice ugrabila prvikrat v življenju tako trepetajočo stvarco, se kar trese od samega razburjenja, ko zasadi svoje mlečnike s čudovito divjostjo v malo miško.

Ko so se tega lova gladko naučile, pridejo na vrsto težje naloge: mlade in stare ptice, prepelice, jerebice med žitom, fazani v hosti, kuretina na kmetiškem dvoru, zajec v logu, slednjič celo mlada srnica . . .

»Vsaka žival zahteva drugačno metodiko za lov,« je učila prebrisana starka, »kajti vsaka ima kako posebno vrlino — sicer bi ne mogla živeti — ima pa tudi kako posebno veliko hibo — sicer bi druge živali ne mogle živeti.« Glavno pravilo pa, ki ga je starka tolikokrat vtepala mladim v glavo, se glasi: »Izkoriščajte slabosti drugih živali in če so močnejše od vas, premagajte jih z zvijačo!«

Tudi stari lisjak je nadrobil v skledico skupne vzgoje marsikako dobro skorjico prave lisičje modrosti. Kmalu se je svitalo v malih glavicah, kako pomenljiva so vsa učna pravila, in so se točno ravnale po njih. Tako n. pr.: Ne hodi za ničimer, česar ne moreš vohati! — To je bilo lisjakovim mladičem jasno ko beli dan; kajti ako sami niso mogli zavohati kake stvari, je veter gotovo tako pihal, da bi moralo tuje bitje nje zavohati.

Tako so spoznavali paglavci polagoma vse, kar leze in grede v domačem gozdu. Kaj čuda, ako so si jeli domišljati, da že vse vedó! Neko noč pa jih popelje mati ob kraju gozda in jim

pokaže tam čudno zavit predmet, ki je ležal na tleh. — Bila je past — v njem pa je bila nastavljena vabljivo dišeča mrhovina. Previdno se približa starka z mladiči in jih pozove, naj povohajo neznáno stvar, toda: »Za ves svet ne ugrizniti! Dovolj žive divjačine imamo v gozdu,« je rekla.

Ponosljali so mali smrčki in nasršila se jim je dlaka, zatrepetali so po vsem životu, ne da bi vedeli, zakaj. Čudno jih je zašegetalo po žilah in srčeca so se jim napolnila s strahom in sovraštvom obenem.

Ko je opazila starka ta učinek, jim reče zamolklo: »To je duh človekov! Tega se bojte!« Fran Pengov.

106. Ovsenjak.

I.

Stoji, stoji tam beli grad,
v tem gradu gospodičič mlad;
on po gosposko je zrejen,
o kmetih slabo poučen.
Od prvih let, od mladih nog,
kar dal mu je življenje Bog,
le zobal je potičice
iz rúmene pšeničice,
na sladkem mleku mešene,
vse s sladkorjem potresene.

Stoji pred gradom klopica;
ni lipova, je hrastova,
popotnikom pripravljena,
pod streho tja postavljena,
da lahko ondi prevedri,
če huda ura ga vhiti.

Sem s polja kmet pripelje rž,
kar vlije dol se z neba dež.
Ustavi voz pod hrastičem,
da varen bil bi pred dežjem;
vedrit gre sam na klopico,
na klonico, na hrastovo,
popotnikom pripravljeno,
pod streho tja postavljeno.

Pod streho on, pod streho voz,
pa vzame v roko kruha kos,
oj kruha ne rženega,
pač kruha kos ovsenega.
O črn je, črn je kruh zarés,
iz njega gleda polno res;
al' kmet ga zoblje, ga cefrá,
kot bila bi potičica,
ker grudi ga že lakota
od poljedela težkega;
pa zoblje, zoblje ovsenjak.

Skoz okno se ozrè graščak,
skoz okno gleda, v kmeta zre,
ki spešno tak črnjak mu gre.
Začudi se, zavzame se,
kako mogoče jesti je
pač kruh, ki v njem je taka zmes,
ki 'z njega gleda polno res.
Popraša ga, pobara ga,
al' kaj okusen slaj ima.
»O dober, dober slaj ima,
okusen ko potičica.
Pokusite, pokusite,
gotovo mi pritrdite!«

Pa vzame ga, pokusi ga,
al' prec iz ust izbrusi ga:
»Ne jédo takega ljudjé,
biló bi komaj za svinjé.
Kdo pač bi grudil tako zmes,
ki iz nje gleda polno res?
Od prvih let, od mladih nog,

kar dal mi je življenje Bog,
le zobal sem potičice
iz rúmene pšeničice,
na sladkem mleku mešene,
vse s sladkorjem potresene.
Do zadnjih let, do starih nog,
dokler mi dá življenje Bog,
bom zobal le potičice
iz rúmene pšeničice,
na sladkem mleku mešene,
vse s sladkorjem potresene.«

Odvrne kmet, odgovori:
»Mogoče, nemogoče ni;
zgoditi se še more vse,
al' boste, al' ne bodete.
Obrani tega naj vas Bog
in takih váruje nadlog!«

Prevleče se in prevedri
in zopet solnce posvetí.
Požene konja kmet in gre,
graščak pa okence zaprè.

II.

Stoji, stoji tam Záplata,
soseda strmega Storžcà,
in druge gore tam okrog,
ki jih odeva gozd in log.
Po njih pasó se srnice,
oj srnice, srné skočné;
in divje koze skačejo,
se v zelenicah pasejo;
in zajce, zajčeke plašné
ujede po grméh lové.

V nedeljo bo graščakov god;
graščakov god vesel bo god.
Graščak pokliče lovce vse;
med njimi tudi kmetič je,
ki videl jesti ga graščak
na klopici je ovsenjak.
Vsi lovci skupaj pridejo,
pod gradom vkup se snidejo.
Graščak pristopi, govori:
»V nedeljo prvo moj je god,
gor v gore zdaj bo vaša pot.
V goràh pasó se srnice,
oj srnice, srné skočné;
in divje koze skačejo,
se v zelenicah pasejo;
in zajce, zajčeke plašné
ujede po grméh lové.
Tja gori v gore pojdemo,
da kako srno vlóvimo,
al' kako kozo vjahamo,
ujedam zajca vzamemo.«

V goré gredó, z njimi graščak,
in nese svoje brašno vsak
in vsak se dobro preskrbi.
Graščaka nošnja le teži,
zatorej vzame malo le
jedila v svojo torbico.
Al' gore, gore so goré;
kdor jih ne zna, na nje ne gre.
Kdor jih pozna, se preskrbi,
si polno torbo naloži.

Še dneva pol minilo ni
že prazna torba je jedi.
Popoldne pride. Lakota
presilna se že loti ga;
pa utešiti moč je ni,
ker prazna torba je jedi.

Kmet lovec tolče ovsenjak,
približa k njemu se graščak;
približa se, zaprosi ga,
da naj mu kruha kos podá.
O, kak ga jé, kakó mu gre!
Dasi je črn, se ne uprè.
Sam sebi lovec govori:
»Mogoče, nemogoče ni;
črnjaka nisi jedel še,
poznal še ovsenjaka ne;
le zobal si potičice,
iz rúmene pšeničice,
na sladkem mleku mešene,
vse s sladkorjem potresene.
Al' kruh noben tak oster ni,
da lakota mu mojster ni.
Mogoče, nemogoče ni;
kar ni, se lahko še zgodi.«

Matija Valjavec.

107. Lov na metulje.

Ni lepšega športa, kakor je lov na metulje. Prost vseh skrbi korakaš prek zelenih livad, dehtečih travnikov, tajinstvenih gozdov, po gričih, planinah, globokih jarkih, črez drn in strn v najožjem stiku z večnokrasno naravo, ki ti nudi neizčrpen vir toliko zanimivih pojavov. A tudi hvaležen je ta šport. Celo vrsto lepih spominov si hraniš leta in leta. Vsaka stvarca posebej ti pripoveduje, kje si jo dobil, kaj si tedaj doživel, in srečnega se čutiš. Le venkaj, le venkaj, premalo še znaš! Učiteljica priroda te pripelje na pravo pot. Pa ne poslušaj tistih, ki se ti rogajo! Nimajo razuma za resno stvar. Bodi gospod, bodi kmet, bodi star, bodi mlad — učenje ni nikomur sramota. Tvoj šport je velezanimiv študij. Oprimi se ga s tisto resnobo, ki pristoji resnim ljudem! Uvažuj zlate besede nesmrtnega prirodoslovca Linnéja, ki je rekel: »Kar se je Bogu vredno zdelo ustvariti, to naj se tudi človeku zdi vredno ogledovati!« —

Vroč poletni dan je. Jutri rano na gore! Vabim te, mladi prijatelj, pridruži se mi in pazi na vse, kar boš videl in slišal!

Oblekel sem se v turistovsko obleko s kratkimi hlačami, da lahko neovirano stopim, kamor hočem. Pot bo dolga, tekla pa ne bova, ker bi nama sicer marsikaj ušlo. Izostati hočeva ves dan. Zato nahrbtnik sem, da ga napolniva z vsemi potrebnimi rečmi za lov, pa tudi za najin želodec. Alkoholnih pijač ne potrebujeva, ker slabé. Vode se dobi povsod najboljše. — Vidiš, koliko gre noter! Nahrbtnik je velik, tile štirje žepi so prav pripravni, posebno za stekla. Še palico, pa hajd! Rabil jo bom, da nasadim nanjo metuljnik. Navadna šetalna palica je, toda zelo lahka in trdna, iz poprovine. Treba bo z njo urno mahati po zraku. Težka palica ni za to.

Kako lepo se koraka v jutranjem hladu! Metulji še spe. Pred deseto uro itak ni nič. Največ se jih dobi med deseto uro dopoldne in drugo uro popoldne, ko solnce najbolj pripeka. Ravno prav prideva na vrh. — Preden pričneva, je treba žepe napolniti z vsem potrebnim. Za vse slučaje bom pripravil tudi metuljnik, da me kateri navihanec ne preseneti.

Ti se čudiš temu metuljniku? — Zložen je na štiri dele, da se lahko vtakne v žep. Sedaj ga razvijem. Tu vidiš štiridelni jekleni obroč v obsegu enega metra. Ta obroč je obšit z močnim platnom, da se nanj brez posebnega truda prišije mreža. Dolga

naj bo 50 — 60 cm, urezana pa tako, da se na spodaj razširi in da ni nikjer nobenega ogla. Mreža je iz finega batista, dovolj prosojna, da vidiš metulja skozi, pa tudi dovolj trdna, da se ne raztrga lahko ob grmu.

Lovske priprave je treba spraviti v žepe, da jih imaš v potrebi takoj pri roki. V tale žep denem tole steklo, v onega drugo. Tukaj ima svoj prostor stekleničica s kloroformom, v tale žepek pa vtaknem pušico z iglami. Nabiralnik obesim zadaj pod suknjo za pas, pinceto pa privežem na gumbnico, da je ne izgubim. Vse drugo pa ostane v nahrbtniku. Zakaj gledaš tako debelo? Le potrpi, kmalu boš izvedel, kaj vse to pomeni.

Ali ga vidiš, kako čepi na konjskem odpadku? Trepetlikar (Limenitis populi *L.*) je, lep samec. Le počasi pa previdno, od zadaj ali od strani, kamor najmanj vidi. Ves je pretkan. Ko pridem dovolj blizu, poveznem metuljnik nanj. Le tukaj počakaj in miruj, da ga ne preplašiš! Ga že imam. Da mi ob strani ne uide, dvignem z eno roko konec mreže kvišku, z drugo pa tiščim obroč ob tla. Vidiš, metulj je že na vrhu. Sedaj položim mrežo na stran ter dvignem metuljnik tako, da visi mreža ob eni strani okvira navzdol. Živalca sedaj ne more uiti. Da se pa s frfotanjem ne pokvari, jo moram hitro spraviti na varno.

Za to mi služi tole mamilno steklo ali, kakor ga imenujejo, mamilnik. Metulj je večje vrste, zato mora biti tudi steklo bolj obširno. Tu imam zamašek iz plutovine, spodaj na njem je z iglo pritrjen košček gobice. Nanjo spustim par kapljic kloroforma in ko steklo čvrsto zamašim, je že ves zrak v njem zastrupljen.

Sedaj bova spravila jetnika v steklo. Previdno vtaknem desno roko s steklom v mrežo in, da mi metulj ne uide, stisnem z levico mrežo ob desnici skupaj. S steklom se približujem metulju. Glej, sam zleti v steklo, ker ga je kloroform že nekoliko omamil. Steklo pokrijem z roko, vzamem vse skupaj iz mreže ter zamašim steklo z zamaškom. Metulj frfota v njem le malo časa. Vidiš ga, kako je že pijan? Še par minut ga pustim notri, pa je prestal.

Velikost mamilnika se ravna po velikosti metulja. Da pa ni treba jemati več stekel s seboj, je najpripravnejše, imeti par večjih stekel, ker jih lahko uporabljaš za vsakega metulja. Več kot enega metulja ne smeš dati hkratu v steklo, ker bi sicer poškodovali drug drugega. Dobro je vsako valjasto steklo, kakor se rabi za vkuhano sadje. Namesto gobice pritrdiš na zamašek

lahko tudi par krpic sukna. Zamašek v sredini predereš, ulješ na sukno par kapljic kloroforma in zamašiš luknjo s posebnim lesenim zamaškom.

Kakor vidiš, se naš jetnik ne giblje več. Sedaj ga bova nabodla. To pa zahteva največjo spretnost. Tu velja izrek, ki ga imej ob vsaki priliki v spominu: Dobro nabodeno je pol razpeto.

V malih pušicah imam igle razne debelosti. Dolge so navadno po 38 mm in so črno oksidirane, z niklasto glavico. Prednost imajo pred drugimi, ker ne zarjave tako lahko in se le malo šibé. Nikar ne uporabljaj domačih igel ali bucik, ker so ali predebele ali prekratke.

Metulja nikakor ne smem prijeti z roko. Zato ga iz stekla zvrnem na gladek panj tako, da obleži na trebuhu. Prebodem ga natanko v sredini trupa (toraksa) navpično skozi život, ga dvignem na igli in s pinceto porinem od spodaj tako visoko proti glavici igle, da je pod metuljevim životom igle videti še enkrat toliko kakor zgoraj.

Kaj pa napraviva sedaj z metuljem? Spravila ga bova. Vidiš, tam zadaj za pas sem bil obesil pločevinast nabiralnik. Na dnu je obložen s prst debelo klobučevino. Tako, sedaj ga zapičim malo poševno v klobučevino, da se ne bo nikamor zadeval, nič se mu ne more zgoditi. Nabiralnik pa zopet za pas, pa naprej!

Glej ga! Zopet bova lovila. O, ta pa beži! Le miruj, kmalu se bo usedel. — Že sedi tam na hrastovem deblu. Travnar (Satyrus circe *L.*) je. Ali ga ne vidiš? Pa tako blizu sva že. Ná, s prstom ti ga kažem. Ne vidiš, kako ima krila kvišku zganjena? Kako je zgornja krila skril pod spodnja, da ga ne izdajo? Ti ga ne vidiš. Nič čudnega, ker nisi tega vajen.

Ta bo kmalu naš. Z metuljnikom mahnem prav čvrsto po njem in, ker se zrak zajme v mrežo, se ta napihne, metulj pa, misleč, da je tam najbolj varen, švigne naravnost vanjo.

Tamle pa letí veliki bisernik (Argynnis aglaia *L.*). Le za njim! Je že izginil v gozdu. Vrača se, vrača. Le za njim! Četudi zmanjkuje sape; ravno tega hočem imeti. — Pa mi res ne uideš. — Lej ga no, kako urno se suče po zraku! Saj ni netopir. — Le čakaj, kmalu bova skupaj! Hopla! Skoro sem se prevrnil v jarek. — No, ti kadet navihani, kam se pa dvigaš? Kaj misliš, da ne znam skakati? Ena, dve, tri — te že imam, čeprav vse od mene teče. — — —

Opozarjam te, da mora biti dober entomolog tudi v rastlinstvu nekoliko podkovan. Nekateri metulji gredo le na gotove rastline. Če hočeš te metulje dobiti, moraš rastline poznati. Slovenci že imamo knjig, iz katerih se o rastlinstvu lahko poučiš. To ti pojde ravno tako igraje v glavo kakor latinska imena metuljev. — — —

Veliko sva že nabrala. Pa se malo odpočijva tu na robu gozda! Gospodar je poskrbel za dobre sedeže, ker je dal posekati tako lepe bukve. In ta krasni razgled po okolici! Že to samo na sebi je nekaj vredno. In ta čisti zrak! To je edino v teh dragih časih, kar ne stane niti vinarja.

Če pa misliš, da bova sedaj brez dela, se motiš. Treba je zapisati, kaj smo danes vse ujeli in kje. Vsak entomolog ima svoj dnevnik, vanj vpisuje metulje, kraj in okolnosti, v katerih jih je dobil, sploh vse, kar utegne biti važno. Bog ve, kako uslugo lahko storiš s tem znanosti, osobito, ako si zasledil kako novo obliko. Ali bi ugovarjal, ako bi tvoje ime vlačili po učenih knjigah in bi postal slaven kar črez noč — he?

Torej, dobro si zapomni, kar si se danes naučil. Prihodnjič pa poskusi sam in — dobro srečo pri metuljem lovu!

Julij Bučar.

108. Legenda o Blejskem jezeru.

V davnih, davnih časih ni bilo na Gorenjskem ne jezera ne gorá ne Save ne Triglava. Do bele Ljubljane pa še dalje doli je bila sama pusta ravnina.

Zato so Blejci poslali najbolj korajžno, brhko in pobožno deklico pred božji prestol prosit, da bi Vsemogočni puščavo izpremenil v rodovitne in lepe kraje. Sv. Peter ji je precej odklenil težka, zlata nebeška vrata in je dejal: »Pa si res korajžna, da se nisi bala popotovati tako daleč. Zelo lepo je pri nas, boš videla, se boš lahko privadila. Igrala se boš med angeli. Kmalu boš domača in rada ostaneš pri nas vekomaj.«

Dekle je zamaknjeno postalo na pragu, ko je slišalo neznano milo petje in prečudno sladko godbo milih angelov. Sveti Peter jo je spremil dalje. Komaj pa so jo angelci zagledali, že so nehali peti in gosti. Vsi so je bili veseli, ker je bila tako zala, ponižna in prijazna. Vsi so ji podajali roke.

Z veliko zamudo sta prišla s sv. Petrom do pred božjega prestola, ki se je lesketal iz zlate megle pod pisano mavrico.

Nebeška lepota in božje veličastvo sta malo Blejko omamila in v svetem strahu je trepetala. Slišala je glas božji: »Nikar se ne boj, nedolžna duša, in povej, kaj bi rada!« Neizrečeno dobrotljivi glas jo je izpodbudil in prosila je za Blejce tako verno zaupljivo, da jo je Bog Oče kar precej uslišal. Samo mignil je angelom in prenesli so kos raja iz nebes na zemljo.

Ali ko so se proti večeru vračali trudni domov, so videli, da so v naglici pozabili Savo Dolinko in Savo Bohinjko doma. Sv. Peter pa je bil že zaklenil duri. Svetnik je bil od večnega prepiha nahoden in je hodil že ob sedmih spat. Bil je tudi že zelo, zelo star, truden in napol gluh. Prestrašeni angeli so milo vzdihovali: »Jezus, Marija! Kaj bo pa zdaj, kaj bo pa zdaj? Oh, oh, kaj poreče jutri Bog Oče?«

V tej hudi stiski so se spomnili korajžne Gorenjke in so lepo prosili, naj jim za božjo voljo pomaga in naj gre prosit samega Jezusa in preljubo Mater božjo. Marija ji je prijazno pokimala in usmiljeni Zveličar je rekel: »Blagor njim, ki živo verujejo in zaupajo! Le potolaži mi angelčke! Naj bo v božjem imenu — do zore bo napaka že popravljena.« Ginjeni so se zahvalili angeli mladi Gorenjki.

Drugo jutro so angeli vstali na vse zgodaj in se naglo umili. Komaj je odzvonilo danove, že so skozi nebeške line zagledali obe Savi in toliko lepote okoli obeh, da so se jokali od samega veselja. Angelske solze so rosile na zemljo: od angelskih solzá se je zlilo Blejsko jezero. Rado Murnik.

109. Žabja svatba.

1. Svatbo žabe so imele,
zbrane iz sosednjih mlak;
jedle, pile so in pele:
rega rega reg, kvak kvak!

2. Skokica nevesta mlada,
ženin bil je Dolgokrak;
rajala oba sta rada:
rega rega reg, kvak kvak!

3. »Živi ženin naš z nevesto!«
glas povzdigne Krakuš svak;
zagrmi jih sto in dve sto:
rega rega reg, kvak kvak!

4. Po večerji zavrté se,
ko je bil že pozen mrak;
vriskajo, da se vse trese:
rega rega reg, kvak-kvak!

5. Raki pa so poslušali:
Kaj ropot pomeni tak?
Tisto noč vso niso spali:
rega rega reg, kvak kvak!

Josip Stritar.

110. Kraljestvo v Čučji mlaki.

Tam za vasjo na nizkem močvirnatem svetu med vitkimi jelšami, ki so mračne in žalostne, tam je velika mlaka, Čučja mlaka, slavno kraljestvo žabjega rodu. Odkar sije solnce in roma po svojih opravkih od vzhoda do zahoda, se še ni zgodilo, da bi usahnila Čučja mlaka. Ko pa so napovedali oblaki solncu vojsko, ga pokrili in potemnili, je lilo po vsem božjem svetu. Čučja mlaka je postala mogočna kakor jezero.

Od pradavnih časov prebiva tam žabji rod. Vaščani celo mislijo, da se je žabji par, ki ga je bil spustil Noe po svetu, naselil v Čučji mlaki, ko so bile upadle vode splošnega potopa. Zakaj nikoli nikjer ni tako lepih in plemenitih žab, kot so žabe v Čučji mlaki. Lepo zelene in pisane so, bolj podolgovate kakor okrogle, prej vitke kakor debele. Miroljuben je ta žabji rod; to se jim vidi na očeh. Pameten in moder pa je le toliko, kolikor imajo možgan v svojih ploščnatih glavah. Poleg teh dobrih lastnosti imajo še druge, še lepše ... Takole zvečer v prvem mraku, ko zemlja sveže zadiše, ko je vse na okrog mirno in tiho, ko se pokažejo prve zvezde, tedaj zadoni iz Čučje mlake Bogu prijeten glas, še samoten in boječ, drugi čilejši, tretji krepkejši, peti, osmi, deseti, vsi povprek. Nastane mogočen trušč, da se zatrese vesoljno žabje kraljestvo.

Koliko je v mlaki žab in žabic, tega ne vé nihče. Njih kralj Veliki Rul se ni nikoli zanimal za število svojih podložnikov, kraljica Rula tudi ne. Največji dostojanstvenik na dvoru, modri Rega, tudi ne. Sploh nihče ne ve, koliko bi utegnilo biti prebivalcev v Čučji mlaki ...

Že od nekdaj stojijo ob Čučji mlaki tri stare jelše z vitkimi debli in s temnozelenim listjem, tri jelše, tri sestrice, ki jim je Bog dal eno zibel, kar pomeni, da so vse tri vzrasle iz enih korenin. Pod tistimi koreninami se nahaja majhna votlina, v tej votlini blatni grad, v tem gradu prestol mogočnega kralja Rula. Nič za to, če pljuskajo vode vanj, vode ga ne podró; nič za to, če je Rul okoren in težak, prestol se ne zašibi pod njim. Trdno je zidan in umetno napravljen kakor vsi kraljevski gradovi.

Rul je kralj, Rul je vladar. Njegov žabji spomin bi znal našteti vse stare prednike nazaj do Noetove barke, sive prednike, ki so kraljevali v Čučji mlaki. Rul je že star, pa še ne

misli na smrt. Krepek in debel je, bradavičast in brkast, vljudnega obnašanja in votlega glasu. Malo govori, še manj misli, debelo gleda in veliko žre. Kakor vsi kralji se tudi on zmeraj praznično oblači in kjerkoli se pokaže, vedó njegove žabe, da je kralj. Kadar zaplava na sprehod, se mu žabe spoštljivo umaknejo in se mú v vodi priklonijo. Postavijo se takorekoč na glavo in mencajo s kraki in govorijo: »Rega, naš kralj Rul!« Rul zadovoljno zagodrnja in splava kraljevsko po svojem kraljestvu. Vse vidi, dela se vsaj, kakor da bi vse videl. Nadzoruje jajca, sodi v pravdah, kadar se sporečejo žabe med seboj, kar se zgodi prav često, četudi je žabji rod prej hladne kakor vroče krvi. Drugih opravkov nima, za prihodnost si ne beli glave.

To breme nosi njegov državnik, modri Rega, star gospod, ki je prišel do veljave edino zaradi svoje modrosti. Zgodilo se je namreč, da so spomladanske vode zanesle v mlako veliko ščuko, ki je hotela požreti vse žabe. Dva dni je razsajala po mlaki in ves žabji trušč je ni mogel pregnati. Žabam je pretil pogin. Tedaj pa je pristopil k Rulu modri Rega in dejal: »Rega, ščuka nas zatre. Rešimo se! Ukaži, da izplavamo na kopno!« Kralj je poslušal in ukazal izplavati na suho. Vse žabe so se zgnetle na bregu, tri dolge dni so čakale. Vode so se odtekle in odnesle požrešno ščuko. Žabji rod je poskakal v mlako, Rega pa je Rul odlikoval. Temu je že davno in Rul je še zmeraj mogočen.

Rul je mogočen, mogočnejša pa je njegova žena, kraljica Rula. Rula je žena, Rula je žaba. Ljubi svojega moža nad vse, zmeraj pazi nanj, zmeraj plava za njim in reglja ...

Iz vsega se vidi, da je Rul pravi kralj, Rula prava kraljica, Čučja mlaka resnično kraljestvo. Življenje v njej teče enolično in brez napredka. Dan je podoben dnevu, noč noči, in žabe živijo lepo. Mušji lov, večerno regljanje, množenje žabjega plemena, to so edini opravki teh blaženih, ki imajo v Čučji mlaki tako krasno kraljestvo.

Anton Novačan.

111. Modri mandarin.

Kitajskemu cesarju se je bil nekoč zameril njegov mandarin. Cesar ga je dal v ječo vreči. Dvorjani pa so imeli mandarina jako radi, ker je bil moder in pameten. Zato prosijo cesarja, da naj mu prizanese. Cesar je bil pripravljen, to storiti, a le

pod tem pogojem, da mu mandarin dobi konja, ki ni belec ne serec ne šarec ne sivec ne vranec ne rjavec, kratko malo, cesar našteje konj, kolikor si jih izmisli.

Dvorjani zmajó z glavami, vendar gredo mandarinu v ječo povedat, kaj mu je storiti, da mu cesar prizanese.

»Velja!« vzklikne modri mandarin, »dobim mu takega konja!«

Cesarja je silno zamikalo, kako mu bo mandarin ugodil, in ukaže, da naj mu vse natanko sporoči. In modri mandarin reče dvorjanom: »Sporočite cesarju, da imam konja že v hlevu, toda ponj mora priti ne v ponedeljek ne v torek ne v sredo ne v četrtek ne v petek ne v soboto ne v nedeljo, ampak katerikoli drugi dan, kadar bo njegovi milosti drago.«

Dvorjani sporoče to cesarju in temu je bil mandarinov odgovor tako všeč, da ga je takoj pomilostil.

Ivan Podgornik.

112. Kranjske muhe so pa hude!

S tako strašno novico so l. 1528. Turki prihlačali s Kranjskega domov v Bosno. To grozno vest so širili po širnem turškem cesarstvu. Kmalu je vedela vsa Turčija od Save do Grškega morja, da so bosenski Turki bežali pred kranjskimi muhami.

Sredi leta 1528. je bila prišla četa Turkov črez Kolpo na Dolenjsko. Razdelili so se na več krdel, ki so se na vse strani razlila. Eno izmed teh je ropalo okrog Turjaka. Ko so Turki tod vse opustošili, se obrnejo črez Dobrépolje in Struge proti Krki.

Ljudstvo je bežalo v tabore in gradove, kamor je odvedlo tudi svoje imetje. Struški kmetje so se zaprli v majhen, a dobro utrjen gradič pod Tabrom. Spravili so v grad vse, kar so mogli. Neki kmetič je pripeljal tudi svoje čebele v grad, ker se je bal, da bi mu Turki sežgali panje. Zamašili so panje in jih zložili v skladnico za grajskim obzidjem.

Turki privihrajo v Struge, povsod moreč in požigajoč. Urno poropajo, kar so bili Stružanci še pustili po hišah, vasi pa požgó. Nato jamejo oblegati grad. Hrabro odbijajo struški kmetje vse napade, vedoč, da branijo sebe, svoje žene in otroke in imetje. Vendar bi se bili morali prej ali slej podati, zakaj Turkov je bilo preveč.

Peti dan je že trajalo obleganje. Turki poskusijo poslednji naval; hiteti so morali, da ne bi prišli Dobrepoljci Stružancem na pomoč. Stružanci se boré s poslednjimi močmi. Črez obzidje mečejo debelo kamenje in hlode, a ko jim tega zmanjka, pridejo na vrsto čebele. Vse panje pomečejo črez zid v najgostejše gruče sovražnikov.

Uspeh je bil sijajen in nepričakovan. Panji so se ob trdih turških glavah razbili. Čebele so se razdražene usipale Turkom v obraz ter so jih grozno opikale. Turki se novega sovražnika niso mogli ubraniti niti z mečem niti s čim drugim. Zaradi tega obrnejo hrbet, popustijo ves plen in se spusté v beg, rešeni Stružanci pa za njimi. Tem so se pridružili še Dobrepoljci in združeni so podili Turke skoz Hinje proti Krki.

Tako so male čebelice premagale Turke in rešile Stružance.

Fran Jaklič.

113. Čebela in muhi.

Sklenili muhi sta leteti v tuje kraje,
s seboj vabili sta čebelo tja leté:
»Papige pravile kramljaje
veliko hvalo daljne te so deželé.«
Vrh tega pa se jima zdelo je žalilno,
da tu, kjer vedno njih je rod,
z gostí ju gonijo povsod.
In pa zakaj — ljudem je sramotilno,
ker čúdi so ledene —
da branijo jim uživati sladčic
z obló̋ženih polic;
izmislili posode so steklene,
a v hišah kmečkih pajke zalotíš strupene.

»O srečno pot!« čebela je odgovorila,
»že od nekdaj
je meni prav prijeten tale kraj!
Za satje sem si vseh ljubezen pridobila,
saj ljubi kmet me in gospod.
A ve letíte,
kamor želite!
A pomnita si to povsod:

Ker sta brez prida, nimata — bodita trezni —
ne spoštovanja ne ljubezni,
a pajki bodo jedva boljši vam
i tam.«

*

Kdor kdaj se trudil v prid je očetnjavi,
potem je zlahka ne ostavi,
a kdor živi brez prida, kdor je len domá,
temù dežela tuja vselej prav ugaja:
tam tujec je, nihče ga ne pozná,
lenobe grde nihče mu ne graja.

Po Ivanu A. Krilovu — Ivan Vesel.

114. Hrošči kot roparji.

Kar so zveri med sesavci, to so hrošči brzci med žuželkami. Vsakdo gotovo pozna onega palec debelega temnobarvnega, zlato se svetečega hrošča z jajčasto zaokroženim telesom, ki ga je videti poleti po polju, pa tudi po cestah ob robu njiv, kako teka brzo sem in tja, ne meneč se za razne zapreke, ki jih mora prekoračiti na svojem potu. Bakreni krešič je to, eden izmed največjih zastopnikov iz rodu brzcev.

Navadni plen krešičev so vsakovrstni ogrci, manjši hrošči in gosenice. Pa tudi na gliste se spravijo večji brzci brez strahu. Odlični francoski poznavalec žuželk Fabre popisuje boj krešičev z glisto. Komaj zaslutijo mastnega črva, planejo nanj in se ga oklenejo s svojimi čeljustnimi kleščami. Najsi se glista še tako brani in izločuje sliz, brzci ne izpuste, kjer so se zagrizli. Glista, ki je seveda mnogo močnejša, se otepava, zvija in valja po prahu s svojimi napadalci vred. Hrošči si pri tem svoj lepi suknjič popolnoma pomažejo, vsi so pražni in blatni, a ne popuste, temveč vedno krepkeje stiskajo svoje klešče. Naposled se posreči pregrizniti debelo kožo in mišičje gliste. Iz rane se ulije temnordeča kri, ki jo hrošči s slastjo vsrkavajo. Prej napeto glistino telo splahne po izstopu telesnih sokov ter izgubi vso gibčnost. Nemoteni ga sedaj hrošči parajo s svojimi kleščami in ga razdele na kosce; prične se pojedina. Hrošči se pri njej ne vedó posebno dostojno: ne razrežejo si svoje porcije na majhne koščeke niti ne požvečijo hrane, nego se davijo in

požirajo velikanske kose, slično, kakor vidimo žreti hijene v zverinjakih.

Posebno divji ropar je brzec moškatnik. Tega hrošča nahajamo po drevju, kjer živahno teka po deblu in vejah gori in doli. Moškatnik je neizprosen sovražnik gosenic; čim večja in mastnejša je, s tem večjo odločnostjo se navali nanjo. Gosenica se sicer zvija in pušča strupene soke, toda moškatnik ne izpusti, kar je zagrabil s svojimi kleščami. Vendar včasi naskok na večje gosenice izpodleti; če se moškatnik ne vrže dovolj naglo na gosenico in ta zasluti hrošča, še preden jo je prijel, tedaj se gosenica skrči in pritegne zadnji del telesa k sebi ter ga bliskoma krepko iztegne proti neprijatelju; dá mu pravo brco, da odleti nazaj. Pa tudi ko je moškatnik že zapičil svoje čeljusti v mehko meso gosenice, še vendar ni popolnoma gotov svojega plena. Gosenica se kaj rada zakota s hroščem vred raz drevo na tla in šele tu se posreči hrošču, ako ni med padcem izpustil svojega plena, da po daljšem rvanju premaga »zmaja« in ga ugonobi. Nato ga začne žvečiti kos za kosom; a ko je odkosil, si ne privošči niti najmanjšega počitka, temveč hajd zopet na lov!

Tudi moškatnikova ličinka že lovi gosenice in jih izjeda. Radi teh svojih navad je moškatnik jako koristen hrošč, ki mnogo pripomore, da gosenice preveč ne oškodujejo drevja.

Boris Zarnik.

115. Človeški udje se upró.

Rimski konzul Menenij Agripa je povedal nekoč tole priliko:

Svoje dni so se vsi udje človeškega telesa naveličali služiti želodcu. Upro se mu, rekoč: »Čemu bi mi težko delali, on pa naj bi brez dela sladko užival?« In nogi nista hoteli več nositi, roki ne delati, zobje ne gristi, tudi nos se je vihal in se branil vohati. »Saj smo vsi udje enaki,« so dejali, »vsi bomo uživali in enako veselo živeli«.

Prvi dan svoje nepokorščine so še prav dobro izhajali, bili so čvrsti in dobre volje. Drugi dan že začno slabeti, tretji dan omagovati, četrti dan pa so bili tako oslabeli, da se niso mogli več ganiti, in peti dan je bilo upornikom umreti.

Tedaj se oglasi glava, rekoč: »Prevzetni puntarji, sedaj vidite, kam ste prišli! Želodcu niste hoteli dajati, kar mu gre,

pa tudi on vam nima dati moči, katere potrebujete. Vi mu nočete pomagati, zato vam tudi on ne more pomagati.« — »Res je tako,« potrdijo vsi udje, »prav ima želodec, da nas k delu priganja.« In voljno prime vsak za svoj posel, vsi dajejo radi, kar želodec terja. V kratkem so vsi udje okrevali in postali zopet močni.

Tako se godi v vsaki državi. Treba je delavcev, pa tudi vladavcev v njej. Državljani plačujejo davke, gosposka jim daje pa moč in skrbi za red.

Anton Martin Slomšek.

116. Skrb in Smrt.

Sveti Peter in Pavel sta se napotila po svetu, da bi videla, kje je darežljivost in gostoljubnost, kje lakomnost in neusmiljeno srce.

Vsa trudna od dolgega pota in slabega vremena, vrhu tega pa še lačna in žejna prideta na večer v mesto in iščeta prenočišča, da bi se odpočila in dobila kak grižljaj za lačni želodec. Siromašna popotnika trkata od hiše do hiše pri bogatinih kakor pri revežih, da bi dobila kaj vbogajme, ali sreča jima je bila nemila in vsa skrb zaman. Zeló spehana stojita že pred zadnjo hišo, ki je bila po zunanji podobi videti najbolj revna in siromašna v vsem mestu. Streha ji je bila vsa razdrta in jedva bi si človek mislil, da biva tu živa duša.

Peter stopi na dvorišče in potrka na vrata. Hitro se prikaže iz hiše stara, slabo oblečena žena in ga vpraša, kaj bi rad.

»Če Boga poznaš in moliš,« pravi Peter, »privošči nama, žena, kak kotiček v svoji hiši, da se odpočijeva od dolgega pota in bova vsaj pod streho, ker je tako slabo, neprijetno vreme; doslej naju ni hotel nihče vzeti pod streho.« — »Tako je, tako,« odvrne starka; »siromaka dandanes vsak izpod strehe tira, četudi bi ga videl v največji potrebi in sili. Stopita le noter! Kar imam, to vama rada dam; česar pa uboga sirota nimam, tega vam tudi dati ne morem.«

»Midva sva popolnoma zadovoljna,« reče Pavel, »ker vidiva tvoje pošteno in usmiljeno srce. Kaj nama je tudi več treba?«

Odložita tedaj svoji torbici v kot hiše. Zdaj reče Peter ženi: »No, povej nama, dobra žena, kako ti je ime, da te lahko pokličeva po imenu.«

»S k r b me imenujejo,« odgovori starka in pristavi resno: »Kako bi vama rada postregla! Da bi suhega kruha ne grizla, dala bi vama kaj rada kako hruško za prigrizek. Ali moja hruška, dasi je zeló rodovitna in polna, nima na sebi niti ene zrele hruške; zakaj to, kar dozori, ljudje hitro pokradejo.«

Nebeška popotnika pojesta nekaj suhega kruha, se napijeta mrzle vode ter se uležeta spat. Zjutraj na vse zgodaj vstaneta in se pripravita na daljnjo pot. Preden pa odideta, vpraša Peter starko, s čim bi naj obdarovala njeno dobroto in gostoljubnost; naj jima razodene katero svojih najsrčnejših želj, izpolnila ji jo bosta. Kakor vsakdo, ki malo ima, pa veliko želi, tako je bila tudi ta dobra mamica zdaj vsa zmedena, da ni vedela, kaj bi rekla. Naposled vendar pravi: »Želim, da moja hruška zgrabi vsakega, kdor nanjo spleza, da bi kradel sadje, in ga drži tako dolgo, dokler jaz ne pridem in mu ne dovolim, da zleze z nje.«

Popotnika pokimata na to čudno željo nehoté z glavo in odideta svojo pot.

Drugo jutro gre starka ven, da bi pogledala svoje polje in setev. To opazivši, se spravi neki tat hitro na hruško, da bi pobral, kar je bilo zrelega. Ali oh žalosti in nesreče! Veje ga zgrabijo in držé, da ne more nikamor, ne gori ne doli. Na strašno vpitje pritekó sosedje, da bi mu pomagali s hruške; splezajo tedaj nanjo, pa oj čuda, tudi oni ne morejo s hruške. Zató si ne upa nihče več na drevo, ampak vsi se čudijo in strmé čakajo, kaj bode.

Zdaj pride starka s polja domov. Lahko si mislimo, kako je bila vesela, ko je videla, kako se ji je izpolnila želja, da je tat ugrabljen obvisel na vejah. Na njeno besedo izpusté veje tatú, in ko ga dobro ošteje in posvari, ga izpusti tudi ona. Odslej ni bilo nikogar več na hruško.

Ne dolgo potém pride k njej stara žena — S m r t. Starka jo počaka in sprejme brez strahú. Nad tem se začudi Smrt in reče starki: »Ti si me tako mirno sprejela, a drugi ljudje se me zeló bojé.« — »Zakaj bi se te bala?« odgovori Skrb. »Dosti imam tega nehvaležnega sveta; pač si mi že dobro došla!« — »Prav, starka,« reče nato Smrt, »hajdi tedaj z menoj!« — »Rada pojdem s teboj,« pravi zopet Skrb, »toda izpolni mi poprej eno željo! Rada bi namreč okusila še enkrat svoje hruške, ki so mi bile edino blago.« — »Ako ne želiš nič drugega, starka,

pojdi drage volje po nje!« — »Oh, kako sem stara in slaba! Kako bi zlezla na drevo? Sosedje pa so neprijazni ljudje. Ali ne bi hotela ti tako dobra biti, da zlezeš na drevo in mi prineseš hruško?«

Smrt se dá pregovoriti in spleza hitro na drevo; ali ne more več doli. Starka je bila kaj vesela, da je Smrt tako prekanila, in jo pusti nekoliko dni na hruški. Te dni ni nihče na svetu umrl. Naposled izpusti starka Smrt, ker ji je obljubila, da ne pride nikoli več po njo.

In tako vam potuje Smrt križem sveta. Tudi dandanes še ruši in kolje staro in mlado, Skrbi ubiti ali s sveta spraviti pa le ne more. Hrvatska nar. prip. — Janez Božič.

117. Skrb in Smrt.

Sveti Peter in tovariš Pavel
sta nekoč po svetu potovala.
Rada srca bi ljudi poznala,
kdo v resnici Bogu zvesto služi,
kdo se z vragom bogokletnim druži,
kdo ljubezen bratsko v delih kaže,
kdo sovraži brate in jim laže.

Neki dan sta mnogo ur hodila,
sreča ni ju spremljevala mila.
Trkala sta tu in tam na vrata,
toda roka borna in bogata
dar najmanjši jima je odrekla
in še psovka mnoga ju zapekla.
Prišla sta na kraj vasi potrta,
kar zazreta kočo sredi vrta,
kočo nizko, svečo v njej brlečo.
»Pojdiva še tja na slepo srečo!
Rajši dá, kdor sam veliko nïma«,
reče Pavel, Peter mu prikima.

Stara žena v majhnem domu sama
z milim glasom vpraša: »Kaj je z vama?«
Reče Peter in za njim tovariš:
»Prosiva te, da namà podariš

malo kruha in — če je mogoče —
rada spala bi pod streho koče.«
In nasmehne starka se prijazna:
»Borna je, a ne docela prazna
moja shramba. O, le tu bodita,
odteščajta se in prenočita!
Kakor vidim, nista od gospode
in sta kruha vajena in vode.«

Izpijéta vode vrč na dušek.
H kruhu žena priloži še hrušek.
Dvoje rjuh iz stare skrinje vzame
in pogrne po otepih slame.
»Zdaj pa, kadar hočeta, zaspita
in se zdrava jutri prebudita!
Boljše je na slami kot na klopi«,
reče žena, v čumnato prestopi.

Vzdramita se potnika zarana,
zadovoljna, s spanjem pokrepčana.
»Bog ti plačaj stokrat, žena mila,
kar si nama dobrega storila!«
Peter pravi, Pavel pa pristavi:
»Rad govoril bi o tvoji slavi,
pa ime mi tvoje ni poznano.«
»Skrb se zovem,« starka de udano,
»Skrb mi stari pravijo in mladi,
ali vsi me gledajo neradi.«
»In še nekaj,« Pavel reče ženi,
»kaj od naju hočeš, razodeni,
da ti dava za dobroto tvojo!«
»Kaj mi dajta za dobroto mojo?
Tu je treba resnega preudarka.
Vem, že vem,« na glas zakliče starka.
»Lepa hruška mi stoji na vrti,
stara, pomni jo že rod četrti,
toda, kar od nje samó ne pade,
to mi lačna sodrga pokrade.
Kdo bi vedno se bentil in jezal!
Ah, storita: kdor bi nanjo splezal,
naj ga veje zgrabijo nenadno,

da ne bo na zemljo stopil hladno,
dokler sama jaz mu dol ne rečem!
To storita, drugega nič nečem.«
»Dobro! Zgodi se, kar si želela!«
potnika ji rečeta vesela.
Žena roke mane dobre volje,
onadva pa kreneta črez polje.

Dobra ura mine, kar zasliši
Skrb suhotna velik krik ob hiši.
Na dvorišče stopi in zagleda
vrhu hruške mladega soseda.
Vpije, zvija se, okrog premeta,
vedno huje v veje se zapleta.
Pod drevesom ljudstvo radovedno
gnete se in roga mu poredno.
Eden bi ga rešil rad pokore,
spleza gor, a sam več dol ne more.
»Zdaj poglejte,« ljudstvu Skrb zakliče,
»zdaj ste lahko božje kazni priče;
lahko veste, da ne sme se krasti.
A bodite tudi še oblasti
moje priče! Precej dol stopita,
hruško v miru mi poslej pustita!«
Kot bi trenil, ne boječ se padca,
skočita na tla, zbežita mladca.
Stegnejo se spet na hruški veje,
Skrbi pa se samo sebi smeje.

Leto mine. Kar na vrata koče
Smrt potrka. Bleda Skrb zastoče.
»Kaj si pome prišla?« jo pobara.
Smrt odvrne: »Dosti si že stara.
Mnogo mlajših moja kosa jemlje.
Le nastopi pot vesoljne zemlje!«
Skrb uda se: »Precej pojdem s tabo.
Vem, da nisem za nobeno rabo.
Eno prošnjo mi samo usliši,
preden dam na vek slovo tej hiši.
Hruška zunaj mi stoji visoka,
ne doseže sadja moja roka.

Ni mi nanjo splezati mogoče,
vendar se mi ene hruške hoče.
Ti si gibka, lahko splezaš nanjo
in natrgaš hrušek polno canjo.
Ni veliko, kar želim, ah, stori
to dobroto, potlej me umori!«
»O zakaj ne!« reče žena bela,
»ne nalagaš težkega mi dela.
Pojdi hitro le z menoj do tjakaj
in pod hruško me lepó počakaj!«

Ročno Smrt na strmo deblo spleza,
že po hruškah svoje roke steza,
kar jo veje zgrabijo z vso silo,
da se zdrzne, da zakliče milo:
»Žena, žena, na pomoč priskoči!
Sama si ne morem nič pomoči!«
Tiho se ji muza Skrb od spodaj:
»Prav ti je, zdaj trdo lubje glodaj!
Kaj si pome prišla brez vabila!
Kar iskala, to si iztaknila!«
Smrt pa dalje prosi: »Ne zameri!
Čuj, obljubim ti pri svoji veri,
da nikoli več ne pridem póte,
ako rešiš me iz te zamote.«
»Bodi,« reče Skrb na te besede,
»rada rešim te iz sitne zmede.
Stopi dol in beži v druge dome,
a nikoli več ne pridi póme!«
S hruške skoči Smrt, hrbet obrne,
zadovoljna Skrb se v kočo vrne.

Od takrat se nihče med zemljani
Smrti, večni potnici, ne vbrani.
Ne premoti je noben izgovor
ne mladost ne čast ne zláta tovor.
Z naše zemlje le skrbi ne spravi,
skrb še zdaj je vsem ljudem na glavi.

Anton Medved.

118. O rokovnjačih.

Rokovnjači so bile roparske čete. Nazivali so jih na raznih krajih različno. Najbolj znana imena so: rokovnjáč, rokomávh, rokomávs in rokóvnik. Drugod, zlasti po Notranjskem, so strašili pod imenom »plajšarji« ali »plajšúrji«. Tako so jih imenovali radi širokih, temnih, črez kolena segajočih plaščev, ki so iih nosili.

Rokovnjači so imeli dobro urejeno zadrugo, rekel bi, državo v državi. Na čelu vsem je stal »papež«, ki je imel neomejeno oblast nad življenjem in smrtjo svojih podložnikov. V družbo so sprejemali moške in ženske vseh stanov. Pri njih so se stekali vojaški beguni, ubegli jetniki, tatovi in roparji, sploh izvržki človeštva. Ti so vstopili takoj v rokovnjaški krog, ker so bili že itak zreli za vse zločine. Oprezneje pa so ravnali ž onimi, katere so sami skrivoma vsilili médse. Take je prevzel eden izmed pravih rokovnjačev v svojo »šolo«. S podkupovanjem in prilizovanjem mu je moril vest in ga zapeljeval v ta ali oni zločin. To se je ponavljalo tako dolgo, da je ubogo žrtev jela zasledovati pravica in sta ji bili odprti le dve poti: ali ječa ali beg. Sedaj mu je ponudil »učitelj« svoje zavetje. Kdor ga je slušal, je dovršil rokovnjaško »izkušnjo« in je kmalu uvidel, kam je zabredel. Moral se je predstaviti »papežu« in je dobil posebno rokovnjaško ime. Poslej je mogel voliti le še dvoje: smrt ali roparsko življenje. Kajti rokovnjač ni smel več izstopiti iz tajne družbe. Ako se je zvedelo, da hoče dati tovarišem slovo, so hitro poskrbeli, da se je na glavarjevo povelje poslovil tudi od sveta.

Rokovnjači so imeli svoje pristaše tudi v mestih, trgih in vaseh. Take službe so jim opravljali denarja pohlepni berači in posli, včasi celò hišni posestniki, kmetje in krčmarji, čestokrat uradni sluge sami. Imeli so nalogo poizvedovati, kaj ljudje o društvu govoré, kje preti nevarnost in kje bi se moglo kaj vzeti. Vse to so poročali v glavno gnezdo. Pri ponočnih tatvinah in ropih so bili tovarišem vodniki v najskrivnejše kraje. Zato se ni čuditi, da so praznoverni ljudje vsled te vsevednosti in drznosti bili prepričani, da so rokovnjači čarodejniki, ki se znajo narediti nevidne.

Način, kako so rokovnjači prosili, je bil jako drzovit. V svójih nazorih so bili pravi komunisti — ljudje, ki menijo, da ima vsakdo pravico do vsakega imetja. Rokovnjač je stopil v

hišo z veliko gorjačo v roki. Zaloputnil je za seboj vežna ali sobna vrata in se vstopil pred nje. Potem je potrkal s palico ob tla — to je bila prošnja — in je molčal kakor mutec. Gospodar ali gospodinja sta morala takoj vprašati, česa danes najbolj želi. Kar je zahteval, je moral dobiti, sicer se domačim ni godilo dobro. Ljudje, kateri rokovnjaških običajev niso dovolj poznali, so seveda na ta tihi poziv prosjakov molčali in čakali prošnje. A rokovnjač še ni črhnil besedice, temveč je srepo pogledoval okrog sebe. Ako le še nič ni pomagalo, se je sirovo zadrl: »Dedec, daj!« ali: »Baba, daj!« Če se je kdo opravičeval, češ, da sam nima ničesar, mu je prosjak zagrozil: »Vem, da imaš; zato moraš dati meni, ki nimam. Jaz imam isto pravico živeti kakor ti!«

Previden človek se pač ni dalje upiral, videč, da se z volom ni zdravo bosti. Kdor se pa je le še obotavljal, je takoj občutil težo rokovnjaške gorjače. Ubežati ni mogel, ker so bila vrata zastavljena, klicati na pomoč pa ni smel. Rad ali nerad je moral dati lopovu, kar je imel. Ako pa rokovnjač ni dobil tega, kar je zahteval, je pometal vse drugo po kotih, razbijal in preklinjal, dokler mu ni prišla prava reč v roke. Največkrat so terjali živila, n. pr. moko, svinjsko meso, klobase, maslo, slanino, pa tudi obleko.

Marsikomu bi se čudno zdelo, zakaj si ljudje niso iskali pomoči pri sodišču. Da bi bili smeli tožiti roparje, tožili bi jih nedvomno. Toda bilo je silno nevarno. Kdor se je drznil ovaditi rokovnjača, je videl včasi še isti dan svoje poslopje v plamenu ali pa mu je odpeljala ponoči »nevidna roka« konja ali govedo ali par prašičev iz hleva. Kdo bi se bil stavil v toliko nevarnost? Vsak je volil rajši manjše zlo.

Kmet iz Podgorja pri Kamniku je nekdaj tožil takega predrznega lopova. Nekoliko dni in noči so mu potem orožniki stražili hišo. Ker dolgo ni bilo slutiti nobene nevarnosti, je stala straža le še ponoči. A kaj se zgodi? Lepega dne pripelje neznan človek s konjem voz skozi vas. Pred dotično hišo se ustavi, a v istem hipu planejo iz bližnjega gozda tovariši, obkolijo hišo, drugi vdero vanjo in v kratkem znosijo vso hrano na voz. Ker pa voz ni bil še poln, naložé še nekaj stolov in klopi. Ko so končali svoj posel, so izginili kakor senca.

Vse to se je vršilo pred očmi gospodarja in gospodinje. Molče sta morala gledati, kako so jima iznašali imovino. Nihče

se ni smel ganiti z mesta niti zakričati, sicer bi bilo po njem. Preden so se sosedje zavedeli, ni bilo po tatovih ne duha ne sluha. In kaj bi bilo pomagalo, ako bi se jim bili kmetje ustavili? Vnel bi se bil boj, nekaj kmetov bi bilo obležalo na mestu. In prej ali slej bi se bili pokazali rdeči petelini nad njih strehami.

Rokovnjači so imeli tudi svoje skupščine ali zbore. Vršili so se le ponoči v zelo oddaljenih gozdih. Tam so se shajali navadno vsi udje, tudi oni, ki so kot berači ali posestniki bivali med ljudmi. Ženske se redoma niso smele udeleževati teh zborovanj, le »papežinji« in najhujšim razbojnicam je bil dovoljen pristop. Posedli so okrog velike grmade nekako po roparski starosti in so pušili tobak. Častno mesto sta imela »papež« in »papežinja«. Roparji so po vrsti pripovedovali, kod so hodili, kaj so dobrega storili za družbo, kako ljudje o njih sodijo, kje je največ nevarnosti in kje bi se moglo v kratkem največ pridobiti. Slednjič je vodja nekatere pohvalil, druge pa pokaral.

Kdor se brez tehtnega vzroka zbora ni udeležil, je bil proglašen za beguna in tovariši so mu pri prvi priliki pomagali na oni svet. Toliko srca so pa vendar imeli ti divjaki, da so radi uslišali zadnjo prošnjo na smrt obsojenega tovariša. Ako je obsojenec prosil duhovne pomoči, je odšel eden ponoči po bližnjega duhovnika. Cerkovnik ni smel z njim, zvonilo se ni nič in duhovnik je moral vsaj toliko časa imeti zavezane oči, da ga je privedel spremljevalec v divjo goščo. Komaj je prejel skesani tolovaj svete zakramente, se je obsodba izvršila. Duhovniku pa so zopet zavezali oči in ga v družbi enega izmed tovarišev poslali nazaj.

Po končanem shodu se je vse križem razlegalo: »Halo, na finfranje!« (V rokovnjaškem jeziku pomeni to: veselico.) Rokovnjačice, ki so bile med zborovanjem z otroki oddaljene, so zdaj nanosile skupaj vsakovrstnih jedi in pijač ter pripravile velik obed. Najbolj priljubljena pijača je bila »pálenka« (žganje). Med gostijo so rokovnjači prepevali pesmi v svojem jeziku in z vsem svetom brili norce. Po končanem »múfanju« (obedu) je dajal »papež« ženam razne ukaze, n. pr.: »Vahka, volhaj feškát!« (Mati, pojdi prosit!) ali: »Kéta, volhaj fosat špelúcmanov in pérnic!« (Starka, pojdi krast jabolk in hrušk!) ali: »Dérnica, prakaj galínko in vnemaj šmólcovne!« (Dekle, ujemi kokoš in vzemi masla!)

Po končani veselici so se razšli na razne kraje izvrševat svoje naklepe in ukaze.

Rokovnjači so bili razširjeni po Kranjskem, Primorskem, Furlanskem, Koroškem, južnem Štajerskem ter po Hrvatskem. Ker se hudodelstvo vedno boji svetlobe in človeške družbe, zato so jim bili veliki gozdi in temne goščave najljubša prebivališča in zavetja. Pripravnejših krajev za ta namen pa na Kranjskem ni bilo treba iskati drugje kakor v Kamniških planinah. Tam se v dolgi Bistriški dolini širijo velikanske gošče od Stranj, eno uro nad Kamnikom, tja do vrha planin in na štajerski strani do Solčave in še dalje. V tej samoti so divjine, kamor v prejšnjih časih, ko še niso tako skrbno čuvali gozdov, več desetletij ni stopila poštena človeška noga. Tu, kjer so se zarejale le divje zveri, se je pajdašil z zverjadjo rokovnjaški rod. Ni čuda, da se je tudi sam popolnoma pozveril. Saj mladi zarod ni čul drugega ko tuljenje divjih gozdnih prebivalcev ter sirove pogovore starih roparjev. Kdor pa je pozneje zabredel v to družbo, je bil že davno zamoril svojo vest in vsa blaga čuvstva svojega srca.

Ni ga bilo tržnega dne v Kamniku, v Kranju ali drugje v okolici, da bi rokovnjačev ne bilo zraven. Možje so mešetarili, zraven dobro služili in, kadar je nanesla prilika, kradli, potem pa ob tujih troških dobro jedli in pili. Ženske pa so imele po ciganski navadi mnogo opravka pri vseh stojnicah in prodajalnicah. Veliko so povpraševale po tem in onem, še več pregledovale in prebirale, največ pa kradle. Glavni način njih tatvine je bilo odrezovanje žepov. Kjer je bila gneča največja, tam se je vrinilo nekaj takih žensk, ki so v zmedi marljivo izvrševale svoj tatinski posel.

Veliko opravila so si dajali rokovnjači tudi na božjih potih in pri cerkvenih shodih. Šmarna gora, Skaručina, Velesovo, Limbarska gora, Sv. Primož nad Kamnikom, Nova Štifta pri Gornjem gradu, Petrovče in drugi taki kraji so ob slovesnih praznikih kar mrgoleli samih rokovnjačev.

Vlada je imela črez glavo opravila z vnanjimi sovražniki in se ni mogla baviti s temi zakotniki. Zlasti kmetje so največ trpeli pod rokovnjaško nadlogo. Hudi razpori med rokovnjači samimi so pospešili njih konec. Medsebojna zavist je povzročila, da so drug drugega izročevali pravici v roko. Ob novem letu 1854. je bilo rokovnjaštvo v slovenskih deželah domala

poraženo. Kar je bilo še krepkih mož med njimi, so jih uvrstili
v vojake, druge so potaknili po ječah in prisilnicah. Nekateri 160
so pobegnili na Hrvatsko in Ogrsko, da bi tam nadaljevali
svoje rokodelstvo. Toda stroga pravica jim je bila kmalu za
petami. Nekaj nepoboljšljivih razbojnikov so poobesili in po-
strelili, drugim pa so prisodili dosmrtni zapor.

Josip Benkovič.

119. Zakaj ni vode na Krasu.

1. V naravi pihljal je večerni veter
in legala noč je na zemljo in vas.
Tedaj sta prispela Kristus in Peter
vsa trudna od dolgega pota na Kras.

2. Brž Peter potrka na duri prve
in v veži ponižno vpraša moža:
»Imate li, oče, kaj strehe in mrve,
da bi prenočila pri vas midva?«

3. Pogleda ju kmet in malo premisli,
potem pa reče: »Kar morem, to dam.
Lahkó odideta spat na svisli,
a ozek celò za družino je hram.«

4. Na klin zadovoljen torbo obesi
in s Kristusom Peter odide spat.
Zatisneta kmalu na mrvi očesi
in v sen se oba zamakneta zlat.

5. Tedaj gospodar nju torbo sname
in gnjat čudeč se izvleče iz nje.
Neznana slast vso družino objame
in kmetu željá utriplje srce.

6. Poišče leseno tnalce na cesti,
potisne ga v Petrovo torbo, meneč:
»Saj potnika gnjati ne smeta jesti,
sicer sta žejna na potu preveč.«

7. Ne vzide na nebu še jutrnja zarja,
na mrvi zbudita neznanca se že.
Presrčno zahvalita gospodarja
in Peter spet vrže torbo na sé.

8. Med potjo ob drevju pa Kristusu reče:
»Poglej tu v studencu vodico hladnó!
Jaz dolgo že v torbi prenašam pleče;
počakajva tu in pojejva meso!«

9. In Peter sede na sočnato travo
pod senco vrbovih rosnih peres.
Čudeč se in jezen zamaje z glavo,
iz torbe popotne privleče — les.

10. »Nesrečni tat,« nejevoljen zakliče,
»kaznuj ga, Gospod, in vse sósede z njim!«
Odvrne Kristus: »Kar kazni se tiče,
naloži jo ti in jaz jo zvršim.«

11. Premišlja Peter nekoliko časa,
Gospoda mogočnega prosi tako:
»Vsa voda naj hkratu izgine s Krasa,
da žejo trpé, ki so jedli meso!«

12. Usahne studenec ob njem pri tej priči,
potegne črez brda veter sušeč;
ne dajejo vrelcev ne doli ne griči. —
Od takrat na Krasu ni vode več.

Anton Medved.

120. Učeni sin.

Kmetiški sin je bil prišel iz mesta, kjer je hodil v šolo, domov k očetu na počitnice. Bila je baš košnja. Družina je spravljala seno in bi ga bila rada še tistega dne spraviia v skedenj. Oče reče sinu, ki je, roke križem držeč, stal in gledal delavce: »Vzemi grablje in pomagaj nam grabiti!«

Toda sinku se ni hotelo delati. »Učil sem se znanosti,« odvrne, »vse kmetiške besede sem pozabil. Kaj je to: grablje?« Nato odide po senožeti in stopi slučajno grabljam na zobe. Grabljišče švigne kvišku in ga udari po glavi. Deček se hitro prime za čelo in vzklikne: »Vražje grablje! Kdo pa jih je vrgel tako nerodno semkaj?« Oče se nasmehne in reče: »To mi je pa všeč, da se ti je tako hitro vrnil spomin.«

* Po Levu Nik. Tolstem — Josip Wester.

121. Barčica.

1. Plavaj, plavaj, barčica srebrna,
po zelenem morju!
Ej, na barčici sedijo fantje,
trije fantje mladi.

2. Trije fantje pojejo mi pesem,
pesmico prelepo:
»Plavaj, plavaj, barčica srebrna,
po zelenem morju!

3. Tam za morjem, za zelenim morjem,
tam so zlata polja,
pa za polji, za poljanami
nam šumé lesovi.

4. Trije fantje, trije fantje mladi
nimamo domovja
ne družine, pa domovje naše
zdaj bo onkraj morja . . .«

Oton Župančič.

122. Palček in orel.

Ptiči so hoteli imeti kralja in so sklenili, da naj bo tisti njih kralj, ki vzleti v največjo višavo. Vsi ptiči se vzdignejo in tudi palček je mislil, da ne sme zaostati. Ali revče je dobro vedelo, da se v letanju ne more meriti z drugimi ptiči; zato je poskusil z zvijačo priti do najvišje časti.

Moj palček, ne bodi len, smukne pod letečega štrka in se skrije med perje, česar pa štrk še zapazil ni. Ptiči leté in leté vse više in više, ali sčasoma opešajo drug za drugim; nazadnje se samo še orel in štrk zibljeta v zraku. Naposled jame tudi štrk pešati. Zdajci pa mu stržek izleti izpod perja in se drzne meriti z orlom. In glej, orel res omaguje, palček ga premaga in hoče biti kralj. Toda ptiči, zvedevši njegovo prevaro, so ga hoteli ubiti in bi ga tudi bili, da se jim ni o pravem času izmuznil in skril v mišjo luknjo.

V njegovo sramoto pa so mu zdeli ime kraljiček, kakor ga tudi imenujejo pri nas semtertja.

Fran Erjavec.

123. Sanje vrh Triglava.

V senenem kupu planšarske koče sloneč sem dremal. Krilati sluge dobrotljivega spanca so me dvignili in nesli urno na vrh Triglava. Kar se na zapadu dvigne oster vrtinec, pripodi gosto meglo iz globoke Trente in iz te megle se izmota in skoči na Triglav profesor Fran Erjavec iz Zagreba. Hrvatska surka mu je bila rosna od megle in običajna popotna torbica polna. Radostno sem objel ljubega prijatelja. Erjavec pa sede in prične odvezovati jermenje na torbici, da mi pokaže redke polžke in žužke, ki jih je bil te dni iztaknil v Triglavskem pogorju.

A ni prišel do tega. Po grebenu od Malega Triglava priskačejo divji kozel, srnjak in planinski zajec. Srnjak in kozel poklekneta s sprednjimi nogami pred Erjavca, sredi med njima se zajec postavi na zadnje noge, si natakne velike naočnike pred izbuljene oči in razgrne s prednjima nogama krasno pisan list. Potlej se globoko prikloni in čita z lista z jasnim zajčjim glasom: »Slavni pisatelj Erjavec! Pusti žuželke in polže in drugo nizko golazen! Opiši rajši, kako mi, plemenita živad, prebivamo na teh planinah v božjem miru med seboj in nikomur na kvar. Izprosi pri Bogu in pri ljudeh, da nam bodo milostni tisti poklicani in nepoklicani lovci, ki nas hodijo morit, in obvaruj nas, da ne bo uničen naš nedolžni rod!«

Zajec poda prečitano polo Erjavcu in se zopet globoko prikloni. Divji kozel in srnjak kimajoč pomigneta z rožički.

Tedaj sem spoznal, da ima Erjavec dobro srce. Sočutno je pogladil kozlu ruso brado, počohal srnjaka med rožički, pobožal zajčeva uhlja in odgovoril: »Hvalim vas na prirejeni poslavitvi, katere še nisem zaslužil. Prišel sem pa baš zato v vaše planine, da proučim vaše šege in družabne razmere. Opisal bom vaše trpljenje in bom iskreno vesel, ako po svojih skromnih močeh kaj pripomorem, da vas človek ne bo toliko preganjal kakor doslej.«

Zajec je poskočil od veselja in zaklical: »To bo lepo! Tudi v Bohinju že vemo, da pišete tako zanimivo kakor nihče drug. Hudi medved, naš stari morilec, nas ne bo več zalezoval. Vodil nas bo od paše do paše, in kadar bomo polegli okoli njega, bo vzel iz torbe knjige Družbe svetega Mohorja in nam bo čital, kar ste vi pisali o nas. To bomo poslušali! To bo veselje!«

Pri tej priliki se pa zajec tako nespodobno prekopicne, da me dirne z zadnjo nogo ob nos . . . A to ni bila zajčja noga, ampak bilka suhe trave; to ni bilo na Triglavu, ampak na planini pod njim; in pod nosom me ni pošegetal zajec, ampak, ko se predramim v svojem senenem kupu, stoji pred menoj pravcati živi — Fran Erjavec. Janez Mencinger.

124. Znamenja dežja.

1. Gospod in sveti Peter sta
na pot o hudi suši šla;
sijálo solnce zlo je vroče,
ker dolgo ni biló že moče.

2. Močnó pripeka solnčni žar,
da kar sopiha živa stvar,
ljudem pot s čela s curkom teče
in vse se od sparine peče.

3. Prileten mož ju sreča zdaj.
»Al' vroče, oče, vam je kaj?«
mu Peter dé, a starček pravi:
»O vroče, vroče!« ter pristavi:

4. »Zarés vročina huda je,
pa menim, kmalu dež pojdè,
ker davi zgodaj videl lesti
sem polža črnega na cesti.«

5. Gospod pa mu nato veli:
»Mož, vaša vera prava ni;
ni polža Bog preroka storil,
dežju ne bo zapor otvoril.«

6. Naprej grestà in drugi dan
jo kreneta na drugo stran;
sijálo solnce je pekoče,
biló je grozno, grozno vroče.

7. Pa v govorici tej in tej
koračita počas' naprej,
kar jima mož, gredé po poti,
prileten, star že pride proti.

8. Ga vpraša sveti Peter zdaj:
»Al' vroče, oče, vam je kaj?«
»Sevéda,« starček urno pravi
in te besede še pristavi:

9. »Zarés vročina huda je,
pa menim, kmalu dež pojdè;
pod streho mojo se viseča
zaprla neža je bodeča.«

10. Gospod pa mu odgovori:
»Mož, vaša vera prava ni;
nebó zavoljo tega dalo
ne bode vam dežja še kmalo.«

11. Naprej grestà in drugi dan
popotvata na drugo stran:
pekoče solnce je sijalo,
ker dolgo časa ni dež'valo.

12. In v govorici tej in tej
koračita počas' naprej,
kar jima mož, gredé po poti,
prileten, star že pride proti.

13. Ga vpraša sveti Peter zdaj:
»Al' vroče, oče, vam je kaj?«
»Seveda,« starček urno pravi
in te besede še pristavi:

14. »Zarés vročina huda je,
pa menim, da že dež pojdè;
saj v kadi zjutraj je brbljalo,
ko prvo solnce je pris'jalo.«

15. Gospod pa mu odgovori:
»Mož, vaša vera prava ni;
nebó zavoljo tega dalo
ne bode vam dežja še kmalo.«

16. Naprej grestà in drugi dan
popotvata na drugo stran;
pekoče solnce je sijalo,
ker dolgo časa ni dež'valo.

17. Pa v govorici tej in tej
počas' koračita naprej,
kar jima mož, gredé po poti,
prileten, star že pride proti.

18. Ga vpraša sveti Peter zdaj:
»Al' vroče, oče, vam je kaj?«
»Sevéda,« starček urno pravi:
in te besede še pristavi:

19. »Zarés vročina huda je,
na polju vene skoro vse,
pa saj nam Bog pomaga v sili,
dež kmalu dal nam bode mili.«

20. Gospod pa mu odgovori:
»Mož, pravo vero 'mate vi;
še danes dež na polje pride,
ki v tej okolici se snide.«

21. Naprej grestà na drugo pot;
zgodi se, kar je djal Gospod:
meglà nebó in solnce skrije,
'z oblakov kmalu dež se vlije.

Matija Valjavec.

125. Kakó sem prvikrat romal.

I.

Do Šentilovega je bilo še teden dni. Ta teden se je neznosno vlekel kakor beda človeška. Gonil sem dimko na pašo, sanjaril in ogledoval goro. Ali dimke nisem pozabil; besede tetine, da »pojdejo samo pridni otroci na goro,« sem si vtisnil dobro v glavo. Tiste dni so se mi zbudile želje iti v svet, potovati od kraja do kraja. Zavidal sem to vsakemu popotniku, ki je šel mimo mene, poigravajoč s palico in požvižgujoč; rad bi se mu bil pridružil, s popotno kljuko v roki in s torbico na rami bi mahal po beli cesti, ogledoval se, žvrgolel in šel dalje, dalje, tja do visokega Triglava, o katerem sem mislil, da stoji na koncu sveta.

Dan pred svetim Tilnom je že vse kazalo na gorski shod. Prišli so medičarji na svojih težkih vozéh in najeli v naši vasi lahke voziče, na katerih so peljali svoje blago dalje na goro. Otroci smo ogledovali te imenitne može ter njih kovčege in živo smo si v mislih slikali lepe stvari, ki se bodo prodajale na gori. Z medičarji so prišli berači, ki so, gredoč na goro, obirali hiše po dolini. Popoldne so začeli vreti romarji od vseh strani. Po njih številu so vaščani sklepali, za koliko bo obogatela cerkev, koliko bodo raztočili krčmarji, prodali mali trgovci, in ali bo kaj prida beračem ali nič prida. Gorski zvonovi so tisto popoldne pritrkavali tako ubrano in so vabili tako milo, da romarji niso nič utegnili postajati pri dolinskih

krčmah. Vsak je pospešil korake, da bi čim prej prispel k cerkvi, v kateri stoji svetnik, ki vedno rad pomaga.

Napočilo je Šentilovo. Ob eni zjutraj je na gori pritrkavalo imenitnemu dnevu. Tiste čase sem spal na podu v dišečem senu. Teta me je hodila zjutraj klicat, ko se je na oknu že hladilo kislo zelje. Ali težko ji je bilo me sklicati. Šentilovo jutro pa me je teta lahko sklicala. Precej sem bil na nogah, ko sem zaslišal njen glas: »Hej, Francek, na goro pojdeva!« Tekel sem na ulico, se umil pri koritu in brž sem bil v hiši, kjer me je čakala teta že opravljena. Nadél sem si klobuček, vzel pod pazduho v majolikasto ruto zavit štrukelj, spečen nalašč za brašno, in hajdi z Bogom na božjo pot.

Jedva sem prestopil hišni prag, že sem pogledal na goro. Navajen sem jo bil videti v zeleni obleki, sedaj pa stoji pred menoj temnovišnjeva in na njej se odlikuje cerkev s svojo živo belino. »Lepo vreme nam bo dal vsemogočni Bog!« je dejala teta, ko se je nagledala cerkve. V naši dolini je že taka navada, da kmet, če se pride zvečer ali ponoči pred vežna vrata hladit, vselej pogleda na gorsko cerkev in ugiblje, kakšno vreme se bo zverižilo za prihodnje dni: če je videti gorska cerkev temna, bo vreme slabo, deževno; če pa je bela in svetla, bo vreme dobro in jasno.

Udarila sva po stezi črez travnike mimo kupov dehteče otave. Teta je imela nad šestdeset let, drobnela pa je kaj gibčno pred mano; nje bistro oko je tudi v temi zapazilo vsak vodotoč, vsako strugo in brv, lužo in krtino. Bila je lepa noč, kakor ustvarjena za romanje. Mesec je bil že za gorami, a njegov mehki odsvit se je razlival trepetaje po vsem nebosklonu. Lahke, redko razstlane oblačice so mrlele po obzorju; med njimi so rojile drobne, svetle zvezde, potujoč prek sinjega nebesnega oboka kakor romarice po zeleni planini. Prek planjave je frlela kresnici podobna luč, ki si je z njo zgodnji romar razsvetljeval še temno peščeno pot.

Zavila sva po stezi v goro. Iz doline se je slišalo ropotanje mlinskih koles, petelinje petje, pasji lajež in zdaj in zdaj bitje cerkvene ure. Teta je vžgala treske, ki jih je nesla s seboj, da je svetila po poti. Šel sem tiho za njo. Spomnil sem se štruklja in oglasil se je v meni črv poželenja. Premagala me je želja po štruklju, začel sem s prsti vanj dolbsti in nositi sredico v usta.

Od vseh strani so se jeli zgrinjati ljudje na goro, povsod se je čulo iz teme govorjenje, tu pritajeno, tam živo. Bilo je še zgodaj v jutro, ali berači so bili že pri svojem živahnem poslu. Teta jim je metala novce na levo in na desno.

Gorska ura je bila počasi in slovesno štiri, ko sva se približala cerkvi. Pri znamenju, stoječem pred cerkvijo, je teta pokleknila in mi namignila. Poklekníl sem, toda ne njej ob stran, ampak za nje hrbet. Zbal sem se bil razkuzmanega berača Fikuža, ki je sedel poleg znamenja. Fikuž je bil poglaviti malhar naše doline; otroci smo se ga bali, kakor da nosi v svoji malhi tiste preklicane srebrnjake, ki jih je bil Iškarjot dobil za Kristusa. Teta je hotela iti mimo njega, kakor bi ga ne videla, ali bistrooki Fikuž je ob pravem času spoznal radodarnico ter je, iztegnivši roke, pojoče zavpil na ves glas: »Oj ljubi prijatelji in prijateljice, romarji in romarice te svete božje poti, poglejte na mene siroto, obdarujte me siromaka božjega!« Nekako grozno se je razlegalo to moledovanje po temini. Teta ga je obdarila.

II.

Prišla sva k cerkvi. Tik grmovja je gorel ogenj; okoli njega je sedela gruča romarjev in prepevala pobožne pesmi. Teta je vrgla nedogorele treske v ogenj. Po deskah in na vozičih so spali romarji in trgovci. Krotek odsev prve zarje je naznanjal, da se bliža dan. Stopila sva v cerkev. Po klopeh in pri stranskih oltarjih je dremalo dokaj ljudstva. Sredi svetišča je čepela zgužena postava Petračkovega Boštjana poleg kebla pitne vode. Ta farizej je ob shodih studenčnico prodajal, podnevi pred cerkvijo, ponoči po cerkvi. Ko se je teta priporočila pri stranskem oltarju pred podobo svetnika čudodelca, me je potegnila za sabo pred veliki oltar, kjer sva pokleknila.

Gledal sem po širokem prostoru okoli in okoli. Vse je bilo tako skrivnostno, slovesno in neslovesno. Ob stenah in v kotih je kraljevala gosta tema; iz nje je gledal tu in tam podkovan črevelj, kuštrava glava, stisnjena pest, žensko krilo. V visečih svetiljkah so brlele rdeče in zelene luči; njih žarki so se otrinjali ob zlatih opravah svetnikov in svetnic. Rožljale so brojanice, loputale duri, odmevali so koraki vstopajočih romarjev.

V klopi nad menoj je slonela ženska in globoko dihala, tiho kimaje z glavo, poleg nje je hrkal in hropel romar. Skoz okno je padala mrkla svetloba na oltar, žarek svetiljke se je opiral naravnost ob obličje lesene podobe svetnikove. In ta svetnik je gledal tako drobno in naperjeno náme!

Do takrat še nisem bil nikdar ponoči v cerkvi; toda dostikrat sem slišal o grozah, ki se dogajajo ob nočnih urah tam in na pokopališčih. Oživela je otroška domišljija, spomnil sem se takih pravljic in groza me je prevzela. Pogledal sem na teto, ali je tudi nje kaj strah, ali ona je šepetala svoje molitvice in se ni zmenila záme. Zdrknil sem počasi kolena, se poravnal, položil roko na kamnato stopnico in prislonil uho... Truden zadremljem... Sanja se mi, da svetnik izteza roko po meni... Hotel sem zakričati na ves glas, a tu me je prebudila teta, položivši roko na mojo ramo. Vstal sem, segel po štruklju in klobučku, in ne da bi se ozrl v oltar, sem bežal za teto venkaj na beli dan.

Precej sem pozabil težkih sanj, ko sem ugledal jutranje solnce in toliko pražnje oblečenega ljudstva. Od vseh strani so lezli romarji po peščenih potih in stezah na goro, po vseh straneh so razodevali berači svoje pretege in žalosti radodarnemu človeštvu in kazali svoje govorniške sposobnosti. Fikužev glas, dasi nekoliko hripav, je zatapljal vse druge. Trgovci so že razprostrli, razobesili in razpoložili svoje blago. Večno bi človek stal pri teh razstavkah in pasel pogled; pa teta ni hotela. Vedla me je za cerkev, kjer so delovala kupčijska bitja nižje vrste. Tu je suhljat dedek mrcvaril in rezal kuhanega koštruna na majhne kose; pomagala mu je nadušljiva ženska, ki je pobirala novce od gostov in jim delila juho. Poleg te dvojice je imela starikava ženska poln jerbas prijetno vonjivega pšeničnega kruha naprodaj; in da bi bilo vse pri roki, kar okrepi in poživi pobožnega človeka, se je utaboril precej za jerbasom Petračkov Boštjan z dvema kebloma pitne vode. Pa Boštjanova kupčija je bila slaba, ker je bilo še prezgodaj in ker se trudnemu romarju prilega dosti bolje vino nego voda. Tudi kave se je prodajalo obilo. Neka ženica je teto kličala k svojemu ognjišču, toda teta je odmignila z glavo in z roko. Po nobeni ceni ni marala kave in kupila je rajši juhe. Ko sva se okrepčala in prezračila, sva odšla zopet v cerkev, ker se je pričela prva maša s pridigo.

Dalje kakor drugi sva se s teto pomudila v cerkvi. Ko sva stopila iz nje, je bila pri lopah in medičarskih šatorih že prava gneča. Vsè je ogledovalo, pretipavalo in kupovalo. Pririla sva se do medičarja in stala sva pred deskami, obloženimi z vsakršnimi sladkostmi za otroke. Kako lepe stvari so ležale in visele pred mano! V vseh mogočih barvah so se mi vrtele pred očmi, kakor da je navihani medičar božjo mavrico ukradel z neba in jo razprostrl po belih prtih. Teta mi je nakupila konjcev in kolesec, kolikor jih je poželelo srce, in sreča se je priselila k meni. Dalje in dalje sva se rila s teto vedno mimo raznovrstnega blaga in zgovornih prodajalcev. Pri nekaterih lopah sva postala in teta je ogledovala posebno rute. Tu in tam je katero potipala, poduhala in povprašala po ceni, ali kupila ni nobene. Kupila pa je podobo svetega Valentina, ki sva o njem slišala toliko lepega tisto jutro v pridigi. Tako sva počasi prilezla do dedka z bravjimi porcijami. Ko sva prišla poleg ognjišča, me je teta vprašala, ali sem kaj lačen. »Nič!« sem odgovoril kratko in veselo. »Kako bom lačen, ki imam polno ruto konjcev in kolesec!«

Pri Petračkovem Boštjanu sva stala skoro četrt ure. Teta se je rada posmejala temu bore človeku, ki se je med smejočo drhaljo pulil, suval in pehal za uboge novce, da mu je lil pot raz rjavo lice. Ko se je teta naveličala teh burk, je pogledala na solnce, ki je stalo že visoko na nebu, in se domislila, da bode čas, se odpraviti na obratno pot domov. Ali nerada se je ločila od gorske cerkve. Počasi odhajaje se je ozirala po hramu božjem in po zvoniku, dokler ni odvrnilo nje misli znamenje, poleg katerega je taboril Fikuž.

Povratno pot sva ubrala prek samotne in tihe leščeve doline, da bi se ognila ljudem, ki so iz bližnjih krajev trumoma vreli na goro k deseti maši. Zajela je naju gosta šuma.

V leščevi dolini sva počivala. Teta je sedla v zeleno mejo in mi je vzela majolikasto ruto. Izvila je štrukelj in zmajevala z glavo, videč, da je votel. Napela je ustne, kar je bilo znamenje, da tli v njej tiha jezica. Toda moja teta ni imela moči, izreči karajočo žal besedo, ki bi ostro zadela grešnika. Kmalu se je razkadila nje mehkotna jezica in tem lepše je posijalo solnce sprave. »Glej ga, Francka!« je dejala s posebno milobnim naglasom, ki je svojstvo mehkim, brezsilnim ljudem; »kako je izluščil in izvrtal sredico; skorjico bi bil pohrustal, skorjico —

skorjica ni za moje zobe!« Take besede so me pomirile. Teta je v mojem pogledu brala, da se kesam greha, in ko je razpolovila skorjo, mi je podala večjo polovico. Zagnal sem se v leščevje iztikat za lešniki. V tem, ko sem se potikal po dehteči hosti ter zobal maline in nabiral lešnike, je teta molila in se križala, kadarkoli je pozvanjalo na gori.

Zapustila sva pot in lezkoma sva se spuščala navzdol po temnih, s preperelim listjem nastlanih drčah in stezah. Med potjo me je poučevala, kako koristno in Bogu ugodno je, če gre človek s pravim namenom na božjo pot.

Solnce je stalo že na temenu gore, ko sva prišla v dolino. Družno sva korakala po prašni cesti, srčno vesela in zadovoljna, da sva opravila Bogu všečno pot.

Fran Maselj-Podlimbarski.

126. V gozdu.

Cvetoči maj
prinesel je
na zemljo raj
in ptičke nam
zapele so
in cvetke nam
vzcvetele so.
Lehak šepet
gre skozi gozd,
v srcé zaveje
nam prostost.
Aj z Bogom, hram
in pusta peč —
na polje zdaj
in v les šumeč!
Maline črne
vabijo:
»Ná nas in jej!«
In če mudi
se ti naprej,
zagrabijo
ti plašč: »No, daj,
poskusi vsaj
le eno, dve,
kako okusne
smo, sladké!«
In veverica
s smreke tam
se norca dela:
»Kumek, kam?«
Če moreš, pa
ujemi me
in v torbi s sabo
vzemi me!«
A če potekel
si za njo —
ho ho ho ho:
po deblu gor
je šinila,
med vejami
izginila;
in zdaj je tu
in zdaj je tam,
a ti ne veš
ne kod, ne kam.
Da, kod odtod
domov je pot?
Takó temnó,
takó strašnó
je sredi resnih
teh dreves.
Temine me
obkrožajo,
a vejice

me božajo,
prijazno me
tolažijo
in pot domov
mi kažejo:
pred mano se
razmikajo,
za mano spet
se stikajo . . .
Prijateljice,
hvala vam!

Zdaj vidim že
domači hram . . .
»Pa kje si bil,
poredněž tak,
v ta pozni mrak?
Kaj ni te strah?«
»»Strah? Mene? Ah!
Saj komur gozd
prijazen je,
neznana mu
bojazen je!««

Oton Župančič.

127. Slavčevo petje.

Preljubi slavček je bil od konca slab pevec, tako da so ga ljudje zaničevali in poslušali rajši vrabca kakor njega. Ptiči so se izkušali, kateri zna najlepše peti, in so tako razsodili, da najlepše poje veseli škrjanec, najgrje pa otožni slavček. Ta sodba je ubogega slavčka tako užalila, da ni mogel ne jesti ne spati.

V tistem kraju so prenočili takrat sv. Jožef, Marija in Jezušček. Sv. Jožef in Marija sta spala, Jezuščka pa so od silnega truda tako bolele noge, da ni mogel zaspati. V temni noči se mu je zdelo strašno pusto in žalostno. Globoko je vzdihnil: »Oh, da bi me hotela kratkočasiti zdaj vsaj kaka ptičica s. svojim petjem! Rad bi prosil za njo Boga, naj ji podeli najlepši glas med vsemi pticami, da bo sebe in ves svet z njim razveseljevala.«

Slavček sliši Jezuščkove besede in mu začne prepevati. Prepeval je tako lepo, tako sladko, da je Jezušček kmalu zadremal in zaspal. Zdaj slavček ni več žaloval; veselo je pel vso noč svojo srečo, božjo slavo malega Jezuščka in neskončno čast njegove matere Marije.

Precej drugi dan so napravili ptiči nov zbor. Na tem zboru so v en glas potrdili, da ni bilo ptiča in ga ne bo, ki bi se mogel s slavcem kosati. In kar so razsodili ptiči, so potrdili tudi ljudje. Slavček prepeva še zmeraj najrajši in najlepše ponoči, v hvaležni spomin tiste noči, v kateri mu je po Jezuščkovi prošnji podelil Bog dragoceni dar sladkega, vsako srce razveseljujočega petja.

Janez Trdina.

128. Veseli pastir.

1. Zakrivljeno palico v roki,
za trakom pa šopek cvetlic,
ko kralj po planini visoki
pohajam za tropom ovčic.

2. Saj tukaj na solnčni višavi
le sam sem, le sam gospodar,
živejem po pameti zdravi,
za muhe mi ljudske ni mar.

3. Nikomur tu nisem na poti,
na poti ni meni nikdó;
kdo čisto veselje mi moti,
kdo moti življenje mirnó?

4. Nikdar ne zmrači se mi čelo,
nikdar ne stemné se oči,
in pojem in ukam veselo,
da z gore v goró se glasi.

5. Naj drugi okoli po sveti
si iščejo slave, blagá,
jaz hočem na gori živeti,
tu sreča, tu mir je domá.

6. Za čredico krotko popeval
bom pesmice svoje sladké,
dolincem glasnó razodeval,
kar polni mi srečno srcé.

7. Ne, palice svoje ovčarske
za žezlo kraljévo ne dam
in rajši ko krone cesarske
cvetlice na glavi imam.

Simon Gregorčič.

129. Jež in gad v boju.

Med sesavci imajo kače nekaj neizprosnih sovražnikov, ki so jim morda še opasnejši od ptic, zakaj več ali manj so za kačji otrov nedovzetni.

Naš jež je tak junak. Kakor se zdi neroden, je vendar zelo spreten, če gre za to, da ugonobi kačo. Razni prirodopisci so že preskuševali te ježeve sposobnosti in opazovali njegove boje s strupeno golaznijo.

Če ugleda jež gada, takoj izpremeni svojo hojo. Neokretno tekanje zamenja s čudnim drsenjem. Plazi se nekako po trebuhu, pa tako, da nog niti videti ni. Bodice se mu postavijo pokonci, posebno se našopiri čop bodic, ki ga ima na glavi; rilček mu zato skoro izgine pod iglastim ščitom. Vsi mehki deli so torej zavarovani z naperjenimi bodicami proti ugrizom. Tako drsi jež polagoma strupenici naproti. Gad, ki je ježa opazil, se vzravna, dvigne glavo in divje sikajoč zasleduje z mrkimi pogledi kretanje napadalčevo. Jež pritisne rilček k tlom ter popade s svojimi ostrimi zobčki gada za rep. Ta se besno vrže na bodečega gosta, grize in sika, pa mu ne more do živega. Kamor se zažene, povsod mu štrle le bodice nasproti, ostre bodice, ki mu kmalu vzemó vse veselje do nadaljnjih napadov.

Krvaveč na gobcu jo izkuša gad pobrisati, a zaman. Bodeči stric ga ne izpusti, temveč potegne golazen pod svoj trebuh, grize po repu navzgor ter ji lomi hrbtenico. Gadu ne preostane drugega, nego da zopet in zopet udriha po napadalcu, seveda le po njegovem bodečem kožuhu. A vedno slabši so gadovi naskoki. Ko je strupenica že dovolj utrujena, plane jež v pravnem trenutku silno urno nanjo in jo zagrabi za glavo. Stre jo ter prične z južino, ki se neha šele, ko je od gada ostalo le še par koščenih ostankov.

Boris Zarnik.

130. Mavrica.

Biserna lestva se vzpenja v oblak,
spušča se onkraj na zemeljski tlak;
mavrica pisana, božji prestol.
Angeli hodijo gor in pa dol,
zlate kropilnice v rokah držé,
zemljo prežejno hladé in pojé.
Gori na stolu pa Večni sedi,
kapljici vsaki on srečo deli:
pade na polje — rodi zelenjád,
kane na drevje — obilen dá sad,
kaplja na njivi — dá žito zlató,
kaplja na trti pa — vince sladkó.
Sreča se spušča na sleherno stvar,
kadar zaliva nebeški vrtnar.

Simon Gregorčič.

131. Lev, srna in lisica.

Lev je podil po goščavi srno. Bil ji je že prav blizu za hrbtom in sline so se mu cedile po tečnem obedu. Da bi mu preganjana žival ušla, se mu je zdelo nemogoče; zakaj steza se je končavala pred širokim breznom. Toda lahkonoga srna je napela vse svoje sile; kakor puščica z loka je švignila črez prepad in skočila na skalo onstran brezna. Lev osupne in se ustavi.

Prav ta trenutek se priplazi k levu njegova verna prijateljica lisica. »Kaj vidijo moje oči!« pravi ona. »Ti, ki si tako spreten in močán, ti bi se dal osramotiti šibki srni? Samo da hočeš, storiš lahko čudesa. Naj bo prepad širok,

kakor hoče, ti ga gotovo preskočiš. Veruj mi, ne svetovala bi ti, ako bi ne poznala tvoje moči in spretnosti.«

Ko lev to začuje, mu vzkipi kri. Prihuli se na vse štiri noge in švigne nad globino. Toda ni se mu posrečilo; strmoglavil je v prepad in se pobil do smrti.

A kaj stori njegova svetovalka in verna prijateljica? Takoj spozna, da levu ne bo nikdar več treba ne sveta ne laskanja. Zato priredi kar na tistem mestu sedmino; preden je potekel mesec, je že oglodala prijatelja do belih kosti.

Po Ivanu A. Krilovu — Josip Brinar.

132. Odlični abstinentje.

Švedski kralj Karel XII. je v mladosti veliko popival. Nekoč je v pijanosti grdo razžalil svojo mater. Drugi dan ga prijatelj opozori, kako je morala njegova žalitev dobro mater boleti. Kralj mirno posluša, spozna svojo krivdo in odločno reče: »Prinesite mi kupico najboljšega vina!« Ko se to zgodi, prime kupico, stopi k materi in ji reče: »Včeraj sem vas razžalil.« Nato izpije kupico vina do dna in slovesno reče: »To je bilo zadnje vino, ki sem ga pil. Odslej ga vse svoje življenje ne pokusim več!« To se je zgodilo l. 1700. in Karel je ostal mož-beseda vseskoz do svoje smrti l. 1718.

*

Slavni Amerikanec Benjamin Franklin, ki ga vsi poznamo kot iznajditelja strelovoda, je bil abstinent že kot mlad tvorniški delavec. Tovariši so se radi tega nekoč norčevali iz njega. On pa iztegne roko, dvigne težek kos železa in reče: »Glejmo, kdo je močnejši: abstinent ali pivec opojnih pijač?« Vsi so se poskusili, ali nobeden mu ni bil kos.

Iz »Mentorja«.

*

Komu ni znano ime slavnega Amerikanca, čigar izume v elektriki in pri brzojavu občuduje ves svet? Edison je ta mož. Že v svoji mladosti se je odrekel uživanju alkoholnih pijač, ker je izprevidel, da bi mu bilo pitje le na kvar. Ko ga je nekdo vprašal, zakaj ne pije, ko vendar daje opojna pijača veselje in pogum, je odvrnil: »Svojih možganov nimam za to, da bi jih zastrupljal.«

*

Ko je bil Harrison l. 1889. izvoljen za predsednika Združenih držav, so ga prijatelji počastili z imenitno pojedino. V kozarcih se je penilo drago vino in slovesno so napivali novemu predsedniku. A Harrison je dosledno trkal s kozarcem vode. Prijatelji ga začno prositi, naj vsaj danes izpije kozarček vina njim na ljubo. Harrison se dvigne in reče: »Kaj želite, gospodje moji? Ko sem se bil s svojimi dvanajsterimi tovariši poslovil od šole, sem storil obljubo, da vse svoje življenje ne pokusim ne kapljice opojne pijače. Te obljube jaz še nisem prelomil. Moji dvanajsteri tovariši pa že leže pod zeleno rušo. In jaz? Tej obljubi se zahvaljujem, da sem tako zdrav, tako srečen in da sem imel toliko uspeha v življenju. Ali mar hočete, da svojo obljubo prelomim?« — To je bil kremenit mož!

Iz »Sokoliča«.

133. Slovenska zemlja.

1. Tam, kjer Triglav ponosni naš kraljuje,
kjer val Jadranskega morjá šumi,
kjer štajerskih goric se kras dviguje,
kjer dol in brdo Soče hlad poji,

2. kjer Kras zakriva čudovite hrame,
kjer Drava, Sava tek imata svoj:
tam zemlja je, krasote polna same,
slovenski svet je tam, tam dom je moj.

3. K oblakom naših gor kipé vrhovi,
iz jezerskih vodá njih sneg blesti,
ob belih cestah naši so domovi,
iz hladnih gajev lipe cvet dehti.

4. Oklepa vinskih gričev pas obzorje,
belí se iz zelenja rodna vas
in plodno njivo kmet veselo orje,
bogat je zrnja zlati žitni klas.

5. V temó zemljé zaklade zakopane
na dan izkapa čvrsta naša dlan.
Kjer prime roka, tam bogastvo vstane,
uspeh duhá je delu darovan.

6. Ta krasna zemlja, naša last edina,
budi nam v dušah slavospev razvnet:
Bog čuvaj te, slovenska domovina,
ti sveti naš, ti naš slovenski svet!

Engelbert Gangl.

134. Pinguicula.

Nežica je bila hči revnih staršev. Živeli so v gorah. Oče je bil lovec, mati pa je opravljala domača dela. Živeli so zadovoljno, ker pri mali družini ni bilo posebno veliko potreb. Imeli so svojo hišico in nekaj zemlje krog nje, da se je jeseni vsaj nekaj spravilo za zimo.

Oče je bil odšel jesenskega jutra zdoma v gore. Minil je dan, nastala je noč. Mati in hčerka sta pričakovali očeta, da se vrne, ko se je stemnilo. Toda ni ga bilo. Večkrat že se je prigodilo, da je prenočil v kaki kolibi na gorah in se vrnil šele drugi dan. Skrb torej še ni bila prevelika. Mislili sta pač, da pride jutri. Ali zopet je minil dan in očeta ni bilo nazaj. Zdaj ju je jelo bolj skrbeti, posebno ker je vrhove gorá pobelil sneg. Ljudje so iskali po gorah, ali nihče ni zasledil lovčevih stopinj. Revi sta ostali zapuščeni.

Debel sneg je pokril zemljo in ubožici sta prejokali ves zimski čas. Nežica je bila dekle štirinajstih let. Tako je ljubila svojega očeta, da je prejokala v nekaterih dneh več kakor prej ves čas v svojem življenju. Ni mogla verjeti, da očeta ne bo več videla.

Ko je prišla pomlad, so bila lica lepe lovčeve Nežike bleda in upadla, čeprav so bila prej rdeča kakor jabolko na jablani. Prav tako je žalovala njena dobra mati. Zamišljena je sedevala žena pred kočo, zrla v skalovje in si brisala solze iz oči. Sama je sedela in ni ji bilo tolažnika. Neko jutro je izginila tudi hčerka in ni je bilo nazaj. Materi je prej večkrat pravila, da pojde sama očeta iskat in da prideta oba zopet domov. Zašla je v skalovje, kjer je upala najti pogrešanega očeta in tako tudi materi napraviti največje veselje. Ali izgubila se je sama in gorje materino je postalo tem večje. Pastirji so čuli klicanje v pečinah, ko so poganjali zvečer čede s paše, a niso vedeli, kdo kliče. Tema je pokrila hrib in dolino. Nežice ni bilo, materi pa je hotelo od žalosti počiti srce. Drugo jutro

ni bilo več slišati glasu v skalovju, kjer je bilo prejšnji večer klicalo ubogo dete po očetu.

Mati je hotela zdaj sama za hčerko, toda ni več mogla; od žalosti in slabosti so ji opešale moči. Odhiteli so možaki, katerim so bile vse steze znane, klicali so in iskali po izgubljeni siroti, toda zaman. Šele po dolgem iskanju so jo zasledili po rdečih kapljicah, ki so bile posušene na ostrem kamenju, kjer si je bila ranila noge, ko je iskala očeta. Nihče je ni mogel več najti, izgubila se je. Ljudje pa so rekli, da je vzraslo iz solz, ki jih je pretočilo dekle, iskaje svojega očeta, in iz kapelj krvi, ki ji je tekla iz ranjenih nog, dvoje vrst cvetic, ki so si jako podobne. Prva, ki je vzrasla iz pretočenih solz, ima nežen belo-rumenkast cvet, druga pa, ki so jo porodile kaplje krvi, je prvi popolnoma podobna, samo da je njen cvet višnjevkast. Zasejali sta se, da rasteta sedaj po vsem planinskem predgorju. Na nizkem stebelcu visi nežen cvet, perjiče pa je mehko in gladko ter leži tako blizu pri tleh, da ga še kosa ne zadene, kadar pridejo senoseki na gorske senožeti travo seč. Listi, ki so nekoliko mastnati, pa imajo zdravilno moč — tako pravijo ljudje — posebno za rane. Zato jih trgajo, ako se kdo vreže ali vseka, in jih devljejo na rane. Prav zaradi tega leži listje tako pri tleh, da ga ne more ne kosa poseči ne živina popasti in da si ga morejo ljudje vsak čas natrgati.

Cvetica, o kateri govori ta povest, je v botaniki znana pod imenom Pinguicula. Matej Tonejec-Samostal.

135. Tri sestre.

1. Drava mirna in živahna Soča
sestri bistre Save sta obé,
vse tri hčere krasne, imenitne
drage nam slovenske so zemljé.

2. Razgovarjale nekdaj se sestre —
luna plavala je vrh nebá —
ktera njih dospela bi najprva
jutri v širni naročaj morjá.

3. Savo so objemale in Sočo
skoraj svetle sanje presladkó,
a potuhnjena začenja v daljo
Drava teči tiho in skrivnó.

4. Prebudivši se, ugleda Sava
sestro proti morju se valeč,
vsa srdita dere črez skalovje
in se spušča v divji tek šumeč.

5. Kvišku plane še živahna Soča,
ki prekanili sta jo zaman,
z vso močjo zažene silovito
zadnja se takoj v nasprotno stran.

6. Skozi ozke struge tam bobneča
ter prodirajoč goram srcé,
vzpenja v temnih se dolin soteske
in napaja prva vseh morjé.

Lujiza Pesjakova.

136. Mladostna leta Simona Gregorčiča.

Naš pesnik Simon Gregorčič se je rodil dne 15. oktobra l. 1844. v majhni gorski vasici Vrsnem, pol ure nad Libušnjim pod visokim Krnom, ki pomenja za goriške Slovence isto, kar za Kranjce Triglav. Oče Jernej je bil pameten in razumen mož, vsi vaščani so ga imeli visoko v číslih.

V rodbini je bilo več otrok. Simon je bil drugorojenec. Že v zgodnji mladosti je kazal nenavadno gibčnost duha in čudovito dober spomin. Še pozneje, ko je bil kaplan v Rifenbergu in ga je nekoč njegov oče obiskal, se je vedel prav dobro spomniti iz svoje mladosti, ko je bil še štirileten deček, na sledeče: Oče je popravljal hišo in gospodarska poslopja, in Simon je očetu po toliko letih tako natanko popisal, kakšna je bila prej domača hiša, da se je le-ta kar čudil. Ta dragoceni dar, namreč dober spomin, si je ohranil Gregorčič vse svoje življenje.

Planinska lega rojstne vasi: nad njo sivi Krn, pod njo bistra hči planin, deroča Soča z bližnjim slapom, je kaj dobro vplivala na Gregorčiča. Naravne lepote rojstnega kraja so se tako globoko vtisnile v njegovo dovzetno dušo, da jih ni mogla nobena moč izbrisati. V najkrasnejših svojih pesmih se spominja s tihim hrepenenjem teh lepih domačih krajev.

Kot majhen deček je skakljal po planinah, vriskal, prepeval, prisluškoval, kako se odbijajo glasovi, in se radoval,

ko je čul svoje besede ponovljene. Kot pastirček je pohajal visoko po planini in malo mu je bilo mar, kaj se godi doli v dolini. Ej, to je bilo veselje, to je bilo prijetno življenje za malega Simona.

A leta teko. »Po bliskovo gre vseh živih dan,« pravi naš pesnik Župančič. Vedno bi hotel človek biti mlad, živeti bi hotel življenje mlado in brezskrbno. Toda človek je ustvarjen za resno delo. Ni mogoče vedno ostati brezskrben pastirček, treba se je učiti za nadaljnje življenje.

Tudi naš Simon je moral iti v šolo. Takrat šole seveda še niso bile tako urejene kakor dandanes. Po manjših krajih so imeli šolo večinoma kar duhovniki. Tako je bilo tudi na Libušnjem, kamor spada Gregorčičeva rojstna vas. Prvi pouk je užival Simon pri tamošnjem vikarju Bevku. Za njim je poučeval Simona vikar Anton Gregorčič, ki je bil z Gregorčičevo družino v sorodu. Zlasti ta je spoznal izredno nadarjenost Simonovo. Pregovoril je očeta, da je poslal nadarjenega dečka v Gorico v šole.

Po dobro dovršeni ljudski šoli vstopi Simon jeseni l. 1856. v gimnazijo. Prvi razred je moral ponavljati radi računstva. Pri tem pa je dobil dobro podlago in je postal izvrsten učenec. Spričo svoje pridnosti in ubožnosti je bil sprejet v malo deško semenišče in je bil tako rešen vseh skrbi za vsakdanji kruh. Simon se je vedno dobro učil, na počitnice pa je hodil domov na Vrsno, kjer sta se mu okrepčala duh in telo.

V malem semenišču je imel med tovariši več dobrih prijateljev. Najljubši mu je bil idealni in duhoviti Ivan Stres. S tem je rad prebiral duševne velikane drugih narodov, učil se je srbščine in češčine, zlasti rad pa je čital domačega pesnika prvaka — Prešerna. Sploh se je Gregorčič že na gimnaziji silno zanimal za vse književne slovenske pojave, domače slovstvo je ljubil nad vse. To veliko ljubezen do vsega slovenskega je vcepil svojim učencem plemeniti duhovnik profesor Ivan Šolar. Ta je navduševal svoje učence za slovenščino in jim kazal z veliko ljubeznijo pot, ki naj jo hodijo mladi narodnjaki, da se usposobijo za prihodnje učitelje in buditelje svojega naroda. Gregorčič se je še v zadnjih časih svojega življenja z veliko hvaležnostjo spominjal svojega blagega učitelja. Rad je priznaval, da mu je prav Šolar odkril vso lepoto in čudovito bogastvo slovenskega jezika . . .

Ko je stopil Gregorčič v sedmi razred, je bilo malo semeníšče prenapolnjeno. Vodstvo je odločilo, da se oddajo nekateri gojenci višjih razredov v veliko semenišče na hrano in stanovanje. Med temi srečnimi je bil tudi Gregorčič. Tam je dobival tečnejše hrane in včasi tudi kozarec vina, kar mu je prav dobro teknilo.

Tako je Gregorčič zadnji dve leti na gimnaziji srečno prebil in je v l. 1864. napravil maturo z odličnim uspehom.

Anton Burgar.

137. Odlikovanje.

1. Vihár je bojni grozni vtihnil,
urá, dobljena zmaga je!
A mnog junak svoj duh izdihnil
pod máhljaji sovraga je.

2. Pač bil se hrabro vsak kot lev je,
kdor živ, kdor mrtev tú je zdaj;
otét, utrjen stol kraljév je,
otét je doma krasni raj.

3. In zbere že na bojnem polji
borilce hrabre gospodar;
njim, ki junaki so najbolji,
svetinje zlate daje v dar.

4. Pripel že vrsti je junakov
vladar poguma častni znak:
»Čemú pa znamenja junakov
ti braniš borcev se prvak?«

5. »»Nevreden nisem pač odlike,
a dosti vrednejših poznam;
to znamenje časti in dike,
dovoli, kralj, da tistim dam!««

6. Primigne kralj; junak pa stopi,
kjer mož pri možu v krvi spi,
najbližjemu v mrličev tropi
pripnè na prsi znak časti.

7. »»Kar meč, kar strel jih je pomoril,
v tem énem sem odlikoval;
teh slednji manj ko jaz ni storil,
več ko mi vsi je žrtvoval.««

8. Spoštljivo kralj glavó odkrije,
z njim vrste vse se odkrijó,
okó junakom solze lije,
po mrtvih bratih jim tekó.

Simon Gregorčič.

138. Spomin na Beograd.

I.

Bil sem takrat mlad študent na počitnicah, ko sem čital v listih, da bo v Beogradu kronanje. Od mladih nog sem rad čital srbske in hrvatske knjige. Zato me je vleklo, da bi poletel tja, kjer »v Donavo bistro se Sava izliva,« in si ogledal kraljevsko mesto ob času velikih slavnosti.

Razodel sem ta načrt svoji materi, ki me je čudno pogledala: »Za božjo voljo, ne hodi tako daleč! Saj tam so Turki. Lahko se ti kaj primeri.«

Nisem se čudil njenemu strahu, saj sem tudi sam v mladih letih mislil, da so Turki takoj tam za Gorjanci. A potolažil sem jo, da v Beogradu že davno ni več Turkov, da tam vladajo Srbi, da bodo kronali kralja Petra in jaz bi hotel biti tudi tam. Za pot sem dobil šestdeset kron in se odpeljal. V Ljubljani sem našel nekaj starejših znancev, ki so bili tudi namenjeni na pot. Vlak nas je okoli petdeset odpeljal proti Zagrebu. Bili smo dobre volje, veselo smo pozdravili tovariše, ki so se nam na poti pridružili; nabralo se nas je do osemdeset. Z našim vlakom so se vozili tudi pevci Glasbene Matice, ki so imeli nastopiti v Beogradu.

Zvečer smo dospeli v Zagreb. Na kolodvoru so nas pozdravili hrvatski dijaki, spremili so nas v mesto in nas vse je objelo tisto navdušenje, ki je običajno, kadar se snidejo bratje s te in one strani Sotle. Ponoči smo se vsi skupaj odpeljali proti Beogradu.

Drugi dan popoldne smo dospeli v Zemun. Izstopili smo in odšli v mesto. Na glavnem trgu smo zagledali napis »Deutsche

Schule«. Čudili smo se, češ, ali je mogoče tu doli, tako daleč v Slavoniji! »Tu vidite, da smo še v Avstriji!« je rekel nekdo; »tam na oni strani je Beograd, tu pa je zadnja avstrijska trdnjava.«

Odšli smo v pristanišče, odkoder naj bi nas parnik prepeljal na drugo stran — na srbska tla. Tu se namreč izliva Sava v Dunav; reka je nad en kilometer široka. Na drugi strani smo videli mogočno zidovje stare beograjske trdnjave. Nad bregom Save in Dunava se dviga mogočen greben, na katerem stoji Beograd. Od te strani se vidi le majhen del mesta, par stolpov in nekaj visokih hiš. Vse drugo prikriva visoko zidovje iz starih časov. Tu so se borili svoj čas tudi slovenski junaki v bojih proti Turkom. Pod generalom Lavdonom so se bili tako hrabro, da je spomin na te boje ohranila naša narodna pesem. S spoštovanjem sem zrl na to častitljivo zidovje, ki obdaja trdnjavo od vseh strani. Koliko bojev je že videlo to zidovje, koliko trpljenja leži pokopanega v njem! S kakim ponosom zre Srb na te priče svoje hrabrosti!

Parnik je stal pripravljen in ljudje na njem so nam prijazno mahali v pozdrav. Bil je to lep, velik parnik, kakor sem jih videl na morju, in godba je svirala na njem. Usuli smo se po deski navzgor. Tam je stala navdušena gospa, lice ji je žarelo od radosti. Bila je gospa Nigrinova, rodom Slovenka, tedaj slavna igralka na beograjskem gledališču. Solze so ji zalivale oči, ko je zagledala toliko mladih Slovencev, ki so prišli na kronanje v Beograd. Pa ni bila sama; cela družba Srbov, gospodje, častniki, dijaki in gospodične, so nas vsi bratovsko ljubeznivo sprejemali, pozdravljali in objemali. — Parnik se je napolnil in iz naših grl je zaorila pesem, vesela in navdušena kakor še nikoli: saj smo bili na svobodnih srbskih tleh!

Pristali smo v pristanu pod Beogradom. Na bregu nas je pozdravljala velika, navdušena množica. Godba na parniku je igrala, beograjski zidovi so se svetili v zarji zahajajočega solnca, onega solnca, ki je izginjalo tam daleč nekje na zapadu v zasužnjeni zemlji. Stopili smo na svobodna srbska tla! Kako blažen občutek! Tu živi narod, ki ima svojo domovino, svojo državo, svojega kralja. Vse je njihovo, vse živi svobodno. Bratsko nas objemajo kakor drage stare znance. Odšli smo z njimi po široki ulici navzgor.

V Beogradu smo. Ob strani vidimo pritlične nizke hiše. To je še stari del mesta ob pristanišču; tam gori na vrhu se svetijo palače. Kmalu dospemo na majhen trg in zavijemo v dolgo moderno ulico z lepimi hišami.

»Gremo h kónaku, da pozdravimo kralja,« so govorili tovariši. Res, v daljavi se je kazalo visoko, lepo poslopje s kupolo. To je konak — srbski kraljevski dvor. Meščani nas pozdravljajo z obeh strani. Po mestu je živahno vrvenje, ker je dospelo mnogo ljudstva z dežele na »krunisanje«.

Pred konakom smo. »Živio kralj Peter!« grmi iz naših mladih grl. Ali bo tudi kralj pozdravil svoje mlade častilce, ki so prišli izpod tujega cesarja? Pač, glej, zavesa pri oknu se je zganila in izza nje se je pokazalo krepko, izrazito lice s sokolsko živimi očmi.

»Živio!« Pokimal nam je smehljaje v pozdrav.

Tako sem prvič pozdravljal svojega jugoslovanskega kralja. Naša mlada srca so že takrat slutila veliko resnico, a naša pamet je še ni mogla razumeti. Čutili smo vse, a povedati si tega nismo znali.

Srbski tovariši so nas odvedli po ulicah naprej in so nas spremili v gimnazijo, kjer je bilo za nas pripravljeno lepo ležišče. Sladko smo počivali prvi dan v Beogradu.

II.

Vse dni pred kronanjem smo porabili, da smo si ogledali Beograd natančno. Radi smo postajali na ozidju stare trdnjave, odkoder je lep razgled proti severu črez Banat in proti zapadu črez slavonsko ravan. Posebno zvečer ob solnčnem zahodu je ta pogled naravnost čaroben.

Na večer pred kronanjem so prepeljali kraljevske znake v stolno cerkev. Nova krona je narejena iz brona starih turških topov. Drugi dan nas je zbudilo grmenje topov z beograjskega ozidja. Streli so oznanjali, da bo danes kronan srbski kralj.

Hiteli smo na ulico. Povsod je bilo natlačeno polno ljudstva. Stali smo pred cerkvenimi vrati, ko je prijahal po slavnostno okrašenih ulicah sredi tisočglave množice kralj Peter, sedeč na belcu. Za njim sta jezdila oba princa in za tema se je peljala v kočiji princesa Jelena. Spredaj je jahal zbor trobentačev, zadaj razni generali, pobočniki in višji častniki. Pred

cerkvijo so lahno poskakali s konj in odšli v cerkev. V cerkvi je sédel kralj na vzvišeni prestol, drugi so se ustopili krog kralja. Začela se je služba božja. Metropolit je pomazilil kralja in mu naposled slovesno dejal krono na glavo.

Ko je bil obred končan, smo hiteli ven. Kralj Peter je v polnem kraljevskem ornatu zajahal belca, za njim sta jezdila oba princa in vse spremstvo kakor poprej. Tako se je vračal kraljevski sprevod od kronanja. Ulice so odmevale od radostnih vzklikov navdušenega naroda.

Popoldne je bil po mestu slavnostni sprevod naroda. Od vseh strani kraljevine Srbije so bili prišli zastopniki naroda na slavnost kronanja. Možje so bili oblečeni po domači noši v belo ali rjavo volneno obleko s kučmami na glavi. Bile so krasne, ponosne postave, pravi predstavitelji tega zdravega, krepkega naroda. Vsem je odsevala z obraza radost in samozavest. Tu je vsak čutil, da ima ta krepki narod še veliko bodočnost.

Za občinami se je razvil takozvani zgodovinski sprevod, ki naj bi predočil razvoj in zgodovino Srbije. Videli smo prvega srbskega kralja Nemanjo, za njim Dušana Silnega, carja Lazarja s kosovskimi junaki, kraljeviča Marka, Črnega Jurija in njegove sobojevnike. Za njimi so vozili stare topove in orožje iz turških časov. Pred nami je šla tisočletna zgodovina polna bojev in zmag, iz katerih je srbski narod zopet dosegel svojo svobodo.

Po sprevodu smo odšli na velik travnik, kjer se je vršila ljudska veselica. Tam se je bilo sešlo na tisoče ljudstva, zadonele so lepe srbske narodne pesmi, zaigralo se je kólo, vse je bilo veselo in živahno. Zvečer se je navdušena množica razhajala: povsod si videl vesele ljudi — saj je bil končan pomembni zgodovinski dan — a niti en človek ni bil pijan, kakor se žal tako rado dogaja pri nas.

Nekoliko dni za tem smo bili na Banici. To je mala planjava za Beogradom z lepim razgledom. Tu smo videli srbsko vojsko. Kralj Peter je prijahal tja v spremstvu svojih generalov. Za nas goste je bila postavljena tribuna. V dolini pred nami so se pojavile čete — polk za polkom, najprej pehota, potem konjica, nazadnje topništvo. Zanimivo je bilo gledati te čvrste čete. In ta konjica! Kako je plavala mimo nas prek polja! To je bila tisti konjenica, ki je v balkanski vojni gnala Turke, da

se niso mogli več ustaviti. Kdo bi bil takrat mislil, da bo ta mala vojska črez deset let sprejela boj z desetkrat večjo Avstrijo! Sprejela ga je in zmagala.

Ostali smo še nekoliko dni v Beogradu. Seznanili smo se z rodbino odličnega prota in njegovega brata advokata, kjer so nas sprejeli s pravo srbsko gostoljubnostjo. Ko pride gost v srbsko hišo, mu najprej ponudijo »sladko«. To je nekako vkuhano sadje. K »sladkemu« smo pili vodo. Razvil se je pogovor o nas, o Srbih, o jeziku, o bodočnosti. Nismo si upali povedati vsega, kar smo čutili. Rekli smo samo, da nam ugaja pri Srbih in da bi bili srečni, ako bi kdaj mogli Srbe tako pri nas pozdraviti. In danes, danes po osemnajstih letih! Ali se zavedamo svoje sreče?

Beograd se je počasi praznil. Gostje so odhajali. Tudi mi smo se pripravili na pot v »domovino«. Začutili smo šele tedaj, da se začne onkraj Save in Dunava tuja država, ki vlada nad našo domovino. Neradi smo odhajali s svobodne srbske zemlje.

Drugi dan smo bili na kolodvoru. Naš šolski sluga, ki je ves čas lepo skrbel za naše postelje, nam je pri slovesu prijazno podal roko, češ, da ga je veselilo, da je imel toliko Slovencev v svoji gimnaziji.

Vlak je odhitel črez savski most in mi smo se ozirali nazaj na naš Beograd, kjer smo preživeli tako lepe dneve.

Ivan Lah.

139. Kralj Peter I. Osvoboditelj in kmetiški stan.

Za svetovne vojne so bili zasedli premočni sovražniki vso Srbijo. Sivolasi kralj Peter in z njim preostala vojska ter mnogo naroda so se morali umakniti preko odljudne Albanije v tujino, v pregnanstvo.

Nekoč reče stari kralj: »Sovražni vladarji me prezirajo in mi očitajo, češ, da je bil moj praded kmet. A jaz pravim odkrito vsemu svetu: Moj dragi srbski narod je kmetiški narod in jaz sem bolj ponosen na svoj kmetiški rod kakor na svojo kraljevsko krono!«

Iz srbohrv. — Josip Wester.

Srbohrvatsko štivo.

(Z naglaski opremil prof. dr. Rudolf Molè.)

140. Pò malo, pò malo, pa eto ti mnogo.

Lístak uz lístak, — šumica;
àlem uz àlem, — krunica;
ciglja na cíglju, — pàlata;
rečca na rečcu, — závada;
klasak dȍ klasa, — plȍdina;
ȁ čas zȁ časom, — gȍdina;
kaplja pȍ kaplja, — Mòrača;
zrno dȍ zrna, — pògača;
ukor na ùkor, — sramòta;
dan pȍ dan, — nesta živòta.

Jovan Jovanović Zmaj.

141. Pòslovice.

Bolje je s mudrim plȃkati nego s ludim pjȇvati. — Čistu òbrazu malo vode treba. — Dobar glas dalèko se čuje, zao još dalje. — Kad máčka kȍd kuće nije, onda se miši vesèle. — Tko visòko leti, nisko pada. — Tko vuka gađa, bistro vàlja dȁ gleda. — Tko ljeti hlàduje, zimi glàduje. — Lud se pȍ smijehu pòznaje. — Mudroj glavi jèdno ȍko dosta. — Ni sve zlato, što sja, ni sve pèćina, što zjâ. — Novac je dušògubac. — Prìjatelj se u nèvolji pòznaje kao zlâto u vatri. — U ratára crne ruke, a bijèla pògača. — Vûk dlȁku mijenja, ali ćudi nikada.

Iz M. Divkovićeve Hrvatske čitanke za I. razred.

142. Pítalice.

Pítali lekára: »Od koje se bȍlesti nâjmanje ùmire, od koje li nâjviše?« — »Najmanje ȍd gladi, a najviše ȍd mnogo jela i píća.«

Pîtao sin oca: »Kakvom je siromášku najdušèvnije dati?« — »Onome, što ȍčima gleda, a ústima nȅ traži.«

Pítali ciganina: »Kako znate, kad je ù vas podne, kad nemate sȃhata?« — »Po trbuhu!«

Pítao beg raju: »Kako možeš tȁko slatko suha hljeba jesti?« — »Oglàdni i ti, kao i ja, pa ćeš i ti ìzjest' dva!«

Srpske nar. pitalice. — Vuk St. Vrčević.

143. Lìsice.

Jednoj lìsici ùpadne rep u škrípac. Da bi spasla òstalu kožu, pregrize sebi rep i utèče. Nu sramòta je beše bȅz repa, te da sȁkrije tu svoju srȃmotu, sazòve òstale lìsice i poče ih nagovárati, da i one òdrežu sebi rȅpove, jer je lisici lakše i lepše bȅz repa, nego li s repom. Onda se jedna stara i ìskusna lìsica dòseti njezinu lùkâvstvu i reče: »Dok si ti svoj rep ìmala, nisi nas nȁ to sávetovala, a sad, kad si ti bȅz repa òstala, htela bi, da i mi naše òdrežemo, jȅ li? Vidiš ti pȃmeti! Hoće jedna lisica mnoge da nàdmudri!«

Iz basni Dositija Obradovića.

144. Konj i màgare.

Konj i màgare putòvahu zȁjedno. Bedno màgare, preko mere natòvareno, iznèmogne pod tèretom i zàmoli konja, da mu pòmogne i ponèse mȁlo brȅmena, jer će inače izdàhnuti. Konj, pònosit i ohol, nȅ hte ništa ni dȁ čuje ni dȁ zna ȏ tome, ȁ bedno màgare nâjzad sasvim iznèmogne i ùgine. Onda njegov gospòdar natòvari na kònja nȅ samo sve breme nego i màgarčevu kožu. Sad tȅk konj pozna, ali kasno, da bi za njega mnogo bolje bilo, da je pòslušao màgare, i da mu je pòmogao.

Iz basni Dositija Obradovića.

145. Máčak i mìševi.

Máčak dođe u jȅdnu staru kuću, gde je bilo mnogo mìševa, i počne ih lòviti jednog po jȅdnog. Kad su mìševi videli tû nápast, dogòvore se, dȁ više nȅ slaze dole, nego da òstanu gore pȏ gredama gde máčak nȅ može doći. Tada se máčak nàčinî mrtav, i pruži se, nȅ mičući se nìmalo.

»Ne prévari!« rekne mu jedan stari miš. »Dȁ vidimo mȅšinu od tvoje kože, nȅ bismo joj se priblížili, a kamo li tebi još nèoderanom!«

Po Dositiju Obradoviću.

146. Tri ptičice.

Tri ptičice goru prelètele,
svaka nosi u kljúnu zlâmenje:
jedna nosi vlátak od pšènice,
druga nosi vìnovu lòzicu,
treća nosi zdravlje i vesélje.
Koja nosi vlátak od pšènice,
ona pada nà tu ravnu Bàčku,
te je Bàčka žitom izobilna;
koja nosi vìnovu lòzicu.
ona pada nà Frušku gôricu,
te je Fruška vinom izobilna;
koja l' nosi zdravlje i vesélje,
ona pada nama na trpezu,
dà budemo zdravi i veseli!

Srbska narodna pesem. Vuk Stefanović Karadžić.

147. Kòvač i kròjač.

Kovač je kòvao neku debèlu gvòzdenu osòvinu. U taj mah prođe pored kòvačnice jedan krojač. On je stao, zaglédao se i čudio se onoj snâzi, kojom kovač onaj teški čekić tako vêšto diže i spušta.

Kad kovač òpazi krojáča, prohte mu se, da se malo nàšali. On ìspusti — tòbož nèhotice — svoj teški čekić nà zemlju i pòviče krojáču: »Hodi, brate, molim te pòdigni mi ovaj čekić!«

Krojač se odmah setio, šta je kovač mislio, ali ipak uđe u kòvačnicu, pa tu — i on tòbož nèhotice — ispusti pored čèkića svoju tânanu iglicu i reče kováču: »Ded prvo digni ti moju iglu!«

Kovač se nà to morao nasmèjati, jer je video, da ga je krojač nàdmûdrio: on je znao, da svojim dèbelim prstima ne bi nipošto mògao dići tanku ìglicu.

Nije svaki uviđávan, da prizna tûđu òsobinu i dà kaže: »Što ja mògu, to ti nè možeš, ali opet, što je tebi lako, to ja ne mògu da ìzvršim.«

Iz »Nevena«.

Jugoslovanske narodne himne.

148. Naprej.

1. Naprej, zastava slave,
na boj, junaška kri!
Za blagor očetnjave
naj puška govorí!

2. Z orožjem in desnico
nesimo vragu grom,
zapisat v kri pravico,
ki terja jo naš dom.

3. Draga mati je prosila,
roke okol' vrata vila,
plákala je moja mila:
»Tu ostani, ljubi moj!«

4. Zbogom, mati, ljub'ca, zdrava!
Mati mi je očetnjava,
ljub'ca moja čast in slava,
hajd'mo, hajd'mo zanje v boj!

Simon Jenko.

149. Lijepa naša domovino!

1. L'jepa naša domovino,
oj junačka zemljo mila,
stare slave djedovino,
da bi vazda časna bila!
Mila, kano si nam slavna,
mila si nam ti jedina!
Mila, kuda si nam ravna,
mila, kuda si planina.

2. Vedro nebo, vedro čelo,
blaga prsa, blage noći,
toplo ljeto, toplo djelo,
bistre vode, bistre oči,
vele gore, veli ljudi,
rujna lica, rujna vina,
silni gromi, silni udi:
to je naša domovina!

3. Teci, Savo, Dravo, teci,
niť ti, Dunav, silu gubi,
kud li šumiš, sv'jetu reci,
da svoj narod Slovan ljubi:
dok mu njive sunce grije
dok mu hrašće bura vije,
dok mu mrtve grobak krije,
dok mu živo srce bije.

Antun Mihanović.

Lepa naša domovina!

1. Lepa naša domovina,
oj junaška zemlja mila,
stare slave dedovina,
da bi vedno častna bila!
Mila, kakor si nam slavna,
mila si nam ti edina,
mila, koder si nam ravna,
mila, koder si planina.

2. Vedro nebo, vedro čelo,
blage prsi, blage noči,
toplo leto, toplo delo,
bistre vode, bistre oči,
vele gore, veli ljudi,
rujna lica, rujna vina,
silni gromi, silni udi:
to je naša domovina!

3. Teci, Sava, Drava, teci,
Dunav, sile ti ne gubi,
koder tečeš, svetu reci,
da Slovan svoj narod ljubi:
dokler njive solnce greje,
dokler hraste burja vije,
dokler mrtve grob mu krije,
dokler živo srce bije.

4. Blagoslov se naj razliva
v tvojih poljih in lesovih,
Bog ljubezni naj prebiva
v tvojih selih in domovih!
V božjem dihu, v božjem varstvu
tvoja ladja mirno plava.
Mir s teboj po vsem vladarstvu!
Tvojim sinom večna slava!

Alojzij Merhar — Silvin Sardenko.

150. Боже правде.

1. Боже правде, Ти што спасе
од пропасти до сад нас,
чуј и од сад наше гласе
и од сад нам буди спас!
Моћном руком води, брани
будућности наше брод!
Боже, спаси, Боже, храни
нашег краља и наш род!

2. Сложи нашу браћу драгу
на свак дичан, славан рад!
Слога биће пораз врагу,
а најјачи свима град.
Нек на нашој блиста грани
братске слоге златан плод!
Боже, спаси, Боже, храни
нашег краља и наш род!

3. Нек на наше ведро чело
твог не падне гнева гром!
Благослови наше село,
поље, њиву, град и дом!
Кад наступе борбе дани,
к победи нам води ход!
Боже, спаси, Боже, храни
нашег краља и наш род!

4. Из мрачнога сину гроба
наше круне нови сјај.
Настало је ново доба,
нову срећу, Боже, дај!
Краљевину нашу брани,
петвековне борбе плод!
Александра, Боже, храни,
моли ти се сав наш род!

Јован Ђорђевић

Bože pravde.

1. Bože pravde, Ti što spase
od propasti do sad nas,
čuj i od sad naše glase
i od sad nam budi spas!
Moćnom rukom vodi, brani
budućnosti naše brod!
Bože, spasi, Bože, hrani
našeg kralja i naš rod!

2. Složi našu braću dragu
na svak dičan, slavan rad!
Sloga biće poraz vragu,
a najjači svima grad.
Nek na našoj blista grani
bratske sloge zlatan plod!
Bože, spasi, Bože, hrani
našeg kralja i naš rod!

3. Nek na naše vedro čelo
tvog ne padne gneva grom!
Blagoslovi naše selo,
polje, njivu, grad i dom!
Kad nastupe borbe dani,
k pobedi nam vodi hod!
Bože, spasi, Bože, hrani
našeg kralja i naš rod!

4. Iz mračnoga sinu groba
naše krune novi sjaj.
Nastalo je novo doba,
novu sreću, Bože, daj!
Kraljevinu našu brani,
petvekovne borbe plod!
Aleksandra, Bože, hrani,
moli ti se sav naš rod.

Jovan Đorđević.

Opombe.

Št. 1. — Stvárnica (lat. natūra): priroda.

Št. 4. — Rešitev uganke: soglasniki in samoglasniki.

Št. 5. — Gorjanci, pogorje na Dolenjskem, se vleče od Save do Kolpe; prebivalci na njih zap. pobočju in znožju se zovejo Podgorci. — Gornik: vinogradnik. — Žolnir (iz nem. Söldner): vojak.

Št. 6. — Glorija (iz lat.): slava, veličastnost. — Klošter (iz nem. Kloster, lat. claustrum): samostan.

Št. 8. — Putka tutka: pohlevna, skromna kokoš.

Št. 9. — Prim. srbohrv. štivo, ber. št. 147.

Št. 10. — Gumno, steptana tla, kjer se mlati žito na prostem. — Pleva, sr. spola; nav. pleve, žen. sp.

Št. 12. — Žalik žene zovejo na Koroškem bajna ženska bitja (vile). — Korotan, staro ime za Koroško. — Blače, vas pri Blaškem jezeru, jvzh. od Beljaka. — Snovati: nit na motovilo ali na statve motati.

Št. 16. — Bala: v povitek zganjeno platno.

Št. 17. — Ig, pokrajina na južnem robu Ljubljanskega barja; prebivalci se zovejo Ižanci. — Dobravški hrib pri vasi Dobravici, jvzh. od vasi Studenca. — Prim. slično berilo, Grafenauer, Slovenska čitanka za višje razrede, I., ber. št. 3.

Št. 20. — Francozi so gospodarili v naših krajih od l. 1809. do l. 1813.; takrat je bil francoski cesar Napoleon I. združil tedanje Kranjsko, del Koroškega in Tirolskega, Primorsko, Hrvatsko Primorje in Dalmacijo v enotno upravno pokrajino, imenovano »Ilirske dežele«, z glavnim mestom Ljubljano. Bohinj se zove gornja Savska dolina od slapa Savice do Bleda, oz. do vasi Bohinjske Bele; glavna vas v Bohinju je Bohinjska Bistrica, vas v spodnjem koncu Bohinja je Nomenj, visoko na planini pa ležita Gorjuše in Koprivnik, kjer je bil prvi slovenski pesnik Valentin Vodnik župni upravitelj od l. 1792—1796. (Gl. ber. št. 1.) — V Bohinju so nekdaj kopali in topili železno rudo v Fužinah, kjer so bili veliki plavži barona Cojza (Zois). — Špela, domače ime za Elizabeto. — Čelésnik (čelésnjak): lesen steber ob oglu pri peči, leseni drogovi ob peči. — Mens sana in corpore sano (lat.): zdrav duh v zdravem telesu. — Kripica, iz desk zbit sedež, običajen na preprostem kmetiškem vozu. — Dežica (pomanjš. beseda od »deža«), lesena posoda za maslo ali záseko (sesekljana slanina, ocvirki v masti). — Sérast: sivkast. — Raševina, domače sukno iz volne, pomešane s predivom. — Na kveder so škornji, katerim je podplat tako prišit na oglavje, da je rob vèn obrnjen in se šev vidi. — Celovška cesta, sedaj Gosposvetska cesta v Ljubljani; Kamniška cesta, tudi: Dunajska cesta, drži iz Ljubljane sev. na Posavje. —

Funt (stara utež), 56 dkg. — Krošnja, leseno stojalo, n. pr. za rešeta, se nosi oprtav na hrbtu. — »Narečje, bohinjskemu najmanj podobno,« je ribniško; Ribničani slové kot dovtipneži. — Rejta, po ribniško namesto »reta«, veliko rešeto; tukaj dovtipno za »klobuk«.

Št. 21. — Ajdna, hrib v Savski dolini v bližini vasi Javornika na Gorenjskem. — Karavanke, gorovje, sedaj tvoreče v glavnem mejo med nekdanjo Kranjsko in Koroško (v republiki Avstriji).

Št. 24. — Kólo devojačko (srbohrv.), rajajoče deklice, igrajoče kólo (narodni ples).

Št. 25. — Gorjanci in Podgorje, gl. op. k št. 5. — Šentjernej, velika vas na Krškem polju v znožju Gorjancev. — Coprnica (iz nem.): čarovnica.

Št. 27. — Čabar, slov. Čaber, mesto na Hrvatskem blizu izvira reke Kolpe.

Št. 33. — Razrednik Valentin, profesor Valentin Kermavner, ki je spisal Latinsko slovnico. — Rusobradi možina: možak z rjavo brado. — Granata, izstrelek iz topa, topovska krogla. — Ciza (lat. cisium): voziček na dveh kolesih, dvokolnica. — Mea culpa (lat.): moja krivda.

Št. 34. — Klarinet (frc.), lesena piščal (godalo).

Št. 37. — Kralj Matjaž, o katerem se pripoveduje v slovenskih narodnih pesmih in pripovedkah, je bil ogrski kralj Matija Korvin (1458 do 1490); pri ljudstvu je bil kot ljudomil vladar jako priljubljen, vojskoval se je zmagovito proti Turkom ter branil podložnike kmete pred nasilnimi velikaši. — Gosposvetsko polje, ravnina sev. od Celovca, sloveča po vojvodskem prestolu in stari cerkvi Gospe svete; tam blizu so tudi vrhi Sv. Krištofa, Št. Magdalene in Št. Urha. — Peca, gora na juž. Koroškem (vis. 2114 m).

Št. 38. — Krim, gora juž. od Ljubljane (vis. 1106 m). Tudi še o drugih gorah pripovedujejo, da spi v njih kralj Matjaž, n. pr. v Boču na Štajerskem, v Slivnici pri Cerknici na Notranjskem, v Čavnu na Goriškem.

Št. 39. — Kopišče, prostor za oglarsko kopo, kjer kuhajo oglje.

Št. 40. — Koledníca, pesem kolednikov, ki hodijo od božiča do sv. Treh kraljev od hiše do hiše, voščeč ljudem srečo. Prim. ber. št. 100.

Št. 41. — Grivína: ruša, trata, drn. — Gorjanci, gl. op. k št. 25. Podgorski pašniki se zovejo košenice. — Kračo prevrniti: kozelc prevrniti. — Križavec, star srebrnjak s podobo križa.

Št. 42. — Portič (iz ital. porto, lat. portus, s slov. obrazilom -ič), majhen morski pristan.

Št. 45. — Pasíca: obeza, ovijača.

Št. 46. — Sv. Trojica, cerkev na griču zap. od Vrhnike, rojstnega kraja Ivana Cankarja; vzh. od Vrhnike na juž. robu Ljubljanskega barja sta vrha Sv. Ane in Žalostna gora. Ljubljanski vrh (vis. 813 m) pa je juž. od Vrhnike. Kraj ob izviru Ljubljanice je Močilnik; Ljubija, pritok Ljubljanice vzh. od Vrhnike.

Št. 47. — Ciciban, otroško ime v Župančičevi pesniški zbirki »Ciciban in še kaj«. Ime je vzeto iz srbske narodne uganke.

Št. 48. — Kapitoška (rus.), ljubkovalno ime za »Kapiton«, kakor n. pr. slov. Tonček za »Anton«. — Novi zakon, del sv. pisma, v katerem opisujejo Jezusovo življenje evangelisti sv. Matevž, Marko, Luka in Janez.

Št. 51. — Beneški Slovenci, bivajoči v Benečiji, vzh. in sev. od mesta Vidma (Udine) ter v dolini Reziji; gl. ber. št. 92 v Čitanki III.

Št. 52. — Bokál (iz ital.), stara mera za tekočine, ok. 1½ l. — Solčavske planine, gorovje ob gornjem teku reke Savinje, ki izvira nedaleč od vasi Solčave; gl. op. k št. 118.

Št. 54. — Šaroperci: raznobarvni oblaki, ki so videti kakor ptiči s pisanim perjem. — Rešitev ugank: 1. Rosa. — 2. Senéne vile s senom. — 3. Kozelc s snopjem. — 4. Hrast. — 5. Mravljišče. — 6. Oblaki. — 7. Čebele in satje. — 8. Ogenj — žerjavica — oglje. — 9. Organist pri orglah. — 10. Monštranca.

Št. 56. — Kodelja, sveženj prediva, ki se natakne na preslico; gosta brada v obliki kodelje. — Vodnár: povodnjak, povodni mož.

Št. 57. — Donda: punčka, lutka. — Lev Nikolajevič Tolstoj, slaven ruski pisatelj (1828—1910).

Št. 61. — Slovenski pesnik in pisatelj Josip Stritar (roj. 1836 v Podsmreki pri Vel. Laščah na Dolenjskem) je bil gimnazijski profesor na Dunaju; sedaj živi v pokoju v mestecu Aspangu juž. od Dun. Novega mesta. — Perún, ime staroslovanskemu bogu groma in bliska. — Psi novofundlanske pasme so jako razumni, imajo nav. črno kocasto dlako; Novi Fundland (angl. New Foundland), otok ob svvzh. obali Sev. Amerike. — Odisej, grški junak pred Trojo, doma z otoka Itake, prim. ber. št. 89.

Št. 65. — Mužík (rus.): kmet, selják.

Št. 67. — Indija Koromandija, ime za srečno »deveto deželo«, ki jo omenjajo narodne pravljice; ime Koromandija se naslanja na zemljepisno ime Koromandel, kakor se zove vzh. obala Prednje Indije. — Cviček, kiselkasto rdeče dolenjsko vino.

Št. 68. — Slom, vas blizu Ponikve na bivš. Štajerskem, rojstni kraj Antona Martina Slomšeka (1800—1862), slovenskega pesnika in pisatelja, slavnega lavantinskega škofa. — Dan sv. Ožbalta, 5. avgusta.

Št. 69. — Limbarska gora v kamniškem okraju, v nje podnožju drži vélika cesta iz Ljubljane proti Celju. Vrhu gore (vis. 773 m) stoji romarska cerkev sv. Valentina. Mesto, kjer je stala nesrečna hiša, hoče ljudska pripovedka še poznati. V cerkvi na Brdu pri Podpeči pa je tudi oltar sv. Peregrina. V legendi sta oba svetnika brata, v resnici pa je živel sv. Peregrin v 2., sv. Valentin pa koncem 3. stoletja.

Št. 70. — Mengeš, trg 16 km sev. od Ljubljane. — Sv. grofinja Genovefa ali Preganjana nedolžnost, ljudska povest. — Zgodbe bratov Svetinov, t. j. Janez Ciglerjeva povest »Sreča v nesreči«, izšla prvič l. 1836. kot prva slovenska izvirna povest. — Življenje Indijanov v polnočni Ameriki je opisal slovenski misijonar Báraga, ki je bil škof med sev. amerikanskimi Indijanci. — Rokovnjači, gl. ber. št. 118. — Orál, stara ploskovna mera, ok. 57 a. — Normalni razred v mestni ljudski šoli (normalki). — Eminenca (lat.): odlika.

— Obdarovanec (lat. praemifer), odličen učenec, ki je prejel ob sklepu šol. leta kako nagrado (knjigo, sliko). — Licejska knjižnica, državna knjižnica v Ljubljani, imenovana po nekdanjem liceju (višji latinski šoli). — Hipokréna (grš.), Muzam (Modricam) posvečeni studenec v gorovju Helikon na Grškem. — Dunajska cesta, vélika cesta, držeča iz Ljubljane proti sev. (v Celje, Maribor). — Parízar (iz nem.), velik tovorni voz. — Vandravec (iz nem.), popotni človek, v prejšnjih časih nav. rokodelec, iščoč službe.

Št. 71. — Baržún (madž.): žamet.

Št. 72. — Rezervist (iz frc.), vojak v »pričuvi«, ne v aktivni redni vojski. — Sisak, slov. Sisek, mesto ob izlivu Kolpe v Savo; Brod ob Savi, mesto v Slavoniji; temu nasproti na desnem bregu Save je Bosanski Brod; Maglaj, mesto v dolini reke Bosne. — Bajonét (frc.), bodalo, ki se nasadi na vojaško puško. — Patrúlja (frc.), obhodna straža, ki obhodi določeno pot (patrulira) s kakim posebnim naročilom. — Bógme (vzklik), skrč. iz »Bog me kaznuj« ali slično.

Št. 74. — Majór, štabni (višji) častnik; višji čini so: podpolkovnik, polkovnik, general; nižji pa: kapétan (stotnik), poročnik, podporočnik. — Varcar Vakuf in Jajce, mesti ob reki Vrbasu v Bosni; tu je imel nekdanji domači pešpolk hude boje s turškimi vstaši. — Mangart (visok 2678 m), Jalovec, Prisojnik in Črni vrh so vrhovi v severozapadni skupini Julijskih alp, Črna prst in Možic sta v bohinjski skupini. Stol, Golica in Jepa (Kepa) so v Karavankah, Kočna in Baba v Kamniških alpah, Osojnica pa na Bledu. Triglav, najvišji vrh na slovenski zemlji (vis. 2863 m), v Julijskih alpah. — Handžar (turš.), malo zakrivljen, kratek meč. — Terna (ital.), tri številke, zadete v loteriji ali tomboli. — Rešpetlin (spačena beseda iz ital. perspettolino): daljnogled.

Št. 75. — Ščene, mlad pes, psiček. — Junoš (hrv.): mladenič, junak. — Čerovna jama, jama polna čerí, skalnata votlina. — Gnada (nem.): milost.

Št. 76. — Štant (nem.): stojnica, prodajalna lopa.

Št. 79. — Bitka pri Kumanovu dne 24. oktobra l. 1912., kjer so Srbi pod poveljstvom kraljeviča, sed. kralja Aleksandra, pobili turško vojsko in jo v beg zapodili. — Baterija (frc.), skupina 4—8 topov. — Rapórt (frc.), vojaško poročilo, prijava nižjega višjemu.

Št. 80. — Ahiléj (grš. Achilleus) in Odisej (grš. Odysseus), grška junaka pred Trojo, prvi sloveč po svoji hrabrosti, drugi po zvitosti; gl. ber. št. 89. — Príam (grš. Príamos), kralj trojanski, je imel baje 50 sinov; eden izmed teh, Páris, je povzročil trojansko vojno, ker je bil ugrabil Héleno, ženo kralja Menelaja v Šparti. O trojanski vojni glej Bučar, Zgod. star. veka str. 48—54. — Eneja (grš. Aineias), sin Anhizov, je bil poleg Hektorja najhrabrejši Trojanec. — Lavinij (lat. Lavinium), mesto v Laciji (Italiji), glavno mesto Latincev.

Št. 82. — Pri Sv. Krištofu je staro ljubljansko pokopališče; nad glavnim vhodom je čitati napis» »Resurrecturis« = »Tistim, ki bodo zopet vstali«. — Jesenika: jésen (drevo). — Kavalir (frc.): konjik, plemič, vitez. — Polkovni tambur, vodja vojaške godbe,

nosi palico s svetlo medeno glavico na vrhnjem koncu; s to palico daje godbi znamenje. — Réne, glasbilo, obstoječe iz dveh medenih plošč (ital. činéle). — Salutirati (frc.), po vojaško pozdraviti. — Ozemci: trepalnice. — Ledina, del Ljubljane v svzh. koncu mesta; tam je tudi Resljeva cesta, zvana po Ivanu Reslju (Ressel), izumitelju parnega vijaka.

Št. 84. — Bitolj in Skoplje, mesti v južni Srbiji; Srbi so pridobili to pokrajino v balkanski vojni l. 1912/13. — Čárape (sh.): nogavice. — Kósovo ali Kosovo polje, širna ravnina ob reki Sitnici v Stari Srbija, sloveča po odločilni bitki na Vidov dan dne 15. junija 1389, ko je padel srbski car Lazar; gl. op. k št. 138 in ber. št. 56 v Čitanki III.

Št. 86. — Lido (iz lat. litus), plano obrežje (otok) pred Benetkami, sloveče morsko kopališče.

Št. 88. — Prim. ber. št. 89. — Tolminsko, pokrajina ob srednjem teku reke Soče; glavni kraj je Tolmin.

Št. 89. — Troja, starodavno mesto v Mali Aziji blizu Helesponta; prim. ber. št. 80. — Itaka, otok v Jonskem morju blizu grške obale. — Tulec, tok za puščice, strelotók. — Ober (iz Avar): velikan. — Gostinsko darilo, dar, ki se dá gostu v spomin.

Št. 90. — Črni ponočnjaki: kuhinjski ščurki.

Št. 91. — Vlahi, laški godci z dudami, piščalmi na mehovih, so v prejšnjih časih prihajali v naše kraje. Pesnik posnema v pesmi otožni značaj njih godbe s tem, da končava vsako vrstico z zaïegnjenim »ó«. — Pazha: skrč. iz pázduha.

Št. 92. — Odpik! V otroški igri znamenje za pričetek igre; konec igre se napové z »zapik!« — Lisjak opisuje angleški lisičji lov, Ris pa špansko bikoborbo. Borilec v bikoborbi se zove toréro (špan., iz lat. taurus = bik); pikadór, borilec na konju, s sulico v roki; bandarilléro se bori peš, okrašen s trakovi; matadór bika zabode, da pogine. — Kadrilja (frc.), družba 4 parov (pri plesu) ali 4 skupin (pri borbi). — Mrežarji, lovci z mrežami; zankarji, ki nastavljajo zanke. — Nova Gvineja, največji avstralski otok. — Vabilišče, prostor, kjer se nastavlja vaba; mrhovišče, kjer se nastavlja mrhovina kot vaba. — Progla: zanka, past. — Nevtrálen (lat.): na nobeno stran, nepristranski. — Metúzalem, eden izmed praočakov, je dosegel baje starost 969 let. — Štuporáma: na rami (hrbtu) oprtiv nesti.

Št. 93. — Bukovica: bukev (drevo).

Št. 95. — Damaščanka, sablja iz Damaska, mesta v Siriji, kjer so izdelovali najboljše jekleno orožje. — Strela tatarska; Tatari so bili izborni lokostrelci. — Buzdovan ali topuz (turš): šestoper, bojni bat ali kij z okovano glavico. — Sveta gora, gora Atós na polotoku Halkidiki v Makedoniji; tam je še dandanes samostan vilindarski (Hilandar).

Št. 97. — Skupščina (iz srbohrv.): zbor, shod. — Kóla (srbohrv.): voz. — Ham: konjska oprava (jermenje); pratež (žen. sp.): vsa priprava za k vozu. — Zločest: zloben, hudoben. — Kola Dobrora-

dova, ozvezdje na sev. nebu: 4 zvezde značijo kolesa, 3 zvezde ojé; zove se tudi: véliki voz, koroški ali Martinov voz.

Št. 100. — Kresnica, narodna obredna pesem, kakršne pojó na Belokranjskem o kresu belo oblečene deklice, hodeč od hiše do hiše; kresnice so slične božičnim kolednicam; gl. op. k ber. št. 40. Prim. slično srbsko narodno pesem ber. št. 146.

Št. 101. — Bože moj (srbohrv. zvalnik): moj Bog! —

Št. 102. — Koševati, ponavljalni glagol; gl. Breznik, slov. slovnica, 2. izd., § 227. — Mastiti: mečkati, tlačiti.

Št. 104. — Rešitev uganke: strešica nad **č, š, ž.**

Št. 105. — Tiranska šola, stroga šola (tirán = trinog). — Licej (grš.), pri Grkih filozofska šola modrijana Aristotela; sploh: višja šola; gl. op. k št. 70. — Metodika (iz grš.): navodilo za pouk.

Št. 106. — Záplata in Storžec (Storžič), gori v Karavankah, svzap. od vasi Preddvora, domovine pesnika in pisatelja Valjavca. — Brašno: popotnica, živež za na pot. — Črnják: črn kruh, kakor ovsenják, kruh iz ovséne moke.

Št. 107. — Šport (angl.), igra na prostem kot telesna vežba. — Linné Karel (1707—1778), švedski prirodopisec, sloveč botanik, ki je ustvaril dvobesedno imenoslovje v prirodopisu, n. pr. Pomladanski zvonček, Galanthus nivalis *L.* (Kratica *L.* pri imenih pomeni: Linné; glej imena metuljev v tem berilu.) — Poprovina, lahke bambusove palice. — Batist, fino kot tančica tkano platno. — Kloroform, kemična spojina, ki lahko izhlapeva in učinkuje na živce omotično. — Pincéta (frc.), ščipalo za prijemanje majhnih predmetov. — Oksidiran: spojen s kisikom. — Tóraks (grš.): oprsje, ogrodi. — Entomológ (grš.), prirodopisec, ki se peča s študijem o žuželkah.

Št. 109. — Skókica, Dolgokrák, Krákuš, značilna imena za žabe; krak: žabja noga, tudi: žabnjak (žabja jajca).

Št. 111. — Mandarin, pri Malajcih in Kitajcih: višji dostojanstvenik, minister. — Serec: rdečkast belec; šarec: lisec, marogast konj. —

Št. 112. — Turjak, trg na Dolenjskem, j. od Ljubljane, z rodnim gradom Turjaških grofov, ki so se posebno odlikovali v bojih s Turki. — Dobrépolje, rodovitno polje kraškega značaja v velikolaškem okraju na Dolenjskem; na južnem koncu so Struge in še dalje proti reki Krki so Hinje v tako zvani Suhi Krajini. — Tabor, z močnim zidom obdana cerkev ali grad, kakršnih je še dokaj ohranjenih v naših deželah; taki tabori so bili braniki proti napadom Turkov. Prim. ber. št. 86 v Čitanki III.

Št. 114. — Jean Henri Fabre (izg. Fábr), slaven francoski prirodopisec (entomolog, žužkoslovec).

Št. 115. — Rimski konzul Menenij Agripa (Menenius Agrippa), ki je s priliko o človeških udih pomiril uporne plebejce; glej Bučar, Zgod. star. veka, str. 124.

Št. 118. — Komunist (iz lat. communis, skupen), človek, ki ne priznava zasebne lasti, temveč smatra vse za skupno last vseh. — Podgorje, vas jzap. od mesta Kamnika. — Furlansko, ravnina in po-

krajina v sevvzh. Italiji z gl. mestom Vidmom (Udine). — Stranje, vas sev. od Kamnika ob vhodu v sotesko Bistrice. — Solčava, vas v gornji Savinjski dolini blizu izvira Savinje. — Šmarna gora, na samem stoječa gora sevzap. od Ljubljane (vis. 671 m). — Skaručina, vas ob sev. znožju Šmarne gore; Velesovo, vas sevvzh. od Kranja; Limbarska gora (gl. op. k št. 69); Sv. Primož, sloveča cerkev v Kamniških planinah v višini 842 m; Nova Štifta, vas pri Gornjem gradu na bivš. Štajerskem; Petrovče, vas zap. od Celja — vsi ti kraji so sloveča božja pota.

Št. 123. — Triglav (vis. 2863 m), sedaj na meji med našo državo in Italijo. V njega zap. znožju je divjeromantična dolina Trenta; tu izvira Soča. — Fran Erjavec (1834—1887), sloveč slovenski pisatelj, je bil nekaj let profesor na realki v Zagrebu (1860—1871); prim. ber. št. 80 v Čitanki II. — Bohinj, gl. op. k št. 20. — Surka, črn suknjič (svečano oblačilo za gospode). — Družba sv. Mohorja, prej v Celovcu, sedaj na Prevaljah na bivš. Koroškem, je izdala Erjavčeve spise: »Domače in tuje živali v podobah« in »Naše škodljive živali«.

Št. 124. — Bodeča neža ali konjska potica (Carlina acaulis *L.*), rastlina košarica, ki ima to lastnost, da ji je cvet v suhem vremenu odprt, v vlažnem pa se zapre.

Št. 125. — Šentilovo, dan sv. Tilna ali Egidija, 1. septembra. — Dimka, krava dimaste barve. — Neboskłon (rus.): nebesni svod, obnebje. — Mrléti: medlo se lesketati. — Malhar: berač, ki nosi malho. — Farizej: svetohlinec, hinavec. — Brojanice: molek ali rožni venec, ker se jagode na njem brojijo. — Bravje porcije: kosi bravine, t. j. ovčjega ali kozjega mesa. — Majolikasta ruta, ruta rumene barve s pisanimi okraski, kakor so običajni na majolikah (starinskih vinskih vrčih).

Št. 128. — Živéjem, stara obl. namesto: živim; gl. Breznik, Slov. slovnica, 2. izd., § 241.

Št. 131. — Ivan Andrejevič Krilov (1768—1844), slaven ruski basnopisec in dramatik.

Št. 132. — Karel XII., švedski kralj (1697—1718), slaven vojskovodja v vojnah z Danci, Rusi in Poljaki. — Benjamin Franklin (izg. Fränklin) (1706—1790), Amerikanec, izumitelj strelovoda. — Tomaž Edison (izg. Edisṣn), Amerikanec, roj. l. 1847., iznajditelj v kemični in elektrotehnični stroki. — Benjamin Harrison (izg. Härrisṣn) (1833—1901), 23. predsednik Združenih držav severoamerikanskih (Unije).

Št. 134. — Pinguicula alpina *L.*, lat. ime za cvetko mastnico; ena vrsta ima bele, druga pa vijoličaste cvete.

Št. 135. — Drava ima izmed slovenskih rek najdaljši tek, 720 km, Sava 712 km, Soča pa le 125 km.

Št. 136. — Vrsno, planinska vas na predgorju Krna (vis. 2245 m) na Goriškem; nižje leži vas Libušnje, jvzh. od Kobarida. — Rifenberg (Rihemberk), vas na goriškem Krasu, jvzh. od Gorice. — Idealen (iz grš.): vzoren.

Št. 137. — Urá, bojni klic (znamenje za odločilni napad).

Št. 138. — Kronanje (srb. krunisanje) kralja Petra I. se je vršilo dne 21. septembra 1904, maziljenje kralja pa v samostanu Žiči dne 9. oktobra 1904. — «Kjer v Donavo bistro se Sava izliva«, verz v Prešernovem »Povodnem možu« se glasi: »Kjer Donava bistri pridruži se Savi.« — Glasbena Matica, glasbeni zavod in pevsko društvo v Ljubljani. — Sotla, levi pritok Save, mejna reka med nekd. Štajerskim in Hrvatskim. — Lavdon, slaven vojskovodja v bojih s Turki, je osvojil Beograd l. 1789.; o njem poje tudi slovenska narodna pesem. — Kónak (turš.): (kraljevski) dvor. — Banat, rodovitna ravna pokrajina vzh. od dolnjega teka reke Tise. — Oba princa: Jurij (Đorđe) in Aleksander, naš sedanji kralj, roj. dne 17. dec. l. 1888. — Metropolit (iz grš.), pravoslavni nadškof; próta ali proto (iz grš.), prvi pop (prošt). — Ornát (iz lat.): svečana oprava. — Stevan Némanja (1168—1196), ustanovitelj srbske države. Dušan Silni, prvi srbski car, kronan za carja Srbov in Grkov l. 1346. v Skoplju, umrl l. 1355. — Car Lazar (1371—1389) je v slavni bitki na Kosovem, ki se je bíla na Vidov dan 15., oz. 28. junija 1389, padel; o kosovski bitki gl. ber. št. 56 v Čitanki III.; prim. Melik, Zgod. sred. veka, str. 104. — Kraljević Marko, gl. ber. št. 95. — Črni Jurij: Jurij Petrović, zvan Črni Jurij (turš. Karađorđe), prvi srbski knez po končni osvoboditvi izpod Turkov (1804—1813), roj. l. 1762. kot sin kmetiških staršev, praded naše kraljevske rodovine Karađorđevićev; prim. ber. št. 139. — Kólo, jugoslovanski narodni ples. — Tribúna (iz frc.), vzvišen oder (za gledalce ali govornike). — Balkanska vojna v l. 1912/13, vsled katere se je srbska kraljevina znatno povečala.

Št. 139. — Svetovna vojna od julija 1914 do novembra 1918; l. 1915 so bili Srbijo zasedli sovražniki: Avstrijci, Madžari, Nemci in Bolgari.

Srbohrvatsko štivo.

Št. 140. — Pò malo, tudi: pòmalo, polagoma, pomalem; šùmica, gozdič (šùma, gozd); àlem (turš.), dragi kamen; ciglja (cígla), opeka; pàlata, palača; rečca, besedica; závada, prepir, spor; plòdina, pridelek (žita); čàs, trenutek, ura; gòdina, leto; Mòrača, reka v Črni gori, se izliva v Skadersko jezero; nesta živòta: se je nehalo življenje (nèstati, zmanjkati).

Št. 141. — Pòslovica, pregovor; lûd, neumen, norčav; zào, zlà, zlò, hudoben, zèl; kòd kuće, domá; vûk, volk; gađati, meriti na —; vàlja (brezoseb.), treba je; ljèti, poléti; sjàti, sjâm, sijati, svetiti se; pèćina, duplina, jama; zjàti, zjâm, zijati; dušògubac, dušegubec, ki pogublja duše; nèvolja, sila, nuja; vàtra, ogenj; ćûd (žen. sp.), narava, čud.

Št. 142. — Pítalica, vprašanje; pítati, vprašati; lèkar, zdravnik; bolest, bolezen; najviše, največ; jelo, jed; piće, pijača; òtac, òca, oče; kàkav, kak(šen); siromášak, siromaček; dùševno, kar pride iz duše, pobožno; trážiti, iskati, prositi; sahat (skrč. sât,

turš.), ura; beg (turš.), plemič, veleposestnik; rája (turš.), (krščanski) podložniki; hljeb, kruh; oglàdnjeti, ogladnim, lačen postati.

Št. 143. — Škrípac, škripec, precep; spàsti, spasem, rešiti; nu, no, toda; beše (3. os. edn. impf.), je bil, -a, -o; sàzvati, sazòvem, sklicati; iśkusan, izkušen; dòsetiti, opaziti, opozoriti; lùkavstvo, lokavost, zvitost; nadmúdriti, premodriti.

Št. 144. — Màgare, -ta, osliček; zajedno, hkratu, skupaj; iznemòći, -mognem, oslabeti, omagati; tèret, breme, tovor; zamòliti, zaprositi; inače, sicer, drugače; nâjzad, nazadnje, naposled; sàsvim, docela, popolnoma; tèk, šele.

Št. 145. — Miš, -a (moš. sp.), miš; nápast, nezgoda, nesreča; gréda, greda, tram; doći, dođem, priti; pružiti se, zlekniti se; micati, mičem, premikati, gibati; nìmalo, prav nič; mèšina, meh odrta koža; nèoderan, neodrt.

Št. 146. — Prim. ber. št. 100. — Zlàmenje, znamenje, znak; vlátak, klasek; lòzica, trtica; Bačka, rodovitna pokrajina med Donavo in dolnjim tekom Tise; Fruška gorica, Fr. gora, vinorodno hribovje v Slavoniji; trpeza, miza.

Št. 147. — Prim. ber. št. 9. — Gvozden, železen; osòvina, os, drog; u taj mah, v tem trenutku; próći, prođem, mimo iti; pored, mimo; snága, moč; čèkić (turš.), kladivo; vešt, vešč; dizati, dižem, dvigati; tòbož(e), bržda, menda; pròhteti se, zahoteti se; setiti se, spomniti se; ući, uđem, vstopiti; tanan, tanek; nipošto, nikakor; dići, dignem, dvigniti; uviđávan, uvideven, razborit; òsobina, svojstvo, zmožnost; lak, lahek.

Št. 150. — Prâvda, pravica, resnica; spasti, gl. št. 143; propast, prepad, pogin; sad, sada, sedaj; spas (moš. sp.), rešitelj; slòžiti, zediniti; braća (skupno ime), bratje; dîčan, dičen; râd, delo; biće (biť će), bo(de); grâd, trdnjava, mesto; nek, neka, naj; blistati, bleščati se; grána, veja, mladika; zlátan, zlat; gnev, jeza; grôm, grom, strela; pòbeda, zmaga; sínuti, sinem, zasijati; doba (indecl. sr. sp.), doba; pètvekovan, petvekoven, pet stoletij star; sav, sva, sve, ves.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA LJUBLJANA